CONSTANTIN ȘERBAN

CONSTANTIN BRÎNCOVEANU

CONSTANTIN ȘERBAN

CONSTANTIN BRÎNCOVEANU

CONSTANTIN ȘERBAN

CONSTANTIN BRÎNCOVEANU

Oameni de seamă

EDITURA TINERETULUI

Portret de MARCELA CORDESCU

1. DE TÎNĂR ÎNVĂŢÎND LA ŞCOALA VIEŢII

Neamul Brîncovenilor, vechi ca şi moşia de baştină, purtînd acelaşi nume, începuse încă din vremea lui Mihai Vodă-Viteazul să se impună prin reprezentanţii săi în Divanul ţării, pe cîmpurile de luptă şi în complicatele misiuni diplomatice îndeplinite peste hotare.

Timpul boierilor Craioveşti care schimbau domnii ţării pe măsura voinţei lor trecuse, dar se ridicaseră acum alţii : Goleştii, Bălenii, Bălăcenii, Cantacuzinii, şi legaţi cu ei prin multiple alianţe de familie, chiar Brîncovenii. Curtea lor din Brîncoveni, cu incinta înaltă în jurul unui vast platou, înzestrată cu bastion şi foişor, susţinută de puternice contraforturi şi dublată de o palisadă aşezată în vale, cu pivniţe boltite de piatră şi cărămidă arsă, cu case de un cat, dominate de o culă cu ceardac şi creneluri, impunea oricărui nou venit respect şi teamă în acelaşi timp. Continua preocupare a stăpînilor moşiei şi curţii de la Brîncoveni de a întări tot mai mult zidurile de incintă determinase pe unii din ei să cuteze lucrări măreţe, ca săparea unui lung canal de cîţiva kilometri pînă la malul Oltului, ca să creeze în jurul aşezării un şanţ de apă, după modelul castelelor din îndepărtatele ţări apusene [1]. Aşa, încetul cu încetul ea deveni un adevărat cuib de vulturi, la porţile căruia se sfărîmau toate atacurile cetelor răzleţe şi în ale cărui temniţe putrezeau în lanţuri vrăşmaşii.

[1] V. Drăghiceanu, *Curţile domneşti brîncoveneşti. IV Curţi şi conace fărîmate*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, 1911, p. 57—58.

Epoca în care a trăit Constantin Brîncoveanu este frămîntată însă şi de lupte sîngeroase între boieri pămînteni ambiţioşi, cu gînduri de mărire şi domnie. Aşa se face că de la un capăt la altul — într-o vreme cînd de la Piteşti la Tîrgovişte se călătorea o zi, iar de la Tîrgovişte la Bucureşti încă două zile pline, călare sau cu rădvanul, străbătînd drumuri ale ţării pe sub creasta podgoriilor şi prin livezi bogate, preferîndu-se malurile apelor domoale şi cu lunci răcoroase, codrilor întunecoşi şi cu dumbrăvi rare — reşedinţele acestora din tîrguri, oraşe şi de pe moşii erau cînd locuri de popas pentru intrigi şi petreceri, cînd un refugiu sigur în vremuri de restrişte.

Bunicul dinspre tată al lui Constantin Brîncoveanu fusese Preda postelnicul, Preda Brîncoveanu, stîlp de seamă în divanul ţării din vremea lui Matei Basarab — fostul aga Matei din Brîncoveni — pînă la Radu Mihnea al III-lea, ocupînd apoi cea mai înaltă dregătorie, de mare logofăt, pe timpul lui Constantin Şerban Voevod. Înzestrat cu înalte calităţi militare, Preda Brîncoveanu îndeplineşte de asemenea în cursul lungii sale cariere politice de 36 de ani importante misiuni diplomatice în Transilvania, la curtea lui Gheorghe Rakoczy. Pe vremea lui Matei Basarab el este cel mai bogat boier din Oltenia [1]. Posesiunile sale, rod al moştenirilor de la înaintaşi, dar şi al propriei sale străduinţi, se ridicau la 200 de sate, 20 000 oi, 18 000 iepe, 5 000 boi şi bivoli, 4 000 porci, 300 stupi, 1 500 ţigani robi, avînd în acelaşi timp case de piatră în Brîncoveni şi în Tîrgovişte. Renumele lui de om înstărit ajunsese pînă la ţărmurile îndepărtate ale Bosforului, unde trimitea anual spre vînzare 1 000 boi şi sute de vedre de miere şi ceară [2].

În schimb tatăl lui Constantin Brîncoveanu, Papa Brîncoveanu, desfăşoară o scurtă carieră politică, cea mai înaltă dregătorie la care ajunge fiind aceea de postelnic [3]. Încrezător în destinele neamului său, Preda Brîncoveanu asigură printr-o nouă alianţă de familie drumul urmaşilor săi spre

[1] Vezi o întărire a stăpînirii moşiilor lui Preda Brîncoveanu în N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. XIV, p. 319—324 ; I. Chiriţă, *Preda Brîncoveanu* în *Arhivele Olteniei*, 1932, p. 37, 46.

[2] I. Chiriţă, op. cit., p. 42—43.

[3] I. Chiriţă, *Papa postelnicul Brîncoveanu* în *Arhivele Olteniei*, 1932, p. 176—179.

treptele domniei. El reuşeşte să căsătorească pe fiul său Papa cu jupîniţa Stanca, fiica marelui postelnic Constantin Cantacuzino. Astfel, bunicul dinspre mamă al lui Constantin Brîncoveanu era deci un Cantacuzin, anume unul din cei mai puternici reprezentanţi ai acestei familii, al cărui cuvînt era ascultat cu smerenie la curtea domnească şi cu respect la Constantinopol. Lunga sa carieră politică, prestigiul de care se bucura în divan, „un stîlp mare care au sprijinit toate nevoile ţării“ [1], cum îl numeşte cronica, avea să fie o pildă şi îndemn pentru viitorul domn.

Faptele şi mărturiile contemporanilor au consemnat momentul naşterii lui Constantin Brîncoveanu — fiul Papei Brîncoveanu postelnicul şi al jupînesei Stanca. Anul 1654 avusese o primăvară tristă. Bătrîni şi tineri nu puteau uita nelegiuirile săvîrşite de oştile mercenarilor seimeni care cutezaseră să-l înfrunte însuşi pe Matei Basarab, împiedicîndu-l timp de 3 zile să intre în cetatea de scaun la Tîrgovişte pînă nu i-au smuls promisiunea că le va da bani îndestul. Curînd după aceea, în aprilie, Matei Basarab sfîrşindu-se de boală şi de lungi bătrîneţe, boierii ţării aleseră un nou domn, pe Constantin Şerban, pe care-l ştiau toţi de „om bun, înţelept şi blînd“ [2], şi în care-şi puseseră toţi mari speranţe.

Anii copilăriei lui Constantin Brîncoveanu au cunoscut împrejurări dramatice pentru aproape toţi membrii familiei sale. La numai un an de la naşterea sa a izbucnit răscoala seimenilor, care a cuprins mai întîi Bucureştii şi apoi toată ţara. În primăvara timpurie a anului 1655 întreaga familie a Brîncovenilor în frunte cu marele logofăt Preda se afla în casele din Bucureşti, de pe malul drept al Dîmboviţei, situate în apropierea caselor Cantacuzinilor din mahalaua Arhimandritului. Nemulţumiţi de intenţia lui Constantin Vodă Şerban, care fusese sfătuit de boieri să-i concedieze şi să-i scoată din ţară, seimenii şi dorobanţii, în cea mai mare parte mercenari sîrbi, s-au răsculat împotriva domnului şi a sfătuitorilor lui. Fără veste, în zorile mohorîte ale ultimelor zile de Făurar, cete înarmate de răsculaţi au atacat casele boiereşti, devastîndu-le şi jefuindu-le de averi, după

[1] *Istoria Ţării Româneşti 1290—1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, Buc., 1960, p. 150.
[2] idem, p. 117.

ce au înăbuşit în sînge orice împotrivire [1]. De răzbunarea lor necugetată n-au scăpat nici jupînesele şi nici coconii lipsiţi de apărare. În astfel de împrejurări a pierit în plină tinereţe Papa postelnicul Brîncoveanu, ca şi mulţi alţi boieri de seamă. În acele zile de groază viaţa marelui logofăt Preda Brîncoveanu a putut fi salvată plătindu-se ucigaşilor fiului său cîteva mii de galbeni, iar a nepotului său nevîrstnic, Constantin Brîncoveanu, prin substituirea acestuia cu un copil de ţigan, pe care slugile l-au dat drept fiul Papei [2].

Locul unde Papa Brîncoveanu fusese ucis de seimeni şi dorobanţi a fost însemnat cu o cruce de piatră, de către nepotul său, Constantin beizadea Brîncoveanu, mai tîrziu, monument care dăinuieşte şi azi la poalele dealului Mitropoliei. După aceste grele încercări familia Brîncovenilor s-a refugiat cu reşedinţa la Tîrgovişte, jupîniţa Stanca cu fiii ei Barbu, Mihai şi Constantin, viitorul domn, bucurîndu-se de protecţia bătrînului Preda Brîncoveanu.

Dar cîţiva ani mai tîrziu, în 1658-1659, familia Brîncovenilor avea să sufere o nouă mare pierdere. Primele luni de domnie ale lui Mihnea al III-lea încredinţaseră pe bătrînul mare logofăt, ajuns acum mare ban — cea mai înaltă dregătorie la care putea spera —, că noul domn urmărea să lichideze marea boierime stăpînă pe întinse domenii şi averi, ale cărei împotriviri şi uneltiri îi îngrădeau de la început puterea. Teama de a nu fi izgonit din domnie de către aceştia a determinat pe noul domn să se poarte foarte aspru cu ei, pe unii să-i închidă şi să-i tortureze, pe alţii să-i ucidă chiar fără vină, pentru ca apoi să le confişte averile şi să le treacă asupra domniei, pentru „hainie". Puţini mai puteau să scape de mînia domnului şi numai cu fuga din ţară, cum procedase casa postelnicului Constantin Cantacuzino, care timp de două zile şi două nopţi a fost nevoită, cu coconi şi jupînese, să gonească pe valea Prahovei pentru a ieşi cu bine la Braşov. Dar marelui ban Preda Brîncoveanu i s-a întîmplat ca multora. Ridicat de slujitori din mijlocul familiei sale la Tîrgovişte, a fost dus apoi în casele domneşti şi su-

[1] P. Cernovodeanu, *Răscoala seimenilor şi dorobanţilor din Bucureşti la 1655*, Buc., 1962, p. 50—52.

[2] A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. X, Buc., 1938, p. 287.

grumat în prezența lui Dincă armășelul sîrbul — trimisul domniei — „fără nici o vină" cum mărturisește cronicarul [1].

Urmărită de nenorociri jupîniţa Stanca Brîncoveanu și fiii ei au fost nevoiți să ceară protecția tatălui ei, bătrînul postelnic Constantin Cantacuzino, retras la moșia de la Mărgineni după ce s-a reîntors în țară. În climatul patriarhal al vieții cîmpenești, departe de larma orașului și a primejdiilor neprevăzute și-a petrecut copilăria Constantin coconul, cum este menționat în actele vremii, viitorul domn Constantin Brîncoveanu. Avea numai 9 ani cînd bunicul său postelnicul Constantin Cantacuzino cade răpus de intrigile boierilor Leurdeni. Acesta este ridicat iarna, în miez de noapte, în ajunul Crăciunului, de oamenii lui Grigore Ghica și dus la mînăstirea Snagov și ucis pentru motivul — dovedit mai tîrziu ca fiind neîntemeiat — că ar fi urzit gînduri de domnie [2].

De acum înainte destinele familiilor Brîncoveanu și Cantacuzino se împletesc și mai mult. Împreună vor lupta împotriva partidei adverse a Bălenilor și Leurdenilor, a căror vinovăție de moartea postelnicului o vor dovedi în fața divanului lui Antonie Vodă din Popești. Retrași la adăpostul zidurilor curții din Brîncoveni, Constantin și frații săi trebuie să fi primit primele noțiuni de cultură la îndemnul mamei lor Stanca, să fi învățat să scrie românește, să învețe și să scrie în limba greacă vulgară, să fi cunoscut de la vreun grămătic cîte ceva din tainele cronografelor, ale cărților populare și ale vremurilor trecute ale neamului său. Deseori mergea și la Filipeștii de Tîrg, în casele boierești ale Cantacuzinilor, despre care Paul de Alep spunea că aveau ziduri mai frumoase decît cele din capitala țării, și odăi decorate cu stucaturi după modelul celor din Constantinopol, cu baie de marmură alimentată cu apă printr-un sistem de roți, de la rîul ce trecea prin apropiere, folosit deopotrivă la irigarea grădinilor și livezilor [3], unde desigur l-a cunoscut tînărul cocon pe unchiul său, dinspre mamă, Constantin Cantacuzino stolnicul, întors de curînd de la învățătură din Constantinopol și din Italia de la Padova. Serile lungi de iarnă

[1] I. Chiriță, *Preda Brîncoveanu*, op. cit., p. 40.
[2] N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Buc., 1953, p. 102.
[3] Em. Cioran, *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în țările române, 1653—1658*, Buc., 1900, p. 127.

trebuie să se fi scurs uimitor de repede în preajma fostului „spudeu", acum în pragul maturității, care povestea fermecînd pe cei din jur despre călătoria sa pe drumurile primejdioase ale Balcanilor și pe marea agitată de furtună prin puzderia insulelor grecești.

Imaginația avîntată a copilului Constantin l-a urmărit cu emoție pe acesta pe ulițele strîmte ale Constantinopolului, prin casele bogate ale potentaților vremii, pe puntea corabiei „Madona de Rozario", care risca în tot timpul să fie înghițită de valurile zbuciumate de furtună sau capturată, jefuită și apoi scufundată de bandele de pirați, stăpîni ziua și noaptea pe întinsul apelor. Vorbind despre Veneția, Constantin stolnicul arăta, în graiul românesc, că palatul dogilor este casa unde „șade prințipul cu alalți mari", iar pentru „salla de collegio", pe ale cărei ziduri decorate stăteau la loc de cinste tablourile lui Veronese, manifesta o adevărată veneratie.[1] Descrierea palatelor de marmură ale Veneției — pe canalurile căreia privirile tînărului stolnic întîlnise zeci de gondole, încărcate cu provizii și ostași, îndreptîndu-se spre galerele pregătite să preîntîmpine atacuri turcești în Creta și pe coastele Peloponezului — i-au lăsat o impresie atît de mare, încît încă de pe atunci s-a născut în mintea lui dorința de a ști cît mai multe despre aceste locuri, unde intenționa mai tîrziu chiar să și călătorească.

Prima dregătorie, de al doilea postelnic, a dobîndit-o Constantin Brîncoveanu, tînăr fiind, prin dreptul de moștenire; însuși tatăl său fusese postelnic. La 19 ani, considerat om matur și de nădejde, este trimis de domnie la Brașov împreună cu vărul său Pîrvu Cantacuzino pentru a aduce scrisorile de împăciuire ale lui Gheorghe Vodă Duca cu cîțiva boieri pribegi, refugiați acolo.[2] Călătoria aceasta, prima peste hotare, pe drumul mult umblat al Cîmpulungului și Rucărului, prin Bran, i-au purtat pașii în ținuturi unde se vorbea la tot pasul aceeași limbă ca și pe valea Prahovei sau în satele de la Dunăre. Atunci el a înțeles că neamul din care

[1] Vezi jurnalul de drum al stolnicului C. Cantacuzino, Bibl. Academiei R.S.R., mss. 1498, publicat de N. Iorga în *Operele lui Constantin Cantacuzino*, Buc., 1901, p. 4—12.

[2] N. Iorga, *Viața și domnia lui Constantin Brîncoveanu*, Buc., 1914, p. 24.

face parte era același și la nord și la sud de Carpați și că grija pentru unii trebuie să fie pe viitor și pentru ceilalți.

După moartea neașteptată a fratelui său mai mare, Barbu, care împlinise pînă atunci (1674) rosturi temeinice, dar și tainice pe lîngă capuchehaiaua țării la Constantinopol, Constantin Brîncoveanu rămîne șef al familiei sale. Căsătoria sa, aproape în aceeași vreme, dar plănuită de mult, cu Marica, nepoata de fiu a fostului domn Antonie Vodă din Popești, sporea frumoasa avere pe care o moștenise în bună parte de la înaintașii săi și întărea și mai mult drepturile sale de a ajunge cîndva domn.

Abia din vremea lui Gheorghe Vodă Duca începe Constantin Brîncoveanu să urce cu nădejde treptele boieriei, să participe în mod activ la viața politică, continuînd în același timp să-și rotunjească averea. Cîțiva ani este logofăt de-al doilea și ia parte cu alți boieri la hotărnicirea unor moșii. Mai tîrziu, cînd Gheorghe Vodă Duca este mazilit, lui i se încredințează misiunea de a merge la Constantinopol pentru a-l aduce de acolo, ca domn, pe unchiul său Șerban Cantacuzino,[1] o dată cu firmanul sultanului, de a cărui executare răspundea față de autoritățile turcești.

Din acest moment, pînă ajunge domn, cariera lui Constantin Brîncoveanu se desfășoară în umbra puternicei familii Cantacuzino, care i-a fost mult timp protector și mentor.

În relațiile cu unchii săi dinspre mamă, din care cei mai importanți sînt Șerban domnul, Constantin stolnicul și Mihai spătarul Cantacuzino, tînărul boier Brîncoveanu a adoptat întotdeauna o atitudine de abil diplomat, mergînd pînă la ipocrizie, pe care o învățase în bună parte chiar de la aceștia. Cu mult mai tînăr decît ei (Constantin stolnicul era mai în vîrstă cu cel puțin 14 ani), el a înțeles la timp drumul pe care trebuia să meargă pentru a obține în orice moment sprijinul lor, mai ales că prin temperament cei trei Cantacuzini se deosebeau unul de celălalt. Șerban Cantacuzino, domnul, ambițios, fire aprinsă și lacomă de avere și mărire, dispunea de multă energie. Opus acestuia, Constantin stolnicul era deprins mai ales cu manierele venețiene și

[1] *Istoria Țării Românești 1290—1690...*, op. cit., p. 176 ; Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, Buc., 1963, p. 172.

procedeele machiavelice, chiar în relaţiile de familie, cu alte cuvinte înnăscut pentru o diplomaţie fină. Mihai spătarul se deosebea cu totul de ceilalţi doi fraţi ai săi. Ducînd o viaţă uşoară, cu înclinări accentuate spre petreceri, el îşi regăsea liniştea sufletească în atmosfera tăcută a ctitoriilor zidite de el şi prin acordarea de ajutoare aşezămintelor sociale. În acelaşi timp, lipsit şi de personalitate, el rezista despotismului manifestat de fratele său vîrstnic, Şerban, în umbra celuilalt, Constantin stolnicul.

Orientîndu-se cu abilitate în relaţiile de familie, Constantin Brîncoveanu a beneficiat de o înaltă şcoală a vieţii, care l-a ajutat mai tîrziu să reziste pe tronul Ţării Româneşti mai bine de un sfert de veac. În acest scop, el s-a alăturat de la început lui Şerban Cantacuzino, care deţinea întreaga putere, ca domn şi ca şef al familiei Cantacuzino după moartea postelnicului Cantacuzino, şi a căutat să-l servească pe acesta ca pe un adevărat stăpîn. Se pare că ataşamentul său avea totuşi rădăcini mai adînci, şi că tînărul Constantin Brîncoveanu cunoscuse o grijă părintească din partea unchiului său Şerban încă din 1663, cînd îl protejase, ca şi pe copiii săi, de a nu împărtăşi soarta bătrînului postelnic Cantacuzino.[1]

Astfel, din simplu logofăt el este ridicat de noul domn la rangul de mare agă, la numai 25 de ani, funcţie îndeplinită — cu o jumătate de veac mai înainte — la o vîrstă înaintată, de străbunul său Matei Basarab. La numai cîteva luni după aceea, Constantin Brîncoveanu se bucură de înalta încredere a domnului de a fi numit ispravnic de scaun, împreună cu doi mari şi bătrîni boieri, pentru că Şerban Cantacuzino urma să plece, la porunca sultanului, să însoţească armata turcească departe de ţară, în stepele Ucrainei, tocmai la cetatea Cehrin pe malul Niprului, unde se duceau lupte crîncene cu cazacii.[2] Probabil la îndemnul unchiului său el începe de pe acum să întreţină corespondenţă cu Mihai I Apafi, principele Transilvaniei, căruia îi transmite informaţii din Ţara Românească şi de la Constantinopol.

Curînd după aceea, ajuns mare postelnic, este iniţiat în tainele relaţiilor externe întreţinute de Şerban Cantacuzino cu principele Transilvaniei, cu împăratul austriac şi cu ţarul

[1] N. Iorga, *Despre Cantacuzini*, Buc., 1902, p. 254.
[2] *Istoria Ţării Româneşti 1290—1690...*, op. cit., p. 173—174.

Rusiei. Solia sa la curtea lui Mihai I Apafi din 1681 ni-l arată pe Constantin Brîncoveanu, în acelaşi timp, ca pe un apărător al drepturilor seculare ale populaţiei româneşti de peste munţi. Pentru scurtă vreme el petrece cîteva luni şi pe malul Bosforului, împlinind acolo funcţia de capuchehaie a unchiului său Şerban Cantacuzino. Cu acest prilej, venind în contact cu înalţii funcţionari ai cancelariei marelui vizir şi cu unii reprezentanţi ai curţilor europene el înţelege mai bine, ca şi Dimitrie Cantemir de mai tîrziu, slăbiciunile societăţii otomane şi poate să întrevadă, cu anumite limite, apropiata prăbuşire a sistemului politic oriental instaurat în regiunile sud-est europene. În peregrinările sale pe uliţele strîmte şi întortocheate ale măreţei capitale turceşti, sau în plimbările cu barcazul pe albastrele unde ale Bosforului trebuie să fi văzut din depărtare sau chiar din apropiere zidurile întunecate ale fortăreţei cu şapte turnuri — Edicule — care avea să fie peste trei decenii mormîntul lui şi al celor patru fii ai săi.

Subordonarea lui Constantin Brîncoveanu faţă de unchiul său Şerban Cantacuzino sporeşte şi mai mult cu prilejul împărţirii averii Ilincăi Cantacuzino fiilor săi. Bătrîna postelniceasă ajunsă la capătul vieţii şi-a alcătuit diata sau testamentul în 1681 şi apoi a pornit într-o lungă călătorie, după obiceiul vremii, la Ierusalim — în hagialîc — pentru a-şi uşura sufletul.[1] De felul cum fuseseră împărţite moşiile de baştină nu era mulţumit însă domnul Şerban Cantacuzino, care urmărea să-şi însuşească cea mai mare parte a acestora. De aceea la întoarcerea postelnicesei de la Ierusalim, Şerban Cantacuzino a cerut mamei sale, utilizînd chiar ameninţarea, să modifice testamentul în folosul său, fapt refuzat cu mult curaj de bătrînă. Pentru atingerea scopurilor lui a întreprins tot felul de presiuni, dar totul fu în zadar. Abia după stingerea din viaţă a bătrînei, diata fu anulată cu complicitatea ieromonahului Ştefan, egumenul mînăstirii Arhimandritului,[2] şi cu buna ştiinţă a marelui spătar Constantin Brîncoveanu. Egumenul făcu o mărturisire scrisă în care arăta că la întocmirea diatei bătrîna postelniceasă fusese atît de suferindă încît

[1] N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, Buc., 1902, p. 84—95

[2] idem, p. 112—113.

atunci se ceruse sprijinul marelui spătar, prin intermediul căruia s-au transmis ultimele ei dorințe și s-a pecetluit, împreună cu el, actul. Această declarație și tăcerea semnificativă a marelui spătar au fost îndeajuns pentru ca vechiul testament să fie anulat și să fie întocmit un altul după vederile puternicului domn.

Tăcerea marelui spătar fusese asigurată mai înainte prin hrisovul din 1685, care întărea acestuia stăpînirea asupra zecilor de moșii, cu mii de țărani, moștenite de la înaintașii săi, dar mai ales cumpărate — uneori chiar și prin silnicie, după obiceiul vremii — de la vecinii de hotar : moșneni scăpătați, mici boiernași sau văduve sărace. Actul care menționează și unele detalii cu privire la structura economică a acestor moșii (heleștee, mori, păduri, vii cu case, jgheaburi, vase și nămestii) permite să întrezărești în același timp un bun gospodar în persoana marelui spătar Constantin Brîncoveanu, care începe să-și sprijine puterea nu numai în slujbele pe care le îndeplinea pe lîngă domnie, ci și în stăpînirea unuia din cele mai întinse domenii din Țara Românească. [1]

De pe acum el face toate pregătirile pentru a-și netezi calea spre domnie, dar pentru aceasta mai avea să aștepte, și aștepta cu multă răbdare momentul prielnic pentru a-și împlini dorința.

După izbucnirea războiului la hotarul dinspre Austria al pașalîcului de la Buda, viața monotonă de la Curtea domnească se mai învioră. Călărașii și ceaușii care aduceau porunci de la Poartă și duceau scrisori de supunere către sultan se perindau tot mai des la palatul domnesc din Cotroceni de curînd construit. Domnul îndeplinea toate cererile marelui vizir pentru trimiterea de cai și provizii cu vasele pe Dunăre în sus pînă la Buda, pentru a-și asigura liniștea dinspre turci. [2] Însuși Constantin Brîncoveanu capătă în această vreme slujbe de mare încredere. În două rînduri este din nou numit ispravnic de scaun în lipsa unchiului său, care părăsea pentru o vreme capitala țării. Prima dată cînd însoțește în fruntea unui detașament de cîteva mii de oameni grosul armatei otomane, care apropiindu-se de Viena o încercuiește aproape cu

[1] N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XIV, p. 325—330.
[2] *Istoria Țării Românești, 1290—1690...*, op. cit., p. 178—179.

totul și începe un lung asediu (1683).[1] A doua oară cînd însoțește pînă la Iași un detașament care ducea provizii garnizoanei turcești din Cameniță.

Începînd de atunci și în anii care au mai urmat, Constantin Brîncoveanu a fost inițiat, încetul cu încetul, în legăturile secrete ale unchiului său Șerban Cantacuzino cu guvernul din Viena, executînd numai dispozițiile acestuia. Secondînd pe ceilalți unchi ai săi Cantacuzini, Constantin stolnicul și Mihai spătarul, Constantin Brîncoveanu are sarcina să întrețină în această vreme corespondență cu cancelarul Transilvaniei Mihail Teleki, căruia îi transmite știri prețioase despre mișcările tătarilor în Moldova și ale flotei otomane în Mediterana, exprimîndu-și în același timp atașamentul său — „Eu socotindu-mă a fi fiu adevărat și slugă domniei tale, mă silesc și doresc să slujesc domniei tale, fără lene, din inimă curată în orice îmi poruncește domnia ta, numai să-mi fie în putere", adaugă el într-o scrisoare din 1686.[2]

Agenții săi, Constantin Filipescu și Nicolae Mera, străbat cu multă prudență trecătorile Carpaților pentru a ajunge la Făgăraș, ducînd cu ei nu numai scrisorile lui, ci și pe ale stolnicului Constantin Cantacuzino și ale fratelui său Mihai spătarul. Împreună cu aceștia, el asistă la primirea trimișilor diplomatici ai guvernului austriac, în persoana abilului conte Ladislau Csaky, a iezuitului Antide Dunod sau a misionarului catolic Giovanni Battista de Monte,[3] veniți rînd pe rînd cu speranța că Șerban Cantacuzino, constrîns de împrejurări, va accepta cu ușurință prestarea jurămîntului de credință față de împăratul Leopold I, care l-ar fi obligat apoi să acționeze în mod fățiș împotriva turcilor. Dar aprigul și ambițiosul Șerban Vodă nu-și pierduse încă speranța. El încercă în ultimul moment să atenueze presiunea austriacă și își îndreptă nădejdea către țarul moscovit, la care-l împinsese agera sa minte și coaliția înalților prelați ai bisericilor ortodoxe din sud-estul european. Acolo, cale de peste 1000 de kilometri, el trimite cu

[1] John Stoye, *The siege of Viena*, New York, Chicago, San Francisco, 1965, p. 280—281 ; I. Hammer, *Histoire de l'empire otoman*, vol. III, Paris, 1844, p. 187

[2] A. Veress, op. cit., vol. XI, p. 246.

[3] P. Cernovodeanu, *Bucarest. Important centre politique du sud-est européennes à la fin du XVII-ème siècle et au commencement du XVIII-ème*, în *Revue des études sud-est européennes*, 1—2/1966, p. 149.

un mesaj pe ieromonahul Isaia, cerînd salvarea imediată de sub stăpînirea otomană, în timp ce pe negociatorii austrieci îi ţinea în acelaşi timp cu promisiuni şi amăgeli.[1] Din porunca domnului, fraţii săi şi nepotul Constantin Brîncoveanu încercau, printr-o scrisoare subscrisă de toţi trei, să atragă atenţia cancelarului Mihail Teleki asupra greutăţilor prin care trecea ţara şi să-l asigure pe acesta de devotamentul lor în caz de grea cumpănă.[2] Astfel, în acest păienjeniş de legături diplomatice care se înnodau în odăile palatului din Cotroceni, Constantin Brîncoveanu era mereu prezent şi învăţa tot timpul meşteşugul unei noi politici externe.

Pregătirea sa pentru o domnie cu perspective încă îndepărtate îşi face totuşi efectul pe alte căi. Fastul bizantin de la curte, care l-a cucerit repede, începe să-şi facă loc şi în casele sale din Bucureşti şi Tîrgovişte şi în noul palat de la Potlogi, aşezat ca popas între cele două capitale ale ţării şi pe drumul spre curtea strămoşească de la Brîncoveni. De proporţii încă modeste — determinate de rangul său — palatul din Potlogi aşezat la marginea unui iaz se impunea prin odăile sale spaţioase cu pereţii acoperiţi de zugrăveli şi desene cu stuc, cu foişorul miniatural, cu colonetele sale în stil veneţian, cu numeroasele ferestre care dau multă lumină interiorului.[3] Aici şi pretutindeni unde merge, Constantin Brîncoveanu îşi organizează o „curte" modestă, compusă din 30—40 de tineri boieri, aparţinînd principalelor familii de mari latifundiari.[4] Ca şi unchiul său, introduce în confortul apartamentelor lui — ale familiei sale sporită după căsătorie cu cîţiva copii : doi băieţi şi patru fete — obiecte de argintărie fină şi de aur, mătăsuri şi stofe grele de catifea şi brocart veneţian, tacîmuri de argint la mesele pe care le oferea unui cerc încă restrîns de intimi.

Îl atrăgea totodată şi luminatul său unchi, stolnicul Constantin, „bogatul întru minte". Bibliioteca pe care acesta şi-o constituise la Mărgineni, din cărţi cumpărate din Italia sau de aiurea, pe unde călătorise, exercita asupra marelui logofăt Constantin Brîncoveanu o puternică atracţie. Răsfoia şi parcurgea cu uşurinţă pe cele scrise în româneşte şi greceşte, limbă

[1] Gh. Bezviconi, *Contribuţii la istoria relaţiilor româno-ruse*, Buc., 1962, p. 110 ; P. Cernovodeanu, *Bucarest...*, op. cit., p. 150—151.
[2] A. Veress, op. cit., vol. XI, p. 247.
[3] V. Drăghiceanu, *Curţile domneşti brîncoveneşti. III. Potlogi, p. 56—62.*
[4] Del Chiaro, *Revoluţiile Valahiei*, Iaşi, 1929, p. 95.

deprinsă încă din copilărie. Dar mîinile sale fine deschideau la întîmplare şi cărţi în latineşte, franţuzeşte şi italieneşte, care refuzau să-şi mărturisească prea lesne cuprinsul. Dorinţa de a le cunoaşte îl determină să tocmească grămătici pentru a i le copia în traducere, şi pentru care muncă îi plăteşte cu prisosinţă.

Astfel, la numai trei ani de la asediul Vienei a ajuns să înţeleagă prin traducerea lui Ieremia Cacavela, din italieneşte în greceşte, istoria acestui război, transcrisă cu multă migală de popa Nicolae.[1] Tot atunci citea *Istoria papilor* a lui Platina, după traducerea din latineşte făcută de Mihail Macu de la Ianina. Plăcerea sa sporea cu fiecare manuscris primit în dar de la unchiul său, învăţatul stolnic Constantin, cum este acela pe care el notează în 1687, cu o scriere caligrafică de toată frumuseţea, „a lui Costandin Brăncoveanul vel logofăt leat 7195 (1687) febr. 5 dar de la dumnealui Costandin Cantacuzino biv vel stolnic".[2]

Şi aşa toamna anului 1688 îl găseşte pe Constantin Brîncoveanu ridicînd case modeste pe moşia Mogoşoaia lîngă Bucureşti, în vecinătatea unui paraclis pentru odihnă şi reculegere — şi împlinind treburi gospodăreşti pe moşiile sale de la Goleşti, Piteşti şi Tîrgovişte.[3]

---

[1] Bibl. Acad. R.S.R., mss. grec 313—340.

[2] C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, partea I, Buc., 1942, p. 182.

[3] N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. V, p. 126—127.

2. DOMNIE DORITĂ, ÎN VREMURI DE GREA CUMPĂNĂ

Din primele zile, toamna anului 1688 se anunţa plină de evenimente. Veşti aduse prin olăcari de pe drumul Cerneţilor anunţau la Bucureşti noi succese ale armatei austriece imperiale împotriva turcilor, într-un război care dura de cinci ani şi în cursul căruia puterea otomană părea că slăbise cu totul. Generalul Veterani ocupase după o scurtă rezistenţă cetatea Caransebeş şi cobora acum cu oştile spre Dunăre. În acelaşi timp, electorul Maximilian al Bavariei, comandantul suprem al armatei austriece imperiale, luase cu asalt după un lung asediu cetatea Belgrad, cheia sistemului de apărare otoman pe Dunăre. Vestea cuceririi Belgradului fusese anunţată la Roma în chip foarte ceremonios : două din cele mai frumoase steaguri turceşti, pradă de război, erau trimise papei Inocenţiu al XI-lea, animatorul coaliţiei antiotomane. Cît priveşte imortalizarea pe pînză a victoriilor armatei austriece imperiale obţinute prin lupte grele în timpul asediului, ea fusese încredinţată lui Buyg, pictorul Curţii din Viena.[1]

Aceste evenimente fură ultimele argumente puternice care mai erau necesare spre a-l convinge pe Şerban Cantacuzino, în aceste vremuri de grea cumpănă, şi pentru domnie şi pentru ţară, că acceptarea suzeranităţii austriece în locul celei turceşti, după atîţia ani de tergiversări şi speranţe deşarte, era singura cale de ales. De aceea, la începutul lunii octombrie, după tainicele întîlniri de la palatul domnesc — recent con-

[1] I. Hammer, op. cit., vol. III, p. 231.

struit la Cotroceni — ce avuseseră loc în prezența lui Șerban Vodă și a fraților săi, Constantin stolnicul, Mihai și Iordache spătarul și de la care marele logofăt Constantin Brîncoveanu, nepotul domnului, nu lipsise o clipă, fusese alcătuită o solie care trebuia să ducă în grabă la Viena dorințele țării. Membrii soliei fuseseră aleși cu multă chibzuință, și în cuvîntul lor se puneau mari nădejdii.

Șerban Cantacuzino, care de la urcarea în scaun, cu zece ani în urmă, conducea personal politica externă a țării — primind sfaturi numai atunci cînd acestea coincideau cu planurile sale — hotărîse ca din solie să facă parte fratele *său* Iordache, mare spătar, ginerele *său* Constantin Bălăceanu, mare agă, nepotul *său* Șerban, biv vel capitan — fiul fratelui *său* mai mare, Drăghici, răposat la Constantinopol în 1677 — și Șerban Vlădescu comisul, tot o rudă a *sa.*[1] În alcătuirea soliei se simțea voința domnului, patima sa pentru împlinirea cu orice preț — folosind chiar baionetele austriece — a planului frămîntat în mintea multor generații de Cantacuzini: refacerea vechiului Imperiu Bizantin cu o și mai mare strălucire, care să cuprindă în hotarele sale nu numai întreaga Peninsulă Balcanică și Levantul, dar și cele trei țări românești — vechea Dacie — unde în ultimele veacuri își găsise adăpost și prosperitate neamul său, începînd cu străbunul Mihai Șeitanoglu.

Însoțită de o mică escortă pentru a nu trezi bănuielile funcționarilor turci din orașe, solia porni pe drumul Tîrgoviștei. Curînd însă i se alăturară cîțiva zeci de slujitori, pentru mai multă siguranță la o cale atît de lungă.

În acea vreme, Bucureștiul, de numai cîteva decenii reședință definitivă a domnilor Țării Românești, oraș de cîmpie, așezat pe ambele maluri ale Dîmboviței, se întindea pe o suprafață relativ mare în raport cu numărul locuitorilor. Hotarul orașului, marcat din loc în loc cu cruci monumentale din piatră, se întindea la nord prin mahalalele Oțetarilor, Stejarului și Brezoianului, pornea apoi spre vadul Dîmboviței prin mahalaua Tabacilor, urca malul drept al apei pe lîngă morile mînăstirii Mihai Vodă, de unde trecea mai departe prin locurile Cantacuzinilor și Dudeștilor din mahalaua Calicilor, ajungea la poalele dealului, unde se afla mitropolia zidită de Constantin Șerban Vodă, străbătea locurile Brîncovenilor, apoi din

[1] *Cronicari munteni*, Buc., 1961, vol. II, p. 13.

nou trecea Dîmboviţa pe malul stîng spre mahalaua Oltenilor, Măcelarilor şi Săpunarilor, pentru a se închide în mahalaua Oţetarilor. Privit de pe înălţimea dealului de la Mihai Vodă sau de la mitropolie, oraşul părea o imensă grădină din care răsăreau, ici-colo, albul caselor boiereşti, al zidurilor palatului domnesc de la Curtea Veche, al clopotniţelor, bisericilor şi mînăstirilor, al zidurilor celor cîtorva hanuri, privelişte întreruptă fiind numai de luciul bălţilor Dîmboviţei înconjurate de stuf şi sălcii. Celelalte case, mai mult din lemn, căptuşite cu pămînt şi tencuială şi acoperite mai ales cu olane, se pierdeau de-a lungul uliţelor din mahalalele lungi şi întortocheate, amintind de cele din periferiile Constantinopolului. Pe malul stîng, în jurul curţii domneşti — Curtea Veche — unde pulsa întreaga viaţă comercială a oraşului, se găseau cîteva uliţe mai mari, podite cu grinzi de lemn, ca şi puţinele poduri care legau malurile Dîmboviţei.[1] În prăvălii, majoritatea lucrate din lemn, se găseau mărfuri din toată lumea balcanică, din Orient, din toată Europa, din Asia şi America de Sud, desfăcute de negustori localnici sau de cei aflaţi în trecere. De aici porneau radiar, în cele patru vînturi, uliţele mari podite, spre Giurgiu — Podul Beilicului sau al lui Şerban Vodă, spre Afumaţi — Podul Tîrgului de Afară, spre Măgurele — Podul Calicilor, spre Văleni — Podul Tîrgovişte i. În vremea lui Şerban Vodă Cantacuzino se stabilise o nouă reşedinţă domnească în codrul Cotrocenilor, în afara oraşului, lîngă ctitoria sa cu hramul Adormirea Maicii Domnului, unde domnul prefera să stea departe de larma tîrgului şi de intrigile boierilor.

La numai două săptămîni de la plecarea soliei spre Viena, din nou liniştea oraşului fu întreruptă. Un zvon la început, apoi o certitudine, convinse pe toţi că Şerban Vodă se îmbolnăvise. Mulţi fură surprinşi, mai ales aceia care îl ştiau pe domn plin de sănătate şi energie neobişnuită. În Divan el nu mai apăru, iar treburile domniei începură a fi conduse, în mod nefiresc, de fratele său, învăţatul Constantin stolnicul. Plecarea marelui logofăt Constantin Brîncoveanu la Braşov din porunca domnească era totuşi o dovadă că Şerban Vodă încă nu fusese cu totul doborît de boală.

Marele logofăt Constantin Brîncoveanu plecase în mare grabă, deoarece se auzise că solia ţării fusese oprită la Braşov

[1] *Istoria oraşului Bucureşti*, Buc., 1965, vol. I, p. 134—136.

(„multe zăticniri și piedici acolo li s-au prins“ [1]), din porunca generalului Veterani, sub pretext că nu are o împuternicire domnească. Și în vremi de război o asemenea împuternicire era firească și necesară, mai ales că marele agă Constantin Bălăceanu, conducătorul soliei, declarase că merge în audiență la împărat, la Viena. La Brașov, Constantin Brîncoveanu reuși să convingă „cu multă vrednicie“, cum spune cronicarul, pe generalul Veterani, pe care-l cunoscuse cu alt prilej, de importanța scrisorilor domnești pe care le deținea solia, încredințîndu-l totodată de foloasele imediate pe care le-ar avea armata austriacă din Transilvania dacă solia lui Șerban Vodă ar ajunge cît mai curînd la destinație.

Întors la București, marele logofăt Constantin Brîncoveanu se convinse că boala unchiului său se înrăutățise într-atît, încît rămîneau slabe speranțe ca acesta să se mai poată însănătoși. Știrile despre puținele zile pe care le mai avea de trăit Șerban Vodă adunase mulți boieri mari și mici în București, de pe la conace, vii și moșii, fie că fuseseră chemați prin vătășei, fie că veniseră sub pretext că se stabileau în casele lor din oraș pentru a întîmpina iarna care se apropia.

Moartea domnului în noaptea de 28 spre 29 octombrie, consemnată de cronicari — „octombrie 29 de zile, cursul 7179 (1688), luni dimineața la 2 ceasuri din zi“ [2] — a trezit în sufletul tuturor grijile unei noi domnii și teama de a nu vedea pe tronul Basarabilor un venetic străin de țară, cum se mai întîmplase, nu de mult. Teama era cu atît mai mare, cu cît în acele zile sosise în oraș, din întîmplare, și trăsese la Beilic, un baș capegiu turc, Ahmed aga, venit cu treburi de-ale împărăției, și însoțit de cîteva agale. Cu ce gînduri venise capegiul nimeni nu știa, dar prezența lui în aceste vremi de grea cumpănă lăsa multora o umbră de îngrijorare. Înaintarea austriecilor în Banat și iscoadele acestora ajunse pe plaiurile Carpaților, care prevesteau iminenta intrare a lor în țară, îi făceau pe mulți să creadă că de data aceasta sultanul hotărîse, la moartea lui Șerban Vodă, numirea unui domn străin de țară, dar devotat Înaltei Porți. [3]

---

[1] *Cronicari munteni*, Buc., 1961, vol. II, p. 13.

[2] *Istoria Țării Românești 1290—1690...*, op. cit., pag. 189.

[3] *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717*, Buc., 1959, p. 3—5, mai departe se citează *Istoria Țării Românești... 1688—1717*, op. cit.; *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 14

Asemenea gînduri frămîntau pe boierii din Divan, pe mitropolit, pe fraţii domnului de curînd decedat, pe însuşi marele logofăt Constantin Brîncoveanu, care veghind pînă în ultimul moment lîngă patul de suferinţă al unchiului său primise de la acesta — după spusele secretarului florentin Del Chiaro — însăşi pecetea domnească, drept semn al consimţămîntului de a-i fi urmaş la domnie.[1] Este greu de spus dacă în aceste momente învăţatul stolnic Constantin, devenit, prin moartea fratelui său Şerban, şef al familiei Cantacuzino, năzuia să ocupe tronul vacant. Del Chiaro afirmă că poporul înspăimîntat de năvala oştilor de haiduci sîrbi, întreţinuţi cu bani pînă atunci de către Şerban Vodă, pentru a ataca din cînd în cînd garnizoanele turceşti de la Dunăre, ar fi răspîndit pe uliţele oraşului vestea că noul domn va fi Constantin Vodă Cantacuzino şi că începuse să aclame chiar numele acestuia.[2] Cultura şi experienţa stolnicului Constantin, legăturile politice pe care le avea prin corespondenţă cu diferite personalităţi politice, cu diplomaţi ai cancelariilor europene şi ai ambasadelor străine din Constantinopol, cu contele Mihail Teleki, cancelarul Transilvaniei, cu generali austrieci ne fac să credem că o asemenea perspectivă nu l-ar fi atras de loc, mai ales că în partida Bălenilor începuseră să circule zvonuri primejdioase, care-l învinuiau de moartea, prin otrăvire, a fratelui său Şerban.

În acelaşi timp, în partida Cantacuzinilor se făceau pregătiri pentru un nou candidat la domnie, ce-i drept minor încă, dar care trebuia să împlinească ambiţiile doamnei Maria, văduva lui Şerban Vodă. Sîrboaică, de neam din Nicopole, fiica unui mare negustor de abale, Gheţea, devenit apoi clucer şi slugă devotată Cantacuzinilor, doamna Maria hrănise în tot timpul ura lui Şerban împotriva partidei Bălenilor, dar şi dorinţele sale, timp de aproape un deceniu, pentru a ajunge doamnă a ţării. Moartea neaşteptată a soţului ei o punea pe seama cumnaţilor ei Constantin şi Mihai, care îi purtau duşmănie de cînd Şerban Vodă stricase diata mamei sale Ilinca, postelniceasă, şi făcuse o nouă împărţire a averii părinteşti, nedreaptă şi samavolnică.

[1] Del Chiaro, op. cit., p. 95—96.
[2] idem, p. 95.

Aşadar, doamna Maria avea de luptat însăşi cu cumnaţii ei şi pentru avere şi pentru domnie. Ea îşi vedea însă realizate planurile numai cu ajutorul ginerelui ei, marele aga Constantin Bălăceanu, aflat în drum spre Viena cu împuterniciri speciale. Pînă la întoarcerea acestuia, doamna Maria căuta să atragă de partea sa pe unii boieri din divan,[1] neprecupeţind nici o cheltuială, trimiţînd în acelaşi timp scrisori peste Dunăre prin care chema pe haiducii sîrbi — de neam cu ea şi în slujba lui Şerban Vodă — pentru a garanta succesiunea la tron fiului ei Iordache, în vîrstă numai de 8 ani. Se spunea că ea a încercat să plătească cu bani şi pe comandanţii trupelor de seimeni de la curte pentru a ajuta cu armele realizarea planurilor sale. O doamnă Chiajna, a veacului al XVII-lea!

Marele logofăt Constantin Brîncoveanu, om tînăr de numai 34 ani, a încercat să stea deoparte în aceste zile, cînd problema alegerii unui nou domn înfierbînta minţile şi dădea frîu liber patimilor. El, ca mulţi alţii, se gîndea că alegerea noului domn trebuie să se facă în grabă, dar cu multă chibzuială, într-o vreme în care din zi în zi oastea austriacă sub acest pretext putea intra în ţară pentru a impune un domn şi a o ocupa. Dar atunci oastea turcească ar fi trecut Dunărea pentru a o împiedica şi ar fi provocat mari pagube şi mari vărsări de sînge pămîntenilor.

Ideea numirii unui nou domn pămîntean cuprinsese pe toţi, şi toţi erau în gînd de a-l alege, ca să scoată ţara din nevoi şi de sub ameninţarea ocupaţiei duşmane. Apoi domnul ales trebuia să capete, după obicei, încuviinţarea Înaltei Porţi, fie că mergea el la Constantinopol, fie că o delegaţie de boieri, care o dată cu depunerea darurilor şi a haraciului, dădea asigurări noului vizir şi sultanului de credinţa noului ales. În acelaşi timp, o înţelegere cu familia Cantacuzino — care „stăpînea" de fapt ţara — pentru alegerea viitorului domn era de asemenea necesară, de vreme ce membrii ei puteau obţine cu bani la Înalta Poartă numirea unuia din fraţii domnului, capabili de a domni.

Pentru alegerea noului domn s-a strîns Divanul la Curtea Veche, în sala mică a spătăriei, al cărei tavan cu stelele sale aurii presărate pe fondul siniliu[2] încînta privirile; de faţă

[1] *Istoria Ţării Româneşti... 1688—1717*, op. cit., p. 5.
[2] idem, p. 3.

erau totodată mitropolitul ţării, Teodosie, şi însuşi patriarhul Ierusalimului, Dionisie, aflat din întîmplare în Bucureşti, în lungile sale călătorii ce le făcea în lumea ortodoxă. După îndelungi şi aprinse discuţii au fost respinse, una după alta, propunerea de a aştepta hotărîrea Înaltei Porţi, cu privire la numirea unui nou domn, ca şi propunerea de a desemna drept urmaş la tron pe Iordache nevîrstnicul, fiul răposatului voevod. şi a fost ales domn marele logofăt Constantin Brîncoveanu. El era capabil de a cîrmui ţara, se găsea în plină maturitate, provenea din boierii pămînteni, şi în acelaşi timp din neamul Cantacuzinilor după mamă, jupîneasa Stanca, sora defunctului Şerban Vodă.

Alegerea sa nu fusese chiar întîmplătoare. Constantin Brîncoveanu nu a fost de faţă cînd s-a făcut alegerea sa ca domn, dar el se afla la palatul de la Cotroceni, ocupat fiind, se spune în cronică, cu pregătirile de înmormîntare ale unchiului său. Prezenţa sa acolo credem se datora mai mult stolnicului Constantin Cantacuzino, care trimisese pe devotatul său nepot să observe mişcările îndureratei şi ambiţioasei sale cumnate, doamna Maria. Despre aceasta se aflase că încercase să trimită scrisori,[1] cerînd sprijinul ginerelui ei, Constantin Bălăceanu, ce călătorea încă spre Viena, cu solia ţării.

La Cotroceni, urcînd dealul şi trecînd pe sub clopotniţa masivă pentru a ajunge la biserica mănăstirii, unde se afla expus trupul neînsufleţit al defunctului său unchi, Constantin Brîncoveanu îşi dădea seama tot mai mult de posibilitatea realizării vechilor sale dorinţe de a ajunge domn. Dar el nu bănuia încă faptul că, în aceste momente, nu era decît un instrument în mîna versatului său unchi, stolnicul Constantin Cantacuzino.

Susţinînd alegerea lui Constantin Brîncoveanu ca domn, Constantin stolnicul era convins că va putea conduce treburile domniei tutelîndu-l pe nepotul său mai puţin cunoscător în asemenea treburi. În acelaşi scop, fără îndoială că tot Constantin stolnicul a cumpărat cu bani grei consimţămîntul lui Ahmed aga baş-capegiul, care în acele vremi valora cu aprobarea Înaltei Porţi. Dacă este să ne luăm după spusele unor contemporani ca Radu Popescu, Ioan Neculce şi

[1] Del Chiaro, op. cit., p. 97.

Dimitrie Cantemir, potrivit cărora Constantin stolnicul ar fi vinovat de moartea fratelui său Şerban — cum de altfel afirmă şi Del Chiaro — atunci sigur este că prezenţa lui Ahmed başcapegiul turc la Bucureşti făcea parte dintr-un plan bine regizat de un om înţelept şi versat în arta politică veneţiană. De vreme ce însă afirmaţiile acestora, ca şi cele de mai tîrziu ale banului Mihai Cantacuzino cronicarul, par şi pînă astăzi îndoielnice, dacă ne gîndim la vremurile cînd au fost scrise şi în ce scop, cauzele morţii lui Şerban Vodă se înscriu printre enigmele încă nedezlegate din istoria noastră.

În aceeaşi zi, Divanul porni de la Curtea Veche spre Dealul Mitropoliei pentru a se împlini, după datină, ceremonialul ungerii noului domn. Anunţat la Cotroceni de alegerea sa, marele logofăt Constantin Brîncoveanu a pornit îndată spre Curtea Veche, însoţit fiind de marele pitar Preda Brătăşanul şi Radu Golescu.[1] Majoritatea contemporanilor care şi-au însemnat acest eveniment afirmă în unanimitate că alegerea l-ar fi surprins pe Constantin Brîncoveanu şi că s-ar fi depus mari stăruinţe pe lîngă el ca să primească, ceea ce este greu de crezut, dacă urmărim viaţa acestuia pas cu pas şi înainte şi după ce a ajuns domn al Ţării Româneşti.

Sosind în deal la mitropolie, unde se adunase şi oastea domnească, spune cronica oficială, Constantin Brîncoveanu ar fi fost întîmpinat de boieri, care într-un glas i-ar fi spus: „Logofete, noi cu toţii pohtim să ne fii domn!" Acestora el le-ar fi răspuns că nu dorea domnia şi că era destul de bogat ca să trăiască „ca un domn" la casa lui. Pînă la urmă însă Constantin Brîncoveanu a primit, cedînd insistenţelor formale ale stolnicului Constantin şi ale prietenilor săi, în aclamaţiile mulţimii, adunate în mod voit cu acest prilej.[2]

Abia atunci — spun contemporanii — s-a apropiat Ahmed baş-capegiul cu un caftan domnesc adus de boieri, pe care îl oferi noului domn ales de ţară. Apoi boierii Divanului şi arhiereii avîndu-l în mijloc pe Constantin Brîncoveanu urcară treptele şi intrară în biserică, ducîndu-l pe noul domn pînă la altar, unde aştepta patriarhul Dionisie, care într-un cadru solemn îi dădu binecuvîntarea.[3]

---

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 14.
[2] *Istoria Ţării Româneşti..., 1688—1717*, op, cit., p. 6.
[3] *Istoria Ţării Româneşti..., 1290—1690...*, op. cit., p. 190.

Împlinit fiind acest ceremonial toţi ieşiră din biserică. Constantin Brîncoveanu încălecă pe un cal domnesc, „adus cu toată podoaba" şi porni înconjurat de un mare alai către Curtea Veche. Drumul era deschis de oastea ţării şi meterhaneaua domnească. În sunetul clopotelor din oraş se ajunse la Curte. Aici, în biserica Curţii, domnul încins cu sabie, purtînd cucă pe cap şi stînd în scaunul domnesc, primi primul omagiu al puterii sale : sărutul mîinii ; apoi avu loc încheierea legămîntului între noul domn şi boierii ţării. Toţi boierii jurară pe evanghelie „că vor sluji domnului lor, cu credinţă şi cu mare dreptate" şi dădură la mîna domnului „o scrisoare a lor încredinţată". [1]

Urmă apoi intrarea domnului în palatul domnesc. Ajuns în sala cea mare a Divanului, Constantin Brîncoveanu se aşeză în scaunul domnesc, în timp ce afară în curte din trei tunuri se trăgeau salve de slavă. Din porunca sa au fost chemaţi îndată logofeţii domneşti pentru a scrie scrisori adresate ispravnicilor de judeţe şi judeţilor din tîrguri şi oraşe despre alegerea noului domn al ţării.

A doua zi după îngroparea fostului domn Şerban Cantacuzino, în biserica mînăstirii Cotroceni, se luară măsuri pentru ca noua domnie a Ţării Româneşti să fie recunoscută de Înalta Poartă.

Obiceiul ca domnii Ţării Româneşti, aleşi de Divan, să fie confirmaţi de turci era mult prea vechi pentru a fi încălcat, mai ales în vremuri atît de tulburi. El fusese practicat pentru prima oară în primii ani ai veacului al XVI-lea, cînd boierii craioveşti, nemulţumiţi de primele acte de autoritate ale lui Mihnea cel Rău, pribegiseră la Constantinopol, şi acolo — arată cronicarul — „spuseră împăratului (adică sultanului) toate răutăţile Mihnii Vodă", cerînd ajutor pentru schimbarea lui. [2] Şi sultanul hotărî atunci să le satisfacă cererea. După aproape două decenii numirea de către turci începuse să fie însoţită de trimiterea steagului de domnie de la Constantinopol, cum a fost pe vremea lui Dragomir numit şi Vlad. Boierii mai bătrîni îşi aduceau aminte că Matei Vodă Basarab primise printr-un capegi-başa nu numai steag de domnie, dar şi caftan, buzdugan şi un berat împărătesc.

[1] idem, p. 190—191.
[2] idem, p. 17—18.

De trimiterea cărților domnești la Constantinopol pentru întărirea alegerii sale ca domn se îngriji însuși Constantin Brîncoveanu, care ca și străbunul său nu se duse la Înalta Poartă pentru aceasta și împreună cu sfatul țării alese cîțiva boieri, de un gînd și o credință cu el, printre care se afla și vărul său, logofătul Pîrvu Cantacuzino. Aceștia porniră de îndată pe drumul Giurgiului pentru că pînă la Constantinopol era cale lungă de aproape o săptămînă, timp în care se puteau întîmpla multe răutăți pentru țară.[1]

Dar, ca și pe vremea lui Matei Vodă — și boierii bătrîni încă nu uitaseră — fu alcătuită o altă delegație de boieri, pentru a fi trimisă în același scop la Babadag în Dobrogea, la Mustafa pașa-seraschierul, comandantul armatei turcești de la Dunăre.[2] De la acesta ei trebuiau să obțină promisiunea că va interveni pe lîngă marele vizir pentru confirmarea domnului.

Constantin Brîncoveanu își luă toate măsurile pentru a preîntîmpina chiar o năvală a tătarilor din Bugeac. Întîmplîndu-se atunci să-l aibă în mijlocul lor pe hanul Selim Gherei ei puteau oricînd să-l convingă pe acesta de necesitatea unei expediții de pradă sau iernarea în Țara Românească.

Boierii trimiși la Înalta Poartă pentru a obține recunoașterea lui Constantin Brîncoveanu ca domn al țării nu ajunseră la Constantinopol, ci se opriră la Adrianopol, unde-și stabilise pentru o vreme reședința marele vizir Mustafa pașa. Aici, ei avură de luptat nu numai cu intransigența temporară a marelui vizir, care în astfel de momente știa cît aur valora greutatea cuvîntului său, dar și cu opoziția lui Wehner, secretarul ambasadorului Franței la Constantinopol, de Girardin, care susținea la Poartă un contra candidat, pe Emeric Tököly, conducătorul magnaților maghiari răsculați împotriva Austriei. Darurile și promisiunile făcute de boieri marelui vizir fură mai puternice decît toate argumentele invocate de ambasadorul Franței. Pentru bunăvoința sa Mustafa pașa primi un dar de 100 000 galbeni, iar subalternii săi (tefterdarul și chehaia) 75 000 galbeni. Pe lîngă aceasta i-a mai fost promisă suma de 150 000 galbeni pentru ca în acel an țara să fie scutită de iernarea tătarilor din Bugeac,[3] sumă care valora mult mai

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 16.
[2] *Istoria Țării Românești..., 1688—1717*, op. cit., p. 9—10.
[3] N. Iorga, *Viața și domnia...*, op. cit., p. 47.

puţin decît răutăţile pe care aceştia le puteau face timp de cîteva luni. Acest rîu de aur revărsat în buzunarele marelui vizir şi ale subalternilor săi, ale hanului tătarilor şi ale seraschierului de la Babadag reduse timpul pentru „tocmirea" domniei la numai opt ceasuri, aşa cum a anunţat vărul domnului, Pîrvu Cantacuzino, întors la Bucureşti în cea mai mare grabă. [1]

Scurt timp după aceea sosiră — venind de la Adrianopol — şi ceilalţi boieri, însoţiţi de un mare agă turc, care aduceau lui Constantin Brîncoveanu cuca, caftanul şi steagul de domnie, precum şi tuiurile. Demnitarul turc — important prin lucrurile de preţ ce le aducea — a fost întîmpinat după obicei la intrarea în oraş de către domn şi boieri. Apoi cu toţii se îndreptară spre Curtea domnească, unde în sala cea mare a Divanului a avut loc citirea firmanului de confirmare a alegerii lui Constantin Brîncoveanu ca domn, în sunetul muzicii de la Curte şi al salvelor de tun. [2]

După ceremonie pe Constantin Brîncoveanu îl cuprinseră grijile domniei. Recunoaşterea alegerii sale de către turci nu era de ajuns în aceste vremuri, cînd la hotare pe plaiurile munţilor pîndeau oştile austriece gata să intre în ţară, iar pe drumul spre Viena călătorea o solie a ţării cu angajamente potrivnice planurilor sale. Nu ştia unde ajunsese solia condusă de marele aga Bălăceanu, dar bănuia ce gînduri îl vor fi frămîntat pe acesta ca şi pe Iordache Cantacuzino la vestea că o nouă domnie era aşezată în ţară. De asemenea, Constantin Brîncoveanu se mai gîndea şi la drumul călugărului Isaia, care fusese trimis de răposatul domn Şerban Vodă, cale lungă, tocmai la Moscova, tot în acea vreme, cu scrisori pentru a cere ajutor grabnic împotriva ameninţării austriece.

Ideea că solia va ajunge la Viena şi acolo se va tocmi închinarea ţării faţă de Austria, tocmai acum cînd cîştigase atît de uşor încrederea marelui vizir, îl frămînta atît de mult pe tînărul domn, încît nu ezită să găsească o soluţie pentru a se tergiversa tratativele. De aceea, de îndată ce sosi confirmarea alegerii sale de la Înalta Poartă, el trimise cu cai de olac pe vărul său Preda Pîrşcoveanul spătarul pe urmele soliei care se apropia de Viena, pentru a-i da de ştire de schimbarea

[1] *Istoria Ţării Româneşti..., 1290—1690*, p. 192.
[2] *Istoria Ţării Româneşti..., 1688—1717*, op. cit., p. 11.

domniei şi cum să vorbească împăratului Leopold în numele noului domn al Ţării Româneşti.[1] Călătorind zi şi noapte, schimbînd cai de olac, Preda Pîrşcoveanul reuşi să ajungă la timp solia românească în cetatea Pojon (Bratislava), de unde mai avea de parcurs 50 de kilometri pînă să ajungă la Viena. Vestea adusă de spătar a provocat uimire şi mînie în rîndul soliei. Uimire pentru că nu se aşteptau ca fraţii domnului să-l sprijine la domnie pe nepotul lor Constantin Brîncoveanu, mînie că domnia nouă nu fusese dată lui Iordache, fiul domnului răposat. Marele aga Constantin Bălăceanu a simţit în acele momente cum se naşte în sufletul său ura împotriva noului domn şi a început să-şi facă planuri pentru răsturnarea lui din scaun, cu ajutorul austriecilor.[2]

La Viena, solia ţării a intrat pe la începutul lunii decembrie 1688. Oraşul, cu cele 11—12 bastioane, mai păstra încă urmele războiului din vara anului 1683, cînd timp de 60 de zile fusese asediat de trupele marelui vizir Cara Mustafa şi numai celebrul asalt al armatei poloneze de sub comanda regelui Ian Sobieski îl salvase de la pieire totală.[3] Construcţiile lagărului duşman din faţa cetăţii, distruse în parte, se iveau, ici şi colo, de sub zăpadă, în forme ciudate, dar şanţurile pentru mine făcute lăsau impresia unor uriaşe canale săpate de rîme în mîlul rămas după revărsarea apelor. Cortegiul de 130 de oameni cu aproape 250 de cai, un adevărat alai, care intră în oraş trecînd pe lîngă bastioanele Curţii şi Löbel, avariate în parte de artileria otomană,[4] impresionă pe locuitori mai ales prin costumele lor de influenţă orientală şi caii de rasă. Primită de îndată la curte, solia a dus negocieri timp de cîteva săptămîni ; totuşi ea n-a reuşit să obţină aproape mai nimic din cererile formulate în scrisoarea fostului domn, Şerban Vodă, care condiţiona acceptarea suzeranităţii austriece.[5] Sub diferite pretexte, răspunsul împăratului a fost amînat zile de-a rîndul, pentru ca în acelaşi timp înaltele autorităţi austriece să trateze în mod special cu marele aga Constantin Bălăceanu, care le dovedise un ataşament nein-

[1] idem, p. 12—13 ; *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 17.
[2] *Cronicari munteni*, op cit., vol. II, p. 17.
[3] I. Hammer, op. cit., vol. III, p. 187—191.
[4] John Stoye, op. cit., p. 150—153 ; pl. VI.
[5] *Istoria Ţării Româneşti..., 1688—1717*, op. cit., p. 14—16.

mitat. Datorită lui, doi boieri din solie, Iordache marele spătar și Șerban căpitanul, au fost reținuți la Viena ca ostatici, restul primind permisiunea să se întoarcă în țară.[1] Răspunsul împăratului, sub forma unei diplome, cuprindea în schimb o falsă interpretare a cuprinsului scrisorilor decedatului Șerban Vodă, și anume că actualul domn al Țării Românești, ca și fostul domn, ar fi gata să presteze jurămîntul pentru închinarea necondiționată a țării. În continuare se arăta că de vreme ce actualul domn Constantin Brîncoveanu „jurase" să renunțe „la orice învoieli, convenții, legi, confederații, tribute și alte legături",[2] avute pînă atunci cu Înalta Poartă, împăratul îi acorda protecția sa cu dreptul de azil pentru el și familia sa, cu unele despăgubiri materiale în cazul că acțiunea lor comună ar eșua.

În același timp, între împărat și marele agă Constantin Bălăceanu se încheiase o înțelegere tainică pentru a exercita presiuni asupra lui Constantin Brîncoveanu, ca acesta să accepte ocuparea țării de către armatele austriece. În acest scop, la plecarea din Viena, marelui aga i s-a alăturat ca om de credință nobilul maghiar Ladislau Csaky, versat diplomat, pe care un cronicar îl arăta ca fiind „de fel om viclean și înșelător și mare mincinos".[3] Acesta trebuia să ajungă la curtea lui Constantin Brîncoveanu pentru a-i înmîna diploma imperială. Firele acestui complot se întindeau pînă în Țara Românească, unde doamna Maria, văduva defunctului Șerban Cantacuzino, aștepta realizarea planurilor sale de a recăpăta domnia pentru fiul ei Iordache, cu ajutorul ginerelui ei, marele aga Constantin Bălăceanu. După ungerea ca domn al țării, raporturile lui Constantin Brîncoveanu cu văduva doamnă Maria se înrăutățiseră. Obiectul mărturisit fusese restanțele tributului țării din ultimii doi ani în valoare de 133 000 taleri, neplătit la timp de defunctul domn Șerban Cantacuzino, și pe care noul domn le achitase ceaușului împărătesc venit la București în acest scop, folosind chiar forța, din averea rămasă de pe urma acestuia.[4] Această silnicie nu putea să o uite văduva doamnă Maria și faptul a determinat-o să-și intensifice uneltirile împotriva noii domnii. De aceea,

[1] N. Iorga, *Viața și domnia...*, op. cit., p. 55—56.
[2] idem, p. 56.
[3] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 17.
[4] N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, p. 192—194.

cu toată paza severă pusă de Constantin Brîncoveanu pentru a o supraveghea la moşia Drăgăneşti, unde se retrăsese cu fiul ei, ea reuşise să trimită o scrisoare la Sibiu în care-i cerea ginerelui ei s-o ajute pentru a-l răsturna pe noul domn. Aşa se face că marele aga nu mai intră în ţară o dată cu solia imperială, reprezentată prin Ladislau Csaky, ci rămase la Braşov, unde se întîlni cu generalul austriac Veterani, pentru a alcătui împreună cu acesta planul ocupării Ţării Româneşti şi al răsturnării lui Constantin Brîncoveanu.

3. RĂFUIALA CU AGA CONSTANTIN BĂLĂCEANU

Ambasada contelui Ladislau Csaky, care de la Viena la Braşov fusese alcătuită dintr-un cortegiu de 36 de persoane, îşi făcu intrarea în Ţara Românească în mare taină. De la Braşov, mesagerul imperial însoţit numai de Şerban Vlădescu comisul, unul din membrii soliei răposatului Şerban Cantacuzino la Viena, se îndreptă prin Rîşnov şi Bran pe vechiul drum comercial care trecea pe la Rucăr şi Dragoslavele şi ajunse în cîteva zile la Tîrgovişte. La porţile oraşului aceştia fură întîmpinaţi de un trimis al domnului, marele stolnic Pîrvu Cantacuzino, care-i întovărăşi cu cinste pînă la reşedinţa domnească de la Mogoşoaia, lîngă Bucureşti. [1]

Aici, într-una din zilele primăvăratice ale lui aprilie 1689, trimisul imperial fu primit într-un cadru intim de tînărul domn. Alegerea acelui loc fusese stabilită cu multă chibzuinţă. De prezenţa solului austriac nu trebuia să ştie nici boierii obişnuiţi ai curţii domneşti, nici iscoadele turcilor întîlnite pe ulişele capitalei ţării. De aceea, timp de cîteva zile s-a păstrat o adîncă discreţie în jurul acestei vizite destul de periculoase pentru raporturile noului domn cu turcii.

Veştile cuprinse în mesajul imperial adus de conte nu erau de loc îmbucurătoare, atît pentru Constantin Brîncoveanu, cît şi pentru fraţii Cantacuzini, Constantin stolnicul şi Mihai spătarul, care trebuie că au participat la ceremonia protocolară de la Mogoşoaia.

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 18.

Confirmînd ştirile trimise de Matei Cleronomos, agentul lui Constantin Brîncoveanu de la Viena,[1] mesajul imperial respingea rînd pe rînd propunerile de colaborare condiţionată, susţinute înainte de moarte şi de Şerban Cantacuzino, şi cerea în mod categoric înţelegerea şi cooperarea militară cu noul comandant al armatei austriece din Transilvania, generalul Ionathan Heissler, acum prietenul lui Constantin Bălăceanu. Mult timp tînărului domn al Ţării Româneşti nu-i fusese clară poziţia vărului său prin alianţă, aga Constantin Bălăceanu, faţă de o eventuală intervenţie austriacă în ţară. Vestea adusă de acelaşi conte Ladislau Csaky, potrivit căreia aga Constantin Bălăceanu obţinuse cu cîteva luni în urmă gradul de colonel în armata austriacă, era o dovadă că de acum înainte lupta sa pentru consolidarea domniei trebuia să fie în acelaşi timp şi lupta pentru apărarea libertăţii şi independenţei Ţării Româneşti, ameninţată cu cotropirea de către Austria. Aşadar — înţelegea el — reîntoarcerea lui Constantin Bălăceanu în ţară, al cărei scop mărturisit era să instaleze pe văduva lui Şerban Cantacuzino în calitate de regentă a fiului ei nevîrstnic, Iordache, însenina totodată instaurarea ocupaţiei austriece de la trecătorile Carpaţilor pînă la Dunăre.

În aceste momente foarte critice sfatul unchiului său Constantin stolnicul s-a dovedit de mare folos. Acesta, deprins cu procedeele diplomaţiei veneţiene, a fost de părere că relaţiile cu aga Constantin Bălăceanu şi cu austriecii trebuiau menţinute cu orice preţ şi că negocierile îndelungate duse cu aceştia trebuiau să zădărnicească intenţiile lor duşmănoase. Atitudinea de conciliere manifestată de Constantin Brîncoveanu şi cei doi Cantacuzini reproducea la proporţii mai mici negocierile care se desfăşurau de cîteva luni la Viena între plenipotenţiarii Austriei, Poloniei, Veneţiei şi Imperiului Otoman în vederea încetării războiului.[2] Cu tot secretul păstrat în jurul lor, totuşi, la Mogoşoaia, unde se stabilise pentru o vreme Constantin Brîncoveanu, ajunseseră unele veşti care începuseră să neliniştească cercurile cele mai influente de la curtea domnească. Informaţiile fragmentare transmise de agentul lui Constantin Brîncoveanu la Viena — Matei Cleronomos — se confirmau tot mai

[1] C. Giurescu, N. Dobrescu, *Documente şi regeste privitoare la Constantin Brîncoveanu*, Buc., 1907, p. 15.

[2] I. Hammer, op. cit., vol. III, p. 234—239.

mult cu veştile transmise de către unchiul acestuia, Gheorghe Cleronomos, interpret pe lîngă ambasada austriacă de la Constantinopol : la Viena se discuta posibilitatea instaurării stăpînirii austriece asupra Transilvaniei, a Ţării Româneşti şi Moldovei. De aceea Constantin Brîncoveanu şi unchii săi, fraţii Cantacuzino, căutau să coordoneze negocierile duse de ei cu generalul Heissler şi aga Constantin Bălăceanu cu evoluţia tratativelor diplomatice de la Viena şi încercau să le tergiverseze pentru a trage cît mai multe foloase. Menţinerea unui contact cît mai strîns cu agenţii lor de la Viena şi Constantinopol, unde acum se decidea soarta ţărilor române şi a multor regiuni din sud-estul Europei, constituia în acest moment cheia succesului acţiunii lor.

De aceea, după plecarea lui Csaky, Constantin Brîncoveanu procedă împotriva aşteptărilor lui Heissler şi ale lui Constantin Bălăceanu, la o apropiere de aceştia. În acest scop, au fost trimise la Braşov, întîi lui Constantin Bălăceanu, cărţi domneşti prin care acesta era invitat să se reîntoarcă în ţară, dîndu-i-se în acelaşi timp asigurări cu privire la menţinerea rangului de boierie ce-l avea şi la stăpînirea moşiilor sale. În scrisorile trimise, Constantin Brîncoveanu mai arăta că raporturile sale cu austriecii vor fi întotdeauna bune şi ele se vor întări pe măsură ce se va ivi prilejul de a coopera pe tărîm militar împotriva turcilor. Dar pentru aceasta era nevoie să aştepte cu răbdare momentul prielnic, care se va ivi cu vremea.

Aceste prime încercări dădură greş. Mintea lui Constantin Bălăceanu era acum aprinsă de gîndurile domniei, şi propunerile lui Constantin Brîncoveanu fură considerate de el adevărate jigniri. Lui i se propunea rangul de mare agă în timp ce el putea foarte uşor, cu sprijinul cîtorva mii de ostaşi austrieci, să se încoroneze domn în mitropolia din Bucureşti. Dacă nu domn, cel puţin regent al cumnatului său Iordache cel nevîrstnic, pe soacra lui, văduva doamnă Maria, socotind că o va putea uşor convinge să renunţe la planurile ei personale.

Refuzul lui aga Constantin Bălăceanu nu-l descurajă pe Constantin Brîncoveanu şi trimise de data aceasta la generalul Heissler pe Radu Golescu, postelnicul, cu o nouă solie.[1] Acesta porni îndată la Braşov însoţit de interpret de limbă latină şi

[1] *Istoria Ţării Româneşti... 1688—1717*, op. cit., p. 20—21.

polonă, pentru ca negocierile să se desfăşoare în cea mai mare siguranţă. În mesajul oral transmis prin Radu Golescu, domnul Ţării Româneşti îl preveni pe comandantul trupelor austriece din Transilvania că planurile lui Constantin Bălăceanu sînt primejdioase şi că ele ar putea fi dăunătoare chiar sprijinitorilor lui, faţă de care Constantin Brîncoveanu nutreşte cele mai alese sentimente. Aflat sub influenţa marelui agă Constantin Bălăceanu, generalul Heissler însă refuză să intervină pe lîngă protejatul său de a se întoarce în ţară şi de a se împăca cu Constantin Brîncoveanu. Şi din nou domni nesiguranţa în cercurile restrînse de la Curtea domnească din Bucureşti. Această nesiguranţă creştea o dată cu timpul favorabil unor noi acţiuni militare austriece împotriva turcilor, în războiul care se desfăşura, încă nedecis, între aceste două mari puteri europene. Constantin Brîncoveanu se temea ca nu cumva eşecul acestor negocieri cu duşmanii lui să determine intrarea armatei lui Heissler în ţară, care de data aceasta nu s-ar mai fi limitat la simple incursiuni pînă la Cîmpulung şi Piteşti, ci s-ar fi oprit în capitala ţării. El ştia de asemenea că prezenţa austriecilor în ţară ar fi atras imediat trupe de turci şi tătari veniţi din sudul Dunării sau din Bugeac, nu atît pentru a-i izgoni pe aceştia, cît pentru a proceda la jaf şi distrugere. Pentru Constantin Brîncoveanu prelungirea acestor negocieri însemna menţinerea lui în domnie şi scutirea ţării de urmările dezastruoase ale războiului.

O nouă încercare o făcu deci Constantin Brîncoveanu trimiţînd la Braşov pe logofătul Radu Popescu, cronicarul de mai tîrziu. Spre deosebire de Radu Golescu, acesta cunoştea limba latină şi putea întreţine direct o convorbire cu generalul Heissler.[1] Radu Popescu primise instrucţiuni precise pentru negocierile ce urma să ducă la Braşov, dar şi noi mijloace de convingere a austriecilor, şi anume : o mare sumă de bani şi un număr de 1000 de boi pentru armata lui Heissler care ducea mare lipsă de carne în acea vreme.

Banii şi darurile trimise avură rolul să îndulcească pentru o vreme climatul în care s-au desfăşurat discuţiile dintre logofătul Radu Popescu şi generalul Heissler. Timpul cît au durat convorbirile dintre ei a demonstrat că sprijinul acordat de austrieci lui Constantin Bălăceanu era un pretext şi că în fond

[1] idem, p. 22.

generalul austriac încerca să obţină de la Constantin Brîncoveanu în mod indirect ceea ce nu obţinuse în mod direct contele Ladislau Csaky, cînd fusese în misiune la Mogoşoaia. Lui Constantin Brîncoveanu i se imputa nerespectarea angajamentelor făcute de solii Ţării Româneşti, trimişi de defunctul Şerban Cantacuzino, adică supunerea necondiţionată a Ţării Româneşti faţă de Austria. Logofătul Radu Popescu aminti însă lui Heissler că spătarul Preda Pîrşcoveanul — trimisul noului domn — discutase cu solia ţării la Viena, înainte ca aceasta să se fi prezentat înaintea împăratului austriac, şi că încă de atunci Constantin Brîncoveanu promisese numai ajutor material şi bănesc fără însă a se angaja făţiş de partea Austriei. În acelaşi timp, învăţatul logofăt arătă că Ţara Românească se va alătura Austriei numai dacă se va îndepărta de la hotarele ţării primejdia otomană.[1] Şi de data aceasta Heissler fu intransigent. El nu cedă nimic din pretenţiile sale şi ceru încă o dată supunerea necondiţionată a lui Constantin Brîncoveanu.

De mersul negocierilor duse la Braşov, tînărul domn fu ţinut la curent tot timpul. Curieri călărind cei mai iuţi cai porneau zilnic de la Tîrgovişte la Braşov şi înapoi, iar de la Tîrgovişte la Mogoşoaia, unde se găsea domnul, reluau ştirile alţi olăcari. Tîrguielile dintre logofătul Radu Popescu şi generalul Heissler durară pînă la începutul lunii iunie fără ca în cursul lor să se fi decis ceva. Cu toate acestea planurile lui Constantin Brîncoveanu fuseseră în parte atinse. Prelungirea lor împiedicase înaintarea austriecilor prin trecătorile Carpaţilor, cum fusese proiectată de la începutul primăverii, iar turco-tătarii nu avură nici un motiv să intre în ţară, s-o jefuiască.

Cum era şi de aşteptat, întreruperea tratativelor de la Viena atrase în mod automat suspendarea negocierilor desfăşurate la Braşov. Totuşi, logofătul Radu Popescu rămase în continuare acolo din porunca domnului, gata să restabilească legătura cu Generalul Heissler, la nevoie.

Reluarea operaţiilor militare între turci şi austrieci pe Dunăre între Belgrad şi Vidin fu un nou prilej pentru Constantin Brîncoveanu de a convinge cele două mari puteri europene de sinceritatea sentimentelor sale şi de a-şi pune în aplicare linia politicii sale de echilibru impusă de situaţie. Pe deoparte el răspunde cu promptitudine la porunca sultanului de a însoţi

[1] idem, p. 22—24.

oştile otomane la Cerneţi, iar pe de alta informează pe generalul Heissler, prin Radu Popescu logofătul, despre intenţiile turcilor de a cuceri cetatea Orşova. Prevenit la timp, generalul austriac avu răgazul necesar să transporte trupe pentru apărarea acestei cetăţi.[1] Atacul turcilor de pe uscat, sprijinit de o flotilă pe Dunăre, fu însă de o violenţă rară. Zdrobite de intensitatea bombardamentului, garnizoanele cetăţilor Orşova, şi apoi Cladova, fură luate cu asalt şi apoi măcelărite. 3000 de urechi austriece şi mai multe drapele duşmane trimise sultanului fură mărturia acestor victorii.[2] Se părea astfel că primejdia intrării austriecilor în Ţara Românească se îndepărtase din nou, pentru o vreme. Bucuria lui Constantin Brîncoveanu fu însă de scurtă durată. Cucerirea oraşului Niş, poziţie importantă a apărării otomane pe valea Moravei, de către markgraful Ludovic de Baden, favoriza recucerirea cetăţilor turceşti de pe Dunăre dintre Belgrad şi Vidin, şi oştile austriece pătrunseră fără veste în Oltenia, venind pe la Cerneţi. Astfel în toamna anului 1689, la numai un an de la obţinerea domniei de către Constantin Brîncoveanu, primejdia ocupării ţării de către Austria devenise o realitate. Tînărul domn încercă să împiedice iernarea oştilor lui Veterani şi Ludovic de Baden, şi trimise în acest scop solie după solie, pe măsură ce aceştia ocupau rînd pe rînd Cerneţii, Craiova, Brîncovenii.[3] Înaintarea austriecilor în interiorul ţării, însoţită de silnicii şi jafuri pe acest drum, care traversa de la răsărit spre apus cîmpia Olteniei, amintea tînărului domn de suferinţele poporului român pe timpul cînd armatele maghiare conduse de trufaşul Carol Robert de Anjou, cu cîteva veacuri mai înainte, cotropiseră aceleaşi teritorii pentru a se îndrepta spre Curtea domnească de la Argeş, reşedinţa voievodului Ioan Basarab. Ca şi acesta, Constantin Brîncoveanu încerca să înduplece pe ocupanţi prin propuneri avantajoase să iasă din ţară. Totul fu în zadar. Ba mai mult. Prin trecătorile Carpaţilor coborîră în acelaşi timp oştile comandate de generalul Heissler, care ocupară Cîmpulungul, Piteştii, Argeşul, Tîrgovişteа,[4] apropiindu-se de Bucureşti.

Astfel, o dată cu venirea iernii, se realiza visul lui aga Constantin Bălăceanu: ţara ocupată de protectorii lui, iar el în

[1] *Istoria Ţării Româneşti..., 1688—1717*, op. cit., p. 25.
[2] I. Hammer, op. cit., vol. III, p. 239.
[3] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 21.
[4] idem, p. 24.

pragul unei măreţe cariere. Oamenii săi, printre care unii deţineau importante funcţii în Divanul domnesc, îl ajutară să ia contact cu văduva lui Şerban Cantacuzino şi cu cumnatul său, nevîrstnicul Iordache, păzit cu străşnicie, din porunca lui Constantin Brîncoveanu, la Drăgăneşti, de trei steaguri de lefegii moldoveni.[1] În aceste zile cînd panica pătrunsese chiar în cercurile intime ale caselor domneşti de la Mogoşoaia, cînd populaţia Bucureştiului, ocupat de austrieci, avea de suferit numai răutăţi de pe urma acestora, fu organizată evadarea nevîrstnicului Iordache Cantacuzino de la Drăgăneşti.[2] În toiul nopţii, acesta fu îmbrăcat în haine proaste, pentru a nu fi recunoscut, şi astfel reuşi să înşele vigilenţa străjerilor, refugiindu-se la adăpostul zidurilor caselor boiereşti de pe moşia Balaci — a Bălăceanului. Aici, ginerele defunctului domn, Şerban Cantacuzino, păzit de un detaşament de austrieci, îşi stabilise vremelnic reşedinţa după revenirea în ţară şi aştepta ca Brîncoveanu, constrîns de evenimente, să părăsească învins ţara. Veştile primite cu privire la peregrinările domnului Ţării Româneşti cînd la Brîncoveni, cînd la Şerbăneşti, cînd la Potlogi, fără însă a ajunge în Bucureşti îl îndreptăţeau în convingerile sale. De la Balaci, aga Bălăceanu însoţit de Iordache Cantacuzino ajunse curînd la Bucureşti.

Existenţa unui pretendent domnesc sub protecţia ocupanţilor a sporit panica în mijlocul marii boierimi autohtone. Unii se gîndeau cum să-şi salveze averile şi pentru aceasta erau hotărîţi să primească orice fel de stăpînire. Alţii gîndeau să fugă din ţară pentru a se întoarce după ce aceste zile grele vor trece. În acelaşi timp, tot mai mult circulau acum zvonurile, în rîndul acestora, cu privire la necesitatea închinării ţării faţă de Austria. Forţat de împrejurări, Constantin Brîncoveanu este astfel nevoit să ceară sprijinul turcilor. După o scurtă consfătuire în casele domneşti de la Cotroceni cu unchii săi Cantacuzini, care-l sprijineau în gîndurile sale, el trimite în mare taină la Constantinopol o solie formată din doi mari boieri din Divan, pentru a face cunoscută Înaltei Porţi ocuparea ţării de către austrieci.[3] Apoi părăsi Bucureştii plecînd la mînăstirea Plătăreşti, veche ctitorie a moşului său, aga Matei din Brîncoveni, unde convocă un mare sfat domnesc. În trape-

[1] I. Neculce, *Cronica*, Craiova, s.a., vol. I, p. 128.
[2] Ibidem.
[3] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 24.

zăria vechiului lăcaș trebuia să se hotărască în ce măsură supunerea necondiționată a țării ar îmbunătăți sau nu actuala situație. Din fericire pentru el și pentru țară, părerea învățatului Constantin Cantacuzino stolnicul, care a demonstrat adunării, cu o seamă de argumente, șubrezenia puterii militare austriece în comparație cu forțele turco-tătare de la Dunăre, a fost primită de toți și chiar de domn însuși. „Tătarii sînt aproape — spunea el — și numaidecît vor veni cu putere mare de vor robi țara și o vor prăda, și de către nemți (adică de Austria) nu vom avea nici un folos". [1] Din nou sfatul experimentatului său unchi, care în aceste momente grele îl ocrotea ca și un părinte, se dovedise a fi cea mai înțeleaptă hotărîre. Avînd pe boieri de partea sa, Constantin Brîncoveanu nu se mai putea teme în prezent de o trădare din partea acestora. De acum înainte el trebuia din nou să trateze cu dușmanul, reprezentat prin austriecii ocupanți și prin aga Constantin Bălăceanu, protejatul lor, dacă voia să continue să-și exercite prerogativele de domn.

În plină iarnă, el pleca din Plătărești, ocolind în mod voit Bucureștii, și se îndrepta pe drumurile pline de troiene din cîmpia Dunării spre satul Ruși, aproape de Drăgănești, una din moșiile defunctului său unchi Șerban Cantacuzino. Aici, în liniștea celor mai lungi nopți de iarnă, el alcătui un plan minuțios pentru alungarea oștilor străine din țară. Pe de o parte va relua negocierile cu generalul Heissler, pentru a-l convinge de posibilitatea unei colaborări pașnice, pe de alta va chema în țară pe tătarii din Bugeac pentru a-i asmuți împotriva ocupanților.

În acest scop el trimise în mare grabă olăcari la București, unde se afla generalul Heissler, căruia îi propuse o întîlnire în casele domnești de la Drăgănești, [2] de unde cu puțin timp mai înainte văduva lui Șerban Cantacuzino, ambițioasa doamnă Maria, plecase întovărășită de un detașament austriac și cîțiva boieri credincioși lui aga Constantin Bălăceanu.

Generalul Heissler primi bucuros invitația tînărului domn și se grăbi să ajungă la Drăgănești însoțit de un detașament înarmat. Constantin Brîncoveanu la rîndul lui veni întovărășit de o suită de aproape o sută de oameni. Ospățul organizat cu

[1] I. Neculce, op. cit., vol. I, p. 129; *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 26; *Istoria Țării Românești..., 1290—1690*, op. cit., p. 195.
[2] *Istoria Țării Românești..., 1688—1717*, op. cit., p. 28.

acest prilej care a durat cîteva ceasuri a fost cadrul în cursul căruia au avut loc convorbirile dorite şi de unul şi de celălalt. În cercul acesta de intimi, domnul Ţării Româneşti arată generalului austriac, prin intermediul interpretului care l-a însoţit, situaţia precară a armatei austriece, ameninţată acum de apropiata sosire a tătarilor din Bugeac în frunte cu hanul. Efectul acestei veşti a fost atît de puternic, încît n-a mai fost nevoie de alte argumente de convingere. După ospăţ, generalul Heissler a pornit degrabă spre Bucureşti, şi în zilele următoare a părăsit oraşul îndreptîndu-se spre Braşov, cu întreaga lui oaste de cîteva mii de oameni. [1]

De la Drăgăneşti, Constantin Brîncoveanu porni în întîmpinarea hanului tătarilor, care, chemat prin Pîrvu Cantacuzino stolnicul, trecuse hotarele ţării pe la Brăila şi se îndrepta prin Bărăgan spre Bucureşti. Plecarea oştilor austriece nu mai făcea acum necesar un atac împotriva cantonamentelor lor din Bucureşti, ci numai urmărirea lor pe drumul de reîntoarcere în Transilvania. De aceea, pe urmele armatei austriece a fost pornită numai o parte a hoardei, restul înapoindu-se în Bugeac. Dar tătarii cu obiceiurile lor prădalnice nu s-au stăpînit să nu prăpădească satele şi oraşele întîlnite în cale, făcînd „jafuri şi cazne oamenilor", [2] cum menţionează cronica, aducînd ţării prin aceasta mare pagubă şi pustiire. Nesfîrşitele jertfe le făcuse Constantin Brîncoveanu numai să-şi consolideze domnia şi să nu expună populaţia la necazuri şi mai mari. [3] Cu durere îşi exprima el regretul într-o scrisoare către Mihail Teleki, de a fi chemat pe tătari în ţară, „căci mulţimea tătarilor păgîni venind în această ţară sărăcită şi fără vină căzută în stare de plîns, călărind mult cruciş şi curmeziş şi făcînd pustiire primejdioasă într-însa, ce n-au făptuit în afară de răpirile obişnuite ? De toate !" [4]

Dar cele cîteva luni cît ţara fusese ocupată de austrieci îi dovediseră tînărului domn că printre boierii şi slujitorii săi se găsiseră mulţi trădători care trecuseră de partea lui aga Constantin Bălăceanu. O dată restabilită liniştea, domnul Ţării Româneşti procedă la lichidarea partizanilor rivalului său. Pe

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 28, 31.
[2] *Istoria Ţării Româneşti..., 1688—1717*, op. cit., p. 29.
[3] Radu Popescu, op cit., p. 191 ; *Cronicari munteni*, op. cit., vol II. p. 29—30.
[4] A. Veress, op. cit., vol. XI, p. 412.

unii, din cei dovediți haini, îi închise în mînăstirile Căldărușani și Snagov pentru a-și ispăși pedeapsa, cum fu Oprea căpitanul și Vlaicu armașul. Pe alții îi predă călăului pentru a-i sugruma, cum au fost Cîrstea Scordoc, fost mare postelnic, și Ștefan Cioran slujerul. [1]

Vremelnica ocupație a țării îi dovedise în același timp lui Constantin Brîncoveanu șubrezenia apărării Austriei în Transilvania. Puținele trupe ale acesteia, aflate sub comanda generalului Heissler, lipsite de combativitate, se retrăseseră în debandadă din Țara Românească la vestea apariției tătarilor din Bugeac. Pe de altă parte, moartea principelui Mihai Apafi I (aprilie 1690) aducea vacanța tronului Transilvaniei și înfierbînta din nou ambițiile partidelor de nobili, din care una condusă de cancelarul Mihail Teleki dorea din plin stăpînirea austriacă. Constantin Brîncoveanu, vestit de agenții săi de la Brașov în frunte cu Radu Popescu logofătul, considera că sosise momentul pentru o acțiune la nordul Carpaților, în scopul spulberării amenințării unei noi ocupații austriece, prin instaurarea în același timp a unei noi stăpîniri favorabilă planurilor sale politice. Împreună cu unchiul său, stolnicul Constantin Cantacuzino, urzi astfel proiectul unei campanii în Transilvania, asupra căreia trebuia să se păstreze cea mai deplină discreție pentru reușita ei. Cu consimțămîntul seraschierului armatei turcești de la Dunăre întîi fu strînsă o oaste a țării în preajma curții domnești de la Potlogi. Aici trebuia să fie locul de întîlnire al trupelor turcești și al hoardei tătare din Bugeac, cerute într-ajutor. Această inițiativă a domnului Țării Românești a fost acceptată cu multă ușurință de sultan și marele vizir, pentru că ea coincidea cu pregătirile armatei otomane, gata să reînceapă operațiile împotriva austriecilor în Serbia. Cu oastea turcească urma să vină și viitorul principe, succesor al lui Mihai Apafi I, contele Emeric Tököly, care spera să ia cu sprijinul sultanului conducerea principatului autonom al Transilvaniei. În acest scop a fost trimis la Nicopole, pe malul Dunării, stolnicul Constantin Cantacuzino, unde Tököly își stabilise de curînd reședința și aștepta noi dispoziții din partea marelui vizir. [2] Vestea apropiatei sale încoronări îl determină să îmbrățișeze pe deplin planurile lui Con-

[1] Radu Popescu, op. cit., p. 191.
[2] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 35.

stantin Brîncoveanu şi ale Cantacuzinilor şi să alerge să-l întîlnească la Potlogi pe domnul Ţării Româneşti.

La începutul verii anului 1690 satele şi cătunele din preajma Potlogilor începură să primească în cartiruire trupe de tot felul. Din loc în loc, peste apele repezi ale Argeşului şi Ialomiţei, se construiau poduri pentru trecerea coloanelor înarmate. Casele domneşti de la Potlogi deveniseră neîncăpătoare pentru intimii anturajului domnului şi pentru oaspeţii străini care se perindau pentru prima dată prin aceste locuri. Încrezător în succesul său apropiat, Constantin Brîncoveanu primea cu mult fast la curtea sa din Potlogi, rînd pe rînd, pe ambiţiosul conte Emeric Tököly, pe seraschierul otoman, pe hanul tătarilor din Bugeac, pe Dionisie patriarhul din Constantinopol. [1]

Cu toată taina păstrată în jurul acestei campanii, totuşi la Braşov se aflase de existenţa unei mari concentrări de trupe turco-tătare în Ţara Românească. Se bănuia chiar că atacul împotriva austriecilor se va da pe valea Teleajenului, şi pentru aceasta aici fură concentrate o parte din trupe.

Şi de data aceasta, Constantin Brîncoveanu asigură succesul campaniei. El pusese la dispoziţia seraschierului Cerchez Ahmet paşa potecaşi şi plăieşi pentru a trece prin surprindere dincolo de munţi. Astfel, în timp ce pe cîmpiile din preajma Branului şi Rîşnovului se desfăşurau în linişte muncile agricole de vară, iar negustorii braşoveni coborau nestingheriţi pe şleaul cel mare, prin Rucăr şi Dragoslavele, spre Cîmpulung cu carele lor pline de mărfuri, pe drumuri lăturalnice şi pe potecile şi plaiurile Carpaţilor se scurgeau în primele zile ale lui august, mai ales noaptea, şiruri lungi de ostaşi şi călăreţi români, tătari, turci şi maghiari sub conducerea seraschierului de la Dunăre. Prin surprindere, avangărzile ieşiră dincolo de munţi în spatele puternicei cetăţi a Branului şi coborîră în larga cîmpie a Tohanilor. [2] Aici, aproape de Zărneşti, fu atacată armata austriacă comandată de generalul Heissler. Fuga secuilor din dispozitivul de apărare, la atacul impetuos al tătarilor, a hotărît soarta bătăliei. De pe un deal din apropiere, Constantin Brîncoveanu şi seraschierul, care n-au participat în luptă, au văzut toate momentele luptei, şi cum, în mai puţin de un ceas, austriecii au fost nimiciţi, lăsînd pe

[1] ibidem.
[2] idem, vol. II, p. 38—39.

cîmpul de luptă mii de morți și răniți, printre care se aflau cancelarul Mihail Teleki și aga Constantin Bălăceanu. Înfrîngerea austriecilor era cu atît mai mare, cu cît însuși generalul lor, Ionathan Heissler, și cu el alți 19 ofițeri fuseseră făcuți prizonieri, împreună cu o mare pradă de război.[1]

Moartea agăi Constantin Bălăceanu a fost adevărata răsplată a lui Constantin Brîncoveanu pentru inițiativa și pregătirea acestei campanii. Liniștit că a scăpat astfel de un adversar periculos, el porunci să se taie capul acestuia și să se trimită la București. Aici, trofeul macabru fu înfipt într-un par din curtea caselor fostului ginere al lui Șerban Cantacuzino, spre a fi pildă tuturor.[2] Contribuția lui Constantin Brîncoveanu în obținerea victoriei de la Zărnești fu apreciată chiar de sultan, care se grăbi să trimită lui, ca și lui Tököly, devenit acum principe al Transilvaniei, precum și hanului tătarilor un firman de întărire în domnie și un caftan împărătesc de mare preț. Chiar și fără aceasta, recunoașterea sa de către austrieci era de acum înainte asigurată.

---

[1] idem, vol. II, p. 39—40 ; I. Hammer, op. cit., vol. III, p. 244.

[2] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 40—41 ; Radu Popescu, op. cit., p. 192.

4. CONTRA CANTEMIRIȘTILOR

Campania în Transilvania pe cît fusese de obositoare, pe atît se dovedise de utilă pentru consolidarea domniei lui Constantin Brîncoveanu. El avea de acum mai puțină grijă din partea nemeșilor de peste munți, care, cît se poate de nestatornici, salutau venirea austriecilor ori de cîte ori aceștia repurtau o victorie împotriva turcilor. Acum amintirea recentei înfrîngeri a armatei lui Heissler la Zărnești îi împingea pe aceștia, de frică mai mult, spre noul principe Tököly, decît pe drumul spre Viena. Tot timpul cît zăbovise în Țara Bîrsei, Constantin Brîncoveanu văzuse zeci de nobili mari și mici, maghiari și secui prezentîndu-se la curtea noului principe, pentru a primi caftane și slujbe după credința mărturisită.

La Brașov, el revăzu cetatea cu zidurile și turnurile ei, cu biserica evanghelică, care mai păstrau încă urmele luptelor și incendiului din timpul asediului, la care fusese supusă de austrieci cu doi ani mai înainte. Negustorii din Schei întîmpinară cu dragoste pe domnitor, dovedindu-și atașamentul lor, iar în piața orașului i se arătă locul unde fuseseră executați capii răzvrătirii din 1688, pălărierul Ștefan Steiner, „bătrînul cu plete albe ca zăpada", și Gaspar Kreisch, aurarul. [1]

Încoronarea lui Tököly în satul Cîrstian, de lîngă Sibiu, fusese un nou prilej de a se convinge în presupunerile sale. Ceremonia se desfășurase într-una din frumoasele zile de toamnă de la sfîrșitul lui septembrie, în prezența cîtorva mii de astfel

[1] I. Crăciun, *Răzvrătirea șașilor din Brașov la 1688*, în *Studii și materiale de istorie medie*, 1956, p. 208—210.

de credincioşi care-şi dovediseră ataşamentul lor, prin aclamarea atît a noului lor principe, cît şi a oaspeţilor străini ce-l însoţiseră pînă atunci în pribegie. Cu acest prilej, domnul Ţării Româneşti s-a bucurat de cele mai înalte onoruri din partea gazdelor sale. Ei şi seraschierul armatei turco-tătare, ambii prezenţi la ceremonie, în calitate de chezaşi în faţa sultanului, au ocupat locul de onoare, atît în biserica unde s-a efectuat încoronarea lui Tököly, cît şi la ospăţul cel mare desfăşurat sub corturile de mătase şi în sunetul trîmbiţelor, într-o atmosferă de prelungită veselie. Lui Constantin Brîncoveanu îi revenise cu acest prilej cinstea de a rosti noului principe al Transilvaniei o caldă şi impresionantă ovaţie, prin care îşi exprima mulţumirea de a avea la hotare un vecin demn de încredere şi nădejdea în sosirea într-un viitor apropiat a unor vremuri mai bune. [1]

În toiul acestor treburi, în cursul cărora se statornicea o nouă domnie în Transilvania, domnul Ţării Româneşti păstrase o permanentă legătură prin călăraşi, cu familia sa stabilită pentru o vreme în casele domneşti de la Mogoşoaia. De aici el primi o veste îmbucurătoare : soţia sa, doamna Marica, mai dădu naştere unui fiu, al treilea, care, împreună cu cele patru fete, sporea numărul odraslelor domneşti. La dorinţa tatălui, noul născut primi numele de Radu, în amintirea străbunicului său dinspre mamă, Radu Şerban, care la începutul veacului luptase tot peste munţi, în Transilvania, pentru a instaura acolo încrederea şi prietenia.

Ceea ce nu putuse totuşi face Constantin Brîncoveanu în timpul campaniei din Transilvania fu urmărirea şi nimicirea partizanilor lui aga Constantin Bălăceanu, pribegiţi înainte de urcarea sa în scaunul ţării. Ar fi dat oricît să-l prindă pe Staicu Bucşan paharnicul, pe Radu comisul, pe Stroe medelnicerul, pe Radu postelnicul, pe Pîrvu logofătul şi mulţi alţii. Aceştia însă se mistuiseră din calea sa, cine ştie prin ce sate şi văgăuni, şi aşteptau numai momentul plecării sale pentru restabilirea legăturilor cu austriecii. [2]

Domnia lui Emeric Tököly în Transilvania n-a durat nici o lună. Armata sa, nedisciplinată, pusă mai mult pe jafuri decît pe menţinerea ordinei, nu putu să reziste atacurilor austrie-

[1] Radu Popescu, op. cit., p. 192 ; *Istoria Ţării Româneşti..., 1688—1717*, op. cit., p. 32 ; *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 43—46.
[2] A. Veress, op. cit., vol. XI, p. 275—276.

cilor, conduse de Ludovic de Baden, care căuta să recîştige poziţiile vremelnic pierdute. De aceea, împreună cu protectorii săi, el se retrase în sudul Carpaţilor pe valea Teleajenului, şi-şi stabili tabăra lîngă Ploieşti, devenind astfel oaspetele nedorit al lui Constantin Brîncoveanu, ca şi oastea turcă.[1]

Primăvara anului 1691 se anunţa astfel destul de grea. Pe drumul dinspre munte coborau coloane de refugiaţi din Braşov, Făgăraş şi Sibiu, tăbărînd asupra satelor şi cătunelor, devenite acum neîncăpătoare pentru loc de popas şi adăpost. În acelaşi timp, oastea ţării şi aceea a turco-tătarilor căuta să împiedice la gura văilor şi trecătorilor orice încercare duşmană de infiltrare. De aceea Constantin Brîncoveanu nu mai avu nici o clipă de răgaz. El este întîlnit străbătînd ţara în lung şi în lat pentru a face faţă oricărei situaţii precare, cînd la gura văii Teleajenului, loc vechi de trecere peste munţi, cînd la gura văii Prahovei, pe unde se putea trece totuşi cu samarul. Lipsa alimentelor şi a furajelor se făcea tot mai mult simţită, tocmai acum cînd o năpastă de lăcuste se abătuse asupra ţării. Poate că în sfîrşit ar fi putut înfrînge toate greutăţile, dacă oaspeţii săi nedoriţi şi mai ales trupele lui Tököly, n-ar fi săvîrşit atîtea greutăţi şi jafuri împotriva locuitorilor, care în deznădejdea lor se apărau cu disperare. Pentru a scăpa de aceştia, Constantin Brîncoveanu trimise scrisori la Constantinopol arătînd ruina la care era expusă ţara şi avertiza pe sultan de neplata la timp a tributului, de vreme ce numeroşi locuitori fug de prin sate şi se ascund prin păduri şi munţi — din cauza nelegiuirilor aliaţilor săi şi ale turcilor.[2] Răspunsul Înaltei Porţi sosi neîntîrziat, prin care se poruncea evacuarea cu forţa din ţară a armatei pribeagului principe. „Cine, sub pretext de refugiu prietenesc, se poartă ostil în ţara voastră — se menţiona în aspra poruncă — merită să fie tratat ca inamic ; aveţi autoritatea şi aplicaţi-o după nevoie". [3]

Emeric Tököly refuză însă îndeplinirea hotărîrii Înaltei Porţi şi încercă să pătrundă din nou în Transilvania pe drumul cel mare ce porneşte din Cîmpulung spre Braşov. În acest scop el lansează şi o proclamaţie către populaţia din Ţara Bîrsei, chemînd-o la luptă împotriva austriecilor. Din fericire pentru el, fu prevenit în ultimul moment de prezenţa unor trupe duşmane

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 49.
[2] idem, p. 50.
[3] Del Chiaro, op. cit., p. 99.

în defileul de la Dragoslavele, unde aşteptau să-l prindă „viu, nevătămat". Numai aceasta îl determină pe principele pribeag să fugă în toiul nopţii din Cîmpulung pentru a scăpa cu viaţă şi, pe un ger grozav, să treacă pe gheaţă Oltul, îndreptîndu-se spre Vidin, urmat de puţinii ostaşi care-i mai rămăseseră, restul fiind ucişi de locuitori la porunca lui Constantin Brîncoveanu pentru nelegiuirile săvîrşite.[1]

Deşi ţara fusese evacuată de trupe străine, totuşi ameninţarea unei noi cotropiri nu dispăruse. De-a lungul Dunării, între Belgrad şi Vidin, luptele dintre turci şi austrieci fuseseră reluate şi cu toate succesele vremelnice otomane mai exista posibilitatea unor noi victorii ale trupelor lui Veterani şi Ludovic de Baden.

În acelaşi timp, Constantin Brîncoveanu începea să-şi dea seama tot mai mult de nestatornicia domnului Moldovei, Constantin Cantemir, care o vreme cocheta cînd cu polonii cînd cu turcii. Acum veşti demne de toată încrederea mărturiseau despre legăturile sale tot mai strînse cu austriecii. Se vorbea chiar de o solie moldoveană pe drumul Vienei. De altfel, Constantin Brîncoveanu auzise pe vremea cînd generalul Heissler se afla la Bucureşti, că bătrînul Constantin Cantemir trimisese acestuia o mare sumă de bani — 24 000 taleri — pentru întreţinerea armatei.[2] Acum însă informaţiile domnului Ţării Româneşti erau mult mai complete, pe baza scrisorilor trimise de fraţii boieri Costin, Miron, cronicarul, şi Velicico. O vreme, aceştia se bucuraseră de mari atenţii din partea lui Constantin Cantemir şi primiseră slujbe foarte importante; Velicico devenise hatman, iar Miron staroste de Putna. Pe atunci trăia defunctul Şerban Cantacuzino, şi între cei doi domni se încheiase o trainică înţelegere de a lupta împotriva turcilor la momentul oportun, împreună, de partea polonilor şi austriecilor şi chiar a ruşilor la nevoie. Înfrîngerile turcilor la Buda, Belgrad şi alte oraşe de pe Dunăre determinaseră însă pe bătrînul domn al Moldovei, încercat ostaş în tinereţe, să manifeste neîncredere faţă de aliaţii săi, mai ales că din partea Poloniei apăruseră pretenţii de anexiuni a unor teritorii pe seama ţării sale. Moartea neaşteptată a lui Şerban Cantacuzino îl dezlega pe de altă parte de jurămîntul făcut pentru cauza forţelor antiotomane. Acum, mai departe

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 55—62.
[2] N. Iorga, *Viaţa şi domnia...*, op. cit., p. 89.

de locul luptelor care decideau soarta războiului dintre austrieci şi turci, el arăta mai multă prudenţă şi dădea răspunsuri echivoce la întrebarea : de partea cui eşti ? Deşi ocupau funcţii înalte în divanul moldovean, totuşi fraţii Costin nu renunţaseră la gîndul lor de a ridica ţara şi pe domn împotriva turcilor. Cronicarul Miron Costin, staroste de Putna, întreţinea o intensă corespondenţă secretă cu regele Poloniei şi în acelaşi timp cu bătrînul stolnic Constantin Cantacuzino, şeful cancelariei domneşti din Bucureşti. Fiul său, Nicolae Costin, cronicar şi el mai tîrziu, prin funcţia pe care o ocupase la Constantinopol pe lîngă capuchehaiaua Moldovei, reuşeşte să transmită importante veşti partidei antiotomane, care se conturase în cele două ţări româneşti. [1] La rîndul lor, stolnicul Constantin Cantacuzino şi Constantin Brîncoveanu primeau în casele domneşti de la Mogoşoaia, Cotroceni sau Potlogi emisari ai guvernului austriac, cum ar fi contele Marsigli, om cult şi bine informat asupra direcţiilor politicii externe austriece. De la Bucureşti şi Tîrgovişte, cele două reşedinţe domneşti, porneau curieri bine plătiţi cu scrisori adresate fie generalului Veterani, fie însuşi împăratului Austriei şi regelui Poloniei. De cele mai multe ori însă, curierii care se îndreptau spre curtea regală de la Varşovia treceau prin Moldova, pentru mai multă siguranţă, abătîndu-se pe la Iaşi pentru a fi primiţi de Miron Costin. Prin aceştia bătrînul logofăt, părinte a trei băieţi isteţi la minte şi potoliţi din fire, obţinea la rîndul lui veşti noi despre pregătirile în vederea scoaterii ţărilor române de sub apăsătoarea dominaţie otomană. Legăturile lui cu Constantin Brîncoveanu, ca şi cu stolnicul Constantin Cantacuzino, dăinuiau de multă vreme. Pe stolnic, mai tînăr ca el cu aproape un deceniu, trebuie să-l fi cunoscut în 1657, cînd, în acea vreme sluger, îndeplinise o solie în Ţara Românească la curtea lui Constantin Şerban. [2] Pe Constantin Brîncoveanu, pe atunci încă mic copil, l-a cunoscut mult mai tîrziu în preajma ocupării tronului şi mai mult din corespondenţă. Legăturile lui Miron Costin logofătul, care se bucura de multă încredere în cercurile intime ale Curţii domneşti din Bucureşti sau Tîrgovişte, deveniseră acum atît de strînse cu Con-

[1] P. P. Panaitescu, *Miron Costin, Opere*, Buc., 1958, p. 334 ; *Documente Hurmuzaki*, supl. II, vol. 3, p. 178, 181—183 ; A. Veress, op. cit., vol. XI, p. 328.

[2] P. P. Panaitescu, op. cit., p. 9.

stantin Brîncoveanu, încît se vorbea cu multă certitudine despre o proiectată căsătorie a uneia din fiicele domnului Ţării Româneşti, Stanca, cu Pătraşco Costin, cel mai mic fiu al bătrînului logofăt moldovean.[1] Această căsătorie fusese pusă la cale probabil în 1688, la nunta domniţei Smaragda Cantacuzino cu postelnicul Grigorie Băleanul, la care printre alţii a participat şi Velicico Costin hatmanul.

Aşadar în Moldova se putea conta pe persoane deţinătoare a unor importante dregătorii şi secrete de stat în lupta împotriva Austriei. Promovînd o astfel de politică, Constantin Brîncoveanu, sfătuit şi de intimii săi, ca de pildă stolnicul Constantin Cantacuzino, nu făcea decît să meargă pe acelaşi drum deschis de defunctul său unchi Şerban Cantacuzino. Cît timp avansurile lui Constantin Cantemir făcute guvernului din Viena nu erau primejdioase ele puteau fi trecute cu vederea, dar cînd s-a aflat despre tratatul de alianţă încheiat de domnul Moldovei cu austriecii (1691) se luară măsuri grabnice pentru organizarea răsturnării acestuia din domnie. Pîra la Poartă, prin boieri pribegi, îndestulată cu sute de pungi de bani împărţite în stînga şi în dreapta, pentru obţinerea maziliei lui Constantin Cantemir, nu-şi atinse însă scopul. Fu proiectată chiar răpirea lui Dimitrie Cantemir, acum ostatic la Poartă, numai pentru a-l compromite pe domnul Moldovei.[2] Totul fu în zadar. Disperarea împinse pe Constantin Brîncoveanu şi stolnicul Constantin Cantacuzino, apropiatul său sfătuitor, să recurgă la un complot, în care fură iniţiaţi fraţii Velicico şi Miron Costin şi încă vreo cîţiva alţi boieri. Reuşita complotului trebuia să aducă pe tronul Moldovei pe Velicico Costin. Se găsiră atunci denunţători ai acestor planuri brîncoveneşti, chiar în preajma Curţii din Iaşi, şi uneltitorii fură descoperiţi şi pedepsiţi cu asprime. În toiul unei nopţi de iarnă din preajma Crăciunului, Velicico Costin hatmanul fu ridicat şi dus la Curte, unde, după un scurt interogatoriu şi o confruntare cu complicii săi, fu dat pe mîna călăului care-i tăie capul.[3] Fratele său, Miron Costin, nu se afla în acel moment la Iaşi, ci la Barboşi, pe una din moşiile sale, lîngă Galaţi. Slujitorii domneşti, deşi îl găsiră la căpătîiul soţiei sale, care decedase în

[1] N. Iorga, *Viaţa şi domnia...*, op. cit., p. 90.
[2] A. Veress, op. cit., vol. XI, p. 265—266.
[3] D. Cantemir, *Viaţa lui Constantin Vodă Cantemir*, Craiova s.a., p. 121—131.

ajun, îl ridicară totuşi pentru a-l duce în capitala ţării în faţa divanului la judecată. Pe drum însă porunca domnească de a fi executat, în orice loc s-ar afla, fu îndeplinită cu mult zel de Macri, vătaful de păhărnicei. Aşa se stinse bătrînul cronicar, încărcat de ani şi înţelepciune, în faţa tîrgului Roman, lîngă zidul episcopiei cu acelaşi nume. [1]

Dar Constantin Brîncoveanu nu era omul care să renunţe atît de uşor la planurile sale politice, mai ales că era mereu încurajat de stolnicul Constantin Cantacuzino, unchiul său. Eşecul complotului organizat împotriva lui Constantin Cantemir îl determină să recurgă la alte mijloace. În acest scop, socoti că o căsătorie politică a fiicei sale Stanca cu Radu, fiul lui Alexandru Iliaş, fost domn al Moldovei, ar fi cît se poate de rodnică, mai ales că viitorul său ginere era nepot al lui Curt Celebi, capuchehaiaua la Constantinopol, o adevărată eminenţă cenuşie a ţărilor române de la sfîrşitul secolului al XVII-lea.

Radu beizadea, lipsit de avere ca mulţi feciori de domni mazili, era omul de care avea nevoie Constantin Brîncoveanu. Crescut în preajma cancelariei domneşti şi a capuchehaialei ţării de pe malul Bosforului, el îşi însuşise unele deprinderi ale lumii diplomatice din acea vreme : înţelepciune, perseverenţă şi ipocrizie. [2] Rudă apropiată şi a marelui dragoman Alexandru Mavrocordat Exaporitul, împuternicitul Înaltei Porţi în negocierile pentru încheierea păcii cu Austria şi aliaţii ei, Radu beizadea avea toate şansele să convingă cercurile influente din Constantinopol pentru a-l numi în locul lui Constantin Cantemir, aflat la o vîrstă prea înaintată. Domnul Moldovei, deşi lipsit de cultură, în contrast cu ceea ce urma să devină mai tîrziu fiul său Dimitrie Cantemir, acum ostatic pe lîngă Înalta Poartă, în locul fratelui său Antioh, presimţi totuşi noile pregătiri ale lui Constantin Brîncoveanu şi acţionă împotriva acestuia cu repeziciune pentru a preveni orice noi neplăceri.

Sub influenţa partidei Ruseteştilor sau Cupăreştilor — condusă de Iordache Roset, fost cupar — devotată Înaltei Porţi, el se folosi de complotul fraţilor Costin pentru a unelti la rîndul său împotriva domnului Ţării Româneşti. În acest scop, atrase de partea lui pe unii boieri munteni pribegi din Transilvania, partizani devotaţi fostului agă Constantin Bălăceanu,

[1] I. Neculce, op. cit., vol. I, p. 138.
[2] Radu Popescu, op. cit., p. 193.

pe care-i chemă în Moldova şi-i încărcă cu daruri, bani şi slujbe. Sufletul acestei conjuraţii fu însuşi Iordache Roset vistierul, vechi duşman al Cantacuzinilor şi Brîncovenilor, iar unealta cu care trebuia să se dea lovitura de graţie lui Constantin Brîncoveanu fu acelaşi paharnic Staicu Bucşan, duşman înveterat al lui Şerban Cantacuzino, de pe vremea căruia pribegea în Transilvania. „Cîtă vreme va domni acolo (în Ţara Românească) acest voievod (Şerban Cantacuzino) fără suflet, niciodată nu va avea pace ţara din partea duşmanului, căci toate lucrurile primejdioase purced de la el", [1] spunea acesta într-o scrisoare adresată lui Mehmed efendi, secretarul paşei din Oradea.

Partizan credincios şi consecvent al partidei Bălenilor, el îşi muta destul de des reşedinţa cînd la Braşov şi Sibiu, cînd la Ohaba şi Alba Iulia, fiind în acelaşi timp informatorul devotat al cancelarului Mihail Teleki, al principelui Mihai Apafi I, al generalilor austrieci Heissler, Veterani, Carafa, precum şi al paşei din Oradea, pentru care dispunea de o reţea complicată de agenţi risipiţi prin Moldova, Ţara Românească şi prin Imperiul Otoman. În 1687 el denunţase turcilor proiectele campaniei antiotomane ale lui Şerban Cantacuzino şi Constantin Cantemir, întărite cu jurămînt şi cu sprijinul Poloniei şi Austriei, în 1688 depuse jurămînt de credinţă împăratului Austriei, Leopold I, şi-şi manifestă împotrivirea la alegerea lui Constantin Brîncoveanu ca domn. [2] Mai perspicace decît toţi, el însă nu se grăbi să reintre în Ţara Românească în 1689, o dată cu trupele victorioase ale generalului Heissler, ci rămăsese plin de înţelepciune la Ohaba, lîngă Blaj. După evadarea văduvei doamna Maria de la Drăgăneşti şi refugiul ei la Ghimbav, lîngă Braşov, el o întîlni pe aceasta, uitînd toate nedreptăţile ce i se făcuseră de către defunctul ei soţ Şerban Cantacuzino, şi-i promise sprijinul, condiţionat de o mare sumă de bani, pentru reintegrarea ei şi a fiului ei nevîrstnic în drepturile lor legitime. [3]

În această conjuraţie organizată pentru mazilirea lui Constantin Brîncoveanu a mai fost atras şi spătarul Lascarache

[1] Vezi corespondenţa lui în A. Veress, op. cit., vol. XI, p. 200, 246, 259, 261—262, 265—266, 267, 275—276, 288—290 şi urm.
[2] Ibidem, vol. XI, p. 265—266.
[3] idem, p. 399—400, 409—410.

Roset — fratele lui Iordache Roset vistierul — aflat la Constantinopol ca reprezentant al lui Constantin Cantemir pe lîngă Înalta Poartă şi căruia i se promisese, în caz de reuşită, tronul Ţării Româneşti. Pregătirea cercurilor influente din Constantinopol, din anturajul marelui vizir, cu privire la hainirea domnului muntean, încheiate pe baza cîtorva jalbe ale lui Constantin Cantemir şi ale boierilor moldoveni, au fost urmate foarte curînd de trimiterea la Constantinopol a boierilor munteni pribegi, în frunte cu Staicu Bucşan paharnicul.

Din fericire, Constantin Brîncoveanu a aflat la timp de firele acestei conjuraţii şi cu multe mărturii ale boierilor săi apropiaţi, dar mai ales cu multe pungi de bani — spune Neculce să fi fost 1000 de pungi, adică 500 000 de taleri — a reuşit să-l convingă pe marele vizir de netemeinicia acuzaţiilor ce i se aduceau de domnul moldovean şi uneltele sale.[1]

În jurul acestei conjuraţii se făcu multă vîlvă la Constantinopol. Cu tot secretul păstrat în jurul ei, despre ea se comentă cu mult interes în cercurile reprezentanţilor diplomatici europeni acreditaţi pe lîngă Înalta Poartă, mai ales că ambasadorul Franţei sprijinise toate acţiunile care trebuiau să aducă mazilirea lui Constantin Brîncoveanu şi numirea lui Emeric Tököly ca domn al Ţării Româneşti. Despre ea se aflase chiar în schelele îndepărtate din marea Egee, pe coastele Asiei Mici. Astfel, de pildă consulul olandez din Smirna cunoştea chiar şi reproşul adresat de marele vizir ambasadorului Franţei de a fi intervenit în probleme care depăşeau atribuţiile sale oficiale, reprodus în mod plastic în raportul său diplomatic prin cuvintele: „Ambasadorul vostru (adică al Franţei) ar face mai bine să-şi caute de lucrurile ce i s-au încredinţat de regele lui, cum i se cuvine, decît să se intereseze pentru supuşii sultanului.[2]

Afacerea se încheie aşadar lamentabil pentru adversarii lui Constantin Brîncoveanu. Spătarul Lascarachi Roset, capuchehaiaua, care luptase mult să devină pe această cale domn al Ţării Româneşti, lua drept răsplată drumul surghiunului în insula Rodos, iar boierii munteni pribegi erau arestaţi, puşi în cătuşe şi obezi, întemniţaţi şi apoi trimişi în ţară lui Constantin Brîncoveanu pentru a-i pedepsi pentru fărădelegile lor.

[1] I. Neculce, op. cit., vol. I, p. 141 .
[2] N. Iorga, *Viaţa şi domnia...*, op. cit., p. 94.

În plină iarnă, boierii pribegi munteni, bătrînul paharnic Staicu Bucşan, căpitanul Preda Proroceanul, căpitanul Preda Milcoveanul, Radu Haţaghi şi căpitanul sîrb Iocşa cu cătuşe la mîini şi la gît, tîrînd lanţuri grele, ca nişte condamnaţi la galere, se strecurau cu ruşine din Constantinopol, înghesuiţi într-un car mocănesc, pe drumul Adrianopolului îndreptîndu-se spre Giurgiu. [1]

Anunţat din timp prin olăcari, Constantin Brîncoveanu făcu acestora o primire pe măsura faptelor lor. La intrarea în Bucureşti pe drumul Beilicului, unde fusese strînsă multă lume, mai ales din mahalale, convoiul fu întîmpinat de călăul Curţii domneşti înarmat cu un ciomag mare şi de marele armaş, cel care executa pedepsele şi poruncile domnului. Convoiul alcătuit din boierii trădători, printre care se remarca paharnicul Staicu Bucşan, avînd la cătuşa gîtului un lacăt mare cît un işlic — cum spune cronicarul — înainta încet printre rîndurile de slujitori de-a lungul uliţelor oraşului.[2] Ajunşi la Curtea domnească ei urcară treptele de marmură ale palatului susţinuţi de subsuori de oşteni care-i însoţeau, nemaiputînd merge singuri de greutatea cătuşelor şi a lanţurilor. Ajunşi în faţa lui Constantin Brîncoveanu, cu multă pompă şi alai, ei îngenuncheară umiliţi, cerînd îndurare. Domnul porunci marelui armaş să-i închidă în temniţă, ca pe tîlhari, şi acolo să aştepte pînă îşi vor primi pedeapsa. Înainte de a fi judecaţi, boierii fură supuşi la cazne pentru a se descoperi dacă firele acestei conjuraţii nu găsiseră adepţi şi printre boierii Ţării Româneşti. Aşa fu dovedit paharnicul Dumitraşco din Corbi, care purtase mai înainte corespondenţă cu paharnicul Staicu Bucşan pentru atragerea în această conjuraţie şi a altor boieri munteni. Apoi fură judecaţi în Divan de trei ori pentru ca să fie în sfîrşit pedepsiţi, după pravila ţării — Staicu Bucşan paharnicul şi căpitanul Preda Proroceanul fură surghiuniţi întîi la mînăstirea Snagov şi puşi acolo sub pază severă. Ceilalţi fură pecetluiţi cu fierul roşu pe obraz, plimbaţi prin tîrg în văzul mulţimii şi trimişi apoi să muncească în ocna de sare de la Slănic, locul de osîndă al nelegiuiţilor. [3]

[1] *Istoria Ţării Româneşti..., 1688—1717*, op. cit., p. 40—41.
[2] I. Neculce, op. cit., vol. I, p. 142.
[3] Vezi judecarea lor în *Istoria Ţării Româneşti..., 1688—1717*, op. cit., p. 42—45 ; *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 59.

Frămîntarea remarcată printre boieri, cu prilejul acestor evenimente, făcu pe Constantin Brîncoveanu să revină asupra pedepsei dată lui Staicu Bucşan paharnicul şi căpitanului Preda Proroceanul. Slugi credincioase mărturisiseră domnului că menţinerea în viaţă a acestora dădea mari speranţe unora dintre partizanii fostului agă Constantin Bălăceanu, care rămăseseră încă nedescoperiţi. Pentru a da o pildă de autoritate el porunci efectuarea unor noi cercetări, care ar fi putut duce la aflarea complicilor. Fără veste deci, căpitanul de lefegii Iordache Văcărescu pleca la mînăstirea Snagov, şi acolo supuse la noi cazne pe cei doi condamnaţi. Bătuţi la tălpi, legaţi la cap cu cercuri de fier, întinşi cu scripetele, aceştia păstrau tăcere totuşi, fie că nu mai aveau nimic de spus, fie că sperau să fie salvaţi în ultimul moment de partizanii lor. Soarta lor însă era hotărîtă. Conducătorul conjuraţiei, Staicu Bucşan paharnicul, fu ridicat de la mînăstirea Snagov, într-o noapte, dus la Bucureşti şi din nou închis în temniţa Curţii. A doua zi, într-o zi de tîrg, el fu scos şi dus la Tîrgul de Afară, în mijlocul oborului, unde era locul spînzurătorilor. Condus pe jos pînă la locul execuţiei, el ceru îndurare tuturor celor ce-l întîlneau spunînd : „iertare fraţilor". Apoi călăul îl spînzură în faţa unei mari mulţimi, îmbrăcat şi încălţat cum era, acesta fiind obiceiul pentru boieri. Celălalt, căpitanul Preda Proroceanul, fu dus la Ruşii de Vede, de unde-i era felul, şi acolo, tot într-o zi de tîrg, a fost spînzurat ca tîlharii de rînd. [1] Cît priveşte pe paharnicul Dumitraşco din Corbi, acesta fu surghiunit la mînăstirea Tismana unde, după un an, obţinu iertarea din partea domnului la intervenţia fratelui său mai mare, banul Vintilă. [2]

Primăvara anului 1693, fu cu Constantin Brîncoveanu mai darnică decît acesta se putea aştepta. Nu numai că uneltele duşmanilor săi fuseseră pedepsite spre a fi învăţătură şi altor boieri tentaţi de astfel de fapte, dar de la Focşani îi sosi o veste care dădu noi speranţe planurilor sale de a dispune de Moldova ca şi de propria lui ţară. Bătrînul Constantin Cantemir se stinsese, lăsînd drept urmaş pe unul din fiii săi, tînărul Dimitrie, în vîrstă numai de 19 ani. [3] Momentul era cît se

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 60 ; Radu Popescu, op. cit., p. 194 ; *Istoria Ţării Româneşti..., 1688—1717*, op. cit., p. 45.
[2] *Istoria Ţării Româneşti..., 1688—1717*, op. cit., p. 46—50.
[3] I. Neculce, op. cit., vol. I, p. 143.

poate de prielnic pentru a fi folosit cu dibăcie. Pe noul domn al Moldovei nu se putea conta, mai ales că acesta ţinea corespondenţă cu văduva doamna Maria Cantacuzino, instalată cu multă cinste la Sibiu. Pînă la sosirea confirmării sultanului, Constantin Brîncoveanu acţionă prin oamenii săi din Constantinopol şi reuşi să sprijine, cu mulţi bani, o nouă candidatură pentru tronul Moldovei, şi anume în persoana lui Constantin Duca, fiul fostului domn moldovean Gh. Duca — Duca cel bătrîn numit de cronicari — mort în pribegie în Polonia. De data aceasta domnul Ţării Româneşti căută să-şi asigure devotamentul mult prea tînărului domn moldovean — n-avea decît 16—17 ani — căsătorindu-l cu fiica sa Măria, o copilă de numai 15 ani.[1] Logodna avu loc chiar atunci la Constantinopol, pe cheltuiala viitorului socru şi în prezenţa boierilor moldoveni pribegi şi a celor munteni veniţi din Bucureşti. După cîteva luni de petreceri, alaiul noului domn al Moldovei se urni de pe malul Bosforului pentru a-l însoţi pe domn spre noile sale rosturi.[2] La Galaţi acesta fu întîmpinat de o mare mulţime, printre care se găseau numeroşi boieri şi mazili prigoniţi pînă atunci de slujitorii Cantemireştilor. Ajuns la Iaşi, în capitala Moldovei statornicită de Alexandru Lăpuşneanu, viitorul ginere al lui Constantin Brîncoveanu îşi începu domnia prin măsuri de represiune împotriva partizanilor predecesorului său. Pe cei prinşi îi închise, îi bătu şi-i schingiui în temniţă pentru a le lua averile. Celor fugiţi le necinstiră casele şi le jefuiră familiile, după care apoi le sorti surghiunul. Numai pungile lui Constantin Brîncoveanu trimise de îndată la Constantinopol temperară mînia marelui vizir la auzul unor astfel de veşti, venite prin jalbele trimise de cei chinuiţi şi osîndiţi.[3]

În toamnă, cînd lucrurile se mai potoliră, Constantin Duca se apucă şi făcu nunta cu fiica lui Constantin Brîncoveanu. Tînăra mireasă porni din Bucureşti însoţită de numeroase jupîniţe şi boieri de cinste, în frunte cu bătrînul stolnic Constantin Cantacuzino şi trase la casele vornicului Vasile Gavriliţă. După cîteva zile, domnul Moldovei veni îmbrăcat în costumul de ceremonie, purtînd o căciulă împodobită cu un surguciu pentru a însoţi pe viitoarea sa soţie la biserica mînăstirii Golia,

[1] idem, p. 144.
[2] idem, p. 147.
[3] idem, p. 149.

unde Iacov, fostul patriarh al Constantinopolului, celebră cu mult fast taina nunții. Apoi perechea domnească porni, precedată de un impresionant alai compus din boieri cu toiege de argint în mînă, „prin mijlocul tîrgului de sus și prin tîrgul de jos", spre palatul aflat la capătul uliței celei mari. Acolo, timp de trei săptămîni nuntașii petrecură cu „mare pohvăli și podoabe și cu feluri de feluri de muzice și cu pehlivănii de mirare în tîrg în Iași" — cum relatează în cronica sa Ioan Neculce, pe atunci tînăr postelnic.[1]

În timpul petrecerilor, stolnicul Constantin Cantacuzino avu răgazul să obțină știri despre Nicolae Milescu spătarul, aflat acum în slujba țarului Petru I și pe care odinioară îl cunoscuse la Iași, pe vremea cînd fusese în pribegie în Moldova.[2] Apoi, el se sfătui cu fiii defunctului logăfăt Miron Costin, reîntorși în țară și ridicați la mare cinste, mai ales că unul din ei, Nicolae, devenise cumnat al noului domn moldovean, prin căsătoria sa cu domnița Elena Duca.

Așa fiind potrivite lucrurile și avînd asigurări de credință din partea boierilor din divan, Constantin Brîncoveanu se considera liniștit pentru o vreme din partea Moldovei, unde curățise locul de vechii săi adversari, Cantemireștii.

---

[1] idem, p. 150.

[2] A. A. C. Stourdza, *Constantin Brancovan, Prince de Valachie 1688—1714 — son règne et son époque*, Paris, 1915, vol. III, p. 261.

5. SĂRACA ȚARĂ BOGATĂ!

În primăvara anului 1676 pe cînd Constantin Brîncoveanu, în vîrstă de numai 22 de ani, pe atunci logofăt, se ridica spre putere cu pași siguri, alături de Cantacuzini, pe la Giurgiu, raia turcească din vremea lui Mircea cel Bătrîn, trecea Dunărea, venind de la Rusciuc, Delacroix, secretarul ambasadei franceze din Constantinopol. Acesta, plecat cu cîteva săptămîni în urmă de la Adrianopol, călătorea spre Varșovia cu rosturi diplomatice în tovărășia a doi negustori din Transilvania. Orașul Giurgiu, străjuit pe atunci de o cetate puternic fortificată, care apăra nu numai drumul spre București și Constantinopol, dar controla totodată navigația în susul și în josul Dunării, se păru totuși călătorului francez nu mai puțin de un tîrg „ceva mai mare", dar mult mai mic decît orașele Toulouse, Lyon și Marsilia, pe unde călătorise în tinerețea lui.[1]

Pe drumul spre București, urmat de numeroși călători în acea vreme, trecînd pe la Daia și vadul Călugărenilor, el avea să admire, ca și Del Chiaro mai tîrziu, întinderea nesfîrșită a cîmpiei, întreruptă, ici și colo numai, de prezența crîngurilor și a unor petice de pădure. Anotimpul nu-i permitea să vadă holdele bogate de cereale de tot felul, dar prietenii săi care-l precedaseră pe același drum îi povestiseră cu multe amănunte despre fertilitatea pămîntului, despre belșugul țării în anii buni de recoltă, despre lanurile de grîu care atingeau în unele locuri

[1] N. Iorga, *Acte și fragmente*, Buc., 1896, vol. II, p. 735—736.

înălțimea unui om de statură mijlocie. În raportul pe care-l întocmi la întoarcere, el arăta nu numai marea varietate a cerealelor ce se cultivau în aceste locuri, dar și numărul mare de vite, aflate pînă în cea mai săracă gospodărie țărănească, folosite fie la muncile agricole fie destinate negustătoriei. Contrariat de starea mizeră a țăranilor întîlniți în cale, în contrast cu luxul admirat în casele și conacele boierești, el află că întinderile vaste ale pămînturilor de culturi, pădurile, lacurile și rîurile pline de pește, pășunile erau stăpînite de boierii din toate treptele, indiferent dacă acestea erau sau nu în întregime exploatate. Băneasa Elena Buzescu și fiul ei, Mateiaș, aveau 96 de sate întregi și 30 de moșii, precum și părți de sate.[1] Marele postelnic Constantin Cantacuzino, ucis prin viclenie la Snagov, lăsase văduvei sale Ilinca postelniceasa și fiilor săi, unul din ei fiind acum marele spătar Șerban, nu mai puțin de 54 de moșii, cu zeci de sate, și mii de rumâni.[2] La zecile și sutele de astfel de exemple se puteau adăuga posesiunile mînăstirilor și bisericilor, ale căror averi obținute mai ales prin danii domnești întreceau adesea pe ale celor mai mari potentați ai țării. Pe domeniile acestora, unde lucrau zeci de mii de rumâni, luase mare dezvoltare albinăritul și cultura viței de vie, în podgorii care dădeau vinuri vestite, „albe și roșii, cu gust delicat și sănătos pentru stomac",[3] cum constata mai tîrziu Del Chiaro — secretarul florentin de la curtea lui Constantin Brîncoveanu. Nu era moșie boierească să nu aibă helețeul ei, care aproviziona cu pește atît masa stăpînului, cît și a sărmanilor săi supuși. Constantin Brîncoveanu, ca și mulți înaintași de-ai săi, vedea în întinderea domeniilor sale sporul casei și siguranța unei vieți îmbelșugate în viitor. De aceea el continuă cu aceeași pricepere să achiziționeze noi și noi moșii, mai ales că numărul mare al copiilor îl obliga să acorde fiecăruia, în pragul întemeierii unei familii, cîte o parte din toate acestea, în afară de daniile date mînăstirilor și bisericilor.[4]

---

[1] C. Giurescu, N. Dobrescu, op. cit., p. XXVIII.

[2] N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, Buc., 1902, p. 84—95.

[3] Del Chiaro op. cit., p. 5.

[4] Vezi situația averii lui C. Brîncoveanu în 1708 în Bibl. Acad. R.S.R., mss. 404, publicat de Șt. Greceanu, *Viața lui Constantin Vodă Brîncoveanu de Radu vel Logofăt Greceanu*, Buc., 1906, p. 271—278.

Dar venitul acestor moşii, transmise din tată în fiu şi sporite prin procedee care de obicei măreau suferinţele celor mai slabi şi încurajau pornirile pătimaşe, creştea pe măsură ce ţăranii şezători pe ele erau obligaţi să dea sub formă de dijmă cît mai mult şi să-şi oprească pentru nevoile familiei sale cît mai puţin. De asemenea, pentru boieri şi mînăstiri rumânii arau şi semănau cîmpurile de culturi, secerau şi coseau recoltele, lucrau la podgorii, în grădini, reparau zăgazuri de moară şi piuă, cîteva zeci de zile pe an, şi zilele cele mai bune pentru astfel de treburi. Aşa munceau rumânii marelui ban Cornea Brăiloiu din Balota, ai postelnicului Şerban Năsturel din Zimnicea şi Scăeşti, ai postelnicului Grigore Băleanu din Cepari, ca şi ai mînăstirii Cozia de la Pristol, Orlea şi Cuşmir, ai mînăstirii Rîncăciov din Brătuleşti.[1]

Străbătînd în lung şi în lat ţara, diplomatul călător Delacroix aflase din auzite, dar şi din cele văzute, că cea mai mare parte a produselor Ţării Româneşti iau calea străinătăţii, fiind vîndute cu preţuri bune, la mari depărtări. Vedre de miere ajungeau astfel la Veneţia pe malul Adriaticei, turme de porci în Transilvania, herghelii de cai în Polonia, butii grele cu vinuri în Rusia, la Moscova şi Kiev, ca şi unele blănuri. La un mare bîlci ce se ţinea anual la Cîmpulung, veneau negustori de pretutindeni, şi mai ales din Peninsula Balcanică pentru a cumpăra mărfuri de tot felul printre care mult peşte de Dunăre, de mărimi neobişnuite, ca de pildă cegă şi morun. Comerţ cu produsele de pe domeniile lor făceau boierii, mînăstirile, ţăranii şi chiar domnul. Dispunînd de o putere nemăsurată Constantin Brîncoveanu se angajase încă de pe vremea cînd era boier în comerţul cu vinuri. Rachiul şi vinurile rezultate din exploatarea podgoriilor sale şi din vinăriciu, la care erau obligaţi, fără deosebire, toţi locuitorii ţării, aduceau mari venituri Curţii domneşti. Se vindea chiar şi vinul stricat, în silă, negustorilor, pe preţ bun, după cum mărturiseşte un cronicar din acea vreme.[2]

Cei mai mulţi călători ai vremii remarcaseră că, bucurîndu-se de o fericită aşezare geografică, Ţara Românească era locul de trecere al mărfurilor care veneau din Ungaria şi Po-

[1] *Documente privind relaţiile agrare în sec. XVIII, I, Ţara Românească*, Buc., 1961, p. 187—188, 206—207, 214—215 şi urm.

[2] N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. X, p. 28—29.

lonia pentru Imperiul Otoman şi pentru cele care proveneau din sudul Rusiei şi Crimeia, expediate pe mare şi pe Dunăre, cu vase avînd fundul plat, pînă la Belgrad. Din aceleaşi motive, chiar înainte de vremea defunctului Şerban Cantacuzino, în Bucureşti fuseseră constituite numeroase hanuri, loc de depozit pentru mărfuri şi de popas pentru negustorii trudiţi de drum. Cele mai mari dintre ele erau hanurile Şerban Vodă şi Constantin Vodă, ambele purtînd numele fondatorilor lor, Şerban Cantacuzino şi Constantin Brîncoveanu. [1] Înconjurate cu ziduri înalte, avînd de jur împrejur dughene boltite, de apărare împotriva focului şi pentru depozitarea mărfurilor, acestea erau închise în timpul nopţii de porţi grele din lemn, căptuşite cu plăci de fier, pentru siguranţa celor ce zăboveau acolo cîtva timp.

Multe produse ale ţării însă luau drumul Giurgiului pentru a hrăni întreaga populaţie a Constantinopolului şi garnizoanele cetăţilor turceşti aflate de-a lungul frontierei imperiului, de la Dunăre. Cadii din cetăţile Tulcea, Isaccea, Ismail, Brăila, Măcin, Babadag, Silistra, Nicopole cereau, tot mai des, acum în anii războiului dintre turci şi austrieci — cu ameninţări pentru expedierea în cea mai mare grabă — zeci de mii de chile de cereale (grîu, orz, mei), mii de cîntare de pesmeţi şi făină, sute de ocale de seu şi ceară, mii de boi, capre şi oi. [2] Aceste provizii — cele de cereale purtînd numele de zaherea — urmau să fie transportate în lungi convoaie de care şi harabale pînă în schelele dunărene, şi de acolo fie direct către capitala imperiului, fie cu şeici, caiace, bacuri, şi vase de tot felul, la Vidin, Cladova, Orşova şi Belgrad, teatrul principalelor operaţii militare. Cu acelaşi tip de mijloace de transport erau trimişi de asemenea mii de meşteri şi salahori să lucreze la repararea cetăţilor din sistemul dunărean de apărare, la construirea digurilor de la Ada-Kaleh, la săparea şanţurilor şi ridicarea de parapete. [3]

Pe lîngă cererile nesăţioase ale turcilor, intrate în tradiţia raporturilor Ţării Româneşti cu Înalta Poartă, Constantin

[1] Radu Popescu, op. cit., p. 206.

[2] A. A. C. Stourdza, op. cit., p. 81—86; M. Guboglu, *Despre arhiva turco-orientală din Biblioteca de Stat V. Kolorov, Sofia,* în *Revista Arhivelor,* 2/1952, p. 201—205.

[3] M. Guboglu, *Catalogul documentelor turceşti,* vol. I, Buc., 1960, p. 46 (106).

Brîncoveanu era obligat, pentru liniştea ţării, să satisfacă în acelaşi timp şi cererile tot mai insistente ale Austriei. Ameninţînd tot timpul cu ocupaţia, generalii austrieci din Banat şi Transilvania pretindeau, pe baza unei înţelegeri mutuale, vite şi cereale pentru trupele aflate sub comanda lor, insuficient de aprovizionate de autorităţile locale. Fără ştirea turcilor, acestea toate luau drumul Carpaţilor — convoaiele trecînd pe potecile ştiute numai de localnici, ca în comerţul de contrabandă. Numai aşa a reuşit Constantin Brîncoveanu să aibă linişte şi din partea unora şi a altora.

Dar ţara era bogată şi prin altfel de venituri. Bogăţiile subsolului aparţineau în principiu domniei, şi din acest punct de vedere natura fusese de asemenea darnică, cu prisosinţă. În Oltenia straturile de zăcăminte de aramă, fier, sare şi păcură erau cercetate încă din vremea lui Mircea cel Bătrîn. Constantin Brîncoveanu socoti să-şi facă un important venit personal şi încurajă exploatarea lor. Aducînd meşteri din Transilvania, buni cunoscători ai mineritului, ca în ţările apusene, el obţinu în acest timp rezultatele mult aşteptate. Nu mai puţin de 10 000 de taleri veneau anual de la arendaşii minelor de aramă (unul din ei este logofătul Mihai Conţescu), care fuseseră obligaţi să vîndă domniei cu jumătate de taler ocaua de metal topit. [1] Cele şapte ocne de sare produceau zeci de mii de ocale de o calitate superioară celei produse în Polonia la Wieliczka, vîndute în cea mai mare parte în toată Peninsula Balcanică. [2] Cantitatea prea mare de sare produsă, devalorizînd preţul acesteia, obligă pe domn la un moment dat chiar să închidă două din aceste ocne, pentru ca apoi să reducă la jumătate şi milele acordate din acest venit mînăstirilor.

Interesat în sporirea veniturilor proprii, Constantin Brîncoveanu deschide o manufactură de produs obiecte de sticlă lîngă Tîrgovişte. Sticla ieşind transparentă şi curată, de culoare puţin albăstruie, era superioară aceleia importate din Polonia, plină de pete şi cu alte defecte. [3]

Totuşi, cele mai importante venituri ale ţării rezultau din biruri adunate la visterie şi la cămara domnească, de care erau

[1] C. Aricescu, *Condica de venituri şi cheltuieli...*, Buc., 1878, p. 715.
[2] A. Ilieş, *Ştiri în legătură cu exploatarea sării în Ţara Românească pînă în veacul al XVIII-lea*, în *Studii şi materiale de istorie medie*, 1956, p. 162.
[3] Del Chiaro, op. cit., p. 26.

scutiți numai în parte boierii, mînăstirile, slujitorii, orășenii și negustorii. La obținerea tronului Constantin Brîncoveanu găsise visteria aproape goală, iar țara datoare pe doi ani cu plata tributului față de turci. Defunctul domn Șerban Cantacuzino, în zelul său de a pregăti o acțiune antiotomană de pe urma căreia trebuia să recapete independența țării și coroana vechilor împărați bizantini, cheltuise sume mari de bani cu angajarea lefegiilor, aproape 40 000 de sîrbi și bulgari, viteji și războinici, cum își amintește Del Chiaro, cu construirea zecilor de șeici și alte vase la gura Argeșului pe care intenționa să le umple apoi cu provizii pentru armată, cu turnarea unui număr de 38 de tunuri de bronz, achiziționase arme de tot felul, trimisese zeci de pungi cu bani prin emisarii săi pentru a ridica în același timp pe greci, sîrbi, bulgari și albanezi dornici să scape de apăsarea dominației otomane. Se spune că fuseseră trimiși bani și la Moscova pentru plata oștilor ce urmau să coboare pînă în Crimeia, în același scop.[1]

De aceea, noul domn, Constantin Brîncoveanu, a fost silit să facă față la început pentru nevoile țării cheltuind din propria sa avere, care era aproape tot atît de mare ca și a defunctului său unchi. Curînd însă ordinea fu restabilită în visteria țării. Birarii, talerarii, zlotașii, vameșii și alte categorii de slujbași fiscali porniră de-a lungul și de-a latul pe drumurile țării pînă în cele mai îndepărtate și ascunse locuri pentru a strînge bani, bani mulți pentru cămara domnească și visterie. Țăranilor, fie oameni slobozi fie rumâni pe moșie, li se luau, ori de cîte ori era nevoie, birurile sub denumirile cele mai variate, sămile, haraciul, plocoanele, văcăritul pentru vite, vinăritul pentru vinul produs și podgorii, oieritul pentru oi, stupăritul.[2] Ba mai mult li se cerea să execute munci la porunca domnească pentru cositul fînului, pentru facerea podurilor, pentru diferite reparații necesare Curții. După vechiul obicei, puzderia obligațiilor fiscale la care era supusă marea majoritate a populației țării devenea și mai apăsătoare cînd la toate acestea se adăugau abuzurile săvîrșite în silnicie de slujbașii fiscali. Răbdători și supuși poruncilor domnești, țăranii nu protestaseră nici chiar la jafurile de la care nu se dădeau

[1] idem, p. 91.

[2] Dinu C. Giurescu, *Condica de porunci a visteriei lui Constantin Brîncoveanu*, în *Studii și materiale de istorie medie*, V, p. 353—504.

în lături unii mari boieri, de felul marelui clucer Constantin Ştirbei, ispravnicul judeţului Mehedinţi — o vreme. Trecutul acestui mare stăpîn de moşii şi rumâni se dovedise a fi plin de rele apucături. Pe timpul lui Antonie Vodă din Popeşti cînd fusese dijmar jefuise, în dreapta şi în stînga, fără milă, pe rumânii ţărani. Cînd Gh. Duca fu în scaunul Ţării Româneşti încercă să prefacă semnătura marelui vistier de atunci pentru a-şi însuşi 17 pungi cu bani — adică 8 500 taleri. La vremea domniei lui Şerban Cantacuzino fusese în pericol de a fi spînzurat, ca un tîlhar de rînd, pentru banii cailor ce-i făcuse nevăzuţi. Cu toate acestea nu făcu nimic să revină pe calea cea bună. Constantin Brîncoveanu îl numi de cîteva ori ispravnic de judeţ cînd la Dîmboviţa, cînd la Teleorman, cînd la Mehedinţi şi de fiecare dată săvîrşise mari nelegiuri. [1] Domnul îl dovedi şi porunci să fie pus în obezi şi obligat să plătească îndărăt ţăranilor sumele de bani luate de la aceştia în mod abuziv. Mulţumită soţiei sale, rudă cu mama domnului, a fost iertat de ocara de a fi plimbat cu mîinile şi gîtul în obezi într-un car mocănesc tras de boi prin satele unde săvîrşise numai răutăţi. [2]

Impuşi la dări mai mari decît cele legale, terorizaţi şi adesea bătuţi pentru neplata la vreme a obligaţiilor fiscale, cea mai mare parte din ţărani îşi părăseau gospodăriile cu întreaga familie refugiindu-se prin locuri puţin umblate şi adesea neştiute chiar de stăpînii moşiilor. De aceea, Edmond Chishull, firavul călător englez, însoţitorul lordului Paget, trecînd de la gura Argeşului spre Bucureşti, constata cu tristeţe că locurile pe unde trecea erau aproape nelocuite, lăsate în paragină, iar pe puţinii locuitori întîlniţi în cale, ţărani, îi văzuse trăind mai mult în bordee sau în colibe sărăcăcioace. [3] În acelaşi timp apăsarea fiscală era mai uşor suportată de boieri, orăşeni, preoţi şi slujitori, care plăteau după un alt criteriu şi uneori se bucurau de anumite scutiri.

Utilizînd astfel de mijloace, slujbaşii fiscali reuşeau să strîngă de pe urma birurilor o sumă de aproape o jumătate de milion de taleri pe an, adică o valoare la care se ridicau

[1] *Istoria Ţării Româneşti..., 1688—1717*, op. cit., p. 70—72.
[2] idem, p. 73—74.
[3] Ed. Chishull, *Călătorie prin Ţara Românească, 1702*, Buc., 1923, p. 4.

şi veniturile cămării domneşti. Greutăţile întîmpinate în primii ani de domnie, în satisfacerea la timp a cererilor tot mai exorbitante ale turcilor, l-au convins pe Constantin Brîncoveanu că sistemul de impunere şi percepere a dărilor se învechise şi că trebuia să fie înlocuit cu unul nou, corespunzător cerinţelor vremii. Soluţia fu găsită în scurt timp, mai ales că ea exista într-o formă atenuată şi era aplicată satelor de colonizare, numite şi slobozii, şi populaţiei din oraşe şi tîrguri. Pe baza sistemului de plată a birului în patru rate, fiecare corespunzînd unui trimestru, se restrîngea numărul dărilor şi se lichida vechiul obicei, practicat în mod abuziv, de încasarea repetată a obligaţiilor fiscale, în cursul aceluiaşi an. [1]

Venitul visteriei şi al cămării domneşti, chiar după această reformă, era în mică proporţie afectat cheltuielilor pentru nevoile ţării (întreţinerea armatei, a curţii domnului şi a slujbaşilor). Cea mai mare parte, aproape trei pătrimi, acoperea însă cererile Înaltei Porţi sub diferite forme. Tributul ţării, numit deseori haraciu, sporit tot timpul în anii anteriori, a ajuns în zilele lui Constantin Brîncoveanu la peste 200 000 de taleri, adică aproape jumătate din venitul visteriei.[2] La acesta se adăugau daniile anuale — plocoanele — legate mai ales de marea sărbătoare a Bairamului, fie că erau trimise în bani, fie în blănuri de samur şi de rîs, postavuri şi atelaje, care adesea se ridicau la peste un sfert din valoarea haraciului. Dar astfel de plocoane, numite peşcheşuri, nu epuizau lista interminabilă a darurilor. Ele erau oferite numeroşilor funcţionari turci veniţi în ţară cu diferite porunci, înaltelor personalităţi de la curtea sultanului pentru obţinerea bunăvoinţei lor în orice împrejurare, cadiilor din cetăţile dunărene, serascherului de la Rusciuc şi Babadag, diferiţilor comandanţi ai oştilor turceşti aflaţi în trecere prin ţară, fie că mergeau la cetatea Cameniţei, fie în Transilvania, fie la Cerneţi.[3]

Grămăticii de la Curtea domnească şi cei de la visterie notau cu grijă în condici toate aceste cheltuieli, care explică în cea mai mare măsură crunta exploatare otomană la care era

[1] H. Chircă, *Veniturile visteriei lui C. Brîncoveanu după condica visteriei*, în *Studii şi materiale de istorie medie*, 1956, p. 217.

[2] M. Berza, *Haraciul Moldovei şi Ţării Româneşti în sec. XV—XVIII* în *Studii şi materiale de istorie medie*, 1957, p. 40—41.

[3] M. Berza, *Variaţiile exploatării Ţării Româneşti de către Poartă otomană în sec. XVI—XVIII*, în *Studii*, 2/1958, p. 62—66.

supusă majoritatea populației Țării Românești. Astfel, într-un loc se scrie : 5000 taleri s-au dat lui oamenii Casap bașii ; 550 taleri s-au dat danie pașei din Nicopole ; 500 taleri s-au trimis cu Iane cantaragiul la Mustafa pașa seraschierul de la Babadag ; [1] în alt loc : 2500 taleri s-au dat măriei sale vizirului ; 1021 taleri s-au dat danie pașei de la Belgrad ; 680 taleri s-au dat danie pașei de la Dîrstor ; 1000 taleri s-au dat tefterdarului ; 1000 taleri s-au dat lui Beiz-efendi ; 5000 taleri s-au dat la hanul tătarilor... și așa mai departe se tot dădeau banii strînși din sudoarea țăranilor români.

Astfel de subvenții mai primeau din visteria Țării Românești cei care erau sub protecția sultanului. Emeric Tököly, principele Transilvaniei pentru scurtă durată, apoi pribeag în Imperiul Otoman, a primit o sumă de 3000 de taleri din partea lui Constantin Brîncoveanu. Mii de taleri, din aceeași visterie, asigurau plata soldelor în armata austriacă, gata tot timpul să ocupe țara. Cu aceeași bani de la visterie întreținea domnul Țării Românești pe boierii moldoveni pribegi și aflați în orice moment sub ascultarea lui, mai ales pentru a susține interesele sale la Constantinopol, pe lîngă marele vizir. Numai cu sprijinul unora din aceștia obținuse Constantin Brîncoveanu numirea ca domn al Moldovei a lui Constantin Duca, în locul lui Dimitrie Cantemir. Corupția și venalitatea de la curtea sultanului era întreținută numai cu banii visteriei și cămării domnești.

De multe ori înainte și chiar după reforma fiscală, Constantin Brîncoveanu ducea adesea lipsă de bani pentru acoperirea cheltuielilor față de turci. De aceea, în multe rînduri, ca și alți domni predecesori, el recurge la obținerea de împrumuturi la care plătește camătă destul de ridicată. Împrumuturi îi acordă în special marii boieri, din care nu sînt excluși chiar rudele sale apropiate, Cantacuzinii. Pentru rezolvarea unor treburi urgente la Constantinopol el solicită bunăvoința chiar a bancherilor străini stabiliți pe malul Bosforului. În aceleași condici ale visteriei sînt notate de fiecare dată sumele împrumutate și procentele acceptate pe termen limitat, de la aceștia. Unul din ei este Honoré Bonneau, negustător francez din Adrianopol, care pentru 2500 taleri, ia dobîndă 225 taleri în trei luni, adică 15 taleri pe lună la fiecare 500 taleri.

[1] C. Aricescu, op. cit., p. 24.

Cu alt prilej, acelaşi, pentru 4000 taleri lua dobîndă de 960 taleri pentru 8 luni.[1] Un alt creditor este englezul consemnat în condicile visteriei sub numele de „Petru Buiucu", care pentru 5000 taleri împrumutaţi ia 500 taleri dobîndă pe 5 luni. Mulţi creditori avea Constantin Brîncoveanu în rîndul evreilor bancheri constantinopolitani, din cartierul Galata, ale căror pretenţii nu erau mai prejos decît ale celor francezi şi englezi. Pentru 7000 taleri bancherii Tabu şi Iansabacu obţin o dobîndă de 1094 taleri pentru trei luni şi jumătate, iar David Cantu pentru 5000 taleri obţine 625 taleri dobîndă în timp de 5 luni.[2] Existau chiar creditori în rîndul dragomanilor şi funcţionarilor turci, ca Mehmed Celebi, Nicolae Terzimanul, cunoscutul mare dragoman Alexandru Mavrocordat, care pentru 5000 taleri lua 600 taleri dobîndă. Este posibil ca prin intermediul unchiului său stolnicul Constantin Cantacuzino, domnul Ţării Româneşti să fi avut afaceri de acest gen şi cu reprezentanţii Companiei engleze a Levantului. Tezaurierul acesteia, în 1667, primise în păstrare de la tînărul spudeu Constantin Cantacuzino o casetă cu bani şi intervenise pe lîngă lordul Winchelsea, ambasadorul Angliei, pentru a i se da o scrisoare de recomandaţie către Sir John Finch, cancelarul Angliei din Toscana, care să-i servească la nevoie cînd va ajunge în Italia, la Padova, unde pleca la învăţătură.[3]

[1] C. Aricescu, op. cit., p. 219, 265.
[2] idem, p. 219, 495.
[3] P. Cernovodeanu, *Relaţiile Angliei cu ţările române în a doua jumătate a sec. XIII* (în mss.) vezi şi *Historical Manuscripts commission's. Report on the Papesr of* A. G. Finsh esquire, vol. I, p. 449.

6. CÎND SEMILUNA ÎNCEPE SĂ PĂLEASCĂ

Din chiar primii ani de domnie, Constantin Brîncoveanu caută să dea mult fast curţii sale. Noile construcţii şi reparaţii de case domneşti, unde adesea se oprea în călătoriile sale întreprinse prin ţară, mai ales cu rosturi politice, comenzile de argintărie şi obiecte de preţ la Braşov şi Sibiu, sporirea personalului care îndeplinea diferite servicii la palat, introducerea unor elemente noi în costumul de ceremonial sub influenţa veneţiană şi orientală dădeau o strălucire casei sale cu nimic mai prejos decît a monarhilor europeni. La curtea lui veneau şi prezentau spectacole trupe de actori ambulanţi, numiţi pehlivani, la nunţi, botezuri şi tot felul de cumetrii şi petreceri, iar în iatacul princiar erau întîlniţi muzicanţi, bufoni, astrologi, secretari.

Unul din secretarii săi, Ion Romanul, sau Giovanni Candido Romano, cunoscător al mai multor limbi — franceză, italiană, greacă — adevărat poliglot, a tradus în româneşte, timp mai bine de un deceniu, calendare sau folete novele, în care se găseau diferite prognosticuri cu caracter politic şi meteorologic. Aşa de pildă se spunea într-unul : „Inglitera dă bani, ca să tocmească nişte amestecături", sau „în ţara leşească se teme de o umblare fără veste", sau „şi în Veneţia iaste să sosească nişte obraze mari", care trebuiau tălmăcite astfel : Inglitera — adică guvernul englez — urmează să expedieze sume mari de bani — cine ştie unde — pentru organizarea unor afaceri politice ; Polonia se teme de o invazie tătărască ; la Veneţia, în

capitala dogilor, urmează să sosească ambasadori — cine știe de unde. [1]

Prognosticurile erau înscrise săptămînal pentru fiecare lună și priveau aproape toate țările europene. Despre Constantinopol — numit Țarigrad — se spunea fie „turburări și amestecături", fie „să taie capul unui porăncitoriu", fie „gîlcevi și ar vrea pace".

Astfel de calendare erau necesare și utile lui Constantin Brîncoveanu, căci ele satisfăceau nevoia de informare într-o vreme cînd presa europeană pătrundea cu greu în părțile Țării Românești, și cînd războiul dintre austrieci și turci se prelungea și căpătase aspectul unor ciocniri izolate, lipsite uneori de prea mare importanță. Ele erau menite să ofere prudentului domn putința să întrezărească în negura vremurilor drumul adevărat, la capătul căruia să nu-l aștepte suferința și pieirea ca pe mulți alții.

Asupra timpului în schimb, prognosticurile foletului novel erau destul de banale ; astfel pentru timpul dintre 17—24 februarie se spunea : „vreme de mijloc și ceață pe pămînt" ; pentru 9—16 mai : „vreme umedă", pentru 12—17 octombrie : „vînt rece". [2]

Dar ceea ce-l interesa pe Constantin Brîncoveanu nu era menționat în calendarul lui Ion Romanul. Domnul Țării Românești ar fi dorit să știe în primăvara anului 1693, de cînd datează cel mai vechi folet novel, dincotro vor veni iar greutăți pentru el și pentru țară : dinspre turci sau dinspre austrieci ? De asemenea, mai vroia să știe ce planuri mari urzește împăratul din Viena împotriva lui, mai ales că sub protecția acestuia se afla acum văduva doamnă Maria, care nu înceta să spere recăpătarea tronului Țării Românești pentru nevîrstnicul ei fiu. Foletele novele tăceau la aceste întrebări ce supuneau pe domn la noi chinuri sufletești. El vedea cum puterea otomană, parcă renăscută o dată cu alegerea noului sultan Ahmed al II-lea, se pregătea de noi lupte împotriva austriecilor. Marele vizir îi trimisese poruncă să strîngă provizii pentru armată și-i dăduse întîlnire la Rusciuc, unde trebuia să vină și hanul tătarilor din Bugeac.

[1] E. Vîrtosu, *Foletul novel. Calendarul lui Constantin Vodă Brîncoveanu 1693—1704*, Buc., 1942, p. 5.

[2] idem, p. 7, 9, 14.

De data aceasta, oastea otomană urma să treacă prin Ţara Românească şi apoi să se îndrepte, folosind trecătorile Carpaţilor, din nou în Transilvania.

Această veste, care-i fu comunicată după ce marele vizir trecu Dunărea pe la Olteniţa, îl puse din nou pe gînduri pe Constantin Brîncoveanu. De pe acum, ca şi cu alt prilej, el vedea ţara expusă la jafurile trupelor turco-tătare, care nu făceau totdeauna deosebire prea mare între teritoriile duşmanilor şi ale prietenilor. Amărăciunea sa fu însă de scurtă durată, rod al perseverenţei manifestată în politica sa plină de prudenţă de care dăduse dovadă în raporturile menţinute totuşi cu guvernul din Viena, prin acelaşi agent Cleronomos. Într-adevăr, austriecii, tot mai mult nesiguri de domnul Ţării Româneşti — nu uitaseră înfrîngerea suferită la Zărneşti — şi-au concentrat atacurile lor în Banat şi Serbia, asediind cetatea Belgrad. Astfel, schimbîndu-şi planul iniţial de luptă, oastea turco-tătară părăsi cîmpia de la Olteniţa, trecu înapoi Dunărea pe malul ei stîng şi de acolo se îndreptă spre Vidin.[1] Spre aceeaşi ţintă a mers şi Constantin Brîncoveanu însoţind convoaiele cu provizii pentru turci, numai că acestea au străbătut de-a curmezişul ţara pe la Brîncoveni şi Potrojeni. De la Vidin, turco-tătarii se afundară prin defileurile sălbatice ale Balcanilor, pe care le străbătură prin marşuri forţate timp de zece zile, pentru ca să se reverse ca un torent în valea Moravei şi de acolo spre Belgrad (1693). Sosirea neaşteptată a unor noi şi puternice ajutoare în sprijinul celor asediaţi surprinse pe austrieci, iar atacul tătarilor îi obligă să ridice în grabă asediul şi să se retragă la nord de Dunăre.[2] Rezultatele acestei victorii obţinute fără mari pierderi păliră un an mai tîrziu, cînd oştile aceluiaşi mare vizir fură înfrînte în împrejurimile Petervaradinului. Cetatea ocupată de austrieci rezistă cu eroism unui îndelung asediu pe o vreme extrem de nefavorabilă. Timp de 23 de zile, ploi neobişnuite de toamnă timpurie căzură zi şi noapte asupra cîmpului de luptă, umplînd pînă la refuz şanţurile şi lagărul asediatorilor, şi făcu imposibilă obţinerea unei victorii chiar dacă luptele ar mai fi continuat.[3] La aceasta se adaugă pierderea cîtorva cetăţi în Herţegovina în mîinile veneţienilor — printre care Gabella,

[1] *Istoria Ţării Româneşti..., 1688—1717*, op. cit., p. 53—54.
[2] I. Hammer, op. cit., vol. III, p. 252.
[3] idem, p. 256.

cheia apărării defileului spre Mostar — şi a insulei Chios, ocupată prin surprindere de flota aceloraşi veneţieni. Nici în stepele Ucrainei soarta nu surîse otomanilor. Efortul unei armate turco-tătare de peste 30 000 de oameni de a recuceri cetatea Cameniţa ocupată de polonezi se încheie cu o adevărată înfrîngere, trei mii de tătari rămînînd pe cîmpul de luptă. [1]

Insuccesele turcilor în luptele duse împotriva austriecilor, polonezilor şi veneţienilor nu erau însă atît de evidente pentru a-l duce în eroare pe Constantin Brîncoveanu. Bun cunoscător al situaţiei din Imperiul Otoman, datorită veştilor primite de la agenţii săi din Constantinopol, Adrianopol, Rusciuc, Babadag şi cetăţile dunărene, el considera că încă nu sosise momentul dezvăluirii adevăratelor sale sentimente faţă de turci şi continua să afişeze faţă de aceştia aceeaşi atitudine de deplină ascultare. Ştia despre desele succesiuni de mari viziri şi sultani, despre schimbările din administraţia centrală a imperiului, despre fuga unuia din marii viziri din faţa cetăţii Oradea, despre venirea cazacilor pînă în Bugeac, unde devastaseră cîşlele tătarilor, despre înfrîngerea lui Şahpaz Gherei sultan, cînd acesta încercase să ducă zaherea la Cameniţa şi pe toate le însemnase marginal pe foletul novel, dăruit lui de „smerita şi plecata slugă Ion Romanul". Această cărticică care-i hrănea speranţele îl însoţea tot timpul, şi în ea îşi consemna adesea evenimentele cele mai de seamă din viaţa lui. De aici ştim că se afla la Brîncoveni cînd i s-a vestit că „au luat creştinii Sacîzul", adică insula Chios. [2]

Temerile sale se confirmară în 1695 cînd se părea că puterea otomană începe din nou să-şi revină la zilele ei de glorie. Noul sultan, Mustafa al II-lea, uimi pe toţi cu recucerirea insulei Chios de la veneţieni, a cetăţii Lippa şi a Lugojului, pe ruinele căreia murise luptînd generalul austriac Veterani. Operaţiile armatei turceşti din Banat, de-a lungul Timişului pînă la izvoare, se făcuseră însă resimţite cu prisosinţă în Ţara Românească. Constantin Brîncoveanu primise porunci încă din primăvară să ajungă la Cerneţi, pentru a supraveghea transporturile şeicilor turceşti cu provizii, furaje şi muniţie pe Dunăre, care se îndreptau spre Belgrad şi să repare de

[1] idem, p. 257.
[2] E. Vîrtosu, op. cit., p. 174.

grabă cetatea Cladova, distrusă în parte de austrieci mai înainte cu aproape un deceniu.[1] Aşa se făcu că în vara aceea pe drumurile Olteniei se văzură şiruri lungi de care cu saci de grîne şi pesmeţi şi cu bolovani de construcţie traversînd cîmpiile şi dealurile pentru a se îndrepta spre hotarul ţării de la Cerneţi. Promptitudinea cu care răspunsese la toate cererile ce i se făcuseră, apreciată prin scrisorile elogioase primite de la marele vizir şi chiar din partea sultanului, îl făcură să creadă că pentru moment nu mai avea să se teamă cu nimic dinspre partea Înaltei Porţi.

Vestea morţii generalului Veterani la Lugoj îl impresionă, dar şi-l îngrijoră în acelaşi timp. Pe generalul austriac îl cunoscuse pe vremuri cînd nu era încă domn şi-i făcuse atunci o frumoasă impresie, mai ales că prin intermediul lui primise scrisori măgulitoare din partea împăratului din Viena. Oameni bine informaţi din intimitatea marelui vizir îi spuseseră acum că asupra lui Veterani se găsiseră oarecari scrisori din care se putea înţelege existenţa unor legături ale acestuia cu domnul Ţării Româneşti. Ştirea nefastă circulă în cercurile mai restrînse de la curtea domnească şi avu răgazul să alarmeze pe unii din oamenii săi de credinţă. Unul din aceştia a fost marele ban Cornea Brăiloiu, cinstit adesea cu diferite misiuni politice, fie la turci şi tătari, fie la austrieci. Trimis să pregătească conacele de-a lungul drumului pe care avea să-l facă sultanul la înapoiere spre Nicopol trecînd prin Ţara Românească, boierul oltean — cel care primise de curînd locuri şi case în Bucureşti „pentru dreapta credinţă cu care slujeşte ţării“ [2] — nu numai că nu îndeplini porunca domnească, dar şi dispăru ascunzîndu-se.[3] O astfel de comportare era egală cu o insultă gravă adusă Înaltei Porţi şi putea fi pedepsită chiar cu mazilirea domnului. Faptul petrecut în acest moment de grea cumpănă îl puse pe Constantin Brîncoveanu la mare încercare. El îşi stăpîni firea şi reuşi cu sprijinul cîtorva boieri, dintre care nu lipsi postelnicul Mihai Corbeanu, să îndulcească lucrurile, cum relatează cronica. Pentru aceasta a fost de ajuns să se cheltuiască mari sume de bani pentru a fi cumpărată bunăvoinţa întregii suite a sultanului şi marelui vizir şi se trimiseră cele mai alese provizii şi

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 76—77.
[2] Arh. St. Buc., mss. 705, p. 110—112.
[3] *Istoria Ţării Româneşti..., 1688—1717*, op. cit., p. 66.

daruri, inclusiv „plocoanele, pezmezii cei cu apă de trandafiri şi cu moscos făcuţi, şi strunguri". [1] Mai mult chiar, domnul Ţării Româneşti obţinu favoarea de a preceda alaiul sultanului şi de a fi mereu în preajma înaltului său oaspete şi suzeran totodată, cînd acesta se oprea la conace. Sub influenţa darurilor şi a banilor, sultanul îşi arătă mulţumirea faţă de Constantin Brîncoveanu dăruindu-i la despărţire, după o plimbare cu caiacul pe Dunăre, un frumos caftan şi un firman de întărire în domnie.

Dacă însă Constantin Brîncoveanu reuşise cu procedeele folosite să înşele buna-credinţă a turcilor în sentimentele sale, nu acelaşi lucru se întîmplă cu ginerele său Constantin Duca, domnul Moldovei. Acesta, tînăr şi neexperimentat, acţiona după îndemnul socrului său, avînd de sfetnici apropiaţi pe boierii moldoveni odinioară pribegi în Ţara Românească. El trebuia să întreţină relaţii tainice cu guvernele de la Varşovia şi Moscova şi să sprijine lupta Poloniei şi Rusiei împotriva tătarilor din Crimeia şi Bugeac, ca prin aceasta să slăbească eforturile turcilor care continuau războiul cu Austria la Dunăre, în Banat şi Serbia. Planurile lui Constantin Brîncoveanu elaborate împreună cu stolnicul Constantin Cantacuzino, primul său sfetnic, fură puse în aplicare, dar tînărul domn moldovean nu-şi luă măsurile de a lichida mai înainte acea partidă a boierilor din preajma sa, care încă simpatiza cu Cantemireştii şi cu turcii. Astfel, cînd convoaiele cu zaherea destinată cetăţii Cameniţa fură atacate înainte de a ajunge la locul hotărît — bineînţeles datorită faptului că polonii fuseseră înştiinţaţi de aceasta — adversarii săi, încă puternici, îl învinuiră pe lîngă marele vizir „că nu este om harnic de domnie, nici este cu dreptate Porţii, că din chiverniseala lui cea proastă au luat leşii zahereaua", cum afirmă Ioan Neculce cronicarul. [2] Numai zecile de pungi de bani împinse de socrul său, Constantin Brîncoveanu, îl scăpară de mînia seraschierului Daltaban, care va ajunge foarte curînd mare vizir.

Cu alt prilej, Constantin Duca fu învinuit că a încercat să ucidă pe slujbaşii turci, care-l reclamaseră la Înalta Poartă de lipsa de interes ce o manifestase faţă de aprovizionarea cetăţii Cameniţa, aflată în grija sa. Ceea ce era şi mai adevărat era

[1] idem, p. 69.
[2] I. Neculce, op. cit., vol. I, p. 154.

faptul că fără sfială violase corespondența diplomatică franceză adresată ambasadelor din Constantinopol și Varșovia, pentru ca informațiile căpătate pe această cale să-i fie de folos în relațiile secrete cu polonii. El nu ezită chiar să însceneze un atac împotriva unui capegiu-başa turc trimis la Iași spre a cerceta învinuirile aduse de adversarii săi. Atacul reuși, baș-capegiul fu ucis, și din nou Constantin Duca scăpă de urmărirea turcească.[1] Numai cînd domnul fu părăsit de o parte din boierii săi din divan, fugiți în Țara Românească la Constantin Brîncoveanu, de teama urgii otomane, reușiră turcii să-l mazilească pe Constantin Duca.

Toate acestea mîhniră mult pe Constantin Brîncoveanu. Greșelile ginerelui său puteau acum să se răsfrîngă și asupra lui, din moment ce dușmanii săi reușeau să vorbească de legături tainice întreținute de fostul domn al Moldovei cu polonii și austriecii, cu consimțămîntul său. Pentru a-și apăra propria domnie, Constantin Brîncoveanu nu mai interveni pentru ginerele său, lăsîndu-l să ia drumul amar al maziliei spre Constantinopol, iar bocetele Mariei Duca, fiica sa, doamna Moldovei, care spuse la plecarea din Iași că „va pune taica pungă de pungă din București pînă-n Țarigrad și dzău nu ne va lăsa și iar ne vom întoarce cu domnia îndărăpt"[2], rămaseră vorbe deșarte și numai a fi consemnate de Ioan Neculce în letopisețul țării.

Dar din acest moment el reluă lupta împotriva Cantemireștilor, mai ales că un reprezentant al lor, Antioh, fiul defunctului Constantin Cantemir, devenise noul domn în locul lui Constantin Duca. În acest scop, Constantin Brîncoveanu încercă să-l izoleze pe Antioh Cantemir de boierii Ruseți, în frunte cu vistierul Iordachi, vechii lui adversari, dar nu reuși. Pentru a-l slăbi totuși, domnul Țării Românești luă toate măsurile — în colaborare cu autoritățile austriece din Transilvania — de a împiedica căsătoria lui Antioh cu principesa Maria, fiica defunctului Șerban Cantacuzino, cu care era logodit cu mulți ani în urmă.

Alianța Cantemireștilor cu Cantacuzinii trebuia împiedicată pe orice cale, și aceasta îi reuși pentru scurtă vreme. Prețuind mai mult pe boierii Ruseți decît propriile sale sentimente, dom-

[1] idem, p. 157.
[2] idem, p. 164.

nul Moldovei renunţă să mai ia de soţie pe principesa Maria Cantacuzino şi alese ca doamnă pe o fată de boier moldovean, pe Ecaterina, fiica logofătului Dumitraşcu Chiaurul.[1] Fără ştirea lui Constantin Brîncoveanu, se realiza totuşi această alianţă de familie. Antioh Cantemir, prin oamenii săi, reuşi să obţină consimţămîntul văduvei doamne Maria de a-l logodi la Braşov pe fratele său Dimitrie cu o altă fiică de-a sa, şi anume cu Casandra. Ulterior, cînd domnul Ţării Româneşti se interesa mai mult de negocierile diplomatice desfăşurate la Viena, decît de vecinii lui moldoveni, aceasta fu adusă în taină la Iaşi, unde se făcu nunta. Apoi tinerii miri fură trimişi la Constantinopol.[2]

Şi totuşi speranţele lui Constantin Brîncoveanu într-un declin al puterii turceşti se menţineau. Noua campanie a sultanului Mahomed al II-lea în Banat spre Timişoara îl găsi pe domnul Ţării Româneşti iarăşi pe drumurile Olteniei, trimiţînd pe apă şi pe uscat provizii pentru cetatea Belgrad. O dată cu acestea porneau însoţitori recrutaţi mai ales din rîndul boierilor cu mare răspundere, pentru slujba încredinţată faţă de domn. Prin ei, el reuşi să afle cum din nou turcii au surprins pe Bega lîngă Olaş o puternică armată austriacă aflată sub comanda ducelui de Saxa, care pînă atunci asediase cetatea Timişoara. În victoria obţinută de forţe numeric superioare turceşti pierise şi vechea cunoştinţă a lui Constantin Brîncoveanu, generalul Heissler, pe care-l primise ca oaspete la Drăgăneşti, înainte de a-l lua prizonier în lupta de la Zărneşti.[3] Totuşi pierderile mari ale turcilor şi nesubstanţiala pradă de război obţinută erau o dovadă că strălucirea semilunei începea să păleasca. Acest succes efemer fu uitat aproape cu totul cînd în lagărul turcesc de la Belgrad sosi vestea pierderii cetăţii Azovului, de la gura Donului, cucerită după două luni de asediu de armatele ruseşti conduse de Petru cel Mare (1696). O tentativă de asediu împotriva acestei fortăreţe care reprezenta punctul de sprijin al stăpînirii turco-tătare pe ţărmul de nord al Mării Negre mai avusese loc cu un an înainte. Atunci asediul durase mai mult, peste trei luni — 96 de zile — Petru cel Mare cucerise numai

[1] idem, p. 169.
[2] idem, p. 187.
[3] I. Hammer, oc. cit., vol. III, p. 269; *Istoria Ţării Româneşti..., 1688—1717*, op. cit., p. 81.

două palănci şi după atacul impetuos al tătarilor lăsase pe cîmpul de luptă nu mai puţin de 3 000 de oameni.[1] Acum, alături de ruşi luptaseră şi cazacii. Pe Don fusese coborîtă o întreagă flotă de galere construită de dulgherii ţarului, la Voronej. Pentru a se apropia de zidurile cetăţii fuseseră săpate numeroase şanţuri şi ridicate multe movile de pămînt la adăpostul cărora luptătorii se apropiară de cetate sub ploaia de gloanţe şi săgeţi ale apărătorilor. Căderea Azovului răspîndi o teamă generală în cercurile conducătoare ale Înaltei Porţi. De acum, armata de la Dunăre trebuia să spere mai puţin la ajutorul tătarilor din Crimeia, care aveau de apărat mai mult propriile lor aşezări.

Constantin Brîncoveanu ştiuse pînă atunci prea puţine despre ţarul ruşilor şi armata sa. Trimişii săi şi ai defunctului său unchi Şerban — cărora misiunile politice primite le purtaseră paşii pînă prin stepele Ucrainei, zile şi nopţi, pentru a ajunge la Moscova, noul Ţarigrad — spuneau la întoarcere lucruri ciudate petrecute în acele părţi. Petru cel Mare era înalt de statură, mînios şi aprig. Aducea mult la fire cu fostul domn Şerban Cantacuzino. Cu boierii — spuneau ei — se purta rău. La toţi le tunsese bărbile şi-i îmbrăcase după moda europeană. Pe cei potrivnici îi ucidea, el fiindu-le însuşi judecător. Reuşise să înfrîngă opoziţia acestora şi chiar un complot pe care-l descoperi cu multă abilitate şi-l înăbuşi degrabă cu multă vărsare de sînge.[2] Cu un asemenea monarh se putea îngenunchea puterea otomană, şi tocmai aşa ceva dorea şi Constantin Brîncoveanu. De atunci el gîndi că vechile solii trimise la Moscova ar putea fi reluate, acest monarh fiind un om de mare nădejde. Lui i se păru că strălucirea semilunei deveni şi mai palidă cînd auzi vestea zdrobirii armatei turceşti la Zenta, unde pierise însuşi marele vizir. Acolo, pe malul Tisei, aproape de vărsarea ei în Dunăre, tînărul principe Eugeniu de Savoia — avea numai 34 de ani — putuse să surprindă în manevre greşite oastea aflată sub comanda însăşi a sultanului şi s-o izbească cu atîta putere că întregul ei dispozitiv se prăbuşi şi aduse pieirea armatei otomane. În rest, bătălia se transformă într-un masacru, la care contribuiră nu numai austriecii, dar înşişi ieni-

[1] I. Hammer, op. cit., vol. III, p. 267, 269.
[2] *Istoria Ţării Româneşti..., 1688—1717*, op. cit., p. 99—102.

cerii care se revoltaseră şi se luptau împotriva trupelor rămase credincioase sultanului. [1] Pe cîmpul de luptă rămăseseră peste 20 000 de turci, alţi 2 000 pieriră în apele mîloase ale Tisei, din care alte cîteva mii reuşiră să scape cu fuga. Această bătălie, încheiată cu victoria austriecilor, se desfăşurase în ultimele ceasuri ale unei zile frumoase de septembrie (11 septembrie 1697). Aşa cum avea să scrie Prinţul Eugeniu de Savoia împăratului Leopold I, ultimele raze ale soarelui din acea zi luminase cea mai strălucită biruinţă repurtată de armatele austriece. A doua zi se împlineau exact 14 ani de cînd regele Ian Sobieschi al Poloniei despresurase oraşul Viena şi uimise cu faptele sale de arme întreaga Europă. [2]

În aceleaşi zile călduroase de septembrie, Constantin Brîncoveanu se găsea în Oltenia, urmărind bandele de dezertori austrieci care atacaseră localităţile de pe ambele maluri ale Dunării între Vidin şi Cerneţi. După îndeplinirea acestei porunci a Înaltei Porţi domnul se retrăsese pentru odihnă o vreme la Ţînţăreni, unde i se pregătise un conac, în drum spre Brîncoveni. De curînd el primise o dureroasă veste, care-i umpluse sufletul de mîhnire şi simţea nevoia de linişte. Fiica sa Maria, doamna Duca, aflată cu soţul ei la Constantinopol, murise în fragedă tinereţe, la vîrsta de numai 19 ani. [3] Constatin Brîncoveanu n-o mai văzuse de trei ani de cînd se întorsese de la Iaşi ca doamnă a Moldovei, de curînd căsătorită cu Constantin Duca, şi petrecuse cîteva săptămîni între ai săi. Domnul îşi amintea bine de acele frumoase zile de mai, cînd îşi văzuse pentru ultima oară fiica, pentru că tot atunci el primise caftan de vizirie, din partea noului vizir Ali paşa, cinste sărbătorită cu salve de tun şi cu multă petrecere. [4] Nu se ştia de ce murise fiica sa Maria — de ciumă sau de dorul de ai săi — dar în sufletul lui se coborîse durerea şi suferinţa îi era mare.

De aceea vestea dezastrului armatei otomane la Zenta, adusă în goana cea mai mare de Stoian vătaful de Călăraşi, îi umplu inima de bucurie şi-l făcu pentru o clipă să uite celelalte dureri sufleteşti. El ţinu să slăvească această victorie împotriva Înaltei

[1] idem, p. 89—90 ; I. Hammer, op. cit., vol. III, p. 273—275.
[2] I. Hammer, op. cit., vol. III, p. 275.
[3] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 89.
[4] idem, p. 65—66.

Porți și porunci să se facă o slujbă în cinstea învingătorilor și pentru sufletul celor căzuți în luptă. Apoi la Țînțăreni mai rămase o săptămînă,[1] în care timp rîndui o serie de treburi gospodărești și luă măsuri pentru intensificarea legăturilor tainice cu guvernul din Viena, cu ambasadorii puterilor europene din Constantinopol, cu monarhul Rusiei pentru că era convins că războiul turcilor cu austriecii, venețienii, polonii și rușii nu se mai continua și că venise vremea negocierilor diplomatice pentru a-i pune capăt.

[1] idem, p. 90.

7. ANI DE NEGOCIERI DIPLOMATICE

Constantin Brîncoveanu se dovedise chiar din primii ani de domnie un bun gospodar pentru ale sale şi ale ţării. Rezidise casele domneşti din Mogoşoaia şi Tîrgovişte, mărise acareturile multor conace, zidise din temelii cîteva noi lăcaşuri printre care, cu multă osîrdie şi cheltuială, mînăstirea Hurezi fiind o adevărată perlă arhitectonică încrustată în munţii Olteniei, altora le adăugase case domneşti cu stîlpi de piatră şi cerdacuri. Făcuse de asemenea numeroase poduri de lemn peste ape, cînd la Izlaz pe Olt, cînd la Costeşti pe Argeş, cînd pe Prahova, cînd pe Jiu la Ţînţăreni. La cererea stăruitoare a tîrgoveţilor el nu precupeţise cheltuiala pentru a strînge meşteri fîntînari şi a-i pune să aducă apă pe olane în oraşul Focşani de la o distanţă de două ceasuri de drum. Reuşita acestei construcţii, făcută cu multă îndrăzneală — conductele de apă treceau pe sub rîul Milcov — avea să servească scopurilor sale politice la care nu renunţase încă. Realizată la hotarul cu Moldova, ea trebuia să îndestuleze nevoile de apă şi ale moldovenilor, de acelaşi neam cu muntenii, şi să-i creeze în rîndul acestora renumele unui domn pe placul mulţimii [1].

În acelaşi timp, Constantin Brîncoveanu dăduse multă strălucire curţii sale din Bucureşti. Pe malul drept al Dîmboviţei casele bătrîneşti ale strămoşului său Preda Brîncoveanul fuseseră înlocuite cu zidiri noi, spaţioase, prevăzute cu foişor şi loggie, prin osîrdia meşterilor italieni deprinşi cu gustul şi fineţea nobilimii veneţiene. În jurul noului palat, un zid înalt

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 87—88.

de piatră închidea acum o vastă grădină de formă pătrată cu straturi de flori și cu arbuști mediteraneeni, de toată frumusețea, cu fîntîni țîșnitoare, lucrate tot în stil italian, avînd în mijloc un foișor unde se putea lua prînzul în zilele de vară. Aici se găseau și odăile pentru oaspeții intimi ai domnului, la adăpost de privirile curioase și de urechile ascuțite ale unora din boieri, devotați turcilor. Dar curtea domnească se prelungea și pe malul stîng al apei. În vechile așezări din vremea străbunicului său Mircea Ciobanul, acum reconstruite, se putea intra urcînd o impozantă scară de marmură și trecînd pe sub un pridvor sprijinit de coloane împodobite cu elegante sculpturi din piatră și cu tavanul pictat cu motive florale. Sălile mari, boltite, dar destul de joase pentru a fi și puternic luminate, adăposteau ședințele Divanului, audiențele trimișilor sultanului și ale altor monarhi europeni, petrecerile oficiale și cele interne ale familiei domnitoare, condicile voluminoase ale visteriei, iar încăperile de la subsolul clădirii pușcăria domnească destinată boierilor vicleni și tuturor răzvrătiților. Un loc deosebit ocupau la Curte odăile cancelariei, extinse cu noi construcții, pe măsura activității ei intense. Așezate în apropierea apartamentului lui Constantin Brîncoveanu ele erau ocupate de numeroși grămătici și secretari, recrutați pentru redactarea corespondenței administrative și politice de șeful cancelariei, Constantin Cantacuzino stolnicul. Un loc deosebit printre aceștia ocupau cei prin intermediul cărora se întreținea legăturile diplomatice ale țării. Distinsul cărturar Constantin Cantacuzino stolnicul era un adevărat poliglot, un priceput om politic și un iscusit diplomat al epocii sale. Format de școala venețiană, el reușise să-și acumuleze nu numai procedeele acesteia care-i garantau reușita, ci și metodele care-i creaseră în mijlocul prietenilor și cunoscuților săi un larg renume. Pe buzele tuturor se găseau cuvinte ca „marele stolnic cel învățat" sau „cel priceput în politică", ori de cîte ori se vorbea despre el. Și se vorbea destul de des în cercurile largi ale contemporanilor săi.

Ca și pe timpul defunctului domn Șerban Cantacuzino, și acum se utiliza pe scară largă cifrul în redactarea corespondenței diplomatice de mare importanță și neștiută de turci după modelul cancelariilor europene.

De aceea, aici, la Curtea domnească, în odăile cancelariei, se descifrau și se tălmăceau în limba română și greacă zecile de

scrisori sosite din toate colțurile Europei. Cele în limba italiană reveneau secretarului Giovanni Candido Romano — mai tîrziu lui Anton Maria Del Chiaro, florentinul — cele în limba latină lui Andrei Wolf, cunoscut și sub numele de „pisarul leșesc", probabil venit din Polonia, cele în limba germană contelui Bartolomeo Ferrati, cele în limba maghiară lui Teodor Corbea Brașoveanul, cele în limba turcă clucerului Afenduli etc.

În încăperile cancelariei domnești se putea ajunge însă și pe o ușă tăinuită, de lîngă poarta de jos a curții, folosită ziua și noaptea mai ales de curierii care serveau cu credință pe domn și pe unchii acestuia, Constantin Cantacuzino stolnicul și Mihai Cantacuzino, marele spătar, în mîna cărora se învîrteau toate tainele țării.

De la aceștia Constantin Brîncoveanu avusese multe de învățat încă din vremea cînd era numai boier. Ca domn, la început el s-a lăsat influențat în hotărîrile ce lua mai ales de sfaturile învățatului său unchi Constantin Cantacuzino stolnicul și a mizat ca și acesta tot timpul pe o politică de echilibru între Austria și Imperiul Otoman, determinată de prezența armatei austriece la hotarele țării. Agenții săi călătoreau la Brașov și Sibiu pentru a transmite scrisori și promisiuni amăgitoare mandatarilor militari ai guvernului austriac. Unii din ei au ajuns pînă la Viena, și acolo s-au stabilit pentru a-l informa despre mersul negocierilor dintre împuterniciții Înaltei Porți și ai împăratului Leopold I, în vederea încheierii păcii.

Nici după campania din Transilvania încheiată cu lupta de la Zărnești nu fuseseră rupte legăturile trainice cu Viena. La sfatul unchiului său Constantin Cantacuzino stolnicul luase drumul Vienei, îndată după aceea, o solie cu un lung raport prin care se justifica atitudinea sa, neuitînd să adauge proastele sale relații cu principele Tököly, pe care reușise să-l alunge din țară. Bunele sale intenții față de Austria se confirmaseră o dată mai mult cu cît se auzi că el personal intervenise pentru răscumpărarea unor înalți demnitari austrieci — inclusiv generalul Heissler și contele Erbs — luați prizonieri în lupta de la Zărnești.

Momentul fusese cît se poate de bine ales. Negocierile diplomatice de la Viena, prelungite cu noi ședințe în care nu se discutau decît probleme de procedură, nu prevesteau nimic bun într-un viitor apropiat. Mai mult chiar, Constantin Brîn-

coveanu se dovedea şi acum un principe care, sprijinind războiul Austriei împotriva Imperiului Otoman, voia mai întîi să se asigure de temeinicia promisiunilor ce i se făceau în numele „Ligii Sfinte". De aceea, din toamna anului 1690 guvernul din Viena făcuse noi propuneri domnului Ţării Româneşti, prin intermediul generalului Veterani, pe atunci comandant al trupelor austriece din sudul Transilvaniei. Scrisorile nu lămureau pe deplin reţinerile lui Constantin Brîncoveanu, şi prin urmare se hotărî trimiterea la Bucureşti a unui mesaj imperial ce urma să-i fie înmînat acestuia de contele Marsigli, general şi om de ştiinţă de origină italiană, aflat în serviciul Austriei. Prilejul fusese găsit cu uşurinţă. Contele Marsigli, avînd de făcut o călătorie la Constantinopol pentru a transmite guvernului turc noile propuneri de pace ale guvernului austriac, avea să treacă prin Ţara Românească, cel mai sigur loc într-o astfel de întreprindere [1].

Menţinînd aceeaşi atitudine de extremă prudenţă faţă de Austria Constantin Brîncoveanu socotise că de felul cum va fi primit contele Marsigli şi ce va discuta cu acesta va depinde realizarea planurilor sale. Întîlnirea emisarului guvernului austriac cu domnul Ţării Româneşti avusese loc într-un cadru strălucit, care depăşea limitele impuse de protocolul recomandat de Înalta Poartă. Petrecută pe vremea cînd pe cîmpiile Ungariei se înfruntau armatele austriece cu cele otomane şi cînd ambasada otomană a marelui dragoman Alexandru Mavrocordat Exaporitul şi Sulficar effendi se întorsese de curînd de la Viena după negocieri sterile, astfel de recomandări ale guvernului otoman pentru primirea contelui Marsigli la Bucureşti apar oarecum bizare, dacă nu am şti că emisarul imperial trecea în ochii Înaltei Porţi drept secretarul ambasadei engleze din Constantinopol. Ori în această vreme relaţiile anglo-turce erau cît se poate de cordiale.

Înaltul demnitar imperial fusese primit în audienţă oficială cu mult fast şi apoi invitat la un ospăţ, demn de importanta sa misiune. În timpul ospăţului se închinaseră, cu o deosebită politeţe, pocale cu vin domnesc de Piteşti şi Obileşti în sănătatea împăratului Leopold I, mai mult pe şoptite, pentru ca minţi rău intenţionate să nu transforme o astfel de petrecere, într-un adevărat cap de acuzare în faţa Înaltei Porţi. Discu-

[1] E. Hurmuzaki, *Fragmente privitoare la Istoria românilor*, Buc., 1900, vol. III, p. 464.

tarea principalelor probleme nerezolvate formase obiectul unei audienţe speciale, la care participaseră pe lîngă principalii protagonişti, Constantin Brîncoveanu şi contele Marsigli, şi fraţii Constantin şi Mihai Cantacuzino, unchii domnului. Timp de aproape şase ceasuri — cît a ţinut conferinţa — se făcuseră importante propuneri şi promisiuni. Constantin Brîncoveanu dezvăluise atunci contelui Marsigli interceptarea de către oamenii săi a corespondenţei dintre ambasadorul Franţei la Constantinopol şi Emeric Tököly, din care se puteau afla multe din intenţiile antiaustriece ale efemerului şi neputinciosului principe al Transilvaniei — şi chiar ale unora din nobilii maghiari[1]. Totodată el promise să zădărnicească prin toate mijloacele posibile intenţiile turcilor şi tătarilor de a pătrunde în Transilvania trecînd prin Ţara Românească. Referindu-se la negocierile diplomatice, purtate la Viena, Constantin Brîncoveanu s-a alăturat propunerii unchiului său Constantin stolnicul de a trimite doi reprezentanţi la congresul de pace ce părea că trebuie să aibă loc acolo, pentru a susţine drepturile ţării în faţa delegaţilor europeni participanţi[2]. Dovezile de credinţă ale lui Constantin Brîncoveanu faţă de Austria îl convinseră pe emisarul imperial şi-i promise domnului Ţării Româneşti că va primi protecţia lui Leopold I. Cîteva luni mai tîrziu, timp în care fusese cînd la Sibiu, cînd la Constantinopol, contele Marsigli era primit din nou în palatul domnesc de la Bucureşti, şi din nou se reînnoiau promisiunile din partea ambelor părţi de a colabora cu prudenţă împotriva Înaltei Porţi, intenţii de altfel mărturisite şi în corespondenţa ce a urmat după aceea. Din scrisorile păstrate rezultă că domnul Ţării Româneşti îi transmitea acestuia veşti despre prezenţa armatei polone şi a tătarilor în Moldova, iar contele Marsigli îi dădea asigurări despre sprijinul său pe lîngă înaltele personalităţi politice austriece, împuternicite să încheie pace cu Înalta Poartă. Cît priveşte corespondenţa contelui Marsigli cu stolnicul Constantin Cantacuzino, aceasta cuprindea pe lîngă problemele politicii europene şi unele aspecte ale vieţii ştiinţifice. Rezulta astfel că împuternicitul imperial a trimis într-o vreme stolnicului cărţi şi hărţi, primind în schimb de la acesta date preţioase referi-

[1] idem, p. 465.
[2] idem, p. 466.

toare la situaţia geografică, demografică şi la trecutul istoric al ţărilor române.

Vizitele unor emisari imperiali la Bucureşti se continuară şi în anii următori. Dar pentru a fi adormită vigilenţa turcilor se luară măsuri pentru ascunderea identităţii lor reale. Astfel, o dată ministrul Quarient von Raal fusese sfătuit să intre în capitala ţării pe drumul Urzicenilor, ca şi cum ar fi venit din Bugeac şi să se dea drept negustător olandez, cum de altfel trebuiau s-o dovedească actele şi îmbrăcămintea sa. Urmînd aceste indicaţii, ministrul austriac fusese găzduit din porunca lui Constantin Brîncoveanu în văzul demnitarilor turci, aflaţi în trecere, în odăile pentru oaspeţi de la palatul domnesc şi apoi primit în audienţă [1]. Cu acesta au fost discutate nevoile de aprovizionare ale armatei austriece pe care domnul Ţării Româneşti se arăta dispus să le acopere, fără a cere cea mai mică recompensă materială, drept dovadă a ataşamentului său pentru cauza Ligii Sfinte. Astfel de negocieri cu austriecii se continuară şi pe calea unor scrisori. Ele cuprind numeroase ştiri despre situaţia internă din Imperiul Otoman, despre mişcările armatei turceşti, despre aprovizionarea cu provizii, şi, mai ales, modalitatea transmiterii corespondenţei ambasadorului austriac din Constantinopol, pe care acesta o întreţinea cu generalul Veterani şi cu consiliul de război din Viena.

În această privinţă, Constantin Brîncoveanu trebui să devină un mijlocitor energic pe lîngă reprezentantul său la Constantinopol, abilul Ianache Porfirita, în acelaşi timp şi dragoman al ambasadei austriece de pe malul Bosforului. Aflat de mulţi ani în serviciul Austriei, Ianache Porfirita reţinuse, mai mult pentru bani decît să servească cauza Înaltei Porţi, o parte din această corespondenţă care trecea prin mîna lui fie pentru a o arăta marelui vizir, fie ambasadorului Franţei. Lipsit de scrupule, acesta nu ezită să jure credinţă în acelaşi timp mai multor înalţi demnitari străini, servindu-i pe toţi, dar în ordine proporţională cu dărnicia lor.

Dacă Constantin Brîncoveanu nu putuse interveni direct la succesul negocierilor diplomatice purtate între Înalta Poartă şi Austria pentru încheierea păcii, el se dovedi în această privinţă de mare ajutor puterilor mediatoare europene, Anglia şi Olanda. După eşecul primei ambasade otomane la Viena, sul-

[1] P. Cernovodeanu, *Bucarest...*, op. cit., p. 158.

tanul încredințase ambasadorilor Angliei și Olandei din Constantinopol misiunea delicată a restabilirii negocierilor diplomatice cu Austria în condițiile continuării războiului. Această acțiune nu era de loc ușoară, mai ales că legăturile cu Viena trebuiau restabilite prin corespondență, de mare valoare politică, iar drumurile care legau malurile Bosforului de Viena, ca și cele pe mare, deveniseră extrem de nesigure. Tot așa, prin Raguza curierii riscau să cadă în mîna veneților, iar prin Moldova în mîna polonilor, Veneția și Polonia manifestînd atunci o puternică opoziție Austriei în sînul alianței Ligii Sfinte [1]. Dintre toate, drumul prin Țara Românească rămînea cel mai sigur mai ales după experiența stolnicului Constantin Cantacuzino, care mai înainte purtase de grijă corespondenței ambasadorului olandez Colyer. De aceea, oferta lui Constantin Brîncoveanu de a garanta securitatea pachetelor de scrisori și a agenților însărcinați cu transmiterea lor a fost acceptată fără întîrziere. Astfel reuși Constantin Brîncoveanu, secondat de principalul său sfetnic Constantin Cantacuzino stolnicul, să stabilească strînse legături cu ambasadorii Angliei și Olandei din Constantinopol, mai ales din ultimul deceniu al secolului al XVII-lea, ilustrate printr-o bogată corespondență. Din cuprinsul ei se desprinde încrederea de care domnul Țării Românești se bucura în cercurile politice din Viena, de la Londra și Haga pentru serviciile aduse și valoarea informațiilor de natură politică procurate de el negociatorilor. Măsurile luate de Constantin Brîncoveanu se dovediră a fi utile chiar pentru unii emisari ai guvernului englez, care făceau legătura între Viena și Constantinopol. Unul din ei este secretarul de ambasadă G. P. Schreyer, care în toamna anului 1694 trecuse prin București, pentru mai multe zile. Ca și alți emisari, el fu nevoit să treacă drept negustor englez în ochii turcilor, care aflaseră de prezența lui la palatul domnesc de la Cotroceni, unde fu găzduit cu mult fast [2].

Sprijinul acordat de Constantin Brîncoveanu tranzitului corespondenței diplomatice olandeze și engleze, însoțită adesea de gazetele tipărite în diferite capitale europene, avu efectul să zădărnicească toate acțiunile ambasadorului Franței din Constantinopol, care se străduia de ani de zile să împiedice încheierea păcii între Austria și Înalta Poartă. Acesta, din or-

[1] C. Giurescu, N. Dobrescu, op. cit., p. 79.
[2] P. Cernovodeanu, *Bucarest...*, op. cit., p. 158.

dinul lui Ludovic al XIV-lea care dirija personal politica orientală a Franței, convinsese multă vreme pe turci de utilitatea acordării unui ajutor nelimitat principelui Emeric Tököly, dușmanul neînduplecat al austriecilor, pentru a obține tronul Transilvaniei, acuzînd în același timp de trădare față de Înalta Poartă pe Constantin Brîncoveanu [1]. Din fericire agenții domnului Țării Românești prezenți la Constantinopol se aflau totdeauna gata să risipească bănuielile înalților demnitari turci cu zeci de pungi de bani și cu daruri costisitoare și să restabilească încrederea în vasalul Înaltei Porți. Astfel, timp de cîțiva ani (1692—1698), pînă cînd fură reluate negocierile diplomatice directe la Viena, Constantin Brîncoveanu convinse guvernele Austriei, Angliei și Olandei de valoarea acțiunilor sale politice, în speranța că la apropiata pace se vor pune în discuție și raporturile Țării Românești față de Înalta Poartă.

Urmărind să evite pe cît era posibil o ocupație austriacă în cazul înfrîngerii armatei turcești și represiunile turco-tătare în cazul descoperirii legăturilor sale tainice cu Viena, Constantin Brîncoveanu încercă să opună acestor două mari puteri europene o a treia care abia acum se impunea în răsăritul continentului: Rusia. Vechile legături diplomatice inaugurate în primele săptămîni de domnie constituiră punctul de plecare a noilor sale acțiuni politice, mai ales cînd agenții săi care se întorceau de la Moscova travestiți în negustori îi aduceau vești despre intensele pregătiri militare făcute de Petru cel Mare împotriva tătarilor din Crimeia. Nu se știa exact încotro se va îndrepta mulțimea de oști, dar unii spuneau că văzuseră cete de cazaci concentrate la Kiev, iar alții auziseră că acestea vor ajunge cît mai curînd la Dunăre.

Asemenea defunctului său unchi Șerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu socoti că lui îi revine sarcina de a pune în aplicare planul de luptă antiotoman la care trebuia să participe toate popoarele subjugate din sudul Dunării, sîrbi, bulgari, albanezi, macedoneni, greci, inclusiv cele trei țări românești. În acest scop el reuși, în timp relativ scurt, să cheme în țară pe reprezentanții acestor popoare care năzuiau spre liber-

[1] *Istoria diplomației*, vol. I, Buc., 1962, p. 241—242; vezi și Gh. Ionescu-Gion, *Ludovic al XIV-lea și Constantin Brîncoveanu. Studii asupra politicii franceze în Europa răsăriteană* (1534—1688—1715), Buc., 1884, p. 224.

tate şi, în prezenţa unor boieri munteni şi moldoveni pribegi, de credinţă, să ţină o consfătuire tainică la Mogoşoaia în vederea coordonării pregătirilor lor de luptă. Apoi, un curier, comisul Gheorghe de fel din Castoria — numit şi Castriotul — fu trimis în grabă la Moscova în 1697 pentru a înmîna monarhului rus cererea de a fi eliberate popoarele de aceeaşi credinţă cu el, de sub „tirania feroce şi crudă" [1]. Asigurîndu-l de devotament într-o acţiune care nu se va limita numai la apărarea malurilor dunărene, ci chiar „mai departe", el arăta că oştile pregătite vor lupta în primele rînduri, „ca leii, pentru patrie şi pentru popor". După cîteva luni de zile, emisarul său tainic se întoarse cu vestea cuceririi Azovului de către moscoviţi şi cu acceptarea colaborării Rusiei cu popoarele subjugate din Balcani într-o luptă comună antiotomană. Se cereau însă propuneri concrete şi preciziuni cu privire la forţa lor militară. Din nou comisul Gheorghe Castriotul porni pe drumul către Moscova avînd de data aceasta asupra lui un plan măreţ de acţiune, care prevedea mai întîi cucerirea cetăţilor Kerci şi Oceakov şi a gurilor Dunării şi apoi joncţiunea acesteia în Moldova cu armatele coalizate ale Ţării Româneşti şi ale popoarelor sud-dunărene.

Şi totuşi, aceste planuri aveau să rămînă numai proiecte datorită rivalităţii dintre Austria şi aliaţii săi din Liga Sfîntă. Deşi datorase despresurarea Vienei aliaţilor săi în frunte cu Polonia, totuşi, în cursul negocierilor diplomatice, aceasta manifesta o atitudine separatistă, urmărind să profite de pe urma turcilor cît mai mult şi în dauna aliaţilor săi. Diplomaţii ei se străduiau din răsputeri să înlăture Polonia de la beneficiul unor cuceriri teritoriale, nu pentru că le-ar fi socotit nedrepte, ci pentru că ea urmărea aceleaşi obiective. Ani de zile, rivalitatea austro-polonă avusese drept obiectiv ocuparea ţărilor române. Constantin Brîncoveanu ştia acest lucru şi de aceea acum încerca un sprijin direct din partea Rusiei. Pe de altă parte, Austria urmărea încheierea unei păci separate cu Înalta Poartă, ceea ce contravenea alianţei încheiate cu celelalte puteri europene. Prezenţa Rusiei la hotarele ţărilor române opunea Austriei un nou rival la împărţirea ţărilor române, şi tocmai aceasta nu voia Cabinetul din Viena. Pentru a împiedica o

[1] *Scrisorile şi hîrtiile lui Petru cel Mare*, St. Petersburg, 1872, vol. I, p. 98.

asemenea hotărîre din partea Cabinetului austriac, Petru cel Mare nu ezitase să întreprindă o călătorie la Viena, unde își exprimase dorința ca războiul să continue și să fie amînată încheierea păcii [1]. Mizînd pe un sprijin din partea Rusiei în timpul negocierilor de pace, Constantin Brîncoveanu trimise în 1698 de îndată un mesaj țarului rus aflat la Viena, prin intermediul medicului său personal Iacob Pylarino, de fel din Chefalonia. Prezența acestuia la Viena nu fusese observată la început, dar după ce el se prezentă țarului rus, ea fu mult comentată de ambasadorii străini în fel și chip [2]. Tuturor le erau astfel dezvăluite noile planuri ale domnului Țării Românești, care prin aceasta arăta că mai curînd accepta protecția lui Petru cel Mare, sau să rămînă mai departe vasal turcilor, decît să primească ocrotirea lui Leopold I.

În același scop se desfășurară negocierile diplomatice, tot tainice, cu noul rege al Poloniei, August al II-lea, fostul elector al Saxoniei. Acesta, nemulțumit de opoziția Austriei în conferințele de pace desfășurate la Viena față de pretențiile Poloniei asupra Podoliei și Moldovei, încheiase o înțelegere cu Petru cel Mare și se hotărîse să întreprindă o nouă campanie pe cont propriu împotriva cetății Camenița, ocupată atunci de turci. Intențiile sale războinice mergeau chiar mai departe. El făcuse promisiuni solemne Dietei care-l alesese rege că „va extinde hotarele patriei sale pînă la Dunăre", pentru a scoate astfel de sub dominația otomană Moldova și Țara Românească [3].

Amănuntele acestei campanii fură aflate abia în primăvara lui 1698, cînd la București sosi în mare taină o solie polonă alcătuită din agentul Moro și funcționarul Albanense, fost mentor stolnicului Constantin Cantacuzino, în tinerețe, la Padova. Constantin Brîncoveanu care se afla atunci la Potlogi veni de îndată la Mogoșoaia, unde primi, în prezența ambilor săi unchi Constantin și Mihai, solia regelui Poloniei. Audiența se deschise prin prezentarea darurilor trimise de monarhul polon, a căror strălucire și finețe provocă uimirea în rîndul asistenței restrînse. Constantin Brîncoveanu se interesă îndeaproape de un ceasornic mecanic cu repetiție al cărui meșteșug de funcționare îl deprinse destul de repede. La

[1] I. Hammer, op. cit., vol. III, p. 280—281.
[2] *Documente Hurmuzaki*, vol. V, partea a 2-a, p. 298.
[3] ibidem, vol. III, supl. 2, p. 235.

vederea darurilor, dar mai ales la aflarea planurilor politice antiotomane ce aduceau, stolnicul Constantin Cantacuzino mai întîi, şi apoi nepotul său, domnul, rostiră cuvinte de laudă în cinstea monarhului polon. „Dumnedzău să-i ajute craiului să-şi împlinească gîndul," spuseseră ei destul de tare pentru a fi auziţi [1].

Dar astfel de planuri mari cunoscuseră ei pînă atunci şi din partea Cabinetului din Viena sau din Moscova. Mereu se făcuseră astfel de promisiuni, că vor fi scoşi de sub stăpînirea otomană, numai să presteze jurămînt de credinţă şi să încheie un tratat secret de alianţă. Constantin Brîncoveanu, ca şi unchii săi, acceptă propunerea ajutorului militar, dar condiţionă prestarea jurămîntului şi încheierea alianţei prin acţiuni precise de mare amploare în Moldova pînă la hotarul ţării şi prin „respectarea vechilor drepturi, legi, privilegii şi libertăţi ale ţării". La întrebarea cînd se va încheia alianţa, Constantin Brîncoveanu răspunse că numai în momentul în care regele August al II-lea va intra în Ţara Românească în fruntea soldaţilor săi biruitori, căci, spusese el, „tratativele cu Viena ne-au tăiat pofta de a negocia de departe" [2].

Atitudinea domnului muntean era cît se poate de clară. El dorea un ajutor real, eficace, dorea prezenţa pe teritoriul ţării sale a unei armate numeroase şi capabile să respingă orice atac din partea turcilor şi tătarilor. Pentru a convinge pe monarhul polon de sinceritatea sentimentelor sale şi de sprijinul său într-o astfel de întreprindere, Constantin Brîncoveanu înmînă soliei, la plecare, o hartă a regiunilor de la Dunăre, ca dar din partea stolnicului Constantin Cantacuzino, mai bună decît toate cele existente, şi promise trimiterea de curieri în următoarele săptămîni în Moldova, la mînăstirea Neamţ, ocupată de poloni, cu ştirile relative la mişcările armatelor turco-tătare [3].

Precipitarea tratativelor de pace de la Viena şi Karlowitz între austrieci şi turci din toamna anului 1698 determină cabinetul din Viena la o nouă încercare pe lîngă domnul Ţării Româneşti de a-i obţine supunerea necondiţionată. În acest scop, un ambasador imperial veni la Bucureşti cu scri-

[1] *Documente Hurmuzaki*, op. cit., vol. III, p. 576—577.
[2] N. Iorga, *Operele lui Constantin Cantacuzino*, Buc., 1901, p. XII.
[3] idem, p. XVIII—XIX, 3—37.

sori, atît din partea lui Leopold I, cît și a contelui Marsigli. Sub forma unei note ultimative, împăratul din Viena cerea lui Constantin Brîncoveanu, ca și în 1689, să accepte ocrotirea sa „dezinteresată".

De data aceasta domnul muntean se simțea mult mai în siguranță de cînd oștile rusești se instalaseră în cetatea Azov și umbreau prin acțiunile lor strălucirea victoriilor austriece împotriva turcilor. El nu respinse cererea imperială, ci primind-o o puse cu multă politețe deoparte pe masa sa de lucru din sala de audiențe și răspunse numai la ajutoarele materiale ca și pînă atunci, și aceasta pe măsura posibilităților țării.

Cu cîteva luni înainte de încheierea păcii generale de la Karlowitz el încă spera la un ajutor din partea marilor puteri europene pentru reglementarea relațiilor sale cu Înalta Poartă. Pentru aceasta un agent al său, care trecea în ochii negociatorilor drept reprezentantul său personal — probabil abilul Ianache Porfirita — se instalase la Viena și urmărea cu interes mersul tratativelor de pace. Relațiile pe care le-a avut acesta cu ambasadorul Angliei la Constantinopol, Paget, nu prea au lăsat urme adînci, mai ales că succesul intervențiilor sale depindea în cea mai largă măsură și de participarea reprezentantului personal al lui Petru cel Mare la lucrările conferinței de pace. Semnalarea prezenței sale la Viena, într-o corespondență diplomatică franceză, este de ajuns să ne facă să credem că acțiunile sale s-au desfășurat mai mult în umbră [1]. Prin el, în momentul oportun, Constantin Brîncoveanu a obținut consimțămîntul Austriei de a trece sub tăcere, în mod voit, raporturile dintre țările române și Înalta Poartă. Prin aceasta, pe de o parte el scăpa de o angajare a țării sale față de Austria, iar pe de alta de represiuni din partea Înaltei Porți.

Astfel, asaltat din toate părțile de Austria, Polonia și Rusia de a se declara potrivnic Înaltei Porți și a accepta ocrotirea lor, Constantin Brîncoveanu reușise să navigheze cu multă înțelepciune și prudență printre promisiunile lor îmbietoare, dar nesigure, menținînd mai departe tradiționalele legături ale țării cu turcii. Fără a se arăta totuși complet supus față de aceștia, el îndeplini cu rațiune cererile lor și le cîștigă într-atît încrederea, încît îndată după încheierea păcii de la

[1] *Documente Hurmuzaki*, vol. XVI, p. 365.

Karlowitz ei îi acordară domnia pe viață, drept răsplată pentru serviciile aduse în clipele grele prin care trecuseră.

În bună parte însă, aceasta se datora și raporturilor pe care reușise să le aibă cu marele dragoman Alexandru Mavrocordat Exaporitul, susținătorul intereselor Înaltei Porți, în negocierile diplomatice purtate la Viena și Karlowitz. Darurile făcute acestuia, dar mai ales strînsele legături de rudenie stabilite între ei constituiră punctul de plecare al colaborării lor depline. Una din fiicele lui Constantin Brîncoveanu se măritase cu cîțiva ani mai înainte cu Radu Ilieș, un nepot de-al marelui dragoman, iar acum de cîteva luni domnița Ilinca devenise soția lui Scarlat Mavrocordat fiul Exaporitului [1].

Pacea de la Karlowitz încheiată la 26 ianuarie 1699 a însemnat pentru contemporani un moment de izbăvire după ani de suferință și amenințări. Încetau pentru o vreme expedițiile militare însoțite de jaf, de distrugeri și masacre, zilele și nopțile petrecute în nesiguranță, anii de secetă, foametea și molime care nimiceau populația nevinovată, atît de plastic consemnate de un cronicar român prin cuvintele: „După întuneric vine și lumină, după întuneric soare, adecă după multe tulburări ce au avut turcii cu nemții în 18 ani cu multe osteneli și cu multe pagube de oameni și altele, iată și dorita pace" [2]. Ea marca totodată și apogeul domniei lui Constantin Brîncoveanu, care la vîrsta de 46 de ani era cinstit de curțile domnitoare și Cabinetele europene și respectat de supușii săi.

---

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. I, p. 476.
[2] *Istoria Țării Românești..., 1688—1717*, op, cit., p. 102—103.

8. GRIJI PENTRU LUMEA BALCANICĂ

Pe vremea cînd în cîmpiile Ungariei se înfruntau armatele turceşti cu cele austriece semănînd pretutindeni distrugeri şi suferinţe şi cînd vorbele de taină cu iscusinţă rostite în liniştea cabinetelor schimbau adesea soarta popoarelor, Constantin Brîncoveanu făcea din ţara sa un pămînt al făgăduinţei pentru cei asupriţi şi umiliţi, întărind o veche tradiţie existentă şi în domnia moşului său Matei Basarab, aga din Brîncoveni. Cu decenii în urmă, numeroşi greci din Tesalia şi Epidaur, din Macedonia şi insulele de marmură ale Mării Egee, dar mai ales din mahalalele Constantinopolului întreprindeau lungi călătorii spre Dunăre, şi o dată trecut fluviul, hotarul noului Eden, poposeau prin tîrguri şi oraşe, în special în Tîrgovişte şi Bucureşti, pentru a se împămînteni apoi pe vecie. Aşa decenii la rînd, la adăpostul unor privilegii se răspîndise şi mai mult faima bunătăţii domnilor valahi, dovedită de altfel cu prisosinţă pînă în îndepărtatele colţuri ale lumii creştine din Orient şi cu numeroasele daruri în bani şi obiecte de preţ.

Pămînt al făgăduinţei devenise Ţara Românească şi pentru neamurile balcanice umilite de veacuri de trufia şi sălbăticia spahiilor şi ienicerilor, fie că aceştia le luau în silă cea mai mare parte a rodului muncii lor, fie că le robeau familiile, după ce le distrugeau gospodăriile în caz de răzvrătire. Sărăcia pămîntului din preajma Dunării, cu solul pietros şi vegetaţie pipernicită şi munţi calcaroşi, care, roşi de ape şi vînturi din vremuri îndepărtate luaseră formele bizare ale peisajelor de basm, măreau şi mai mult disperarea unor gospodari harnici, dar fără mult

noroc. Unii din ei se resemnaseră şi-şi duceau viaţa de la o zi la alta fără pic de speranţă. Singura lor mîngîiere rămăsese în bucuria provocată de veştile care anunţau acum tot mai des înfrîngerile suferite de sultani şi marii viziri.

Alţii, în special muntenii, care puteau găsi mai uşor adăpost la nevoie împotriva urmăritorilor, cutezaseră să se răzvrătească. Încă din vremea defunctului domn Şerban Cantacuzino se auzise, şi Constantin Brîncoveanu îşi aducea bine aminte, că meşterii şi negustorii din Chiprovăţ ridicaseră armele contra autorităţilor locale turceşti, omorînd fără milă pe asupritorii lor şi punînd pe fugă detaşamentele de pedepsire trimise de la Sofia şi Adrianopol împotrivă-le [1]. Chiprovicenii veniseră adesea în Ţara Românească cu mărfuri de tot felul, fie că le lucrau ei — erau meşteri mari în făurirea obiectelor de argint cu ornamente — fie că le cumpărau, ei înşişi, din schelele Mării Egee şi Adriatice. La Bucureşti şi Tîrgovişte mulţi dintre ei primiseră comenzi — în valoare de mii de taleri — şi se achitaseră la timp, ca nişte neguţători cinstiţi ce erau. În 1688, cînd ecoul răscoalei lor s-a răspîndit în toată lumea asuprită sud-dunăreană, ca odinioară căderea cetăţii imperiale a Constantinopolului — mulţi dintre chiproviceni au luat drumul pribegiei spre Dunăre şi, trecînd în lungi convoaie fluviul pe gheaţă în Oltenia, sporiseră numărul conaţionalilor lor sosiţi pe aceste meleaguri cu cîteva decenii mai înainte. Constantin Brîncoveanu, care nutrea atunci o adîncă simpatie, dar şi un interes material pentru aceşti pribegi, le acordase o seamă de privilegii, prin hrisov întărit cu pecete, ba chiar mai multe decît avuseseră cei vechi de la înaintaşii săi — de la Radu Leon Tomşa pînă la defunctul său unchi Şerban Cantacuzino. Ca şi altor neamuri balcanice, împămîntenite din aceleaşi motive, li se fixase în Oltenia cîteva locuri de reşedinţă stabilite, pe teritoriul cărora putea să ducă o viaţă nouă, de belşug şi prosperitate. Ele nu existau pe vremea cînd călătorul sirian Paul din Alep umbla pe acele meleaguri, însă Del Chiaro, secretarul florentin al lui Constantin Brîncoveanu, le văzuse, le admirase şi îşi notase lucruri frumoase despre ele. Una din aceste localităţi era Rîmnicul, de pe malul Oltului, alta oraşul Craiova, reşedinţă şi a banilor, în fine a treia Tîrgul Brădiceni, lîngă Tîrgu-Jiu

[1] *Arhivele Olteniei*, 1936, p. 396.

pe drumul spre Baia de Aramă şi Cerneţi [1]. Aşezarea lor în ţară era însă şi mult dorită de Constantin Brîncoveanu, căci slujbaşii visteriei primeau de la aceştia 3—4 pungi de taleri pe an [2].

Dar vadul Vidinului sau cum se mai spunea în vechime, al cumanilor, era în acelaşi timp poarta de intrare spre pămîntul făgăduinţei pentru numeroşi sîrbi din ţinutul Crainei şi de pe valea Vardarului, de asemenea răzvrătiţi împotriva samavolniciilor paşei din Belgrad. Ei împînziseră mai ales satele din cîmpia Dunării pînă departe spre răsărit aproape de Ruşii de Vede.

Apropierea armatelor austriece pe Dunăre şi pătrunderea lor pînă aproape de Belgrad, în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea începuse să pună pe fugă glorioasele trupe de ieniceri şi spahii. Tot atunci se răspîndise în lumea balcanică zvonul că eliberarea lor se apropie şi că ea va fi adusă în vîrful baionetelor de vitezele armate ale împăratului austriac Leopold I. Nu lipsiseră pentru aceasta nici diferiţi emisari ai Vienei, care, cutreierînd drumurile din Serbia şi Bosnia, întăreau prin cuvîntul lor speranţa în zile mai bune şi îmbelşugate. Atunci prinseseră mai multă încredere în forţele proprii, şi dorinţa unei confruntări directe cu asupritorii de veacuri însufleţi vechile energii încătuşate.

Aceleaşi năzuinţe însufleţeau şi ţinuturile Bulgariei, pe drumurile căreia bîntuiau adesea haiduci, acei cavaleri ai luptei disperate împotriva puterii otomane. Unii din ei slujiseră cu credinţă pe defunctul domn Şerban Cantacuzino pe vremea cînd trimişii turci la curtea lui tremurau la vederea feţei sale încruntate, cu ochi scăpărători, şi la auzul vocii sale ca de tunet. Ei erau aceia care îmbrăcaţi tătăreşte, prevăzuţi cu cai buni şi înarmaţi cu sabie, arc şi săgeţi ţineau calea convoiului cu tributul ţării, în drum spre Constantinopol, şi în momentul prielnic îl atacau lichidînd escorta care-l însoţea şi-l prădau, pungile cu bani întorcîndu-se astfel acolo de unde plecaseră. Tot ei pîndeau în întunecimea codrilor sau pe drumurile pustii curierii singuratici, purtători ai poruncilor înalţilor demnitari turci, pentru a-i ucide şi a le lua preţioasa corespondenţă, care valora adesea cît o domnie.

---

[1] C. Aricescu, op. cit., p. 6, 12, 22, 26, 36, 54, 72, 82 şi urm.
[2] Del Chiaro, op. cit., p. 13; 3—4 pungi făceau 1 500—2 000 taleri.

Gîndul că astfel de oameni urgisiți de soartă ar putea fi un aliat de nădejde împotriva puterii otomane însufleţise pe unii din înaintaşii lui Constantin Brîncoveanu şi-i determinase să acţioneze pe această cale. Moşul său, bătrînul Matei, aga din Brîncoveni, pregătise o răscoală antiotomană alăturîndu-se polonilor, veneţienilor şi austriecilor, care încheiaseră cu el şi cu ceilalţi domni ai ţărilor române o alianţă în acest scop. Victoria în acest război urma să fie asigurată tocmai de o ridicare generală a popoarelor balcanice, care trebuiau să facă inutilă concentrarea oricăror trupe otomane în cetăţile dobrogene sau în cele de pe malul drept al Dunării. Mulţi boieri bătrîni îşi mai aminteau cum atunci veniseră în taină la Tîrgovişte căpetenii ale sîrbilor, bulgarilor, albanezilor şi grecilor, însoţite de escorte înarmate pentru a pune la cale măreţele planuri. Bătrînul domn, numit atunci „generalul întregului răsărit", trimisese în toate părţile lumii balcanice emisari cu porunci precise, purtînd straie de călugări şi preoţi pentru a nu da de bănuit nimic turcilor. Evenimentele petrecute în Ucraina şi în Polonia au împiedicat însă pornirea acestei răscoale antiotomane şi ea a rămas ca o amintire glorioasă numai în gîndurile contemporanilor.

Zece ani mai tîrziu, Mihnea al III-lea, noul domn al Ţării Româneşti, avu însă curajul să pună în aplicare planul elaborat de Matei Basarab. Constantin Brîncoveanu era atunci copil nevîrstnic, orfan de tată, sub îngrijirea unchilor săi, fraţii Cantacuzini. Noul domn, admirator al lui Mihai Viteazul, care-şi făcuse din faima acestuia un ideal, avea deplină încredere în forţa şi vitejia oştilor de seimeni şi dorobanţi, cei mai mulţi proveniţi din lumea eterogenă balcanică. Viforul dezlănţuit de-a lungul garnizoanelor dunărene şi dincolo de Dunăre semănase derută şi groază printre paşalele de la Rusciuc, Giurgiu, Nicopole, Silistra, Hîrşova şi Brăila. Nici de data aceasta nu existaseră forţe suficiente pentru a înfrînge colosul otoman a cărui stăpînire încă era puternică în aceste părţi. Dimpotrivă, expediţiile de pedepsire ale trupelor turco-tătare în regiunile răsculate răspîndiseră distrugerea şi suferinţa chiar şi asupra locuitorilor paşnici.

În preajma păcii de la Karlowitz climatul pentru o răscoală a popoarelor sud-dunărene împotriva turcilor era mult mai prielnic. Acum austriecii erau bine instalaţi în Banat şi Transilvania şi ameninţau tot mai des să pătrundă

adînc în Serbia pe valea Vardarului. O vreme cetatea Niș cunoscuse eliberarea și fluturase pe turnurile ei pajura bicefală a habsburgilor [1]. Aceleași trupe austriece iernaseră deseori în Țara Românească, iar cele poloneze stăpîniseră cîțiva ani principalele fortărețe moldovene din coasta Carpaților. Tătarii, aliați de nădejde ai turcilor, cei din Bugeac sau din Crimeia, nu uitau așa ușor luptele grele purtate fie la Azov cu moscoviții sau la Camenița cu leșii. Acum se vedea mai precis cum semiluna începe să pălească, lăsînd în urmă veacurile de glorie, cînd principii din țările europene tresăreau și puneau mîna pe arme la vestea fiecărei victorii a lui Suleiman cel Mare.

Constantin Brîncoveanu căuta în zadar în calendarele ce le primea de la „supusa sa slugă, Ion Romanul", cheia succesului împotriva puterii otomane și-și dădea seama tot mai mult că aceasta nu putea fi aflată decît în experiența strămoșilor, în talentul negocierilor și în vitejia poporului. Mai mult chiar, întrezărea o vreme fericită pentru toate țările române cînd lumea sud-dunăreană va fi izbăvită de asuprirea și samavolniciile care o îngenunchează cu cîteva veacuri mai înainte.

Încercări făcuse, încă din primii ani de domnie, mergînd pe drumul bătut de defunctul său unchi, Șerban. Cînd trufia noului rege al Poloniei și promisiunile înșelătoare ale Cabinetului din Viena se făcuseră simțite, își îndreptase din nou privirile spre Moscova, mai ales că Petru cel Mare refuzase să subscrie articolele tratatului de pace de la Karlowitz.

Aceleași sentimente însuflețea acum la început de veac nou și lumea balcanică. Vestea încheierii păcii dintre austrieci și turci a însemnat o bucurie amară, care năruia speranțele îndreptate pînă atunci spre Viena. Rămîneau așadar din nou să pătimească sub stăpînirea otomană, și mai apăsătoare parcă. Nădejdile însă renăscuseră foarte curînd, și ele fură rezultatul pregătirilor pe care le făcea Constantin Brîncoveanu, după îndelungi consfătuiri avute cu unchii săi, Constantin stolnicul și Mihai spătarul.

În pragul noului secol al XVIII-lea lumea balcanică ortodoxă trăia amenințarea unei noi ofensive a catolicismului, adusă de victoriile armatei austriece. Nu se temea de cele cîteva

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 19.

insule risipite ale pavlicienilor al căror episcop de la Nicopole se ocupa mai mult de treburi administrative, decît cu atragerea unor noi adepți, ci de măsurile religioase luate de autoritățile austriece în teritoriile recent cucerite de la turci. Un curent de catolicizare străbătea toate decretele împăratului Leopold I și urmările se făcură resimțite foarte curînd [1]. De aceea încrederea într-o eliberare de sub stăpînirea otomană cu sprijinul baionetelor austriece se spulberase curînd, luîndu-i locul o aversiune împotriva acelorași, pe deplin justificată. De acum toate privirile se îndreptau spre „al doilea Țarigrad", unde Petru cel Mare pregătea o nouă campanie pe țărmul Mării Negre împotriva tătarilor. Se părea chiar că „prognosticul rușilor sau al prea vestitului aristocrat Petru Alexeevici", răspîndit în rîndurile celor care cunoșteau slovele și treburile politice, într-adevăr se va împlini, aducînd o dată cu viitorul luminos al Rusiei și împlinirea visurilor lumii balcanice.

Rezultatele soliei comisului Gheorghe Castriotul la Moscova dăduseră mari speranțe lui Constantin Brîncoveanu. El ascultase atent relatarea solului său la întoarcere, iar amănuntul că acesta fusese primit în audiență arît de cancelarul Golovin, cît și de atotputernicul țar Petru cel Mare, îl dusese la concluzia că cele propuse coincideau cu planurile lor politice. De aceea el hotărî, cu consimțămîntul guvernului rus ca unul din oamenii săi de credință trimis ulterior — Panait Radu — să rămînă pentru mai multă vreme la Moscova în rangul de rezident [2], ca să cunoască mai bine climatul politic de la curtea țarului și să fie purtătorul de cuvînt al popoarelor asuprite de turci. În același timp reuși să atragă în îndeplinirea unor astfel de misiuni diplomatice îndrăznețe, dar și periculoase, pe David Corbea ceaușul, român din Brașov, refugiat de cîtiva ani la București și stabilit la curtea unchiului său Mihai Cantacuzino spătarul [3]. Alegerea lui David Corbea se făcuse pe vremea cînd la București sosise vestea morții lui Ian Sobieski, eliberatorul Vienei, și alegerea unui nou rege al Poloniei. Atunci, cunoscînd multiplele calități ale acestuia — printre altele de distins poliglot — îl trimisese cu solie și cu o scrisoare la încoronarea regelui August al II-lea pentru a-l reprezenta.

[1] I. Lupaș, *Documente istorice transilvănene* 1599—1699, vol. I, Cluj, 1940, p. 439—446, 471—474.

[2] Gh. Bezviconi, *Contribuții...*, op. cit., p. 116.

[3] Bibl. Academiei R.S.R., LVIII—86.

David Corbea la întoarcere i-a relatat nu numai despre intenţia noului rege de a deschide o campanie împotriva Cameniţei, dar şi despre apropiata sosire la Bucureşti a unui ambasador polonez, care trebuia să facă propuneri concrete de alianţă împotriva turcilor. Mai mult se vorbise atunci în liniştea sălii de audienţă de la Mogoşoaia despre virtuţile şi faptele de arme ale binecunoscutului staroste Constantin Turculeţ, comandantul joimirilor moldoveni, care-şi oferise serviciile sale în lupta antiotomană — „cît ne va porunci, cu toţii vreo 10 mii de oameni ce sîntem — ar fi spus el — vom sări după cuvîntul lui (adică al lui Constantin Brîncoveanu), şi ce ne va porunci, aceia vom face, numai ca să ne răscumpere ocara neamului“ [1].

Prima călătorie a lui David Corbea la Moscova pare a se fi făcut în toamna anului 1700, curînd după ce Rusia încheiase şi ea pacea cu Înalta Poartă.[2] Atunci el l-a însoţit pe comisul Gheorghe Castriotul care cunoştea drumul, şi care ducea acum noi instrucţiuni lui Panait Radu — printre care şi cheia cifrului ce avea să stea la baza corespondenţei lui Constantin Brîncoveanu cu Petru cel Mare — şi cererile de protecţie şi refugiu din partea Cantacuzinilor şi a domnului Ţării Româneşti în cazul în care astfel de legături tainice ar fi descoperite de turci.

Drumul, bătut pînă atunci de alte solii, pe cît era de lung pe atît era de primejdios. La început noua solie munteană avea să străbată Moldova lui Antioh Cantemir ale cărui sentimente antibrîncoveneşti le aflase David Corbea mai ales din convorbirile auzite în casa Cantacuzinilor şi de la Curtea domnească. Nu ştia însă că însuşi domnul Moldovei trimisese la Moscova pe căpitanul său de credinţă, Sava Constantin, în acelaşi scop.

Apoi venea întinsa stepă a Ucrainei, pe unde trebuia să se călătorească mai mult noaptea, pentru ca ziua să-i găsească la adăpost într-unul din satele rare, pitulate în văile apelor. La Kiev ei urmau să stea mai mult ; în spatele zidurilor de apărare ale oraşului aveau să se simtă mai în siguranţă — mai ales că de hatmanul Mazepa auziseră că urăşte de moarte atît pe tătari, cît şi pe turci.

[1] A. A. C. Stourdza, op. cit., p. 31—34.
[2] I. Hammer, op. cit., vol. III, p. 297.

Călătoria lui Gheorghe Castriotul și a lui David Corbea ceaușul, care a durat mai bine de treizeci de zile, a urmat traseul stabilit, fără ca neprevăzutul să-i oprească din drum. Fluviul Nipru l-au trecut la Kiev pe gheață, iar drumul mai departe pînă la Moscova l-au parcurs pe potecile pădurilor mari de mesteceni, despuiate de frunze, de-a lungul ochiurilor de apă înghețate, găsind adăpost în căsuțele de lemn, asemănătoare cu acelea pe care David Corbea le văzuse în copilărie în marginea orașului său natal, și înfruntînd nămeții de zăpadă ai unei ierni timpurii.

La Moscova, după ce au trecut de zidurile orașului făcute din bușteni groși, au pătruns pe străzile sale înguste și acoperite cu lemne ca și podurile, pentru a ajunge cu ajutorul călăuzei la curtea ambasadorilor.

În capitala Rusiei au zăbovit pînă la începutul anului următor, cînd viforul se mai potolise, și drumul la întoarcere avea să fie mai ușor. Plecînd din Moscova, comisul Gheorghe Castriotul aducea la București mult doritele cărți de protecție pentru domnul său și unchii acestuia. Prin ele, Petru cel Mare făgăduia în caz de primejdie să acorde libera trecere a acestora în Rusia și așezarea lor, în condiții materiale corespunzătoare rangului lor, într-unul din orașele Ucrainei, bucurîndu-se acolo de înalta lui protecție. [1]

Avînd asigurată soarta lor și a familiilor lor, Constantin Brîncoveanu și unchii săi, Constantin Cantacuzino stolnicul și Mihai spătarul, începură să pregătească planul lor de luptă antiotomană la care urma să participe și popoarele sud-dunărene. Astfel în vara anului 1702 a fost convocată la Mogoșoaia o tainică consfătuire la care a luat parte și patriarhul Dosoftei, al Ierusalimului, mandatarul popoarelor creștine asuprite din Imperiul Otoman. Numărul restrîns al participanților — Constantin Brîncoveanu, cei doi unchi ai săi și patriarhul — asigura de la început cea mai mare discreție asupra obiectivului acestei importante întîlniri. Bătrînul patriarh, care pînă atunci colindase eparhiile ortodoxe răspîndite prin întreaga Peninsulă Balcanică, aducea cuvîntul căpeteniilor sîrbilor, grecilor, bulgarilor, albanezilor, în legătură cu pregătirile lor.

Consfătuirea a pus în discuție climatul situației internaționale pentru a urmări nu numai găsirea unui moment prielnic

[1] A. A. C. Stourdza, op. cit., p. 18.

pentru declanşarea răscoalei proiectate, dar şi pentru a afla situaţia internă din Imperiul Otoman. Veştile aduse prin curieri din Constantinopol mai ales relatau că acolo domnea mizeria şi jaful, că la conducere se aflau dregători incapabili, că populaţia era complet nemulţumită şi că în tot momentul putea izbucni o răscoală, ca cele din Egipt şi Siria.

Din noianul evenimentelor internaţionale numai două preocupau pe participanţii la această consfătuire : relaţiile ruso-turce şi ruso-suedeze. Pacea încheiată cu doi ani mai înainte la Constantinopol nu părea că va fi de lungă durată pentru faptul că se constataseră chiar în rîndul turcilor noi pregătiri de război, mai mult ca sigure orientate împotriva Rusiei. În schimb, desfăşurarea războiului nordic între Rusia şi Suedia îi îngrijora mai mult, pentru că atîta timp cît durau aceste ostilităţi, nu putea fi vorba de un ajutor dinafară în lupta antiotomană proiectată. Cînd s-a trecut la stabilirea măsurilor concrete pentru declanşarea răscoalei antiotomane şi cu ajutorul Rusiei a fost alcătuit un adevărat plan politico-militar. Rolul de frunte aici trebuia să-l aibă Petru cel Mare, ale cărui armate urmau să neutralizeze orice rezistenţă tătară în Crimeia şi pe ţărmul de nord al Mării Negre. O dată cucerite cetăţile Kerci, Oceakov şi taberele tătarilor din Bugeac, armatele unite ale muntenilor şi moldovenilor urmau să întîmpine armata rusă. Şi popoarelor balcanice li se rezervase un rol de seamă în această acţiune măreaţă. Constantin Brîncoveanu a făcut cunoscut participanţilor la consfătuire cum şefii sîrbi din Dalmaţia — Iancovici şi Ivan Sinobat — îi trimiseseră un emisar în persoana căpitanului Arsenie ca să-i declare că „sîrbii sînt gata cu oamenii lor şi cu alţi fraţi ai lor să-şi verse sîngele pentru libertate“ [1]. Tot domnul Ţării Româneşti a vorbit despre reînnoirea promisiunilor făcute de starostele Constantin Turculeţ şi de sprijinul pe care l-ar acorda înşişi românii din Transilvania acestei răscoale, dornici să lupte alături de fraţii lor pentru o cauză atît de înaltă. [2]

Însufleţiţi şi încrezători în realizarea planurilor lor, membrii acestei consfătuiri tainice au întocmit un memoriu pe care l-au încredinţat lui David Corbea ceauşul, spre a-l înmîna ţarului Petru cel Mare, şi care urma să-l înlocuiască la Moscova

[1] idem, p. 31—34.
[2] idem, p. 31—34.

pe Panait Radu, probabil decedat între timp. Acesta urmînd același drum ca și în 1700 a plecat din București scurt timp după aceea, însoțit de o suită de cinci oameni, și a ajuns la Moscova la începutul lunii septembrie 1702. Biroul ambasadorilor, unde s-a înregistrat sosirea lor, le-a asigurat întreținerea pe tot timpul ședерii. Astfel se menționează că aceștia au primit bani, hrană, băuturi (rachiu, mied, bere), lemne și lumînări pentru locuință, furaje pentru cai. [1]

Memoriul a fost apoi predat la cancelaria solilor, unde îndeplinea importante atribuții diplomatice bătrînul spătar Nicolae Milescu. [2] Acesta a tradus din cifru cele 34 de puncte ale memoriului, care apoi a fost înmînat cancelarului Golovin pentru a fi prezentat țarului Petru cel Mare. De data aceasta ceaușul David Corbea, conducătorul acestei importante solii, a putut fi primit în audiență de țar, care s-a convins nu numai de încrederea deplină ce i-o acordau popoarele creștine asuprite din Imperiul Otoman, dar și de destoinicia noului rezident muntean la Moscova.

Răspunsul țarului trimis în țară prin Teodor Corbea, care făcuse parte din suita fratelui său David, era favorabil planurilor urzite la Mogoșoaia, numai că de un ajutor imediat nu putea fi vorba atît timp cît armatele suedeze încă ocupau teritoriile rusești de pe țărmul răsăritean al Balticei. În planurile țarului, lumea balcanică era însă departe, și aceasta nu putea spera acum decît promisiuni. Toți însă trebuiau să fie gata cînd oștile sale se vor îndrepta spre Dunăre și pentru aceasta era nevoie ca la Moscova să sosească cît de des vești amănunțite despre situația din Imperiul Otoman. Poate că și mai înainte de a-l înfrînge pe trufașul Carol al XII-lea s-ar putea ca să înceapă războiul cu turcii.

Constantin Brîncoveanu și unchii săi Cantacuzini știau toate acestea, dar atunci singura lor speranță ca și a lumii balcanice rămăsese Rusia de aceeași lege cu ei. De acum înainte ei știau ce să facă și așteptau, pregătindu-se ca într-o bună zi colosul otoman să se prăbușească, după cum pe neașteptate bătrînul și singuraticul stejar se prăbușește ros de carii și năpădit de putregai.

---

[1] idem, p. 20—22, 36—39.

[2] P. P. Panaitescu, *Nicolas spathar Milescu*, Paris, 1925, p. 68, 145.

9. ÎN NOIANUL TREBURILOR ARDELENE

Ca toți înaintașii săi Constantin Brîncoveanu a simțit o deosebită atracție față de Transilvania încă din tinerețe. Atunci aflase cum bunicul său marele vornic Preda călătorise cu treburi politice la curtea principelui Gheorghe Rákóczi I, și cum rudele sale apropiate, Cantacuzinii, găsiseră adăpost pe timpul cînd slugile lui Grigore Ghica le urmăreau cu gînduri de moarte. În casele de la Brîncoveni văzuse, copil fiind, cum intraseră cu multă zarvă pe poarta larg deschisă carele mocănești ale negustorilor brașoveni și sibieni încărcate pînă în vîrf cu tot felul de mărfuri, care mai de care mai amăgitoare prin culoarea și strălucirea lor. Atunci odăile și cămările se umpleau cu cele mai diferite mărfuri, de la postavurile groase destinate slugilor, pînă la șalurile de Caşmir care trebuiau să împodobească umerii delicați ai tinerelor boieroaice. De la aceștia, bunicul său îi cumpărase, în anii de liniște, cizme roșii din piele subțire ca și pentru coconii domnești, pe care le îndrăgise multă vreme după aceea. Mai tîrziu, tînărul boier Constantin Brîncoveanu aflase că negustorii brașoveni ca și cei sibieni străbăteau apoi în lung și în lat țara pentru a-și vinde mărfurile prin tîrguri și orașe după gustul și punga fiecăruia. Cînd primele griji ale slujbelor boierești îl năpădiră, el întîlni în cancelaria domnească hrisoavele lor pline de o seamă de scutiri, vechi de cîteva veacuri, scrise cu slovă românească și împodobite cu desene meșteșugite de pana grămăticului.[1]

[1] N. Iorga, *Studii și documente*, vol. X, p. 409—410.

Pentru a ajunge în Ţara Românească, negustorii din Transilvania aveau de străbătut cale lungă, prin văile Carpaţilor, sălbatice şi puţin umblate. Din înalturile vîrfurilor lor pleşuve bătute de vînturi şi furtuni, privirea descoperea în timp prielnic pe panglica sinuoasă a drumurilor tăiate în stîncă de apele învolburate şiruri lungi de care mocăneşti, pe care numai osteneala cailor şi a călătorilor le puteau opri în locuri de popas.

Din vremuri vechi, cel mai umblat dintre aceste drumuri rămăsese tot cel pe la Bran, Rucăr şi Dragoslavele. Altele mai înguste nu primeau decît caravanele de cai cu samare, ca cel de pe valea Prahovei, unde de curînd se ridicase mînăstirea Sinaia, ctitoria marelui spătar Mihai Cantacuzino — sau cel de pe valea Jiului, pe unde umblaseră în vechime cetele lui Litovoi şi Bărbat cînd înfruntaseră armatele maghiare ca să-şi recîştige libertatea strămoşească. Cît priveşte drumul pe valea Teleajenului, pe unde trecuseră cîndva dincolo de munţi oştile lui Mihai Viteazul ca să unească într-un singur stat tot poporul român, acesta mergea mai mult pe plaiuri pustii, periculoase pentru negustorii cu mărfuri de preţ.

Pe aceşti negustori de peste munţi îi cunoscuse Constantin Brîncoveanu, înainte de domnie, cînd avea importante rosturi la curtea defunctului său unchi. Vorba lor domoală şi plină de pilde îi plăcuse mai ales că o înţelegea, cum înţelesese primele slove româneşti învăţate după cărţile bisericeşti. De la ei, el aflase cum dincolo de munţi trăieşte şi munceşte în sate şi oraşe un popor românesc tot atît de numeros cît şi cel din Ţara Românească şi din Moldova şi că singurul lor necaz este că nu se bucură de aceleaşi drepturi ca şi celelalte neamuri, ale ungurilor, saşilor şi secuilor, privilegiate prin diplome regale din vremuri de demult.

Prin intermediul aceloraşi negustori braşoveni domnul Ţării Româneşti reuşise, ani de-a rîndul, să-şi vîndă în Transilvania miile de ocale de vin produse anual pe podgoriile sale, la Piteşti, Obileşti, Potlogi şi Mogoşoaia.[1] În acelaşi fel fuseseră vîndute turme întregi de vite şi porci în Ţara Făgăraşului, parte din ele luînd drumul apusului, unde astfel de mărfuri erau mult apreciate pentru ieftinătatea lor. Scrisorile numeroase adresate de Constantin Brîncoveanu vameşilor săi de

[1] Bibl. Acad. R.S.R., mss. 404.

la Vîlcan, Cîineni, Rucăr, Dragoslavele, şi Cîmpina dezvăluie în acelaşi timp grija permanentă a acestuia pentru ca negustorii să nu fie încărcaţi cu alte taxe decît cele prevăzute în „tarifă". [1]

Dar din Transilvania ajungeau prin grija aceloraşi negustori la curţile boiereşti, mai ales domneşti, obiecte de preţ lucrate în aur şi argint, încrustate cu rubine, safire, smaralde şi perle, de către meşterii iscusiţi din Braşov şi Sibiu. În primul an de domnie Constantin Brîncoveanu comandase la meşterul Irimia pecetarul din Braşov un sigiliu lucrat în piatră ca şi acela de pe inelul său de aur. Mai tîrziu, vesela sa din aur şi argint (pocale, tăvi, farfurii, tacîmuri, pahare), precum şi diferitele obiecte destinate să împodobească mînăstirile şi bisericile (legături de carte, cădelniţe, ripide, potire şi anafoniţe etc.) erau treptat lucrate de meşteri vestiţi ca de ex.: Gheorghe II May, George Heltner, Iohanes Henning, George Olecher cel Bătrîn [2] etc. Cînd nevoia unor astfel de obiecte de preţ reclama un timp mai scurt, atunci meşterii fie că erau din Braşov fie din Sibiu îşi luau sculele mai importante şi treceau munţii ca să lucreze la Curtea domnească, plăţile fiind, de fiecare dată, îndoit şi întreit, pentru osteneala lor.

De cele mai multe ori comenzile făcute meşterilor aurari şi argintari din Transilvania se expediau prin scrisori purtate cu multă grijă la un drum atît de lung de slugi credincioase. O dată cu ele însă se întîmpla să fie transportat în mare taină metalul de preţ şi modelele artistice care exprimau gustul rafinat al clientului lor.

În Transilvania Constantin Brîncoveanu făcuse multe drumuri cu treburi politice, dintre care cel mai important fusese cel prilejuit de campania din 1690, încheiată cu biruinţa de la Zărneşti. În Ţara Bîrsei şi a Făgăraşului el colindase şi trăise o vreme în mijlocul ţăranilor şi negustorilor români care se ştiau hălăduitori pe aceste meleaguri din moşi-strămoşi. La Braşov trăise în latura oraşului dinspre Schei, a cărui

[1] N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. V, p. 364—367.

[2] T. Voinescu, *Din legăturile artistice ale Ţării Româneşti cu Transilvania (meşterii argintari)* în *Studii şi cercetări de istoria artei*, 1—2/1956, p. 75—97; idem, *Noi identificări de meşteri argintari din Transilvania*, în *Studii muzeale*, 1957, p. 35; N. Iorga *„Arginturile" lui Constantin Brîncoveanu*, Bul. Com. Mon. Ist., 1914, p. 104—105.

biserică durată din piatră şi cu Şcoala românească se bucuraseră deseori de mila domnilor Ţării Româneşti.

Dar nu numai treburile ce le avea cu negustorii şi cu meşterii iscuşiţi din Braşov îl legau mult pe Constantin Brîncoveanu de aceste locuri de peste munţi. De la înaintaşii săi, el stăpînea aici o moşie întinsă cu sate şi ţărani harnici, cu livezi şi heleştee, producătoare de venituri importante. Moşia cu satul Sîmbăta de Sus din Ţara Făgăraşului, căci de ea este vorba, fusese obţinută printr-un zălog de 1 800 galbeni de bunicul său, Preda Brîncoveanu, de la principele Gheorghe Rákóczi II, pe timpul domniei bătrînului agă Matei. Mai tîrziu nepotul de fiu rotunjise averea cumpărînd şi alte sate, ca ex. : Sîmbăta de Jos de la Gheorghe Banffy, guvernatorul Transilvaniei, cu 1 000 de galbeni, Poiana Mărului pentru 3 500 lei, precum şi alte locuri în Cincul Mic şi Somartin etc. [1] Prin oamenii săi, fie Pană postelnicul, Teodor Corbea sau David Corbea ceaşul, el cumpărase la început case, grădină, stupărie, cu pivniţe şi grajduri în Scheii Braşovului, dar mai tîrziu case cu prăvălii situate în partea mai veche a oraşului. Obţinerea unor astfel de proprietăţi în Transilvania se făcea tot mai mult necesară în aceste vremuri de restrişte, cînd armatele austriece şi cele turceşti se înfruntau pe malul Dunării lîngă Belgrad, şi cînd o stăpînire efectivă otomană nu mai era posibilă în nordul Carpaţilor. Asemenea lui aveau să achiziţioneze în aceste regiuni moşii şi case, rudele sale apropiate, Cantacuzinii. Unchii săi Constantin stolnicul şi Mihai spătarul avuseseră grijă să cumpere satul Recea după cum defunctul său unchi, Şerban, deţinea în Ţara Făgăraşului mai de mult satul Copăcel, vărul său Ştefan Cantacuzino, moşiile de la Porumbacu de Sus şi Porumbacul de Jos, iar ceilalţi veri — Gheorghe Cantacuzino, Şerban Cantacuzino vel comis — case în incinta oraşului Braşov. [2]

Îndată după încheierea păcii de la Karlowitz, noi griji privitoare la Transilvania începură să preocupe tot mai mult gîndurile domnului Ţării Româneşti. Nu-l mai interesa activitatea lui Emeric Tököly, care după bătălia de la Zenta in-

[1] Şt. Meteş, *Moşiile domnilor şi boierilor din ţările române în Ardeal şi Ungaria*, Arad, 1925, p. 76—79 ; I. Lupaş, *Documente istorice privitoare la moşiile brîncoveneşti din Transilvania şi Oltenia* (1654—1823), Cluj, 1933, p. 13—41.

[2] Şt. Meteş, op. cit., p. 83—84, 87—88.

trase în dizgrația sultanului, cu toate eforturile ambasadorului Franței la Constantinopol de a-l sprijini, și nici mișcările amenințătoare ale armatei austriece gata să supună țara la noi dezordini și suferințe. Greutățile impuse de operațiile militare de-a lungul Dunării pentru legăturile comerciale ale Țării Românești cu orașele de dincolo de munți fuseseră din nou anihilate și belșugul începuse să se reverse ca și mai înainte și de o parte și de alta. Chiar față de noul statut politic al Transilvaniei stabilit prin diploma leopoldină din 1691, potrivit căreia fostul principat era integrat în frontierele Austriei, el își manifestase o înțeleaptă prudență de vreme ce armata otomană încă dăduse dovada că mai poate să apere frontierele imperiului, iar aliații din Liga Sfîntă manifestau vederi divergente în probleme de interes comun.

Noutatea consta în faptul că acțiunea întreprinsă de guvernul din Viena de a atrage de partea sa pe românii din Transilvania — și aceasta fiind rodul muncii propagandiștilor catolici — prin promisiunea acordării unor privilegii în raporturile lor cu celelalte națiuni existente reușise și determinase în 1697 unirea populației majoritare din noua provincie cu Roma. Sinodul de la Alba-Iulia de sub conducerea mitropolitului Teofil nu numai că întărise preponderența catolică în aceste regiuni, dar tăiase unul din puternicele fire care legau pînă atunci pe românii aflați pe ambele versanturi ale Carpaților.[1]

Noua diplomă leopoldină — semnată la numai o lună după încheierea păcii de la Karlowitz — dădea o deosebită importanță acestui act istoric, care începea să frămînte înșiși pe credincioșii Țării Românești, mai ales că noile privilegii religioase aveau și un răsunet social, preoții numiți scăpînd din situația umilitoare de iobagi.

Constantin Brîncoveanu urmărise ani de-a rîndul noile metode la care apelase guvernul din Viena pentru a-și asigura o stăpînire trainică în Transilvania, dar legat de relațiile pe care înțelegea să le mențină cu Înalta Poartă fusese împiedicat să acționeze în consecință. Împreună cu unchii săi Cantacuzini, Constantin stolnicul și Mihai spătarul, el își luase unele măsuri de a zădărnici ruperea legăturilor religioase ca și cele

[1] S. Dragomir, *Românii din Transilvania și unirea cu biserica Romei*, în *Studii și materiale de istorie medie*, 1959, p. 323—340.

economice care uneau de veacuri pe românii din Ţara Românească cu cei din Transilvania. Cînd după vechiul obicei Atanasie Anghel, noul mitropolit al românilor din Transilvania, fu hirotonisit la Bucureşti, în locul lui Teofil, mort între timp — în prezenţa mitropolitului ţării şi a patriarhului Dositei al Ierusalimului — el reuşeşte să-l oblige pe ales să făgăduiască că va păzi „tocmelile" ce fuseseră pînă atunci între eparhia sa şi „Scaunul Ungrovlahiei", pe care predecesorul său începuse să le încalce. Totuşi fu de ajuns ca acesta să fie chemat la Viena pentru ca acolo, sub impresia onorurilor ce i se făcură, să jure credinţă cardinalului primat al Ungariei, renegînd pe viitor orice legături cu patriarhia din Constantinopol. În acelaşi timp, mitropolitul Atanasie Anghel făgăduia noilor sale foruri ierarhice să rupă orice legături spirituale cu însuşi domnul Ţării Româneşti, de la care pînă atunci primise importante ajutoare materiale.[1]

Noile relaţii politice tainice stabilite cu Petru cel Mare, de la care spera izbăvirea de sub dominaţia otomană, îl determinară pe Constantin Brîncoveanu să iasă din poziţia de expectativă şi să sprijine reacţiunea dezlănţuită în Transilvania împotriva unirii — fie că era a Dietei, care ataca sensul ei politic şi social, fie a unei importante mase a lumii ortodoxe mai ales din sudul noii provincii austriece.

În primul rînd el dă răspuns cererii de ajutor trimisă de braşovenii din Schei, care plănuiseră convocarea unui nou sinod de opoziţie la unire — la Alba-Iulia. Constantin Brîncoveanu condamnă atitudinea lui Atanasie Anghel, şi-i asigură pe aceştia că diploma imperială nu-i obligă să se unească cu Roma, ci numai dacă vor. Prin aceste asigurări el încerca să-i convingă pe braşovenii ortodocşi de imposibilitatea unor represalii din partea autorităţilor austriece, în caz că refuzau să accepte unirea cu Roma. Acestora le fură expediate în acelaşi timp pentru a fi răspîndite în toată Transilvania cărţile de afurisenie date de patriarhul Ierusalimului şi al Constantinopolului împotriva noului mitropolit Atanasie Anghel, intrat în slujba Austriei. [2]

[1] N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, vol. III, Buc., 1929, p. 18.
[2] idem, p. 38—39.

Scrisorilor sale li se alăturară acelea ale lui David Corbea ceaușul, omul de casă al lui Mihai Cantacuzino spătarul. Acesta trimisese destul de des sfaturi concetățenilor săi din Scheii Brașovului o dată cu modelele de scrisori și memorii în limba latină pe care aceștia urmau să le înainteze împăratului din Viena, protopopului Vasile Grid și chiar lui Atanasie Anghel, denumit în cercurile largi ale adversarilor unirii „Satanasie", după calificativul conferit în afurisenia sa de Calinic, patriarhul Constantinopolului.

Aceste acțiuni de protest manifestate de Constantin Brîncoveanu și de rudele sale Cantacuzinii nu luară totuși o prea mare extindere, ci păstrară limite moderate. Scrisoarea lui Kallonich, primatul catolic al Ungariei, adresată lui Teodosie, mitropolitul Țării Românești, defini pe de o parte intransigența cercurilor conducătoare din Austria, care nu îngăduiau nimănui dinafară și mai ales din interior să-i pună piedici la îndeplinirea unor acte de guvernămînt.[1] Pe de altă parte, Constantin Brîncoveanu nu intenționa să sape mai adînc prăpastia dintre el și guvernul austriac, în timp ce frații Cantacuzini și în special Constantin stolnicul erau încă legați prin interese, nu numai politice, dar și personale. Astfel, fiul lui Constantin stolnicul, Radu Cantacuzino, urma să-și facă studiile tocmai acum la una din școlile superioare din Viena. Încercări fuseseră întreprinse pe calea unor relații diplomatice oficiale și prin intermediul unor ambasadori străini. Lordul William Paget, unul din mediatorii păcii de la Karlowitz, se abătu prin București, venind de la Constantinopol și în drum spre Viena, în cele cîteva zile de popas, fu rugat să transmită împăratului Leopold I dorința domnului Țării Românești ca românii din Transilvania să nu fie siliți să accepte unirea. Cuvintele lui nu găsiră însă nici un ecou favorabil în cercurile conducătoare austriece, și actul unirii avea să urmărească milioane de români de peste munți cîteva veacuri de acum înainte.

Dar la numeroasele griji ale lui Constantin Brîncoveanu pentru treburile ardelene se mai adăugaseră și altele. Ele se încadrau în lanțul nemulțumirilor unui popor care nu fusese întrebat dacă îi este dragă stăpînirea austriacă și care luptase o vreme sub steagurile lui Emeric Tököly împotriva habsbur-

[1] N. Iorga, *Viața și domnia...*, op. cit., p. 131—132.

gilor. Nu mai era vorba de prințul efemer, cel încoronat lîngă Sibiu la Cîrstian, ci de fiul său adoptiv, tînărul și temerarul Francisc Rákóczi al II-lea, numele căruia flutura într-un zîmbet pe buzele tuturor asupriților și neliniștea pe cei mai tenaci apărători ai acvilei bicefale.

Știrilor sosite la început la București în primii ani ai secolului al XVIII-lea despre acțiunile lui Rákóczi nu le fu dată prea multă crezare, mai întîi că la Curtea domnească încă mai persista atmosfera de neîncredere a unor boieri împotriva lui Brîncoveanu, pusă la cale de marele dragoman Alexandru Mavrocordat Exaporitul, devenit între timp vrășmaș al domnului. Se vorbise chiar de o conspirație din care nu lipseau boieri ca Dumitrașco Corbeanu, clucerul Constantin Știrbei, Cernica armașul, Grigore Băleanu, Vlaicu armașul, Radu Popescu logofătul — descoperită la Călinești aproape de Pitești, unde uneltitorii surprinși asupra faptului de Ghinea paharnicul, sluga credincioasă a domnului, fură puși în obezi și duși spre locurile de osîndă pentru o vreme.[1] Pe de altă parte, de mai bine de cîteva luni, agentul domniei din Viena, Matei Cleronomos, murise și acum veștile din Viena veneau prin mai mulți intermediari, care pentru sume mari de bani nu se dădeau în lături să transmită adesea și rodul fanteziei lor. Și totuși veștile despre faptele lui Rákóczi veniră prin intermediul negustorului Dindar din Sibiu, un luptător neînduplecat împotriva unirii și a austriecilor, care se bucura de toată încrederea domnului muntean. Se află astfel că tînărul rebel maghiar fusese bănuit la început de legături secrete cu Franța și pentru această faptă fusese arestat[2] și trimis în fața unui tribunal, care nu putea să-i ofere decît pedeapsa capitală, ca și unchiului său dinspre mamă contele Petru Zrinyi. Tînărul prinț fu ajutat să evadeze din fortăreața Wiener-Neustadt înainte de a fi judecat și se refugiase o vreme în Polonia și apoi în Ungaria și Transilvania pentru a strînge adepți pentru o răscoală împotriva austriecilor. Peregrinările sale fuseseră semnalate în Banat, pe la Caransebeș și prin Maramureș, și despre ele vorbeau cu mult entuziasm adversarii noii stăpîniri de dincolo de munți.

[1] *Istoria Țării Românești..., 1688—1717*, op. cit., p. 74—75.
[2] *Documente Hurmuzaki*, vol. IX, partea 1, p. 361, 388 și urm.

Veniseră apoi pentru Constantin Brîncoveanu griji mai mari, care puteau să-l coste însăşi domnia şi de aceea soarta tînărului rebel maghiar nu mai interesă decît pe unchii săi Cantacuzini, Constantin stolnicul şi Mihai spătarul, mereu atenţi la tot ce se frămînta la hotarele ţării. Domnul Ţării Româneşti trebuise să întreprindă o călătorie primejdioasă la Constantinopol, în 1703, pentru a-şi reînnoi credinţa faţă de sultan şi faţă de noul vizir, Rami-Mehmed, pusă la cale de ipocrita şi primejdioasa sa rudă, marele dragoman Alexandru Mavrocordat Exaporitul. Acesta pentru a doua oară încerca să mazilească pe Constantin Brîncoveanu în speranţa că o dată tronul vacant unul din fiii săi îl va ocupa cu uşurinţă. Chemarea aceasta, făcută prin surprindere, îi provocase la început un adevărat şoc, urmat de un erizipel al feţei, fapt care-l împiedică să răspundă deîndată poruncii sultanului. Întîrzierea fu interpretată de unii din contemporani, pe drept cuvînt, ca o prefăcătorie pentru a se sustrage de la îndeplinirea acestei obligaţii. Este puţin posibil ca aceştia să fi avut dreptate, dar gîndindu-se la pericolul unei astfel de călătorii, căci se putea încheia cu o mazilire, nu este exclusă şi utilizarea unor mijloace patetice care să tergiverseze lucrurile. Curînd restabilit, el porni totuşi la drum, însoţit de fiul său Ştefan, „luminat la minte", precum îl considerau contemporanii, de bătrînul stolnic Constantin Cantacuzino, deţinătorul tuturor secretelor domniei, de medicul Iacob Pylarino şi de o suită numeroasă de oameni de credinţă. Drumul pînă la Constantinopol, cale lungă de peste 500 km, putea fi făcut în mod normal în mai puţin de două săptămîni. De data aceasta însă domnul Ţării Româneşti avea nevoie de timp, de mult timp, pentru a putea cîştiga bunăvoinţa Înaltei Porţi, şi de aceea convoiul domnesc zăbovi pe drum mai bine de o lună. Pe drum el nu ezită să se întîlnească cu însuşi uneltitorul acestei călătorii. cu marele dragoman Alexandru Mavrocordat Exaporitul, cu fostul său ginere Constantin Duca, cu ginerele său Radu beizadea Iliaş, cu boierul Matei Fărcăşanu, cu toţi aceia care puteau prin tot felul de mijloace să-i netezească calea spre marele serai din Constantinopol. Pe de altă parte Toma buluc başa, din suita sa, ţinea legătura permanentă cu marele său vistier, rămas la Bucureşti, care-i expedia zeci de pungi de galbeni pentru cheltuielile călătoriei şi pentru darurile făcute maimarilor zilei. Numai aşa în răgaz de o lună pungile sale cu

bani contribuiră la cîştigarea de noi prieteni şi la restabilirea încrederii Înaltei Porţi faţă de domnul muntean, într-atîta încît acestuia i se oferi şi domnia Moldovei, pentru a cîrmui cu aceeaşi pricepere ca şi în Ţara Românească. Numai sfatul înţelept al unchiului său Constantin stolnicul l-a oprit să primească acest lucru care, după spusa acestuia, putea să-i sporească şi mai mult duşmanii. [1]

Întors în ţară mult mai degrabă şi cu mare alai, după ce i se reînnoise domnia pe viaţă, încărcat de daruri: primise de la sultan un cal pur sînge, un caftan şi un surguci pentru cucă[2], Constantin Brîncoveanu putu să-şi reamintească de răzvrătitul Francisc Rákóczi al II-lea, care acum după ce ridicase steagul luptei repurta victorii împotriva slabelor garnizoane austriece, ajungînd pînă sub zidurile Vienei [3]. Scrisorile venite de la Sibiu şi Braşov îi vorbeau despre numărul mare al partizanilor săi, oameni de toate neamurile şi stările, despre comandanţii pricepuţi, recrutaţi din rîndul ofiţerilor francezi veniţi din Polonia sau Germania, dezertori din armata austriacă. Curînd se află despre dările grele care apăsau acum populaţia de dincolo de munţi, despre panica ce cuprinsese pe generalul Rabutin, comandantul armatei austriece de ocupaţie, despre simpatia de care se bucurau tot mai mult răsculaţii în rîndul secuilor. La Bucureşti veni intrînd în ţară pe la Cerneţi chiar un căpitan racoţian cu scrisori şi un manifest tipărit, ale cărei declaraţii confirmară în cea mai mare măsură veştile obţinute pînă atunci prin agenţi informatori. Spre uimirea tuturor îşi făcu apariţia venind de la Constantinopol un oarecare Michel, secretar al ambasadei franceze, care ducea ajutoare materiale, în special bani, pentru tînărul prinţ răzvrătit. Constantin Brîncoveanu care primi în taină şi pe unul şi pe celălalt nu luă o atitudine făţişă, ci se mulţumi deocamdată să anunţe Înalta Poartă de existenţa lor, cunoscînd simpatiile acesteia pentru oricare răzvrătit împotriva Austriei şi să întărească paza în trecătorile Carpaţilor şi pe plaiuri. Pentru acelaşi motiv el nu împiedică trecerea prin ţară a lui Horváth şi Papay, agenţii lui Francisc Rákóczi

[1] *Cronica Ghiculeştilor, Istoria Moldovei între anii 1695—1754*, Buc., 1965, p. 15.
[2] A. A. C. Stourdza, op. cit., p. 40—41.
[3] *Documente Hurmuzaki*, vol. IX, partea I, p. 408—410, 413.

al II-lea, care mergeau la Constantinopol cu multe daruri pentru a obține din partea sultanului un sprijin eficace în lupta lor.

Domnul Țării Românești avu puterea să reziste tentației de a rupe relațiile sale cu guvernul din Viena, atît de fragile mai ales după respingerea de către acesta a intervențiilor sale în favoarea celor care se împotriveau unirii cu Roma. El primi pe toți agenții trimiși de generalul Rabutin pentru a-i cere informații și ajutoare materiale, fapt care determină pe Ferriol, ambasadorul Franței la Constantinopol, să-l acuze în fața sultanului că este de partea Austriei. În același timp, agentul său de la Babadag ținea contact cu emisarul imperial. Quarient, pe care domnul muntean îl cunoscuse cu un deceniu în urmă, cu prilejul vizitei acestuia la București. Din nou se aplicau principiile politicii de echilibru, ce se dovedise ca fiind singura și cea mai eficace soluție în astfel de împrejurări.

Cînd atacurile racoțienilor cuprinseră și părțile de sud ale Transilvaniei, românii din Țara Făgărașului și a Bîrsei, în special brașovenii, cerură ajutor domnului Țării Românești și stolnicului Constantin Cantacuzino, cel din urmă întreținînd cu cei din Schei și cu unii partizani ai răsculaților o corespondență tot atît de bogată. [1] Teama brașovenilor pentru avutul și familiile lor era justificată în acele momente, căci operațiile militare dintre beligeranți erau adesea însoțite de jafurile și distrugerile provocate de bandele de dezertori și de o parte și de cealaltă. De aceea multe familii de-ale acestora ca și de-ale secuilor căutau adăpost în Moldova luînd drumul trecătorii de la Oituz, iar în Țara Românească pe la Teleajen și Bran.

Interesul pentru evenimentele petrecute peste munți crescu o dată cu moartea lui Leopold I, în 1705, cînd noul împărat Iosif I începu negocieri cu emisarii principelui răzvrătit, și cînd din nou Anglia și Olanda propuseră medierea lor pentru restabilirea păcii în teritoriile austriece. Stolnicul Constantin Cantacuzino aflase chiar că un diplomat englez luase contact cu Francisc Rákóczi al II-lea, recent proclamat principe al

[1] I. Prișcu, O *scrisoare fără dată în Țara Bîrsei*, 3/1923, p. 221—225.

Transilvaniei de către Dieta întrunită la Alba-Iulia, dar se îndoia că lucrurile se vor aranja, după cum se şi întîmplă.

Principele răsculat respinse propunerile noului împărat, considerate inacceptabile, războiul continuă şi aduse curînd înfrîngerea curuţilor la Jibou. Totuşi aceştia se refăcură destul de repede şi despre victoriile lor se auzi din nou. În vara anului 1707 lupte grele, dar nedecise, se desfăşurară la Sibiu şi Braşov şi cîţiva dintre emisarii lui Rákóczi, ca de exemplu Sándor Károly, Laurenţiu Pekri, Mihail Mikes, stabiliră contacte prin corespondenţă cu Constantin Brîncoveanu şi cu unchii săi Cantacuzini, stolnicul Constantin şi spătarul Mihai [1]. Scrisorile lor cifrate aduse în taină de agenţi bine plătiţi se întîlneau la Curtea domnească din Bucureşti şi la Mogoşoaia cu cele pe care domnul muntean le primea de la agentul său de la Viena, Petru Griener, intermediarul său pe lîngă Quarient şi Consiliul de război austriac. Într-o vreme cînd îndemnurile Franţei pe lîngă Înalta Poartă pentru a interveni în favoarea rakoţienilor se dovedeau a fi tot mai insistente, iar reţinerile guvernului otoman tot mai judicioase, politica de echilibru promovată de conducătorii Ţării Româneşti îşi avea justificarea ei îndreptăţită.

Despre alianţa secretă a lui Francisc Rákóczi al II-lea cu Petru cel Mare, încheiată prin intermediul ceauşului David Corbea, acum în slujba Rusiei, nu se ştia la Bucureşti decît în mod cu totul vag, iar perspectivele aplicării ei erau încă destul de îndepărtate. [2]

Curînd după aceea, prudenţa manifestată de Constantin Brîncoveanu şi unchii săi Cantacuzini faţă de aceste evenimente se dovedi cît se poate de înţeleaptă. Rakoţienii suferiră înfrîngeri după înfrîngeri din partea armatelor generalului Rabutin, sprijinul Franţei se reduse treptat, ca urmare a răsturnării conjuncturii externe în Europa Apuseană, iar Dieta Ungariei convocată la Nagy Károly fu nevoită să accepte soluţia salvatoare a tranzacţiei cu puterea habsburgică. Singurul lucru care mai putea fi făcut, fără complicaţii politice, fu primirea

[1] N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. III, p. 99—100 ; *Documente Hurmuzaki*, vol. IX, partea 1, p. 441—442, 434—435.

[2] S. Ardeleanu, *Ştiri privitoare la istoria Ţării Româneşti în corespondenţa împăratului Rusiei Petru I*, în *Studii şi cercetări de istorie medie*, 1950, p. 210—218.

în taină a rakoţienilor fanatici, care în mod tacit, ca şi conducătorul lor, căutau un adăpost sigur peste hotare. Francisc Rákóczi al II-lea ajunse în curînd în Polonia şi după o scurtă şedere la Dantzig plecă în Franţa. Zeci de rakoţieni se refugiară în Ţara Românească şi Moldova, unde aşteptară cîţiva ani o mare schimbare a conjuncturii externe în Europa Răsăriteană pentru a activa din nou împotriva austriecilor. Prilejul nu se mai ivi şi Constantin Brîncoveanu trebui să-şi îndrepte atenţia spre alţi aliaţi pentru a slăbi apăsarea dominaţiei otomane.

10. NOI RELAŢII DIPLOMATICE

Călătoria „cu voie, fără voie" făcută la Adrianopol în vara lui 1703 zdruncinase cu totul încrederea care se mai păstrase pînă atunci în sufletul lui Constantin Brîncoveanu, în ceea ce priveşte omenia turcească.

Obsedat zile şi nopţi de-a rîndul de primejdia unei catastrofe pentru el şi copiii săi, cărora nu le împlinise un rost în viaţă după gîndurile sale, domnul Ţării Româneşti îşi recăpătă liniştea treptat după întoarcerea sa la Bucureşti şi după ce petrecu vara acelui an pe la reşedinţele sale din Mogoşoaia, Potlogi şi Tîrgovişte pînă toamna tîrziu la culesul strugurilor. La Mogoşoaia stătu mai mult pentru frumuseţea locurilor şi a marilor construcţii zidite cu un an mai înainte. Fostele case domneşti fuseseră înlocuite cu un măreţ palat zidit din piatră cu foişor în stil românesc şi loggie în stil italian, prevăzute cu balustrade şi coloane cu fusul răsucit, ca la mînăstirea Hurezi. Prin odăi se putea vedea la încheietura bolţilor console din piatră cu stema ţării şi a familiei sale şi ornamente lucrate în stuc, iar bolţile se întindeau acoperite aproape în întregime cu picturi reprezentînd bogăţiile darnicei naturi. Destinat a fi dăruit după moarte fiului său Ştefan, palatul domnesc de la Mogoşoaia era completat de un ansamblu de clădiri care cuprindeau pavilionul, bucătăria (cuhnia), poarta întărită, hambarele, grajdurile, care la proporţii mai mici aminteau palatul şi curtea domnească de la Potlogi.

La Mogoşoaia, pe una din bolţile primului cat al palatului Constantin Brîncoveanu pusese să se zugrăvească în culori vii

scena reprezentînd chinuitorul său drum de la Adrianopol, întîlnirea cu sultanul și marele vizir, precum și întoarcerea sa triumfătoare, spre a putea medita ori de cîte ori se va gîndi mai tîrziu la poziția pe care trebuie s-o aibă față de Înalta Poartă, dovedită a fi extrem de nestatornică față de vasalii săi. [1] Și Austria arătase aceeași atitudine timp de mai bine de un deceniu, iar lupta pe care aceasta o ducea acum împotriva tînărului Francisc Rákóczi II îi confirmau pe deplin convingerile că proceda față de aceasta cu multă chibzuială. Pentru moment, Constantin Brîncoveanu căută să continue a menține relații tainice cu Petru cel Mare care-i dădeau mai multă certitudine. Auzise despre cotropirea teritoriilor rusești de către armata suedeză, despre luptele crîncene care se purtau acolo, dar el nădăjduia totuși că războiul nu va ține mult și lucrurile se vor reîntoarce iar spre izbăvirea popoarelor asuprite din sudul Dunării. Și răspunsul lui Petru cel Mare fusese tot așa de încrezător.

Solii la Moscova mai fuseseră trimise de domnii Țării Românești — chiar de către defunctul său unchi — dar de data aceasta se părea că treburile trebuiau să fie mai bine organizate. Pentru pregătirea unui război împotriva turcilor era nevoie de o cît se poate de sigură și precisă informație, privitor la ceea ce se pregătea în tabăra inamică. La Constantinopol, de ani de zile Constantin Brîncoveanu întreținea agenți știuți și neștiuți de turci, pe lîngă capuchehaiaua sa, ori risipiți prin cine știe ce mahalale. Înșiși verii săi, fie Ștefan Cantacuzino, fiul stolnicului Constantin, fie Toma Cantacuzino, fiul spătarului Mihai, plecau adesea și rămîneau săptămîni întregi pe malul Bosforului, în mahalalele din preajma curții sultanului sau la Adrianopol, pentru a afla cîte ceva din tainele Înaltului Divan. Acum trebuiau instalați mulți și devotați astfel de informatori în cetățile de la Dunăre și din Dobrogea, în cele de pe țărmul de nord al Mării Negre, din Crimeia pînă la Kerci, și chiar în Moldova, unde noul domn, Mihai Racoviță, „om zălud" (prostănac) [2], nu putea să inspire prea multă încredere de vreme ce ținea la mare cinste — o spune Ioan Neculce cronicarul — pe Iordachi Ruset vornicul, din neamul Cupăreștilor. Oamenii de credință trebuiau să fie și în raialele

[1] Radu Popa, *Mogoșoaia*, Buc., 1962, p. 20.
[2] I. Neculce, op. cit., vol. I, p. 213.

turceşti de la Dunăre, de la Bender, unde adesea se hotăra mazilirea domnilor ţărilor române. Mai mult ca înainte se folosi în acest scop întregul aparat ierarhic al bisericii ortodoxe din regiunile aflate în sudul Dunării şi în Levant, în frunte cu patriarhii Constantinopolului şi Ierusalimului. Sub pretextul pelerinajului şi al vizitelor periodice făcute lăcaşurilor de cult, călugări, preoţi, egumeni, stareţi întreprindeau călătorii trecînd prin Bucureşti pentru a transmite scrisori sau veşti orale cu privire la diferitele aspecte ale stăpînirii turceşti.

Reţeaua de informaţii fusese prelungită şi de-a lungul drumului care lega Bucureştiul de Moscova — mai ales prin Ucraina stăpînită o parte de Polonia, o parte de Rusia. Dincolo de hotarele Moldovei agenţii lui Constantin Brîncoveanu puteau face popas la Braţlov, pe Bug, la Uman şi Kvostov, la Kiev pe Nipru, la Baturin, unde era reşedinţa noului hatman, Ivan Mazepa; unii din ei se abăteau pe la Nejin, unde erau stabiliţi numeroşi negustori moldoveni — care le puteau uşura trecerea spre Moscova. Drumul prea lung şi plin de primejdii impunea în acelaşi timp nu numai angajarea unor oameni devotaţi pentru a transmite corespondenţa secretă a lui Constantin Brîncoveanu, a unchilor săi Cantacuzini sau a ambasadorului Rusiei din Constantinopol, ci şi utilizarea cît mai mult a cifrului în redactarea scrisorilor. Obicei generalizat în practica tuturor cancelariilor europene, cînd era necesar să se păstreze o adîncă discreţie asupra unor informaţii secrete, el fusese din plin introdus de defunctul Şerban Cantacuzino în relaţiile sale cu guvernul din Viena. Cifrul din vremea acestuia era destul de complex ca concepţie. El consta din înlocuirea fiecărei litere din alfabetul cirilic cu cîte un semn convenţional, cu litere greceşti sau latine, sau cu cifre. Aşa de pildă literei *e* îi corespundea cifra *6*, lui *i* cifra *4*, lui *k* litera *gama*, lui *o* litera *z*, iar lui *f* semnul +. În corespondenţa cu Petru cel Mare vechiul cifru a fost simţitor simplificat. O vreme toate literele alfabetului grecesc, pentru corespondenţa redactată în limba greacă, erau înlocuite numai cu cifre. Astfel: $a = 33$, $d = 82$, $i = 72$, $m = 26$, $r = 18$ etc. În acelaşi timp s-a mai păstrat şi o altă cheie de cifru asemănătoare aceleia utilizate în timpul defunctului Şerban Cantacuzino, dar

modificată. Potrivit acesteia litera $a = 4$, $e = z$, $i = i$, $k = 6$, $o = 2$, $f = f$.[1]

Utilizarea scrierii cifrate în corespondența cu Petru cel Mare și cu înaltele personalități politice din preajma acestuia era rezultatul unei practici îndelungate în acest sens. Constantin Brîncoveanu cunoștea sistemul din vremea cînd, boier fiind, ocupa înalte slujbe în aparatul politic-administrativ al țării. Mai tîrziu, după ce ajunge domn el strecoară uneori din prudență în însemnările sale personale, numite „însemnări de taină", numele unor personalități politice și militare străine, redactate în scriere cifrată. Astfel în 1695 în acest fel apare mențiunea despre un sol englez și un altul olandez, numele generalului austriac Veterani, al lui Mihai I Apafi, principele Transilvaniei, relatarea despre înfrîngerea generalului Veterani la Lugoj, iar în 1699 numele lui Dimitrie Cantemir.

Păstrarea secretului corespondenței redactată în scriere cifrată a fost asigurată aproape un deceniu, cheia cifrului fiind cunoscută de un număr relativ mic de persoane. La București erau inițiați numai Constantin Brîncoveanu, unchii săi Cantacuzini, Constantin stolnicul și Mihai spătarul, comisul Gheorghe Castriotul și Teodor Corbea, secretar de taină al cancelariei românești, iar la Moscova Petru cel Mare, cancelarul său Golovin și mai tîrziu Golovkin, Nicolae Milescu spătarul cu slujba de translator la Casa Ambasadorilor și David Corbea rezidentul permanent al Țării Românești. În afară de aceștia mai cunoșteau secretul cifrului Ivan Mazepa, hatmanul cazacilor ucraineni de pe malul stîng al Niprului, Filip Orlik, șeful cancelariei sale, și Zguri, unul din secretarii de credință.

Rolul lui Ivan Mazepa în transmiterea corespondenței și circulația agenților români spre Moscova și la întoarcere spre București era destul de important. Prin atașamentul său dovedit față de Polonia, unde își petrecuse tinerețea și unde primise o educație aleasă, hatmanul cazacilor ucraineni din stînga Niprului garanta securitatea acestor curieri prin însoțitorii pe care-i punea la dispoziție și prin adăpostul și întreținerea pe care le-o asigura în locurile de popas ale acestora și prin mijloacele de transport puse la dispoziție. Instrucțiunile date cu-

[1] R. Pava, *Criptogramele din însemnările de taină ale lui Constantin Vodă Brîncoveanu*, în *Studii și materiale de istorie medie*, 1960, p. 510.

rierilor prevedeau prezentarea lor obligatorie la reşedinţa lui Ivan Mazepa de la Baturin, unde erau înregistraţi şi interogaţi asupra greutăţilor întîmpinate pe drumuri. [1]

În general conţinutul corespondenţei întreţinută de Constantin Brîncoveanu şi intimii săi cu Petru cel Mare şi miniştrii acestuia se referea la starea internă a Imperiului Otoman, la relaţiile externe ale Înaltei Porţi, la diferite evenimente din celelalte ţări europene, la ataşamentul popoarelor din sud-estul Europei, aflate sub dominaţia şi stăpînirea turcească, la transportul pachetelor de scrisori ale ambasadorului Rusiei din Constantinopol adresate lui Petru cel Mare.

Pentru aprecierea situaţiei interne a Imperiului Otoman era de ajuns să cunoşti cu precizie climatul ce domnea la Constantinopol, pentru că aici pe malul Bosforului se înnodau şi se deznodau toate firele conducătoare ale stăpînirii turceşti, întinsă pe trei vechi continente. Într-o ţară în care marele vizir Amudja Husein, zis şi Datlaban, nu ştia să scrie şi nici să citească, singura lui virtute fiind lupta fanatică împotriva lumii nemusulmane, în administraţie domnea un adevărat haos, moartea sultanilor — rareori naturală — provoca răscoalele ienicerilor, hanii tătarilor din Crimeia şi Bugeac incitau mereu la expediţii de jaf pentru a menţine în permanenţă teroarea asupra popoarelor vecine, răscoalele populaţiei nemulţumite din Anatolia, Mesopotamia, Siria şi Egipt erau înăbuşite cu cruzime. [2]

O vreme, în aceste scrisori, s-au relatat pe larg amănunte despre chemarea lui Constantin Brîncoveanu la Adrianopol, ca făcînd parte dintr-un plan al Înaltei Porţi de a transforma Ţara Românească în paşalîc şi de a-l mazili pe actualul domn, învinuit de pierderea cetăţii Cameniţa. La Constantinopol se bănuia că nu se va da răspuns acestei invitaţii, ci dimpotrivă, cel învinuit va refuza şi va căuta să fugă într-una din ţările vecine. Spre surprinderea tuturor, Constantin Brîncoveanu nu numai că reuşise să zădărnicească aceste planuri, dar fusese încărcat cu daruri de sultan, şi dobîndise domnia pe viaţă.

Se relatară apoi ştiri mai ample despre noul vizir Rami Mehmed paşa, apreciat ca fiind de „proastă condiţie şi prea puţin inteligent" pentru funcţia ce o ocupa şi despre cuvîntul

[1] A. A. C. Stourdza, op. cit., p. 43—44.
[2] Bibl. Acad. R.S.R., Arh. 648.

hotărîtor al Înaltei Porți la numirea noului han — deși prea tînăr — al tătarilor din Crimeia. Potrivit părerilor lui Constantin Brîncoveanu din această epocă, marele vizir a avut de întîmpinat mari greutăți la începutul noii sale funcții, culminînd cu înăbușirea unei revolte.

Într-una din scrisorile adresate cancelarului F. A. Golovin se arăta: „se pregătește la Țarigrad (Constantinopol) o răscoală și rezistență împotriva actualului sultan și a cîtorva din miniștrii săi. Se știe de asemenea că luna trecută (august 1705) se aștepta numai momentul favorabil pentru a se manifesta; vizirul a avut cunoștință de toate acestea și cîțiva din șefii acelei revoluții au fost prinși și deportați (erau personalități importante), alții executați, alții în fine au scăpat cu fuga". [1] În liniștea cabinetului său de lucru din palatul de la Tîrgoviște, unde redacta această scrisoare într-o zi de toamnă, domnul Țării Românești căuta în același timp să caracterizeze cît mai precis pe tătarii din Crimeia, care prin acțiunile lor se dovediseră întotdeauna a fi dușmanii de moarte ai creștinilor, turburători permanenți ai liniștei și păcii. „Cît despre turci — spune el — care-i socotesc mereu mincinoși și provocatori de tulburări, aceștia îi folosesc pentru atingerea scopurilor lor numai cînd evenimentele le sînt favorabile". [2]

Agenții lui Constantin Brîncoveanu și ai Cantacuzinilor dovediseră pe turci și tătari — în același timp — ca provocatori ai unui nou război prin pregătirile militare interne, întreprinse la cîțiva ani după încheierea păcii cu Rusia. Spicuiri din rapoartele lor afirmau: „turcii pregătesc o flotă, pe care au intenția s-o trimită în Crimeia, formată din catarge, fregate, șeici și altele... ei (adică turcii) trimit cu această flotă un galion, foarte mare, dar vechi și scos din serviciu, cu intenția de a-l duce la vărsarea Donului în mare, și acolo, după ce-l vor umple cu piatră, să-l scufunde în scopul de a bloca gurile (Donului) și să împiedice ieșirea la mare a corăbiilor rusești [3]... acum cîteva zile într-o dimineață în multe locuri din oraș (din Constantinopol) s-au văzut afișe lipite pe ziduri; nimeni nu știe cine le-a pus; în ele se citesc diferite acuzații, injurii și amenințări împotriva actualilor funcționari ai sultanului, de-

[1] A. A. C. Stourdza, op. cit., p. 56—57.
[2] idem, p. 57.
[3] idem, p. 79.

numiți orbi, insensibili și buni de nimic, că nu văd cum muscalii (rușii) s-au aliat cu veneției pentru a-i ataca pe turci pe neașteptate și că ghiaurii îi vor învinge..." [1]

Tot așa în iarna anului 1705 se relata că Înalta Poartă întîmpina mari greutăți din partea tătarilor cărora voia să le îngrădească și mai mult autonomia, că la Constantinopol izbucnise un mare incendiu în pivnițele șantierului arsenalului, provocînd cu acest prilej mari pierderi materiale, că ciuma făcuse ravagii printre oamenii bătrîni constantinopolitani. Doi ani mai tîrziu, în 1707, se părea că starea internă din Turcia se agravase și mai mult. „Semnele și veștile adevărate despre acest guvern incapabil — se arăta în altă scrisoare — sosesc zilnic, pentru că vizirul actual se potrivește întocmai cu marele sultan, căruia nu-i este gîndul și ochii decît la bani... El (adică vizirul) a intrat în favorurile sale și face din el ce vrea. Dorința sa (adică a vizirului) nu-i alta decît să-i distrugă pe pași și pe marii conducători ai Imperiului Otoman ; pe unii îi ucide, pe alții îi trimite în exil și pe restul îi terorizează... poporul geme, se vorbește mult și apar profeți..." [2]

De o deosebită importanță erau informațiile relativ la construirea și aprovizionarea fortificațiilor turcești din Crimeia de pe țărmul de nord al Mării Negre și de pe malul Dunării. Despre aceasta Petru cel Mare și miniștrii săi aflaseră prin scrisorile trimise de Constantin Brîncoveanu și unchii săi Cantacuzini, Constantin stolnicul și Mihai spătarul, că în acest scop se trimiseseră în multe rînduri numeroși salahori din Țara Românească o dată cu meșteri iscusiți din Constantinopol, că zeci de vase mici de aprovizionare și galioane pluteau în apele Crimeii și Mării de Azov, că sute de mii de chile de brînză și orez și mii de saci cu pesmeți fuseseră transportate pentru garnizoanele cetăților Oceakov, Rusciuc, Silistra, Belgrad, că mii de ostași turci și tătari se concentrau în cetatea Perekop etc. Afenduli clucerul, aflat la Kerci, unde lucrau într-o vreme 30 000 salahori, arăta că de curînd sosise în rada portului o flotă turcească compusă din 9 galioane, 18 galere și o fregată, că lucrările erau avansate la zidurile cetății lungi de aproape 1 500 metri, pe care se montau apoi tunuri, că se

[1] idem, p. 79.
[2] idem, p. 176.

începuse fundația digului de la gura golfului.[1] Cu acest prilej el anexa un plan al noii cetăți aflată în construcție însoțit de unele detalii tehnice asupra elementelor ei componente.

Astfel, zeci de scrisori ajungeau în cea mai mare grabă la Moscova la curtea solilor, unde se încheia călătoria plină de primejdii, atît pentru curieri, cît și pentru însoțitorii lor. Relativ la aceste pericole, nebănuite uneori, circula prin 1706 o întîmplare petrecută în stepele Ucrainei unui curier rus care se îndrepta spre București, avînd asupra sa o importantă scrisoare pentru domnul Țării Românești. Acesta, știind că în drumul său va întîlni un detașament de cazaci supus Poloniei, a fost nevoit să ascundă prețiosul său răvaș într-o bucată de lemn din oiștea căruții. Întîlnirea cu cazacii a avut loc, aceștia i-au făcut un control sever, dezbrăcîndu-l pînă la piele, dar scrisoarea despre care fuseseră înștiințați n-a putut fi găsită. Ajuns la destinație, istețul curier a povestit întîmplarea, spre hazul celor care îl ascultau.

Cînd însă curierul aducea o dată cu scrisorile și importante daruri (sute de lămîi și portocale, sticle cu vin de Tokay, putini cu miere, butoaie cu vin românesc renumit, zaharicale, fructe[2], blănuri de zibelină sau de vulpi albastre), atunci el era însoțit de o suită de cîțiva oameni bine înarmați. Ajunși la Moscova, în timp ce secretarii de cancelarie, în frunte cu Nicolae Milescu spătarul descifrau scrisorile sosite, pentru ca apoi să fie transmise țarului și miniștrilor săi, agenții erau înregistrați la Biroul ambasadorilor primind toată întreținerea pînă la plecare. În afară de bani, aceștia primeau însemnate cantități de rachiu, mied, bere, lumînări pentru iluminat, furaje pentru cai, lemne pentru încălzit (în timp de iarnă), carne, sare, oțet etc. Cînd însă curtea lui Petru cel Mare nu se afla în Moscova, atunci curierii erau obligați să pornească din Moscova pînă la cele mai mari depărtări ca s-o găsească și să predea acolo scrisorile. După cum ceaușul David Corbea îl găsise în iarna anului 1702 pe țar la Narva, fratele său Teodor Corbea ajungea un an mai tîrziu la Petersburg, în noul oraș înființat la gurile Nevei.[3]. Acolo, în căsuța de lemn — păstrată pînă azi — Domik Petra I — cu trei odăi și modest mobilată,

[1] idem, p. 95—96.
[2] idem, p. 158.
[3] idem, p. 73—76.

va fi fost primit agentul lui Constantin Brîncoveanu, însoţind scrisorile predate cu relatări orale despre ţară şi poporul său şi despre năzuinţele de libertate ale popoarelor sud-dunărene.

Toate aceste legături tainice ale lui Constantin Brîncoveanu şi ale unchilor săi Cantacuzini cu Petru cel Mare avură rolul să întărească o încredere reciprocă de ambele părţi. Domnul Ţării Româneşti declara într-una din scrisori că va sluji cu credinţă pe ţar, atîta timp cît va fi posibil, cît circumstanţele şi nevoile o vor cere. În acelaşi timp el se oferea să trimită în slujba ţarului pe fiii săi, considerînd că aceasta ar fi pentru sine o onoare şi fericire totodată. La rîndul său, Petru cel Mare, recunoscînd serviciile aduse pînă atunci şi mulţumind pentru zelul dovedit în astfel de împrejurări, îi trimitea un portret al său bătut în diamante, pe care îl expedie în 1705 prin ceaşul David Corbea. [1]

Stolnicul Constantin Cantacuzino manifesta la rîndu-i acelaşi devotament faţă de ţarul Petru cel Mare, şi nu ezită să scrie într-una din scrisori că — „pînă la ultima suflare" va fi gata să slujească „în măsura forţelor sale" pentru gloria numelui înaltului monarh. [2] În acelaşi timp, Mihai Cantacuzino spătarul, aflat tot timpul sub influenţa fratelui său Constantin stolnicul — lipsit deci de o concepţie politică proprie — avea să mărturisească un ataşament deplin faţă de ţarul rus. El era gata „să se închine pînă la pămînt şi să îmbrăţişeze urmele sfinte ale majestăţii sale". [3]

Condiţiile în care Constantin Brîncoveanu a întreţinut o bogată corespondenţă cu Petru cel Mare şi cu miniştrii săi, menită să influenţeze linia politicii externe a Rusiei în relaţiile cu Înalta Poartă şi amploarea luată de aceste relaţii tainice, care creau tot mai mult un climat favorabil încheierii unei alianţe între cele două ţări, Rusia şi Ţara Românească, aveau să constituie în acelaşi timp cauzele începutului discordiei între Cantacuzini şi nepotul lor, domnul ţării. Totul pornise de la faptul că rezidentul ţării pe lîngă guvernul rus fusese numit David Corbea ceaşul — omul de casă al spătarului Mihai Cantacuzino — la propunerea lui Constantin stolnicul, unchiul domnului. Prezenţa unui om de credinţă la

[1] idem, p. 51—53.
[2] idem, p. 54—55.
[3] idem, p. 55.

Moscova avea rolul să întărească poziţia Cantacuzinilor faţă de nepotul lor, care manifesta tot mai mult acţiuni personale în treburile politice. În multe cazuri, acestea, bine chibzuite şi cu rezultate cît se poate de eficiente, contribuiseră la întărirea autorităţii domnului. De asemenea, încrederea deplină de care Constantin Brîncoveanu se bucura acum din partea turcilor — întărită prin reînnoirea domniei pe viaţă — îi făcea să lărgească şi mai mult relaţiile lor cu Rusia. Astfel, ca şi în trecut, şeful cancelariei Ţării Româneşti continuă să întreţină o dublă corespondenţă în toate legăturile externe ale ţării. Ori de cîte ori Constantin Brîncoveanu scria vreunei personalităţi politice europene, unchiul său stolnicul Constantin trimitea cu acelaşi curier ori cu unul deosebit o scrisoare similară sau mai succintă la aceeaşi adresă. Din această cauză răspunsul la scrisorile lor se întorcea în ţară, în dublu exemplar, unul destinat domnului ţării, altul şefului cancelariei domneşti. David Corbea ceaşul fusese trimis la Moscova numai pentru a ţine legătura cu Petru cel Mare şi miniştrii săi, iar nu să şi acţioneze în numele domnului Ţării Româneşti. Aşa se explică de ce în tot acest timp Constantin Brîncoveanu întreţine o bogată corespondenţă cu Petru cel Mare, cu cancelarul Golovin şi apoi cu Golovkin, cu cneazul Dimitrie Goliţin şi trimite numai o scrisoare lui David Corbea, şi aceea plină de instrucţiuni. Pe de altă parte însă, David Corbea expediază numeroase scrisori fraţilor Cantacuzini, şi în special lui Constantin stolnicul, cuprinzînd adesea amănunte inexistente în scrisorile adresate de Petru cel Mare şi miniştrii săi lui Constantin Brîncoveanu. Aceasta făcea ca la un moment dat fraţii Cantacuzini şi intimii lor (fii, nepoţi şi oameni de credinţă) să fie mai bine informaţi de stările din Rusia şi din alte părţi decît însuşi domnul ţării. Mai mult chiar, se pare că David Corbea ceaşul reuşise să convingă personalităţile politice marcante ruseşti de ataşamentul nemărginit al boierilor Cantacuzini, în comparaţie cu sentimentele manifestate de nepotul lor — pe care nu întotdeauna se putea conta, acesta dovedind în mod făţiş supunere faţă de turci. Cele spuse de rezidentul muntean la Moscova se confirmau prin rezerva, pe deplin justificată, remarcată în scrisorile trimise de Constantin Brîncoveanu lui Petru cel Mare şi miniştrilor săi.

Pe de altă parte, stolnicul Constantin Cantacuzino, în intenţia de a pregăti o succesiune sigură pentru fiul său la tro-

nul Țării Românești, căuta să introducă în rîndul curierilor trimiși la Moscova numai oamenii săi de credință cum ar fi : căpitanul Constantin, Luchian Ioan, Mihalache stegarul, starostele Constantin Turculeț. Prin acesta din urmă, pe care-l ținea și pentru cunoașterea atmosferei politice din Iași, reușise în 1704 să atragă de partea lui și a Rusiei pe Mihail Racoviță, noul domn al Moldovei. [1] Cu astfel de procedee abilul diplomat și om politic cu multă experiență reușise să convingă personalitățile politice rusești de necesitatea colaborării sale personale și a fiului său Ștefan într-o acțiune antiotomană. Din aceeași cauză, însuși Teodor Corbea, fratele ceaușului, aflat în funcția de secretar domnesc, nu mai prezenta deplină încredere pentru Constantin Brîncoveanu. De aceea, în speranța că va putea contracara influența Cantacuzinilor în relațiile sale cu Petru cel Mare și miniștrii săi, domnul Țării Românești hotărî înlocuirea lui David Corbea, în funcția ce o îndeplinea la Moscova, cu omul său de credință bătrînul comis Gheorghe Castriotul. [2] Rechemarea ceaușului avea să-i provoace însă unele greutăți de natură politică destul de mari în astfel de împrejurări. În momentul cînd porunca sa fu transmisă guvernului rus, acesta întreprinse o seamă de intervenții pentru reținerea mai departe a rezidentului muntean, sub pretextul că plecarea sa ar dăuna intereselor ambelor țări. Insistențele repetate ale lui Constantin Brîncoveanu obligară însă pe cancelarul Golovin să răspundă favorabil cererii domnului muntean, fapt pentru care David Corbea se întoarse la București în primăvara anului 1705. [3] El stătu însă relativ mult în țară — aproape doi ani — timp în care ceru protectorilor săi să-l retrimită degrabă la Moscova. La început Constantin Brîncoveanu refuză, dar unchii săi Cantacuzini insistară. Insistase în cîteva scrisori și Petru cel Mare și cancelarul Golovin. David Corbea, aflat la Tîrgoviște în acest timp, hotărît să se înapoieze în Rusia, intenționa să fugă fără știre, părăsindu-și casa, familia și rudele. [4] El, cunoscător al mai multor taine din legăturile domnului Țării Românești cu conducătorii Rusiei, se temea ca nu cumva să moară otrăvit de unul din oamenii lui Constantin Brîncoveanu, care voia să lichideze un martor prețios în mîna

[1] A. A. C. Stourdza, op. cit., p. 86.
[2] idem, p. 48—49, 50—52.
[3] idem, p. 52.
[4] idem, p. 123—124.

dușmanilor săi. Abia în primăvara anului 1707 David Corbea ceaușul putu să părăsească și să se prezinte în tabăra lui Petru cel Mare de la Lvov [1]. Din acel moment el nu mai avea să revină niciodată la ai săi. Intrat în slujba țarului, fu avansat la rangul de consilier secret și întrebuințat de acesta în diferite misiuni diplomatice. Una din ele, de mare răspundere, a fost negocierea și încheierea tratatului de alianță al lui Petru cel Mare cu principele răsculat din Transilvania, Francisc Rákóczi al II-lea. Tratatul semnat la Varșovia în septembrie 1707 aducea încununarea eforturilor de luni de zile ale ceaușului român. Nu avu timp însă prea mult să se bucure de acest succes, căci muri pe neașteptate în toamna aceluiași an ; o otrăvire — de ceea ce se temea — din partea cuiva care voia să aibă mai multă siguranță între ai săi nu este exclusă. Cine a fost acela și în ce împrejurări s-a produs rămîne de aflat. Un singur om putea fi de acum înainte mai liniștit și acela era Constantin Brîncoveanu.

Obsesia că relațiile sale tainice cu Petru cel Mare și miniștrii acestuia ar putea fi descoperite de turci îl făcea pe domnul Țării Românești să fie din ce în ce mai prevăzător. Din acel moment el insistă să se reorganizeze modul de transmitere al corespondeței ce o purta cu guvernul rus, propunînd folosirea unor intermediari care să nu ajungă la destinație și care să știe că transmit pachete cu diferite lucrări dintr-un loc în altul. Acest sistem de releu nu permitea să se bănuiască în ce direcție se îndreaptă prețioasele lucruri printre care se găseau și scrisorile pline de informații. În al doilea rînd, tot de acum, se modifică cheia cifrului, și în acest scop fură inițiate alte persoane. Noul cifru din 1707 rezulta din schimbarea locului cifrelor, literelor latine și grecești și introducerea unor noi semne convenționale. Din acest punct de vedere el era mai complex decît cel anterior. Astfel acum g = 5, e = v, n = i, t = 1, ț = g etc. [2]

În țară mai fură luate și alte măsuri, mai ales cu scopul de a slăbi influența unchilor săi Cantacuzini în posturile de răspundere ce ocupau. Pe bătrînul stolnic Constantin nu-l putea înlocui din funcția de șef al cancelariei domnești, dar aici

[1] Gh. Georgescu-Buzău, *Un diplomat român la Moscova la începutul sec. al XVIII-lea, David Corbea Ceaușul*, în vol. *Relații româno-ruse în trecut*, Buc., 1957, p. 62.

[2] R. Pava, op. cit., p. 510.

schimbă pe unii secretari, introducînd pe oamenii săi de credință, aduși de peste hotare și pe care-i angajase în slujba sa. De pisarul Andrei Wolf putea fi oricînd sigur, mai ales că pe el cît și pe alții îi încărca aproape periodic de privilegii și danii.[1] În schimb, el înlocui pe Mihai Cantacuzino din slujba de spătar, prin nepotul său Toma, care promovase o politică personală în misiunile ce le îndeplinise la Constantinopol, și pe care prefera să-l aibă mai aproape pentru a-l și supraveghea mai bine. Extrem de capabil — deși tînăr — acesta se afla în același timp sub influența stolnicului Constantin, amănunt de care nu luă cunoștință Constantin Brîncoveanu decît mai tîrziu și prea tîrziu. Relatarea căpitanului Mihalache, transmisă guvernului rus, din partea și din ordinul Cantacuzinilor, că stolnicul Constantin intenționa încă din iarna anului 1706 să trimită la Moscova pe Toma Cantacuzino spunea multe de la sine.[2]

Constantin Brîncoveanu n-avea să știe despre toate acestea, dar el se îngriji mai departe să fie și mai prevăzător în acțiunile sale. De aceea, nu răspunse de îndată dorinței lui Petru cel Mare de a încheia cu acesta un tratat secret de alianță îndreptat împotriva turcilor. A dat însă tot timpul asigurări acestuia despre credința sa față de cauza popoarelor asuprite de Înalta Poartă, i-a favorizat corespondența cu ambasada sa din Constantinopol, a transmis cu regularitate știrile relative la starea internă a Imperiului Otoman și din alte părți ale Europei, l-a asigurat de devotamentul său în momentul declarării războiului antiotoman. Toate acestea puteau constitui baza de discuții pentru încheierea unui tratat de alianță, ele puteau să fie considerate drept angajamente într-o acțiune comună, dar pînă la încheierea unui tratat de alianță mai rămîneau o seamă de probleme de discutat. Urmărind atent situația generală a politicii europene, Constantin Brîncoveanu își dădea seama că un astfel de tratat nu i-ar fi ajutat în scopurile sale, ci dimpotrivă i-ar fi îngreunat situația față de turci.

---

[1] Arh. Stat., mss. 705, p. 183—184.
[2] A. A. C. Stourdza, op. cit., p. 153.

11. OGLINDA POLITICII EUROPENE

La hotarul dintre cele două secole, XVII şi XVIII, oraşul Bucureşti devenise nu numai cea mai importantă reşedinţă a domnului Ţării Româneşti, ci şi unul dintre cele mai active centre comerciale din regiunile situate de-a lungul celor două maluri ale Dunării, între Belgrad şi Sulina, ale cărui legături economice se întindeau spre nord pînă la Dantzig, pe ţărmul Balticii, spre răsărit pînă în Crimeia şi la gurile Donului, spre apus pînă la Lipsca şi Veneţia, iar în sud pînă în Levantul scăldat de apele albastre ale Mediteranei, pe unde se scurgeau mirodeniile din tainicul Orient înspre diferite ţări europene. Dar frămîntările politice care zdruncinau din toate încheieturile întinsul Imperiu Otoman, cuprins de boala bătrîneţii, şi care treziseră în acelaşi timp dorinţa unor state puternice vecine ca Austria, Polonia şi Rusia de a-l moşteni, cu toate păcatele sale, dezvăluiseră multor domni ai Ţării Româneşti, ca şi ai Moldovei, importanţa politică pe care o aveau ţările române în complexul acestor evenimente. Ani de zile cît se purtaseră războaiele la hotarele ţării şi cît se desfăşuraseră negocieri diplomatice în cabinete cu uşile ferecate, pe mesele cărora se hotăra soarta poporului român şi a celor sud-dunărene asuprite de turci, în cugetul cîrmuitorilor români se cristalizase ideea că prin noianul acestor greutăţi se putea răzbi numai dacă în orice moment prevedea de unde vine primejdia şi găsea soluţia de a o evita sau a o face să devină ineficace. În experienţa de mai bine de două decenii, ca boier şi ca domn, Constantin Brîncoveanu înţelesese acest lucru, şi faptele i-o

confirmaseră pe deplin. Mereu atent, mereu bine informat, mereu ţesînd prietenii cu abilitate diplomatică, mereu plătind bani grei spre a avea linişte din partea celor puternici, a putut să sporească prestigiul familiei din care se trăgea, al numelui său şi al ţării. Nu în zadar astrologul său Ioan Romanul se străduia să-i scrie la timp calendarele cu prognosticuri, în care privea ca într-o oglindă viaţa politică a întregii Europe. Nu în zadar se cumpărau pentru Curtea domnească calendare străine scrise în limbile greacă, latină şi italiană şi cărţi de astrologie ca de exemplu *Tratatul astrologic* al lui Hilario Marchi. De altfel, calendarul din 1703 cuprindea în introducere o schemă geografică a continentului european încadrată în cele 12 elemente ale zodiacului. Ţara Românească, Ţara Tătărască, Moldova, Rusia, Danemarca, Suedia, Westfalia, Bavaria, Piemontul, Manferatul, aparţinînd zodiei Vărsătorului de apă.[1] Probabil în acelaşi scop fusese tradus din porunca sa, din limba germană în limba greacă, în preajma păcii de la Karlowitz, *Prognosticul ruşilor* şi mai tîrziu, din limba turcă în cea greacă, *Istoria dintru început a sultanilor turci* de acelaşi Mihail Vizentios şi Matei din Chios.[2]

Multe lucruri aflase Constantin Brîncoveanu despre ţările europene şi monarhii lor de la învăţatul său unchi stolnicul Constantin în discuţiile întreţinute în liniştea cabinetului său de lucru de la palatul domnesc din Bucureşti, de la Mogoşoaia sau de la Potlogi. Şeful cancelariei domneşti, mereu neobosit, îşi procura tot timpul prin agenţii săi tratate de istorie, geografie şi politică, avize italiene, rapoartele secrete ale ambasadorilor veneţieni, calendare germane şi greceşti, care-i lărgeau orizontul cunoaşterii fizionomiei bătrînului continent, frămîntările Cabinetelor europene, minunile şi deşertăciunile lumii.[3] O deosebită atracţie o constituiau din acest punct de vedere pentru Constantin Brîncoveanu convorbirile cu călătorii străini, mai ales cînd erau personalităţi politice, care, dornici de a cunoaşte totul, se abăteau prin Bucureşti, venind fie dinspre Constantinopol, fie dinspre Kiev şi Moscova, fie dinspre Varşovia, fie dinspre Braşov, Sibiu, Alba Iulia, Buda sau Viena — aceasta din urmă pe atunci fiind barometrul politic al ţărilor europene. Cînd în 1702 lordul William Paget, ambasadorul Angliei la Constantinopol,

[1] E. Vîrtosu, *Foletul novel*, op. cit., p. 117.
[2] P. Cernovodeanu, *Bucarest....*, op. cit., p. 153—154.
[3] *Documente Hurmuzaki*, vol. XIV, partea a III-a, p. 58—59.

întors la Londra, şi în drumul său a trecut prin Ţara Românească şi Transilvania, domnul ţării s-a pregătit să-l întîmpine. Pe malul Dunării la Oltenița distinsul oaspete a fost primit de doi mari boieri, şi apoi adus pînă la Bucureşti într-o caretă domnească, escortată de slujitori de curte. [1] La marginea oraşului ambasadorului englez i s-au făcut onoruri deosebite ţinîndu-se seama de vechile legături politice pe care le avusese pînă atunci cu domnul şi cu fraţii Cantacuzini. Timp de cinci zile cît a stat în capitala ţării, acesta a fost primit în audienţă festivă la palatul domnesc, unde a avut convorbiri oficiale şi neoficiale cu Constantin Brîncoveanu şi cu Constantin stolnicul Cantacuzino, a participat la un ospăţ princiar la curte, în timpul căruia s-au tras în cinstea lui salve de tun şi de archebuză, a primit din partea domnului în dar un contăş cu spinare de samur, şi s-a bucurat de cinstea de a vizita grădina domnească în stil italian. În convorbirile avute cu distinsul oaspete, de la care nu a lipsit niciodată stolnicul Constantin Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu a avut prilejul să se edifice în unele privinţe asupra liniei generale a politicii Angliei în sud-estul Europei şi asupra impresiilor pe care şi le făcuse William Paget la Constantinopol, în timpul cît îndeplinise funcţia de ambasador. [2]

În acelaşi scop, cu deosebită consideraţie erau primiţi cîţiva ani mai tîrziu cei doi fii, Ioan şi Alexandru, ai cancelarului rus Golovkin, care venind de la Moscova se îndreptau prin Bucureşti spre Paris, precum şi studenţii ruşi Andrei Mihailov şi Danilo Vasilev, veniţi să înveţe la Academia domnească de la Sf. Sava. [3] De la aceştia se putuse afla despre activitatea lui Petru cel Mare şi mersul războiului cu suedezii, de la Papay şi Mikes, emisarii prinţului Francisc Rákóczi II, amănunte cu privire la armistiţiul curuţilor cu trupele austriece,

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 117.

[2] E. D. Tappe, *Documents concerning Rumania in the Paget papers* în *The Slavonic and East European Revies*, 80/1954, p. 210—211 ; *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, 117—119.

[3] V. Papacostea, *La fondation de l'Académie grécque de Bucarest, Les origines de l'erreur de datation et sa pénetration dans l'historiographie*, în *Revue des études sud-est européennes*, 1—2/1966, p. 115—146 ; 3—4/1966 p. 413—436 ; Gh. Cronț, *Academia domnească din Ţara Românească în sec. XVIII*, în *Studii*, 4/1965, p. 833—848.

de la agentul suedez Hylteen, o prezentare asupra negocierilor duse de Carol al XII-lea cu guvernul otoman. [1]

Putea oare Constantin Brîncoveanu să aibă o imagine completă asupra stărilor de lucru din Europa numai prin relatările unor cetăţeni străini care poposiseră vremelnic şi întîmplător prin Bucureşti sau la Tîrgovişte? Desigur că nu-l mulţumeau numai acestea şi nici chiar numai informaţiile — oricît de valoroase ar fi fost — ale unora din agenţii săi, care, trimişi cu misiuni politice peste hotare, pe lîngă principalele curţi europene, prezentau rapoarte detailate asupra celor văzute şi auzite. Cel mai sigur mijloc, dar riscant în acelaşi timp, rămînea tot întreţinerea unei bogate corespondenţe cu personalităţi marcante europene, începînd cu monarhii şi terminînd cu oamenii politici cu posturi de înaltă răspundere. [2] Astfel, trimitea scrisori lui Ludovic al XIV-lea, din Austria, după moartea lui Leopold I, scria şi primea răspunsuri de la urmaşul acestuia Iosif I, iar mai tîrziu de la Carol VI şi de la soţia sa, împărăteasa Eleonora. Vechile legături cu ministrul Quarient von Raal [3] fură reluate din 1706. Scrise de asemenea cîtorva generali cu renume (Rabutin, Glöckelsberg, Stainville), contelui Herberstein [4] şi cardinalului Kallonich. În Rusia corespondenţii săi, în afară de Petru cel Mare, sînt cancelarii Golovin şi Golovkin, cneazul Goliţin, în Italia bailul A. Giustiniani [5] şi papa Clement al XI-lea, în Polonia voievodul Mazoviei, [6] în Transilvania Francisc Rákóczi II şi intimii acestuia, printre care se remarcă contele Sándor Károly, [7] din lumea înalţilor prelaţi ai bisericii ortodoxe răsăritene menţionăm pe mitropolitul Clement al Ianinei şi patriarhul Hrisant al Ierusalimului. Aceste scrisori nu cuprind numai formule de politeţe protocolare, confirmarea sosirii şi plecării curierilor însărcinaţi cu transmiterea lor, sau primirea unor daruri al căror scop era să îndulcească adesea relaţiile de lungă durată şi bazate pe încredere reciprocă. Conţinutul, capabil să creeze

[1] *Documente Hurmuzaki*, vol. IX, partea 1, p. 515—522.
[2] Vezi o listă necompletă, Bibl. Acad. R.S.R., F, XLV — 2.
[3] *Documente Hurmuzaki*, vol. VI p. 128.
[4] idem, vol. IX, partea 1, p. 36—37, 58—59, 60—61.
[5] V. Papahagi, *Corespondenţa inedită a lui C. Brîncoveanu cu Ascanio Giustiniani*, în *Revista istorică*, 1931, p. 169—176; vezi şi *Documente Hurmuzaki*, vol. IX, partea 1, p. 402, 404, 446, 451.
[6] Bibl. Acad. R.S.R., F, XXI — 76, 80.
[7] *Documente Hurmuzaki*, vol. IX, partea 1, p. 441—442.

uneori climatul unei mai strînse colaborări pînă la încheierea unei alianțe, avea o valoare deosebită prin știrile de natură politică, în stare să lărgească încetul cu încetul orizontul cunoașterii relațiilor internaționale în bătrînul continent european.

Proporțiile acestui orizont politic ar fi crescut pe măsură ce lui Constantin Brîncoveanu i-ar fi fost arătate toate scrisorile primite de unchiul său stolnicul Constantin Cantacuzino, șeful cancelariei domnești, ai cărui corespondenți risipiți prin toată Europa, dar și Orientul Apropiat, în majoritatea cazurilor, nu erau aceiași cu cei cunoscuți domnului Țării Românești. Din scrisorile primite Constantin Brîncoveanu aflase despre izbucnirea războiului nordic dintre ruși și suedezi și implicațiile sale pentru regiunile din nordul și răsăritul Europei. În perioada cînd agenții săi călătoreau prin stepele Ucrainei îndreptîndu-se spre Moscova, sentimentele sale nu puteau să fie decît în favoarea unor victorii rusești pe țărmurile răsăritene ale Balticei, unde se desfășurau luptele dintre cei doi beligeranți. În același timp și exprima dorința pentru încheierea unei păci vremelnice cu Suedia — favorabilă îndeplinirii planurilor unui război antiotoman în care Rusia să călăuzească lupta popoarelor din sud-estul Europei, ocupate de turci.

La sfîrșitul anului 1702 se află la București despre victoriile generalului Șeremetiev împotriva suedezilor în Livonia, despre dezastrul provocat de război în Polonia, despre propunerile unor nobili polonezi de a oferi coroana Poloniei regelui Suediei,[1] despre respingerea suedezilor în Lituania, iar la începutul anului următor se auzise chiar de perspectivele încheierii unei păci între beligeranți. O dată cu aceste vești fură primite și comentate cu mult interes planurile cetățenilor Narva, Derpt și Kronstadt, cucerite de armata rusă de la suedezi,[2] trimise de cancelarul Golovin. Acest fapt determină pe stolnicul Constantin Cantacuzino să-și exprime într-un cerc îngust de intimi o supremă dorință de a primi planul Constantinopolului cucerit de ruși. Realizarea ei atunci era o utopie care s-a nutrit și în veacurile următoare. Curînd, imaginile războiului desfășurat pe malurile Nevei și ale lacului Ladoga se completară cu

[1] A. A. C. Stourdza, op. cit., p. 36—39.
[2] idem, p. 44—46.

cifre privind numărul prizonierilor, morților, tunurilor cucerite.

Astfel, în primăvara anului 1705 domnul Țării Românești știa, tot de la cancelarul Golovin, cum armata rusă condusă de generalul Șeremetiev obținuse o nouă victorie împotriva suedezilor. De această dată un corp de 8000 de oameni, format din infanterie și cavalerie, fusese atacat și distrus în proporție de 90%, numeroase bagaje, tunuri și drapele fiind capturate. Cît privește cei 200 de ofițeri și subofițeri prizonieri, aceștia au fost duși la Moscova pentru a fi arătați mulțimii. [1]

Din rapoartele primite de la agenții săi și din relatările cancelarului rus Golovkin, Constantin Brîncoveanu putu încetul cu încetul să-și dea seama de amploarea luptelor ruso-suedeze din Lituania, Curlanda și Polonia, precum și de sorții de izbîndă ce-i aveau cei doi beligeranți. Înfrîngerea gărzii lui Stanislas Lescinski lîngă Varșovia i se păru de mică importanță pe lîngă bătălia de la Grodno pierdută de Carol al XII-lea, regele Suediei, care în fruntea unei armate de 25 000 oameni fusese obligat să se retragă spre Riga, sau înfrîngerile altor armate suedeze la Kalici și Iuriev, încheiate cu pierderi importante, în vieți omenești, [2] prizonieri, armament și provizii. Cu acest prilej, puteau fi urmărite nu numai limitele teatrului de război, care timp de cîțiva ani se mutase în Saxonia, unde armata fostului rege al Poloniei, August al II-lea, avea să fie complet zdrobită de Carol al XII-lea, dar și condițiile alegerii unui nou rege polonez în persoana voievodului din Poznania, Stanislas Lescinski.

După campania din Saxonia încheiată cu pacea de la Altranstaedt, războiul nordic cunoscu o nouă fază. [3] Armata suedeză, condusă de Carol al XII-lea, se încartirui pentru iarnă în Polonia, în timp ce armatele rusești staționează în Lituania, apărînd drumurile care duceau spre Petersburg și malurile Nevei. Noile intenții ale regelui suedez fură imediat cunoscute în Țara Românească în primăvara anului 1708. Rămas în fața unui singur adversar, acesta își concentră aproape întreaga armată în regiunea Varșoviei, și de acolo, împotriva tuturor așteptărilor, se îndreptă înspre stepele Ucrainei, fapt care avea să ducă nu numai la o mare schimbare a teatrului de război,

[1] idem, p. 66—67.
[2] idem, p. 69—70, 141.
[3] *Istoria diplomației*, vol. I, Buc., 1962, p. 295.

dar şi la noi episoade de o deosebită importanţă pentru soarta Moldovei şi Ţării Româneşti şi chiar a domniei lui Constantin Brîncoveanu.

De cele mai multe ori veştile relativ la operaţiile militare de pe ţărmurile Mării Baltice, din Lituania şi Curlanda, se împleteau cu cele referitoare la stările interne din Polonia şi Rusia. Aşa de pildă în cercurile restrînse de la palatul domnesc din Mogoşoaia nu mai era un secret starea grea în care ajunsese ţărănimea poloneză din pricina războiului şi a dărilor excesive. Se ştia de asemenea despre diferite grupări politice care dezmembrau nobilimea polonă, călăuzită mai mult de interesele lor personale, decît de ale întregului popor, despre legăturile politice ale partidului noului rege Stanislas Lescinski cu Înalta Poartă, căreia i se promisese Cameniţa după încheierea păcii cu Suedia. Multe din aceste informaţii rezultau nu numai din relatările corespondenţilor domnului muntean, dar şi din diferite acte poloneze în copie, aparţinînd unor înalte personalităţi politice, aduse fie de la Moscova, fie de la Constantinopol — cum ar fi de exemplu proiectul unui tratat de alianţă între Carol al XII-lea şi Stanislas Lescinski, la care era invitat şi Imperiul Otoman să adere.

Şi situaţia internă din Rusia era în parte cunoscută la Bucureşti. Faptul că Petru cel Mare deschisese şantiere navale pe Don şi la Voronej, că luase măsuri pentru reorganizarea armatei, că promova o politică economică protecţionistă, în scopul sprijinirii războiului ce-l ducea împotriva Suediei, prin a interzice exportul unor materiale (ulei, cînepă, răşină, ceară, lemn), utile construcţiei de nave militare,[1] aveau o mare importanţă pentru Constantin Brîncoveanu, permanent dornic într-o victorie a Rusiei. Nu întîrziară însă să sosească prin aceiaşi curieri veşti despre starea grea a ţărănimii ruse, care, nemaiputînd suporta povara impozitelor, prestaţiile în natură şi recrutările forţate, se răsculase mai întîi în regiunea Astrahan şi apoi a Donului. Despre prima răscoală s-a aflat abia după înăbuşirea ei de către armată. Cancelarul Golovin, care comunicase astfel de ştiri, arăta că principalele căpetenii ale răsculaţilor au fost pedepsite, iar pentru ceilalţi o delegaţie compusă din 15 ţărani fusese trimisă la Moscova pentru a obţine iertarea pentru faptele lor.[2] Relativ la a doua, informa-

[1] idem, p. 43—44.
[2] idem, p. 141.

ţiile sînt mai ample, mai ales că acelaşi corespondent a trimis domnului muntean o amplă relatare asupra modului izbucnirii şi dezarmării răscoalei. Cum era şi de aşteptat, conducătorul răscoalei — cazac de pe Don — Kondratie Bulavin — este calificat a fi fost un „hoţ" şi un rebel înrăit. Cancelarul rus nu ascundea faptul că răsculaţii reuşiseră să cucerească oraşul Cerkask, precum şi luptele angajate împotriva lor în faţa cetăţii Azov, din 6 iulie 1708 şi relatînd cu amănunte interesante felul cum a fost încercuită casa unde se refugiase Bulavin, care a preferat să se sinucidă decît să cadă viu în mîinile trupelor de represiune, şi cum au fost masacraţi după aceea participanţii la răscoală. La 8 iulie — se spune într-o scrisoare — hatmanul Ilia Zernşikov, bazîndu-se pe cazaci credincioşi şi după ce a făcut pregătirile necesare, cu arma în mînă, s-a prezentat la casa locuită de „hoţul" Kondratie Bulavin cu intenţia de a-l prinde, dar acesta încuindu-se, hatmanul cu trupele sale au început să tragă pe deasupra cu tunuri şi puşti. Apărîndu-se, „hoţul" a ucis doi oameni, dar prevăzînd înfrîngerea sa s-a sinucis cu un foc de pistol ; cît despre sfetnicii săi, fratele său, fiul său şi alţi şefi, printre care au fost descoperiţi şi unii veniţi de la Azov, aceştia au fost prinşi şi băgaţi în lanţuri. Corpul „hoţului" a fost trimis de la Cerkask la Azov, pentru a fi identificat. [1]

În acelaşi timp, Constantin Brîncoveanu deţinea informaţii preţioase despre stările de lucruri din ţările apusene şi în special de pe fronturile de luptă din Ţările de Jos, Germania, Italia şi Spania, unde se desfăşura războiul pentru succesiunea spaniolă, în care Franţa avea de înfruntat armatele coalizate ale Angliei, Austriei, Olandei şi Portugaliei. Corespondenţii din Moscova, Constantinopol, Viena relatau despre victoriile electorului Bavariei aliat cu Franţa pe valea Dunării împotriva austriecilor, despre succesele arhiducelui Carol în Spania şi Flandra, despre asediul Barcelonei de către francezi, despre alungarea armatelor franceze din Flandra şi Italia, despre măiestria ducelui de Malbrough, comandantul armatei engleze, despre zvonul de pace din 1708, [2] despre începuturile negocierilor de pace cu Olanda şi Savoia în 1709 şi despre cucerirea oraşului Tournai de către armatele austriece. Pe lîngă acestea nu lipseau veştile despre starea grea economică a Franţei, pu-

[1] idem, p. 242—243.
[2] idem, p. 128—129.

ternic resimțită de pe urma războiului, despre foametea care bîntuia întinse regiuni,[1] generînd, ici și colo, răscoale țărănești. Nu lipseau nici unele știri senzaționale — numite atunci extraordinare — de genul celor care circulau cu multă discreție în cercurile intime de la curtea lui Ludovic al XIV-lea, în legătură cu aventurile galante ale cunoscutului monarh: „Se aud aici — adică la București — lucruri extraordinare care se petrec în Franța, și anume că regele s-a căsătorit în taină cu concubina sa (pe care o are de multă vreme, numita Doamnă de Maintenon, cum îi spun multe persoane), și că el vrea acum s-o declare în public regină; cît despre copii, unul sau doi sau mai mulți, care i-a avut cu ea, el vrea să-i legitimeze. Aceasta a scandalizat pe fiul său delfinul și pe alte rude, din această cauză, cum se spune, trei partide s-au format".[2]

Prin curieri veniți mai ales de la Constantinopol se aflase încă din 1704 despre pregătirile de război ale turcilor împotriva veneților, fapt pentru care fusese trimisă în Mediterana o puternică flotă turcească, veste care a determinat Senatul veneților să concentreze de urgență trupe nu numai în Moreia și în Creta, dar și în sudul Italiei, amenințată cu invazia încă din 1708. Un an mai tîrziu soseau primele știri despre luptele navale de pe coastele Adriaticei între flotele veneților și ale turcilor.

Toate aceste evenimente care mai de care mai interesante nu slăbeau însă în nici un chip convingerea lui Constantin Brîncoveanu și a apropiatului său colaborator stolnicul Constantin Cantacuzino că țările române, și în special Țara Românească putea avea de cîștigat prin poziția pe care-o ocupa în spațiul sud-estic european. În repetate rînduri el cerea guvernului rus să încheie pace cu Suedia și arăta aceluiași că pregătirile popoarelor subjugate de turci în sudul Dunării se apropie de sfîrșit, pentru a putea susține un război antiotoman. Din sudul Dunării începuseră din nou să vină tot mai des curieri din partea sîrbilor, bulgarilor, albanezilor și grecilor, aducînd, o dată cu scrisorile, și mărturia credinței lor pentru cauza comună. Sosirea comandantului sîrb Ivan Teleki la București în 1708 făcuse o puternică impresie domnului muntean, apreciindu-l pe acesta ca fiind inteligent și demn de încredere. În convorbirile avute cu el la palatul domnesc, Constantin Brîncoveanu

[1] idem, p. 262—263.
[2] idem, p. 249—250.

aflase că acesta este un înverşunat duşman al austriecilor şi al turcilor, şi că, declarîndu-se de partea Rusiei, se obliga să ridice o armată de 30—40 000 ostaşi, gata să atace din flanc armata otomană în momentul începerii ostilităţilor.[1] În felul acesta, la Curtea domnească din Bucureşti se conturau tot mai mult perspectivele unei eventuale ieşiri de sub dominaţia turcească, nu numai a Ţării Româneşti, dar a tuturor ţărilor române, aşa cum ea dăinuia de mult timp în gîndirea politică a domnului muntean şi a unchiului său, stolnicul Constantin Cantacuzino. Ei îşi dădeau seama însă perfect că pentru realizarea acestor planuri măreţe era necesar un sprijin direct din partea armatei lui Petru cel Mare, care trebuia să angajeze luptele împotriva turcilor la hotare sau chiar pe pămîntul ţării, udat de veacuri cu sîngele strămoşilor, care se jertfiseră de atîtea ori pentru libertate şi independenţă.

[1] idem, p. 265.

12. DIN NOU ZVONURI DE RĂZBOI

Iarna anului 1707—1708 fusese deosebit de grea. Sosită de timpuriu ea venise cu zăpezi mari şi geruri aspre, izgonind la oraşe şi în tîrguri pe numeroşi boieri, care de obicei îşi petreceau timpul la conacele de pe întinsele lor domenii. Acest fapt îl determinase şi pe ieromonahul Ipolit Vişenski din Cernigov, care călătorea în hagealîc la Ierusalim, să se grăbească pe drumul Urzicenilor pentru a ajunge cît mai degrabă la Bucureşti, unde populaţia se pregătea în mod intens pentru sărbătorile tradiţionale de Anul nou. De mai bine de o lună acesta intrase în Moldova, trecuse pe la Iaşi, unde îl întîmpinase negură deasă, „încît — spunea el cînd era întrebat — nu poţi să cunoşti un om la faţă“ [1], străbătuse ţara cu greu pe drumurile pustii şi noroioase şi prin vadurile apelor repezi, întîmpinînd înţelegere şi omenie numai prin unele tîrguri, unde scrisorile şi recomandaţiile primite de la hatmanul Ivan Mazepa şi de la Ivan Maximovici, arhiepiscopul Cernigovului, îşi făceau efectul în faţa autorităţilor locale. La Bucureşti, stareţul Vişenski a fost găzduit în chiliile mînăstirii Sf. Sava din curtea Academiei domneşti şi a participat la slujba de tîrnosire a bisericii Sf. Gheorghe-Nou, din apropiere, a doua zi după Anul nou. Cu acest prilej, el avu posibilitatea să-l vadă pentru prima dată pe Constantin Brîncoveanu, îmbrăcat în samuri azurii, însoţit de trei dintre fiii săi şi numeroşi alţi mari boieri. Domnul ţării, reîntors relativ de curînd de la Tîrgovişte, îi făcu o pu-

[1] Gh. Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia*, Buc., 1947, p. 77.

ternică impresie prin fastul demn de un monarh pe care-l impusese acestei ceremonii, unde boierii purtau caftane cusute cu fir de aur şi argint, iar înaltul cler, printre care se găseau patriarhul Alexandriei şi al Ierusalimului, odăjdii lucrate în aur, pietre preţioase şi mărgăritare.

Liniştea zugrăvită pe figura domnului, remarcată de majoritatea celor prezenţi, era însă numai aparentă. Mintea sa, frământată de cele mai felurite gînduri, îl purta cînd către grijile domniei, cînd către ale viitorului familiei sale. În ultima vreme i se păruse că treburile ţării mergeau din ce în ce mai bine. De la Constantinopol nu mai primise nici o ştire neplăcută, în Transilvania răscoala principelui Francisc Rákóczi II intrase într-o nouă fază, după ce acesta acceptase să primească candidatura la tronul Poloniei, în Moldova domnea de cîteva luni Mihai Racoviţă, ocupat deocamdată cu înfrîngerea rezistenţei boierilor „ţapeni şi putincioşi" [1], care-l obligau să fie mai înţelegător faţă de vecinii săi. Totuşi ultimele veşti sosite prin curierii săi de la Moscova îi pricinuiau o umbră de îngrijorare. Aflase de pildă că regele Suediei, Carol al XII-lea, îşi încheiase ultimele pregătiri pentru o nouă campanie împotriva Rusiei şi că agenţi polonezi şi suedezi fuseseră trimişi la Baccesarai şi Constantinopol pentru a convinge pe hanul Crimeii şi pe sultan de necesitatea declarării războiului împotriva lui Petru cel Mare. Cîteva zile mai tîrziu temerile lui Constantin Brîncoveanu se confirmară prin scrisorile trimise de Mihai Racoviţă, domnul Moldovei, aduse de marele paharnic Ioan Sturza. De la acesta cunoscu noi amănunte, şi anume că Petru cel Mare sosise la Kiev, şi acolo convocase pe hatmanul Ivan Mazepa şi ceilalţi comandanţi ai cazacilor ucraineni, cărora le ceruse să reînnoiască jurămîntul de credinţă în preajma reînceperii războiului cu suedezii. La Bucureşti — de cîţiva ani de zile — se comentau faptele de arme ale monarhului suedez, privite cu deosebită admiraţie, dar şi cu teamă de multe curţi europene. De aceea perspectivele unei victorii a lui Petru cel Mare în astfel de împrejurări — aflat singur în faţa leului suedez, cum era numit Carol al XII-lea — păreau a fi foarte reduse şi chiar catastrofale pentru Rusia. Privind desfăşurarea evenimentelor prin prizma intereselor sale şi ale ţării, domnul muntean prefera să audă mai bine de încheierea unei păci între Rusia şi

[1] I. Neculce, op. cit., vol. I, p. 231.

Suedia, decît să asiste la reînceperea ostilităţilor, care — după părerea sa mărturisită unor oameni de credinţă — va duce acum la înfrîngerea sigură a armatelor ruseşti.

În realitate, temerile lui Constantin Brîncoveanu se dovediră a fi cu mult exagerate. Carol al XII-lea trecuse într-adevăr Vistula în ultimele zile ale anului 1707, dar pînă a ajunge la frontierele Rusiei mai avea de străbătut o distanţă de cel puţin 800 km, enormă şi plină de riscuri pe vremea aceea, ţinînd seama de lipsa posibilităţilor de aprovizionare şi de rezistenţa populaţiei locale din Lituania şi Belorusia, sătulă de cîţiva ani de ororile războiului. În acelaşi timp, suedezii avură de întîmpinat numeroase atacuri prin surprindere din partea armatelor lui Petru cel Mare, hotărît să ţină un permanent contact cu inamicul. Din aceste cauze, cu tot ritmul trepidant impus marşurilor ostaşilor săi, Carol al XII-lea nu ajunse la malurile Niprului — graniţa dintre Polonia şi Rusia — decît în toamna acelui an, cu o armată slăbită în bună parte în lupte mărunte, încheiate cu succese trecătoare, dar cu simţitoare pierderi omeneşti. Nici după ce pătrunsese pe teritoriul Rusiei situaţia sa nu se îmbunătăţi, ci dimpotrivă se agravă. Ea mai rezulta şi din faptul că un important convoi de care cu provizii, însoţit de cîteva mii de soldaţi şi ofiţeri, aflat sub comanda generalului Löwenhaupt, fusese surprins la Lesnaia (29 septembrie) [1] şi distrus aproape în întregime, spulberînd în acest fel o mare speranţă a lui Carol al XII-lea de a ieşi din impasul în care se afla.

Vestea victoriei armatei ruse de la Lesnaia fu cunoscută la Bucureşti în toiul pregătirilor care se făceau pentru căsătoria domniţei Bălaşa Brîncoveanu cu clucerul Manolache Lambrino, şi din această cauză ea-şi pierdu din importanţa pe care ar fi avut-o în alte împrejurări. Se poate ca la aceasta să fi contribuit şi mulţumirea pentru sfîrşitul lucrărilor de construcţie de la Cetatea Benderului, care de mai bine de doi ani secătuise ţara prin numeroase cereri de bani, materiale, mijloace de transport şi salahori. [2]

Curînd însă aceste bucurii se sfîrşiră şi din nou apărură grijile. La început circula la Bucureşti zvonul că într-un moment atît de greu pentru Rusia, hatmanul cazacilor din Ucraina, Ivan Mazepa, trecuse în mod făţiş de partea suedezi-

[1] A. A. C. Stourdza, op. cit., p. 243—244.
[2] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 161—164.

lor.[1] Ştirea fusese adusă mai întîi de curierul domnesc aflat în drum spre Baturin, reşedinţa hatmanului trădător, şi ea a fost considerată o vreme drept o scornire a duşmanilor Rusiei. Puţin timp după aceea sosiră scrisori din partea cancelarului Golovkin, care o confirma dînd numeroase explicaţii şi amănunte. De la început Constantin Brîncoveanu îşi dădu seama că acţiunea lui Mazepa nu numai că îngreuna în mod foarte serios lupta Rusiei împotriva Suediei, dar că ea putea să-i fie lui însuşi fatală. Hatmanul trădător era unul din puţinele persoane care ştia despre corespondenţa sa cu Petru cel Mare şi miniştrii ruşi, şi acum, ca aliat al Suediei şi Poloniei, putea oricînd să-l denunţe pentru aceasta la Înalta Poartă. Teama de astfel de urmări îl determină pe însuşi cancelarul Golovkin să-l sfătuiască pe domnul muntean ca să întrerupă orice legături cu Mazepa, prevenind în acelaşi timp pe toţi aceia implicaţi în această afacere.[2] Pe viitor corespondenţa putea fi trimisă la Moscova sau Petersburg prin intermediul prinţului Dimitrie Galiţin, guvernatorul Kievului, sau al noului hatman căzăcesc credincios Rusiei, I. I. Skoropadski.

Drept urmare se luară cele mai severe măsuri pentru preîntîmpinarea unor complicaţii capabile să dezvăluie legăturile tainice ale lui Constantin Brîncoveanu şi ale boierilor Cantacuzini cu Rusia. În acest scop, se procedă la schimbarea curierilor şi a traseului lor, dovedit a fi ameninţat chiar prin Moldova de indiscreţia agenţilor turci. Apoi, se înlocui vechiul cifru cu un altul nou care fu comunicat unui număr şi mai restrîns de persoane. În noua situaţie, chiar ştirile venite de obicei de la Constantinopol relativ la tot ceea ce se uneltea în şedinţele Divanului, sau în cabinetul marelui vizir şi la ambasadele străine, fură considerate de o şi mai mare importanţă. În acest scop numărul agenţilor în capitala imperiului fu sporit, iar în locul marelui sluger Radu Dudescu fu numit în postul de capuchehaie a ţării marele paharnic Inache Văcărescu, cel care se dovedise mai destoinic în multe situaţii de acest fel şi care dispunea de mai multe relaţii în lumea constantinopolitană.[3]

În lunile care urmară lucrurile se mai potoliră. Iarna lungă şi grea fu suportată mai uşor de data aceasta, cînd curieri so-

[1] A. A. C. Stourdza, op. cit., p. 234—236.
[2] idem, p. 244—245.
[3] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 168.

siți cu scrisori de la Kiev raportau tot mai des noi victorii ruseşti împotriva suedezilor. De fiecare dată aceştia aduceau ample dări de seamă sub semnătura cancelarului Golovkin asupra traseului armatei lui Carol al XII-lea, asupra atacurilor la care fusese supusă armata acestuia, asupra numărului de pierderi omeneşti şi materiale suferite în timpul înaintării sale spre sudul Ucrainei. Aceste noi veşti avură darul să mărească încrederea domnului muntean în şansele lui Petru cel Mare într-un război care dura de aproape un deceniu. Constantin Brîncoveanu căută să-şi completeze în această perioadă informaţiile asupra realităţilor de pe noul teatru de război, mai aproape ca oricînd de hotarele ţării sale, ţinînd o mai strînsă legătură cu domnul Moldovei, Mihai Racoviţă, care şi el, la rîndul său, „se ajunsese în vorbe" cu Petru cel Mare. De aceea nu trebuie să ne mire prezenţa marelui vornic moldovean Iordache Ruset la Bucureşti, la începutul verii, [1] şi care în timp de opt zile, cît a stat în capitala ţării, a fost primit de trei ori la curte pentru tainice convorbiri cu domnul.

Punctul culminant al campaniei lui Carol al XII-lea în Ucraina urmărită cu mult interes la Bucureşti, ca şi în toată Europa, l-a constituit bătălia de la Poltava, cîştigată de Petru cel Mare, în cursul căreia armata suedeză — atît de temută pînă atunci — fusese complet zdrobită. Comandantul ei suprem, scăpat ca prin minune de la moarte sau prizonierat, avusese însă de înfruntat numeroase primejdii pentru a-şi găsi refugiul cu un mic detaşament, care l-a însoţit tot timpul, pe teritoriul Imperiului Otoman, în raiaua Bender, la hotarul de răsărit al Moldovei. Vestea fu primită de Constantin Brîncoveanu ca şi de stolnicul Constantin Cantacuzino prin curierii veniţi din Moldova în drum spre Constantinopol. Apoi ea fu completată cu scrisori din partea ţarului Petru cel Mare şi a cancelarului Golovkin, [2] însoţite de o amplă listă cuprinzînd numele şi numărul prizonierilor, răniţilor şi morţilor, din ambele armate beligerante, precum şi enorma pradă de război căzută în mîinile învingătorilor. [3] Se făcea cu acest prilej descrierea bătăliei, a principalelor ei faze, nimicirea rezistenţei armatei suedeze, urmărirea lui Carol al XII-lea pînă la Ocea-

[1] idem, p. 169—170.
[2] A. A. C. Stourdza, op. cit., p. 285—286.
[3] M. Kogălniceanu, *Cronicile României*, Buc., 1872, vol. II, p. 63—68, vezi şi *Cronica Ghiculeştilor...*, op. cit., p. 33—45.

kov, şi se menţiona totodată acţiunea starostelui Constantin Turculeţ, care împreună cu trupele ruseşti împiedicase pe monarhul suedez să reintre în Polonia, prin nordul Moldovei. Toate aceste amănunte menţionate în scrisorile primite fură în măsură să creeze imaginea clară a acestor evenimente istorice, de mare importanţă acum pentru ţările române. Ceea ce-l interesa în acest moment pe Constantin Brîncoveanu nu se referea la soarta lui Carol al XII-lea — izolat de ţara sa printr-o distanţă de peste 1000 km — ci la atitudinea Înaltei Porţi faţă de ostilităţile temporar întrerupte dintre suedezi şi ruşi. De la Bender, agenţii săi aflaseră că monarhul suedez înconjurat de aproape 2000 de oameni îşi instalase o tabără în afara zidurilor cetăţii, că, după ce fu restabilit de pe urma rănii de la picior, căpătată în timpul ultimei sale lupte, reîncepuse exerciţiile militare cu credincioşii săi, şi că trimisese în acelaşi timp un emisar la Constantinopol pentru a obţine alianţa Înaltei Porţi în războiul pe care spera să-l reînceapă împotriva Rusiei. [1] Perspectivele izbucnirii unui război între turci şi ruşi veneau să împlinească o veche dorinţă a domnului muntean, care fusese temelia întreţinerii timp de aproape un deceniu a corespondenţei tainice cu Petru cel Mare şi miniştrii săi, şi în acest scop luă o serie de măsuri. Întîi biruinţa armatei ruse la Poltava se făcu cunoscută, din porunca sa, în sudul Dunării, pentru a trezi acolo din nou speranţele popoarelor asuprite de dominaţia otomană. Cei dintîi care se agitară fură sîrbii, ai căror conducători politici se şi grăbiră să întrebe prin agenţii lor la Bucureşti cînd trebuie să ridice poporul la răscoală împotriva turcilor. Apoi stabili un serviciu regulat de curieri între Bucureşti şi Bender, în cetatea turcească aflîndu-se în permanenţă un agent de-al său, care trebuia să vegheze în special asupra hatmanului Ivan Mazepa, bătrîn şi bolnav în acelaşi timp, de care avea încă temeinice motive să se teamă. Din Bender se puteau obţine în acelaşi timp informaţii cu privire la intenţiile lui Petru cel Mare faţă de monarhul suedez, dar şi faţă de Turcia.

După părerea multor iniţiaţi în treburile politice ale epocii, tot la Constantinopol urma să se hotărască în ce măsură reluarea ostilităţilor dintre ruşi şi suedezi va avea loc cu sau fără participarea Imperiului Otoman. Acordarea azilului politic

[1] A. A. C. Stourdza, op. cit., p. 273.

temporar sau pe termen mai lung lui Carol al XII-lea la Bender nu angaja Înalta Poartă în conflictul militar ruso-suedez. O vreme au fost numeroase păreri în Divanul imperial, însuşite chiar de sultan, ca să se studieze modalitatea asigurării reîntoarcerii monarhului suedez şi a însoţitorilor săi, în Polonia, trecîndu-se prin Austria, evitîndu-se astfel războiul cu Rusia. În acest scop, un emisar turc fusese trimis în paşalîcul Timişoarei pentru a studia aplicarea acestor sugestii, socotite ca rezonabile [1] — în timp ce marele vizir ducea tratative cu contele Tolstoi, ambasadorul Rusiei la Constantinopol, pentru extrădarea, în schimbul unei mari sume de bani, a hatmanului Mazepa şi a însoţitorilor săi în mîinile lui Petru cel Mare. Marele vizir Ciorlu Ali paşa căuta să lichideze în acelaşi timp eventualele simpatii de care s-ar fi putut bucura Petru cel Mare în ţările române, simpatii pe care le bănuia, dar pentru care n-avea încă dovezi prea sigure spre a le dezvălui. Din partea lui Constantin Brîncoveanu nu avea nici o grijă. De curînd acesta răspunsese cu bunăvoinţă la recentele cereri de bani şi de salahori pentru nevoile imperiului şi ţinea de capuchehaie acum pe ginerele său Iordache Creţulescu, vel agă. Cît priveşte pe Mihai Racoviţă, domnul moldovean, pe seama acestuia începuseră să umble vorbe că s-ar fi dat de partea Rusiei. Fie că vreunul din agenţii săi fusese prins cu scrisori compromiţătoare, fie că pîra lui Iusuf-paşa din Bender, relativ la complicitatea sa în acţiunea starostelui Constantin Turculeţ (care voise să-l prindă pe Carol al XII-lea şi suita sa pentru a-l da în mîna ruşilor) ajunsese la urechile sultanului, fapt sigur este că în toamna lui 1709 Mihai Racoviţă fu mazilit. [2]

Pe cînd, aşadar, se părea că Înalta Poartă reuşise să înlăture complicaţiile politice rezultate din refugierea lui Carol al XII-lea pe teritoriul raialei Bender, sosi la Constantinopol contele Poniatowski, împuternicitul monarhului suedez, pentru a trata cu sultanul încheierea unei alianţe între Suedia şi Imperiul Otoman. Acesta, uzînd de acelaşi mijloc — corupţia cu bani — care-i deschiseră toate uşile pînă în preajma sultanului Ahmed al III-lea, dar mai ales cu ajutorul lui Ferriol, ambasadorul Franţei, şi al sultanei Validé, reuşi să provoace

[1] idem, p. 274—275.
[2] *Cronica Ghiculeştilor...*, op. cit., p. 47.

înlăturarea marelui vizir, care era potrivnic declarării războiului împotriva Rusiei.

Constantin Brîncoveanu cunoştea în tot momentul luptele de culise de la Constantinopol, menite să convingă Înalta Poartă de a declara război Rusiei. În sinea lui şi el dorea acest lucru pentru că era convins de înfrîngerea turcilor, dar vedea cu surprindere că ambasadorul Tolstoi înclina — tocmai acum cînd momentul ar fi fost favorabil ruşilor — spre o înţelegere cu Înalta Poartă pentru a evita aderarea ei la alianţa cu Suedia. Domnul muntean continua totuşi să trimită la Kiev curieri cu scrisori pline de informaţii referitoare la pregătirile militare ale turcilor şi la zvonurile de război care circulau în cetăţile turceşti de la Dunăre şi la Constantinopol, expedie corespondenţa curentă a ambasadorului Tolstoi, arătă la timp stadiul pregătirilor de răscoală ale sîrbilor, dar nu mai constată nici o promisiune din partea corespondenţilor săi referitoare la începerea imediată a războiului împotriva turcilor. Dimpotrivă, în ianuarie 1710 tratatul de pace ruso-turc fu reînnoit — urmat de încheierea unui acord între cele două mari puteri pentru întoarcerea nestingherită a lui Carol al XII-lea în Suedia. Acest fapt îl determină să fie mai prevăzător în acţiunile sale şi să aştepte desfăşurarea evenimentelor. Un fapt veni să-i dea mai multă încredere în viitor şi acesta fu prilejuit de vestea morţii neaşteptate a hatmanului Ivan Mazepa.[1] I se păru că în acel moment i se lua o piatră grea de pe inimă. Pe noul hatman, Filip Orlik, fostul şef al cancelariei celui defunct, nu-l cunoştea bine, dar spera că acesta nu avea atîta cutezanţă să-l denunţe : şi chiar dacă s-ar fi întîmplat era mult prea tînăr să fie crezut şi putea oricînd să-i cumpere tăcerea cu bani mulţi. Şi totuşi în acele momente Constantin Brîncoveanu pierduse din vedere situaţia grea — egală cu o condamnare la moarte — în care se găsea Filip Orlik. Convenţia ruso-turcă în care se prevedea o colaborare pentru întoarcerea lui Carol al XII-lea în Suedia stabilea în acelaşi timp şi modalitatea extrădării de către Înalta Poartă a însoţitorilor defunctului hatman Ivan Mazepa, printre care se găsea şi fostul şef al cancelariei acestuia. De aceea, pentru a scăpa cu viaţă şi pentru a fi în acelaşi timp recunoscut de către sultan, Filip Orlik dădu o dovadă de credinţă faţă de

[1] A. A. C. Stourdza, op. cit., p. 275—276.

acesta denunțînd legăturile tainice ale domnilor și boierilor români cu Rusia, în frunte cu Constantin Brîncoveanu.[1] Pentru a fi crezut el predă în același timp corespondența secretă a acestora cu Petru cel Mare. Declarațiile sale fură confirmate de Talabă, agentul la Constantinopol al principelui Francisc Rákóczi II, folosit cîndva de stăpînul său în legăturile avute de acesta cu Petru cel Mare.[2]

Din toate acestea domnul muntean nu află nimic. În schimb el înțelese acum că războiul dintre Imperiul Otoman nu mai putea fi evitat din momentul în care în Moldova fusese numit ca domn Nicolae Mavrocordat, fost mare dragoman, fiul Exaporitului, iar la Constantinopol, ca mare vizir Teberdar Mehmed pașa, zis și Baltagi Mehmed pașa (baltagi însemnînd tăietor cu securea). Noul mare vizir se dovedi de la început sub influența contelui Poniatowski, emisarul lui Carol al XII-lea pe lîngă sultan. La numai trei luni de la numirea sa Înalta Poartă declară război Rusiei, iar contele P. Tolstoi, ambasadorul acesteia la Constantinopol, fu arestat și întemnițat în celebra fortăreață a celor 7 turnuri, numită Edicule.

---

[1] P. P. Panaitescu, *Călători poloni în țările române*, Buc., 1930, p. 143.
[2] *Documente Hurmuzaki*, vol. I, p. 370.

13. ZBUCIUMUL ŞI AMĂRĂCIUNILE UNEI CAMPANII MILITARE

În planurile de război ale turcilor împotriva Rusiei, Moldovei i se hărăzise un important rol, nu numai prin aşezarea ei geografică, ci şi prin conducerea ei politică. Aşezată la marginea imperiului, flancată de cetatea Benderului şi aşezările tătarilor din Bugeac, dispunînd de resurse bogate în provizii şi vecină cu Polonia, ea constituia locul de concentrare a principalelor forţe militare otomane. De aici, apoi, întreaga armată putea să pătrundă în stepele Ucrainei de sud pentru a înfrunta, poate în apropiere de Kiev, sau în altă parte, semeţia armatelor lui Petru cel Mare. În acelaşi timp, hoarda tătarilor din Crimeia urma să pustiască alte regiuni ruseşti, inclusiv întăriturile cetăţii Azov, ridicate ca un ghimpe ascuţit şi dureros în coasta Imperiului Otoman. Dar pentru ca toate acestea să se împlinească după voinţa Înaltei Porţi trebuia un om de nădejde pe tronul Moldovei. Numit cu aproape un an mai înainte domn al acestei ţări, Nicolae Mavrocordat nu satisfăcuse întru totul aşteptările sultanului, ci numai în parte pe ale marilor viziri. Or în cele 17 luni de dinaintea proclamării războiului împotriva Rusiei se perindaseră pe la picioarele tronului sultanului Ahmed al III-lea trei mari viziri [1] — fiecare manifestînd o anumită atitudine faţă de complicaţiile provocate de prezenţa lui Carol al XII-lea la Bender — dintre care abia ultimul, Teberdar Mehmed paşa, părea a fi omul potrivit pentru a stinge strălucirea faimei lui Petru

[1] M. Guboglu, *Sultanii şi marii dregători otomani*, în *Hrisovul*, vol. VII, 1947, p. 77.

cel Mare, obținută după lupta de la Poltava. Nicolae Mavrocordat se dovedise credincios Porții, apărase țara de jafurile boierilor autohtoni și ale bandelor de dezertori poloni, satisfăcuse în mod onorabil toate nevoile materiale ale distinșilor oaspeți suedezi și cazaci ucraineni, trimisese la timp tributul țării, dar numai atît. Nu expediase nici un emisar la Constantinopol pentru a sprijini cererile insistente ale monarhului suedez în scopul încheierii alianței militare cu Înalta Poartă și nici nu reușise să descopere vreo legătură tainică a lui Constantin Brîncoveanu cu Petru cel Mare, despre care se vorbea destul de mult. Dimpotrivă, el stabilise un schimb amical de solii și scrisori cu acesta, de îndată ce se instalase pe tronul țării la Iași, prin intermediul comisului Gheorghe Castriotul și marelui vameș moldovean Chiriță Hurmuzaki. [1] Acestea nu erau pe placul sultanului și nici al favoriților săi, cumpărați cu mulți bani de suedezi. Dar Nicolae Mavrocordat nu era agreat nici de hanul Crimeii, Devlet Ghirai, dușman neînduplecat al lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, de curînd decedat, tatăl aceluia care conducea acum treburile politice ale Moldovei. De aceea, mazilirea lui Nicolae Mavrocordat nu indica atît o orientare a Imperiului Otoman spre o alianță cu Suedia, cît influența pe care o avea hanul Crimeii asupra sultanului. Faptul fusese prevăzut nu de Constantin Brîncoveanu, ci de însuși Nicolae Mavrocordat, adînc cunoscător al politicii externe otomane. Și astfel, o dată cu declararea războiului împotriva Rusiei, la Constantinopol fu hotărîtă mazilirea domnului moldovean și înlocuirea lui cu Dimitrie Cantemir, acum bărbat în plină maturitate, pe care îl cunoșteau în Moldova numai bătrînii boieri de pe vremea cînd acesta era tînăr cocon domnesc.

Dar alegerea lui Dimitrie Cantemir pentru a fi numit domn al Moldovei nu fusese numai rezultatul simpatiei de care acesta s-ar fi bucurat din partea lui Ismail effendi, capuchehaiaua hanului tătarilor din Crimeia la Constantinopol — cum spunea cronicarul Ioan Neculce [2] — ci și al faptului că el era binecunoscut în cercurile politice otomane și europene din marele oraș de pe malurile Bosforului. Timp de mai bine de un deceniu, cît fiul de domn — strălucit erudit și desăvîrșit poliglot — își petrecuse viața în capitala imperiului, avusese prilejul să afle

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 172.
[2] I. Neculce, op. cit., vol. I, p. 251—252.

toate tainele politicii otomane față de puterile europene, să cunoască toate racilele care-l subminau, să vadă pe cîmpul de luptă de la Zenta cum celebrii ieniceri și spahii fugeau îngroziți din fața armatelor austriece, să prevadă apropiata prăbușire a unei societăți corupte și venale, care terorizase cîteva secole popoarele europene. În cercurile pe care le frecventa, Dimitrie Cantemir putea să întrețină convorbiri cu protejații Înaltei Porți, cu răsculații maghiari, în frunte cu Tököly [1], cu boierii Cantacuzini, Toma și Ștefan, care susțineau mai mult interesele lor personale, decît ale lui Constantin Brîncoveanu pe lîngă sultan și marele vizir, cu diplomații ruși (Tolstoi și Șafirov), francezi (de Ferriol baron d'Argental), englezi (William Paget și R. Sutton), olandezi (Colyer), cu marii dragomani din familia Mavrocordaților, cu înalții comandanți ai armatei otomane, dar și cu funcționari mărunți, care cîteodată săvîrșeau lucruri cu temei, greu de dezlegat mai tîrziu. Fără îndoială că nu i-au rămas necunoscuți nici emisarii lui Carol al XII-lea, în frunte cu contele Poniatowski, după cum a avut un permanent contact cu boierii moldoveni și munteni, ori de cîte ori era vorba de o nouă domnie în țările române.

Dar ceea ce părea mai important în numirea lui Dimitrie Cantemir ca domn în Moldova era faptul că Înalta Poartă urmărea ca prin el să-l mazilească pe Constantin Brîncoveanu, despre care se adunaseră toate dovezile „că-i de mult prea bun prieten muscalilor" [2]. Pe de altă parte la Constantinopol nu mai era de mult un secret prigonirea neîncetată dusă de domnul muntean împotriva neamului Cantemireștilor, încă de pe vremea cînd trăia bătrînul domn Constantin Cantemir, al cărui fiu aștepta acum să răsplătească suferințele îndurate. O vreme banii lui Brîncoveanu reușiseră să-l surghiunească pe tînărul Dimitrie în insula Chios, iar altădată să-i convingă pe bostangii să-l aresteze și să-l arunce în închisoare, de unde acesta a scăpat numai răscumpărat și refugiindu-se în casa lui de Ferriol, ambasadorul Franței. [3] Abia în 1706 intervenise un armistițiu între cei doi adversari, despre care toți erau siguri că nu va dura multă vreme.

---

[1] Dimitrie Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman, Creșterea și scăderea lui*, Buc., 1876, p. 455.

[2] Del Chiaro, op. cit., p. 108.

[3] P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir, Viața și opera*, Buc., 1958, p. 69.

Cercurile oficiale otomane erau convinse că prezența lui Dimitrie Cantemir la Iași putea să împiedice trecerea fățișă a lui Constantin Brîncoveanu de partea Rusiei, pe de o parte, iar pe de alta, să ajute în mod temeinic la mazilirea și arestarea domnului muntean. În schimb domnului moldovean i se promise, după lichidarea adversarului său, și domnia Țării Românești. Tocmai de aceea, plecînd din capitala Imperiului Otoman avea asupră-i două firmane de confirmare, ca domn în fiecare din cele două țări românești, pe care trebuia să le folosească la momentul potrivit.

Cu toate că avea oameni de credință la Constantinopol, pînă în palatul sultanului și al marelui vizir, Constantin Brîncoveanu nu putu să afle ce se hotărîse în divanul imperial cu privire la soarta lui. În schimb, pentru a nu da nici un prilej de bănuială adversarilor săi, răspunse cu promptitudine la cererea celor 500 de pungi de bani, necesari cheltuielilor armatei turcești și la toate contribuțiile de război în natură — ca de exemplu 600 de cai — impuse de calitatea sa de vasal ce avea față de Înalta Poartă.[1] Pe de altă parte însă, el nu înceta o clipă să trimită agenți cu scrisori lui Petru cel Mare și cancelarului Golovkin, potrivit vechilor sale angajamente. De data aceasta agenții munteni primiseră instrucțiuni să ocolească, pe cît era posibil, orașul Iași, în drumul lor către Kiev, pentru a nu fi surprinși de slujitorii moldoveni ai noului domn, recunoscut ca devotat pe deplin față de turci. Scrisorile domnului muntean din această vreme — spre deosebire de cele expediate pînă atunci — mărturisesc din ce în ce mai mult o justificată prudență și un entuziasm mai potolit în ceea ce privește cooperarea militară alături de Rusia. Se vede cu multă claritate că revenirea la formula politică experimentată cu succes, în urmă cu mai bine de un deceniu, cînd la București se prezentase solia secretă a regelui Poloniei August al II-lea, devenise acum o necesitate, în astfel de împrejurări. Cum s-ar fi putut altfel acționa cînd însuși Petru cel Mare continuă să evite începerea războiului cu turcii, pe calea unor negocieri, și cînd un contact direct cu armatele rusești era imposibil, de vreme ce noul domn al Moldovei era acum Dimitrie Cantemir, declarat încă de la Constantinopol de partea Înaltei Porți ? Urmînd aceeași linie politică, domnul muntean avea să reia vechile legături cu gu-

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 176.

vernul din Viena. Nu știu ce ar fi putut aduce sfîrșitul războiului ruso-turc și încă se temea că legăturile lui tainice cu Petru cel Mare ar putea fi descoperite, atrăgînd asupră-i mînia sultanului, și de aceea un adăpost sigur peste munți trebuia dinainte pregătit. Așadar, ca și unchii săi Cantacuzini, reafirmîndu-și sentimentele de supunere față de împăratul Iosif I, el solicită de la acesta protecția și ospitalitatea pentru el și familia sa. Răspunsul la scrisorile lui nu întîrzie și augustul monarh, nu numai că se arătă bucuros de cererea sa, ci îi trimise o dată cu diploma de confirmare a drepturilor sale în Transilvania și un prețios portret imperial, în semn de deosebită prețuire. [1] Așa se explică de ce în primăvara nefastului an 1711 se știa la Brașov ca și la Sibiu despre refugierea lui Constantin Brîncoveanu din cauza ostilităților dintre ruși și turci pe cale de a începe.

O dată cu primăvara însă ajunseră la București vești tot mai numeroase cu privire la pregătirile de război ale turcilor. [2] Se știa astfel că marele vizir strînsese o puternică armată pe cîmpiile rodnice de la Adrianopol, și de acolo urmînd vechiul drum militar peste Balcani și în lungul Dobrogei se îndreptă spre Dunăre, la Isaccea, unde urma să treacă fluviul pe un pod de vase. Planul de campanie otoman, păstrat în cel mai adînc secret, nu era întru totul cunoscut domnului muntean, dar i se transmise porunca marelui vizir de a veni cu oastea sa la Bender. De aceea el bănui că undeva în stepele Ucrainei se va da lupta decisivă cu armata rusă. Curînd însă curierii marelui vizir aduseră și alte porunci, fie pentru trimiterea la Isaccea la construirea podului a unei cantități de 24 000 de scînduri, fie a unui număr de cîteva sute de care cu provizii pentru armată. [3] Bineînțeles că domnul muntean răspunse favorabil tuturor cererilor Înaltei Porți, reînnoi atașamentul său față de aceasta, dar acționă cu o încetineală semnificativă — menită să explice noi modificări în atitudinea sa față de cele două mari puteri europene beligerante. În acele zile primăvăratice, favorabile de altfel unor operații militare, la Curtea domnească din București, la Mogoșoaia ca și în tabăra militară de la Gherghița se purtară îndelungi convorbiri între Constantin Brîncoveanu

[1] *Documente Hurmuzaki*, vol. IX, partea 1, p. 512 ; N. Iorga, *Viața și domnia...*, p. 203.
[2] I. Hammer, op. cit., vol. III, p. 346—347.
[3] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 176.

și unchiul său Constantin Cantacuzino stolnicul. Avertizați din timp de mișcările armatei ruse în drum spre Bender, de manifestul generalului Șeremetiev adresat locuitorilor Moldovei în ajunul intrării pe teritoriul acestei țări, de bănuielile care pluteau asupra lui Dimitrie Cantemir, dovedit a încetini în mod intenționat marșul său spre Bender și strîngerea de provizii necesare armatei otomane, cei doi conducători politici ai Țării Românești erau puși în situația să rezolve o importantă problemă de politică externă românească. Ei nu aveau de unde să știe că între Dimitrie Cantemir și Petru cel Mare se purtaseră îndelungi tratative, care duseră la încheierea — la începutul lui aprilie, la Luțc în Polonia [1] — a unui tratat de alianță antiotoman, pentru că noul domn moldovean ținea în mare taină legăturile lui cu Rusia, așteptînd numai clipa favorabilă să treacă făți împotriva Înaltei Porți. Erau însă convinși că o cooperare cu armata lui Petru cel Mare devenise acum posibilă și numai asupra alegerii momentului nu căzuseră încă de acord. Experimentatul diplomat Constantin Cantacuzino susținea că era foarte necesar ca nepotul său să se gîndească bine cînd trebuia să se lepede de jugul turcesc : pînă a nu trece oastea turcească peste Dunăre sau după ce va trece. [2]

În concepția politică a lui Constantin Brîncoveanu stăruia încă ideea că numai prezența unor puternice armate străine în țară, și eventual la București, ar fi putut să-l scoată de sub dominația Înaltei Porți. Ceea ce-i spunea stolnicul Constantin Cantacuzino cu privire la trecerea armatei ruse peste Dunăre nu-l mulțumea întru totul. El se întreba mereu : unde va trece Petru cel Mare Dunărea : la Isaccea sau la Giurgiu ? pentru că nu era același lucru. De aceea, ajunseseră la înțelegerea să mențină, ca și pînă atunci, legături tainice prin scrisori cu monarhul rus și să se aștepte momentul favorabil. Cît privește proviziile strînse pentru marele vizir, acestea puteau fi ușor îndreptate spre tabăra lui Petru cel Mare, dar numai după ce armata rusească va trece hotarele Țării Românești. [3]

În cursul acestor discuții, aprinse uneori, dintre nepot și unchi, reluate și la Albești, unde se stabilise vremelnic tabăra munteană, se născuse în mintea domnului o nouă soluție pentru

[1] P. P. Panaitescu, *Tratatul de alianță dintre Moldova și Rusia din 1711. 250 de ani de la încheierea lui* în *Studii*, 4/1961, p. 897—918.
[2] N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, Buc., 1902, p. 297.
[3] idem, p. 299—300.

ieşirea din impasul în care se afla. El îşi dădea seama că sfîrşitul acestui război nu-i putea fi în nici un caz favorabil, fie că victoria ar fi fost de partea Rusiei, fie a Imperiului Otoman. Şi într-un caz şi în celălalt el nu avea decît de pierdut, de vreme ce faţă de Petru cel Mare nu riscase prea mult, iar faţă de sultan se aventurase prea mult în relaţiile cu Rusia. Sfîrşitul războiului i-ar fi fost favorabil numai dacă acesta nu intra în faza bătăliei finale şi se încheia pe baza unor negocieri diplomatice prin intermediul lui sau al oamenilor săi de nădejde. De aceea, la începutul lunii mai, comisul Gheorghe Castriotul pornea într-o nouă solie spre tabăra rusească.[1] Verificat în atîtea împrejurări — fie cînd fusese trimis prima dată în misiune diplomatică la Moscova cu mai bine de un deceniu în urmă, fie cînd depusese în taină la Veneţia sume enorme de bani pe numele domnului muntean — acesta purta acum pe umerii săi o delicată misiune politică. Pentru a justifica prezenţa boierului său în tabăra adversă, Constantin Brîncoveanu făcuse cunoscut Înaltei Porţi planurile sale de mediaţie, respinse chiar de la început de stolnicul Constantin Cantacuzino ca şi de fratele său Mihai, fostul spătar.

Hotărîrea domnului, singur în faţa puternicei familii a Cantacuzinilor — avea să provoace o ruptură cu aceştia, menită să contribuie mai curînd sau mai tîrziu la pieirea sa. El nu ţinuse seama de ameninţările lor nici la Gherghiţa cînd poruncise să se expedieze de acolo armata ţării şi carele cu provizii, şi nici la Albeşti, „în Gura Urlaţilor",[2] unde se afla acum cît mai departe de Dunăre, de turci şi de ruşi şi mai aproape de valea Teleajenului, pe unde s-ar fi putut ajunge la Braşov mai uşor, în caz de nevoie. Mult timp Constantin Brîncoveanu fu obsedat de ideea renunţării la domnie şi a părăsirii ţării, spre a-şi regăsi liniştea, în ţări străine, aşa cum făcuse cu cîteva decenii mai înainte fostul domn Constantin Şerban şi despre pribegia căruia prin Polonia i se povestise pe cînd păşea tînăr pe treptele boieriei. Soarta vitregă a înaintaşului său, care a murit printre străini uitat de toţi, nu-l încîntase niciodată, iar numeroasa lui familie îl împiedică să ia o hotărîre în acest sens, deşi i-ar fi putut întreţine pe toţi aceştia cu averea sa fabuloasă, acumulată şi pusă la adăpost peste hotare, în Transilvania şi la Veneţia. La Albeşti, el hotărî să rămînă mai departe la cîrma

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 178—179.
[2] ibidem, p. 177.

țării și să înfrunte primejdia sprijinindu-se pe puținii boieri ce-i mai rămăseseră credincioși, și pe agerimea minții sale. Pentru a da mai multă putere planurilor sale el întruni sfatul țării, căruia îi comunică hotărîrea de a nu se alătura țarului Petru cel Mare, decît după ocuparea țării de către armatele acestuia, capabile de a o apăra împotriva turcilor.[1] Dar la Albești frații Cantacuzini acționară împotrivă-i, în așa fel, încît umbrira prin acțiunea lor politică pe aceea a nepotului lor. În cea mai mare taină, ei strînseră în jurul lor cu promisiuni deșarte un număr important de boieri și chiar pe mitropolitul țării, Antim, cu care sfătuindu-se, hotărîră să-l trimită în tabăra rusească pe marele spătar Toma, fără știrea domnului.[2] Acesta avea să-l convingă pe țar să înainteze cît mai degrabă spre hotarele Țării Românești, pentru a-l constrînge pe Constantin Brîncoveanu să acționeze făți împotriva Înaltei Porți, față de care acum — după părerea lor — era foarte supus. Astfel, într-o noapte de iunie, marele spătar Toma Cantacuzino, însoțit de o suită numeroasă, părăsi în mare taină tabăra munteană de la Albești și călăuzit de stolnicul Mihalcea Cîndescu din părțile Buzăului se furișă pe sub munte pînă în ținutul Vrancei, iar de acolo se îndreptă spre Iași, unde spera să întîlnească avangărzile armatei ruse.[3]

La aflarea acestei vești Constantin Brîncoveanu își dădu seama îndată de uneltirile Cantacuzinilor, pe care-i bănuia de mult, și numai încrederea în reușita misiunii comisului Gheorghe Castriotul și în averile sale fabuloase — pe care numai el le știa — îi dădu speranța că va scăpa de mînia marelui vizir și a sultanului.

Dar solia comisului Gheorghe Castriotul în tabăra rusească era lipsită de șorți de izbîndă chiar din momentul inițierii ei. Încheierea tratatului de alianță dintre Rusia și Moldova schimbaseră între timp efectiv planurile politice ale lui Petru cel Mare în sensul că acesta conta acum și mai mult pe ajutorul domnilor țărilor române și al popoarelor sud-dunărene pentru a înfrînge pe turci. De aceea alcătuise proclamații nu numai pentru locuitorii Moldovei, dar și pentru ai Țării Ro-

[1] Del Chiaro, op. cit., p. 105.

[2] Radu Popescu, op. cit., p. 201; *Istoria Țării Românești... 1688—1717*, op. cit., p. 111.

[3] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 180; Del Chiaro, op. cit., p. 105.

mânești și pentru sîrbi, bulgari, greci, albanezi, promițînd tuturor eliberarea de sub stăpînirea otomană. Comisul Gheorghe Castriotul, ca și marele spătar Toma Cantacuzino îl întîlniră pe Petru cel Mare la Iași, ca oaspete și aliat al lui Dimitrie Cantemir. Domnul moldovean era un mare erudit, dar mai puțin cunoscător în problemele militare. De teamă să nu fie surprins de tătari sau de turci, înainte de a face joncțiunea cu aliații lui, el chemase la Iași pe generalul Șeremetiev, comandantul avangărzii armatei rusești și prin aceasta modificase — în mod dezavantajos, cum se vădi mai tîrziu — planul de campanie al acesteia.

La Iași, în acele momente, în toiul serbărilor și petrecerilor domina un optimism general în privința rezultatelor campaniei împotriva turcilor, și numai problemele de aprovizionare produceau unele îngrijorări.[1] Domnul Moldovei nu reușise să strîngă la vreme provizii pentru armată, o secetă neprevăzută pustia întregul teritoriu al țării, iar armata marelui vizir ajunsese la Dunăre, pregătindu-se să o treacă pe la Isaccea. Propunerea pentru negocierea restabilirii păcii — posibilă încă — adusă de comisul Gheorghe Castriotul, fu respinsă de la început de Petru cel Mare și apropiații săi colaboratori în frunte cu Dimitrie Cantemir. Dimpotrivă soluția prezentată de marele spătar Toma Cantacuzino fu în întregime primită și sprijinită, o dată cu condamnarea atitudinii domnului muntean, calificat de minți înfierbîntate drept „trădător". Lipsa de provizii fiind acută, fu inițiată, la propunerea marelui spătar, o acțiune militară în spatele armatei otomane, menită să forțeze pe Constantin Brîncoveanu să treacă fățiș de partea Rusiei cu sutele sale de care cu provizii ce așteptau la Albești. Un corp de armată de cîteva mii de călăreți, desprinși din grosul forțelor militare rusești — o altă greșeală — călăuzit de marele spătar Toma Cantacuzino trebuia să ajungă în cea mai mare grabă la Brăila, să cucerească cetatea și apoi să distrugă podul de la Isaccea.

Astfel, în timp ce corpul expeditionar rus de sub comanda generalului Rönne se îndrepta spre Brăila, restul armatei ruse părăsi orașul Iași și împrejurimile sale și se îndreptă spre sudul țării să întîmpine pe marele vizir, care reușise să treacă Dunărea și înainta în interiorul Moldovei.

[1] I. Neculce, op. cit., vol. I, p. 286—292

Despre toate acestea Constantin Brîncoveanu nu avea să ştie decît după sfîrşitul războiului. Plecarea vărului său în tabăra rusească îl mîhnea şi-l îngrijora totodată. În jurul său boierii Cantacuzini încercau să dea noi dovezi de sinceritatea sentimentelor lor şi de ignorare a planurilor marelui spătar, acuzat acum de „viclenie", dar nimic nu-l mai putea convinge de nevinovăţia lor. Tabăra munteană mai stătu o vreme la Albeşti, apoi cu aprobarea Înaltei Porţi se dezmembră : o parte, însoţind sutele de care cu provizii, fu trimisă spre tabăra marelui vizir de la Dunăre, cu cealaltă, domnul ţării se întoarse la Tîrgovişte, unde intră cu un impresionant alai, la 29 iunie, spre a-şi întîlni familia şi pe credincioşii săi slujitori. [1]

Dar neliniştea continuă şi aici să-l chinuiască pe bătrînul domn muntean, care se apropia acum de vîrsta de 60 de ani. Boierii Cantacuzini răspîndiseră printre marii boieri ştiri despre apropiata intrare în ţară a lui Petru cel Mare în fruntea armatei sale şi-i îndemnau pe aceştia să ceară domnului să se declare pe faţă de partea ţarului, ca şi Dimitrie Cantemir, pentru că numai astfel va fi izbăvită ţara de stăpînirea otomană. Şi se găsiră printre boierii Curţii domneşti unii care, convinşi cu uşurinţă, nu ezitară să se facă ecoul urzelilor acestora. Pe de altă parte, îi fură transmise în taină lui Constantin Brîncoveanu un manifest — numit universal — răspîndit de generalul Rönne în regiunea Focşanilor, unul din acelea aduse de stegarul Vlasie pentru mitropolitul Antim, [2] precum şi copii de pe scrisorile primite de unchii săi Cantacuzini din partea ţarului, prin care acesta cerea cu neîntîrziere să se alăture acţiunii antiotomane. El rezistă la toate aceste provocări menite a-i schimba convingerile politice, chiar cînd primi scrisoarea ameninţătoare a generalului Rönne, prin care acesta îi cerea să vină personal în tabăra lui de sub zidurile cetăţii Brăila, recent cucerită, orice tergiversare avînd a fi considerată ca un act de duşmănie, Constantin Brîncoveanu nu-şi pierdu cumpătul şi rezistă. El încă nu vedea apărînd armate ruseşti pe teritoriul ţării sale, capabile să-l apere împotriva urgiei otomane, şi de aceea, refuzînd să răspundă mesajului generalului Rönne, continuă să se menţină pe linia promisiunilor. [3]

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 182.

[2] idem, p. 184.

[3] S. Callimachi, *Un document privitor la colaborarea militară româno-rusă*, în *Studii*, 3/1950, p. 178—179.

La cîteva zile după primirea acestei scrisori dispărură îndoielile cu privire la soarta războiului dintre ruşi şi turci şi în sfîrşit mulţi putură să respire în linişte, ca şi domnul ţării, că scăpaseră dintr-o mare primejdie. Mai întîi un călăraş dinspre Brăila aduse vestea părăsirii de către generalul Rönne a cetăţii recent cucerite şi a încheierii păcii între cele două împărăţii. Ulterior se putură afla mai multe amănunte despre modul cum se desfăşurase lupta între grosul forţelor celor doi beligeranţi. Un mataragi-başa, trimis de marele vizir pentru a-şi spori meritele în faţa tuturor şi mai ales a sultanului, povesti cum armata ţarului fusese oprită să înainteze spre Dunăre şi apoi silită să se retragă pînă cînd, împresurată cu totul şi supusă atacurilor furibunde ale ienicerilor şi spahiilor, fusese silită să ceară pace.[1] Acolo pe malul Prutului, lîngă Stănileşti, în cortul marelui vizir se purtaseră apoi negocieri în urma cărora se restabilise pacea între cele două împărăţii.

Vestea primită prin acest mataragi-başa nu-l încîntă pe Constantin Brîncoveanu, ci numai îl linişti o vreme, pentru că trecuse cu bine printr-o mare primejdie. Privind pe fereastra camerei sale de audienţă de la Tîrgovişte, de unde putea îmbrăţişa cu privirea lunca Ialomiţei, el ajunse la concluzia că nu prevăzuse astfel sfîrşitul războiului dintre turci şi ruşi, dar rezultatul aşa cum era îi permitea să se reabiliteze şi faţă de unii şi faţă de ceilalţi, în cazul în care i s-ar fi adus vreo învinuire, mai ales din partea Înaltei Porţi.

Evenimentele istorice consumate în vara anului 1711, la Brăila şi la Stănileşti pe Prut, şi în 1712 aveau să dezvăluie şi unele aspecte ale firii lui Constantin Brîncoveanu, spre deosebire de marii dregători din preajmă-i, şi uneori în contradicţie chiar cu sine. Persoane demne de crezare, ca de pildă secretarul domnesc de limba italiană, Antonio Maria del Chiaro, mărturisise că prudenţa excesivă a stăpînului său era însoţită în mod surprinzător, dar şi inexplicabil, de o naivitate de-a dreptul copilărească. În păstrarea secretelor de stat se luaseră întotdeauna cele mai severe măsuri: curierii erau foarte des schimbaţi, scrisorile trimise şi primite se redactau în cifru a cărui cheie se afla în posesia unui foarte redus număr de persoane, consfătuirile importante se ţineau în mare taină noaptea

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 189; *Documente Hurmuzaki*, vol. VI, p. 91—92.

tîrziu la palatul domnesc, dar mai ales la Mogoşoaia, emisarii din ţări străine pătrundeau în oraş deghizaţi în cine ştie ce negustori de mărfuri orientale sau veneţiene, şi multe altele. În schimb, domnul Ţării Româneşti acorda celor din jurul său — cu care colabora îndeaproape — o prea largă încredere, adesea nejustificată. Mai mult chiar, sosirea curierilor din tot felul de misiuni putea fi cunoscută de îndată nu numai în incinta Curţii domneşti, dar pînă în cele mai dosnice ulite ale oraşului, iar veştile, mai ales de la Constantinopol, făceau adesea obiectul de discuţie a numeroşilor negustori şi muşterii, mulţi dintre ei cu ample legături în ţări străine, unde uşor se puteau difuza apoi prin presă.[1] Naivitatea lui Constantin Brîncoveanu spori şi mai mult îndată ce află adevărul asupra condiţiilor în care fusese încheiată pacea provizorie între cele două împărăţii, ştire adusă pe de o parte de una din slugile comisului Gheorghe Castriotul, iar pe de altă parte de firmanul lui Ahmed al III-lea, care-i aducea vestea izbînzii marelui vizir. Astfel el dăduse crezare în mod sincer laudelor ce i se făcuseră de către marele vizir şi sultan cu privire la credinţa dovedită faţă de Înalta Poartă în timpul războiului cu Rusia şi nu-şi mai închipui nici o clipă că în acele momente un plan machiavelic fusese întocmit la Constantinopol pentru exterminarea familiilor Brîncovenilor şi Cantacuzinilor, dovedite şi de data aceasta trădătoare faţă de înaltul lor suzeran.

Aceeaşi naivitate îl făcuse să nu înţeleagă nici scopul cererilor exorbitante în provizii, oameni şi mijloace de transport pe care trebuia să le împlinească ţara la porunca marelui vizir : 30 000 de obroace de făină şi alte 50 000 obroace orz trimise la Bender pentru hrana armatei suedeze a lui Carol al XII-lea, 250 care — fiecare tras de patru cai — pentru transportul bagajelor augustului monarh în drumul său spre patrie — cum se hotărîse în tratatul ruso-turc, recent încheiat — 500 oameni pentru dresul drumurilor din calea convoiului lui Carol al XII-lea. Cu toate că timp nu mai era — pentru graba cu care trebuiau executate aceste porunci — domnul muntean obţinuse o bună parte din cantitatea de făină şi orz şi acestea numai din hambarele de pe moşiile sale, ca şi numărul de care şi oameni, numai pentru a nu da un nou prilej marelui vizir — acum bi-

[1] Del Chiaro, op. cit., p. 106.

ruitor şi încărcat de glorie — să-l mazilească.[1] Şi totuşi, curînd primi o nouă poruncă a lui Baltagi Mehmed prin care se admitea, fără vreo altă intervenţie, numai jumătate din cantităţile de făină şi orz, precum şi din numărul de oameni ceruţi anterior. Aceasta dovedea că pretextul căutat pentru a-l pierde fusese dejucat, iar relaţiile sale cu Înalta Poartă deveniseră un fel de joc între şoarece şi pisică, bineînţeles victima fiind el însuşi.

Vigilenţa domnului muntean fusese adormită şi cu un alt prilej, cînd cîteva luni mai tîrziu, bogatele sale daruri trimise cu o solie de opt mari boieri, dintre care nu lipseau marele ban Constantin Ştirbei, marele vornic Radu Golescu, marele pitar Grigorie Băleanu etc., fuseseră primite, atît de marele vizir, cît şi de hanul Devlet Ghirai în schimbul făgăduielii că se va interveni pe lîngă sultan pentru a nu mai fi supărată cu atîtea angarale „ticăloasa ţară". Dar sărmana ţară nu fusese scutită să plătească curînd după aceea mari despăgubiri negustorilor brăileni pentru răul ce-l făcuse oraşului şi cetăţii marele spătar Toma Cantacuzino, şi nici cele 50 de pungi de bani, pretinse de marele vizir, cu toate făgăduielile făcute. Din această cauză ca şi din multe altele anul 1711 avea să rămînă în amintirea locuitorilor Ţării Româneşti ca cel mai apăsător din domnia lui Constantin Brîncoveanu, fiecare din anotimpurile sale păstrîndu-şi caracteristica sa proprie : „*primăvara* cu multă răceală şi stricăciune în roade şi nesocotite păgîneşti porunci, gătiri de oaste, zaherale, cară, salahori şi altele ; *vara* cu lăcuste, pe alocurea cu secetă multă, cu lipsă de pîine, cu moarte în dobitoace, cu zarve şi grele răzmiriţe ; *toamna* cu multă lipsă şi pagubă în obiciuit bişugul ei, cu împuţinare de vin foarte, în poame şi în tot felul de bucate", aşa cum avea să-şi noteze în cronica sa logofătul Radu Greceanu.[2]

---

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 189—190.
[2] idem, p. 196.

14. VLĂSTARELE AU CRESCUT

Ca şi în tinereţe, domnul Ţării Româneşti iubea fastul şi măreţia, întîlnite odinioară la curtea împăraţilor bizantini, din care amintea adesea că se trăgea, iar în vremea sa de curţile monarhilor europeni. Un portret dăruit mînăstirii Muntelui Sinai ni-l înfăţişează purtînd o mantie din postav albastru, îmblănită cu hermină pe margini şi prinsă la gît cu o aplică bătută în rubin. De o parte şi de alta a pieptului pe mantie erau prinse cîte 12 rînduri de găetane, lucrate cu fir de aur. Pe sub mantie el poartă un halat strîns pe corp, cu mîneci lungi din atlas veneţian, manşetele mînecilor lungi fiind lucrate pe postav verde şi cu flori de aur. Halatul închis cu nasturi mărunţi pînă la jumătatea corpului este încins cu un brîu îngust din postav verde ca şi manşetele. Singura bijuterie pe care o purta era un inel de aur încrustat cu rubin, iar după moda vremii, se sprijinea adesea într-un baston scurt cu mînerul lucrat în argint şi de asemenea încrustat cu pietre preţioase. [1]

Impresia puternică pe care Constantin Brîncoveanu o făcea contemporanilor se datora nu numai luxului costumelor sale, modului plăcut în care vorbea, atenţiei cu care ştia să coplesească şi demnitatea pe care o arăta în toate împrejurările, dar şi înfăţişării sale întru totul. Chipul său oglindea de cele mai multe ori o blîndeţe şi o bunătate sufletească, umbrite numai rareori de grijile domniei. În sala divanului însă era adîncit în gînduri mai totdeauna. Faţa sa prelungă căpăta o umbră de

[1] M. Beza, *Urme româneşti la Muntele Sinai şi Mînăstirea Sf. Sava*, în *Boabe de grîu*, 10/1932, p. 458, 464.

îngrijorare, sprîncenele-i arcuite păreau mai groase, mustața castanie atingea marginile bărbii, iar ochii săi căprui apăreau parcă mai aprinși. La ospețe și petreceri, în schimb, chipul lui se lumina, fața-i părea mai albă, ochii parcă-i zîmbeau și mulțumirea unui ideal împlinit îl înconjura ca o aureolă. Și totuși, greutățile domniei îl ajungeau adesea pe Constantin Brîncoveanu, aflat încă în deplinătatea forțelor după mai bine de două decenii de cînd dobîndise tronul țării. Timpul zilei i se părea acum tot mai scurt pentru primirea curierilor de prin țară și de peste hotare, pentru tainicele întîlniri pe care le avea cu diferiți soli străini și boieri de credință, pentru ceremoniile la care era obligat să participe, pentru rînduiala judecăților diferitelor pricini, pe care cei năpăstuiți le așteptau cu mari nădejdi — știindu-l pe domn înțelept și priceput în asemenea împrejurări. Totuși, experiența acumulată din anii cînd împlinea funcții diferite în Divanul domnesc, dar mai ales de cînd cîrmuia singur destinele Țării Românești — și așa în vremi destul de tulburi — îl făcea să fie mereu dîrz și neobosit și cu mai multă încredere în acțiunile sale personale. Sfaturile unchiului său Constantin stolnicul îi erau folositoare și-l ajutaseră în multe împrejurări să răzbească mai ușor greutățile domniei. Totuși, uneori își dădea seama că în vorbele acestuia se strecurau prea multe poveți, și că adesea voința lui se izbea de a acestuia ca de un zid de nepătruns, cum îi era și gîndul.

Erau însă și zile pline de fericire, și pe acestea le trăia mai ales în mijlocul membrilor familiei sale numeroase, fie că participa cu aceștia la diferite ceremonii potrivit orînduielilor curții, fie în intimitatea iatacului domnesc. Cu aproape trei decenii în urmă, cînd îmbrăcase haina de mire și se însoțise cu domnița Marica, năzuise să trăiască înconjurat de multe vlăstare, care să-i asigure succesiunea și să-i alunge amărăciunile inerente vieții. În vremea sa, ca și mai înainte, prosperitatea unei case boierești sau domnitoare era socotită după numărul mare de copii. În neamul Craioveștilor, înrudit cu Brîncovenii — cu veacuri în urmă — Pîrvu Craiovescu avusese numai cinci copii (trei băieți și două fete), dar Mircea Ciobanul, în aceeași vreme, se bucurase în viață de a fi avut opt copii (trei băieți și cinci fete). Neamul Cantacuzinilor dinspre mamă se dovedise chiar mai prolific. Moșul său, bătrînul Constantin postelnicul,

ajunsese să aibă 12 copii (şase băieţi şi şase fete) [1] şi neamul Cantacuzinilor era acum puternic şi de temut.

Cînd a obţinut domnia, în casa lui Constantin Brîncoveanu prinseseră viaţă numai şase copii. La început se născuseră numai fete : Stanca (1676), Maria (1678) şi Ilinca (1682). Apoi au urmat : primul băiat, Constantin (1683), al cărui naş fusese însuşi Constantin stolnicul, unchiul său, al doilea Ştefan (1685) şi în fine din nou o fată, Safta (1686). Şi-ar fi dorit să aibă mai mulţi băieţi decît fete, şi mai la tinereţe, aceştia fiind mai de nădejde şi în putinţă să continue casa şi mărirea familiei sale. Căci văzuse cum la moartea domnului Şerban Cantacuzino fiul acestuia, Iordache, în vîrstă numai de opt ani nu putuse urca tronul ţării, cu toată lupta ambiţioasei sale mame de a-l ridica. În anii ce au urmat, doamna Marica i-a mai dăruit încă cinci copii : pe Radu (1690), pe Ancuţa (1691), pe Bălaşa (1693), pe Smaranda (1696) şi în fine, ultimul, pe Matei (1702), prîslea care număra acum abia zece ani. Mîndru de urmaşii săi, Constantin Brîncoveanu pusese ca toţi aceştia să fie zugrăviţi în fresca ctitorilor de la mînăstirea Hurezi, pe care o tîrnosise cu mare sobor de preoţi şi arhierei, în prezenţa mitropolitului Theodosie şi cu toată boierimea [2]. Pe vremea aceea cel mai mic vlăstar, Matei, nu se născuse, dar mai tîrziu poruncise să-l adauge şi pe el la poalele mantiei sale, lîngă celălalt fiu Radu. Cu cît era mai mare bucuria de a-i avea, pe atît era lipsit de putinţa de a-i privi laolaltă. Împrejurările n-o permiteau, cîţiva dintre ei fiind răzleţiţi pe alte meleaguri, departe de ţară, şi de aceea domnul Ţării Româneşti se retrăgea adesea în liniştea lăcaşului de la Hurezi, unde-şi adunase şi o bibliotecă valoroasă. Aici, privind la chipurile zugrăvite de meşteri pricepuţi, vlăstarele şi urmaşii săi îi păreau mai aproape. Pe fete le vedea îmbrăcate cu dulămi de serasir, brodate cu flori negre, cu blăni de samur, cu pieptare de brocărd de aur, cu rochii de tafta (roz, verzui, sau albastre), tivite cu o bordură de aur, încălţate cu conduri ţesuţi cu fir de aur, purtînd la gît şiraguri de mărgăritare, în urechi cercei, iar pe degete inele cu diamante şi smaralde. Cît priveşte pe băieţi, zugravii Constantin şi Ioan îşi dăduseră toată osteneala — plătită cu multă dărnicie — să-i picteze îmbrăcaţi cu dulămi de

[1] N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, op. cit., p. 79.
[2] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 64.

brocard de aur cu flori cafenii, căptușite și cu gulere mari și late de samur, cu anterie de serasir brodate cu flori negre, și căptușite, cu brîuri (verzi sau roșii) brodate cu fir de argint, cu mîneci strînse pe braț și cu manșete roșii, purtînd în degete inele cu diamante și smaralde, iar în picioare papuci țesuți cu fir de aur [1].

Grija pentru vlăstarele familiei sale nu se redusese numai la a-i rostui cu slujbe, soți și soții corespunzătoare rangului lor, ci a face din ele stîlpi puternici pentru chezășia neamului său. Pe fete le rînduise la casa lor, îndată ce le venise vremea măritișului, căsătoria lor fiind în același timp un mijloc de a se înrudi cu familiile altor boieri, tot atît de puternici. Cea mai mare, Stanca, primise la 16 ani de soț pe Radu beizadea, fiul fostului domn moldovean Alexandru Iliaș [2]. Tînărul era frumos, totodată înțelept și de treabă. Timp de șapte ani, cît i-a fost ginere, Radu Iliaș fusese inițiat în multe treburi politice de către socrul său și numai abuzul de băutură îl împinsese uneori la fapte necugetate și-i scurtase viața, lăsînd-o pe Stanca văduvă la numai 23 de ani. Maria ajunsese la 15 ani doamnă a Moldovei, ca soție a lui Constantin Duca, dar viața ei fusese scurtă, de numai 19 ani, și lăsase o mare durere în sufletul alor săi. Prin Ilinca neamul Brîncovenilor se înrudise o vreme cu al Mavrocordaților [3], în rîndul cărora Alexandru Exaporitul, marele dragoman, se impusese de conducător al destinelor Înaltei Porți de mai bine de două decenii. Și aceasta văduvă la numai 17 ani, își refăcuse viața măritîndu-se mai tîrziu cu marele logofăt Șerban Greceanu, descendent din Mihai Viteazul. Pe Safta o măritase Constantin Brîncoveanu cu marele căminar Iordache Crețulescu, înzestrat cu înalte însușiri sufletești și căruia toți boierii îi căutau prietenia și sfatul [4]. Prin Ancuța, domnul Țării Românești încerca să aibă de partea sa întreaga boierime moldoveană. Soțul acesteia era Nicolae postelnicul, fiul marelui vistier Iordache Ruset, cel care schimba, prin puterea minții, pe domnii țării. Bălașa primise de soț, tot la 15 ani, pe marele agă Ma-

[1] Al. Lepedatu, *Mînăstirea Hurezi*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, 1908, p. 73—78. N. Ghika-Budești, *Biserica mînăstirii Hurezi*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, 1909, p. 23—32.

[2] N. Iorga, *Viața și domnia lui Constantin Vodă Brîncoveanu*, Buc., 1914, p. 153.

[3] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 330.

[4] N. Iorga, op. cit., p. 154 ; *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 205—206.

nolache Lambrino, cu multe neamuri la Constantinopol, iar Smaranda, cea mai mică dintre fete, realizase prin măritişul ei (1712) cu Constantin postelnicul, fiul marelui logofăt Grigore Băleanul, un acord de familie : alianţa cu partida boierilor Băleni, adversară decenii de-a rîndul a Cantacuzinilor.

Domniţele pînă la vremea măritişului lor trăiseră în liniştea iatacului domnesc şi în atmosfera patriarhală de la reşedinţele Brîncovenilor de la Potlogi, Doiceşti, Mogoşoaia şi Obileşti, unde învăţaseră să buchisească primele slove româneşti şi greceşti, să îndrăgească talentul broderiei şi al reprezentării la curte de la doamna Marica. Coconii — băieţii — primiseră multe îndrumări din partea tatălui lor, dar mai ales a dascălilor străluciţi care se ocupaseră cu educarea şi instruirea lor. Copilăria şi adolescenţa şi-o petrecuseră, ca şi surorile lor, departe de intrigile de la curte, pe întinsele moşii ale familiei, în grija dădacelor, a grămăticilor şi logofeţilor. De la aceştia învăţaseră să scrie şi să citească româneşte şi greceşte, să cunoască tainele *Gromovnicului* şi *Rojdanicului,* să trăiască emoţiile inerente vieţii la auzul isprăvilor cuprinse în *Alexandria,* dar să şi vîneze iepuri şi prepeliţele cu uliul [1], să săgeteze fiarele încolţite de gonaci, să mînuiască sabia cu pricepere şi să călărească cu măiestrie, să poarte cu demnitate straiele domneşti şi să înveţe obiceiurile rafinate de la curte.

Coconii domneşti fuseseră ţinuţi o vreme departe de tainele cîrmuirii ţării, părintele lor socotindu-i a fi încă destul de cruzi pentru astfel de treburi, care ar fi cerut din partea lor multă fineţe şi rafinament. Totuşi prezenţa lor uneori în şedinţele divanului, în cancelaria domnească, la ceremoniile prilejuite de sosirea solilor şi ambasadorilor străini este o dovadă că pe măsură ce aceştia înaintau în vîrstă, erau iniţiaţi şi în treburile domneşti. Pe cel mai mare, pe Constantin, pe care-l considera şi succesor sigur, îl trimisese cîndva, împreună cu celălalt fiu al său Ştefan, şi cu alţi boieri, să-l reprezinte la nunta fiicei lui Gh. Banffi, principele Transilvaniei [2]. Pe Ştefan îl îndrăgea mult pentru mintea sa ascuţită şi înclinările sale către literatură. Acesta sub îndrumarea învăţătorului Sevastos Kimenitul, director al Şcolii domneşti de la mînăstirea Sf. Sava [3], deprin-

[1] N. Iorga, *Scrisori de familie ale vechilor Brîncoveni,* Buc., 1935, p. 12—14.
[2] *Cronicari munteni,* op. cit., vol. II, p. 119—120.
[3] *Documente Hurmuzaki,* vol. XIX, partea I, p. 304.

sese arta oratoriei, latina şi greaca şi dovedise multă pricepere la alcătuirea cuvintelor panegirice în cinstea sfinţilor Constantin şi Ştefan şi la sărbătoarea Adormirii născătoarei, tipărite de Antim Ivireanul [1]. El, ca şi fratele său mai mic, Radu, fuseseră cei mai buni elevi ai profesorului Gheorghe Maiota veneţianul [2].

Constantin Brîncoveanu nu ştia însă că pe tînărul spudeu, care semăna întru totul cu Constantin stolnicul, îl preocupau treburile domniei într-o mai mare măsură decît era îndrumarea părintelui său. Pentru aceasta el avea un sfetnic de taină în persoana cumnatului său Şerban Greceanu. Deşi locuia mai mult la Mogoşoaia, Ştefan ştia totuşi cînd soseau călăraşii cu scrisori de la Constantinopol şi ce fel de veşti cuprindeau acestea. Astfel, din unele din ele aflase cum se desfăşurau tratativele dintre guvernul otoman şi ambasadorul Rusiei sau în ce constau intrigile marelui vizir pe lîngă sultan, de cîtă încredere se bucura tatăl său în faţa lui Ahmed al III-lea şi pînă unde merseseră uneltirile Franţei, care dorea să reizbucnească războiul ruso-turc, cînd era posibil să se reîntoarcă, venind din Rusia comisul Gheorghe Castriotul, cîte victorii obţinuseră danezii împotriva suedezilor în Pomerania şi multe altele. Din aceleaşi surse ştia acum chiar de o scrisoare a reginei Angliei adresată lui Petru cel Mare, în care aceasta îi arăta că de nu va încheia pacea cu Înalta Poartă va acorda tot ajutorul său sultanului.

Şi Radu se dovedise cu înclinare spre învăţătură. Pe cînd încă nu împlinise 12 ani, putuse să rostească fără greşeală, în două rînduri, în faţa Curţii, cuvintele panegirice alcătuite de fratele său mai mare Ştefan. Mai tîrziu, tatăl său, Constantin Brîncoveanu, îşi aducea cu drag aminte de grija pe care tînărul de 22 de ani o arăta unui cal buestraş, anume Smardalac, din herghelia sa de la Doiceşti, rănit la picior în împrejurări necunoscute [3].

Pe Matei îl îndrăgiseră mai toţi din familie pentru că era mezinul, şi cel mai lipsit de puteri. Cu el se vorbea mai puţin pentru că acum era la vremea învăţăturii, tot cu dascălii de la Academia de la Sf. Sava. Un an mai tîrziu, în 1713, el putea

[1] I. Bianu şi Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche*, Buc., vol. I, p. 419—422 ; 441 ; 452—453.
[2] N. Iorga, *Scrisori de familie...*, p. 1—2.
[3] idem, p. 12.

totuşi să scrie greceşte, respectînd ortografia şi canoanele sintaxei [1].

Pe toţi aceştia, grijuliul părinte îi înzestrase cu întinse moşii, cu sate, cu vii, şi pivniţe de piatră şi cramă, cu rumîni, cu munţi împăduriţi, cu case şi curţi de piatră etc. Băieţilor le împărţise averea încă din 1708 printr-o diată redactată cu multă minuţiozitate şi fără părtinire. Pe lîngă acestea Constantin beizadea primise curţile de la Potlogi, Ştefan pe cele de la Mogoşoaia, Radu, Obileştii, iar Matei, Doiceştii. Căsătoriile celor şapte fete şi ale celor mai mari băieţi, Constantin şi Ştefan, fuseseră însoţite de alcătuirea foilor de zestre [2], care oglindesc o parte din imensele averi de care dispunea Constantin Brîncoveanu. Fetele primiseră aproape fiecare la fel : bijuterii alcătuite din : cunună, lefturi, cîteva perechi de brăţări şi cercei, numeroase inele cu diamante mari şi mici, şiraguri de mărgăritare şi salbe de aur, zeci de ii cu leasă de mărgăritare, numeroase dulame de lastră, de sarasir, de canovăţ cu blană de samur, rochii ghiordii şi brîne, aşternuturi alcătuite din plapomă, cearceaf, perine mari şi mici, covoare de mătase, oglinzi cu pervazuri de argint, veselă pentru masă alcătuite din zeci de tipsii de argint, cositor şi arămi, talere de argint şi cositor, tacîmuri, ligheane, sfeşnice, toate din argint, carete şi rădvane, trase de cîte 6 telegari, sute de oi şi mătci de stupi, zeci de boi, vaci, iepe, sate cu rumîni, vii, case în Bucureşti, zeci de ţigani robi etc. Băieţii primiseră prin foaia de zestre de asemenea inele cu diamante, cercei, brăţări, lefturi, lanţuri şi salbe, toate din aur, pentru soţii, haine pentru ambii tineri căsătoriţi (contăşuri, dulămi, rochii), veselă pentru masă (tipsii, talere, ligheane, sfeşnice), precum şi cîte o caretă trasă de 6 telegari.

Dar creşterea puterii casei lui Constantin Brîncoveanu era urmărită cu zîmbete ipocrite de rudele sale apropiate. Cantacuzinii, deţinători ai puterii în stat încă din vremea lui Grigore Ghica, care pusese să-l ucidă pe bătrînul postelnic Constantin la Snagov, reuşiseră să ocupe cu timpul slujbele cele mai importante în divan, ceea ce le dădea posibilitatea să controleze fiece pas al domnului ţării. Atotputernici pe lîngă domn erau acum fostul spătar Mihai şi stolnicul Constantin.

[1] *Documente Hurmuzaki,* vol. XIV, p. 524—525.

[2] Bibl. Acad. R.S.R. mss. 485 ; Şt. Greceanu, op. cit., p. 278—281 ; 285—313.

Primul e drept că nu avea decît fete, al doilea însă avea un fiu inițiat cu treburile politice — spătarul Ștefan, care nădăjduia într-o zi să ocupe tronul țării. Nu arătase aceasta niciodată, pentru că era destul de abil și rafinat, ca și tatăl său, de la care învățase și învăța încă arta de a urca treptele măririi, fără a arăta cîtuși de puțin că o dorește. După întîmplările nefericite din vara anului 1711 Constantin Brîncoveanu începuse să bănuiască dincotro vine amenințarea pentru sine și ai săi și încotro trebuie să se îndrepte atenția sa. Vlăstarele casei sale crescuseră, înfloriseră, dar parcă un nour se apropia să le întunece strălucirea

15. SFÎRŞITUL MĂRIRII ŞI AL BUCURIILOR

Încetul cu încetul Constantin Brîncoveanu putuse totuşi — în clipele atît de grele prin care trecuse — să se adapteze noii situaţii create în relaţiile ruso-turceşti şi să încerce să recîştige treptat încrederea sultanului Ahmed al III-lea şi a marelui vizir. De la Bucureşti, el urmărea tot timpul evoluţia tratativelor duse între solia baronului rus Şapirov şi demnitarii otomani, tratative tărăgănate voit de turci, aflaţi încă sub influenţa emisarilor lui Carol al XII-lea. Monarhul suedez, din tabăra sa de la Bender, reuşi chiar să atragă de partea sa simpatiile unor state ca Anglia şi Olanda, nemulţumite şi ele de noile succese ale armatei ruse în Saxonia şi ai căror ambasadori, potrivit instrucţiunilor guvernelor lor, acţionară de îndată împotriva ratificării păcii încheiate la Stănileşti. Refuzul lui Carol al XII-lea de a părăsi Imperiul Otoman — condiţie cuprinsă într-unul din articolele tratatului — încurcase şi mai mult lucrurile orientate acum de adversarii Rusiei spre redeschiderea ostilităţilor ruso-turce.

Rămas în legătură cu Petru cel Mare prin intermediul omului său de încredere comisul Gheorghe Castriotul, aflat acum în Rusia, Constantin Brîncoveanu expedia prin curieri la Kiev, ca şi mai înainte, informaţii cu privire la tot ce se petrecea la Constantinopol. De altfel şi el primea ştiri de aceeaşi natură din partea cancelarului Golovkin ca şi unchiul său stolnicul Constantin Cantacuzino. În felul acesta din nou începuseră prin scrisori cifrate să se ţească

planuri de luptă antiotomană, în care Țara Românească avea să joace rolul de intermediar între Rusia și popoarele sud-dunărene asuprite de turci. Pe această cale fusese reînnoit chiar și jurămîntul de credință al domnului muntean și al boierilor Cantacuzini față de Petru cel Mare. Scrisorile acestea cuprind vești din Constantinopol relativ la mediația Angliei și Olandei în problema relațiilor ruso-turce, pe cale de a fi din nou rupte, despre noile pregătiri de război ale turcilor și tătarilor, despre uneltirile lui Carol al XII-lea, despre noile pregătiri ale sîrbilor, gata să se răscoale împotriva turcilor, iar din Țara Românească, despre poruncile primite de domn pentru construirea de poduri peste Dunăre etc. Din scrisorile primite de la Kiev, unde se stabilise temporar comandamentul armatei ruse, Constantin Brîncoveanu putea să-și dea mai bine seama că guvernul rus luase unele măsuri pentru preîntîmpinarea unui atac prin surprindere din partea turcilor. Nu numai că din nou se făcuseră recrutări de ostași din cele mai îndepărtate părți ale țării și se strîngeau provizii pentru trupă și furaje, dar marelui spătar Toma Cantacuzino, înălțat la gradul de general, i se încredințase din primăvara anului 1712 sarcina ridicării și organizării luptei împotriva turcilor a popoarelor sud-dunărene și a țărilor române.

Prin intermediul unchiului său, Mihai Cantacuzino spătarul, acesta luase legături cu cîțiva comandanți ai poporului sîrb, Techelin, Vulin și Hagi, despre care se spunea că reușiseră să strîngă 30 000 de oameni și așteptau numai ordine pentru a se alătura armatei ruse, în momentul reizbucnirii războiului împotriva Înaltei Porți.[1] Desigur că prezența lui Toma Cantacuzino în rîndul principalilor comandanți ai armatei ruse și sarcina pe care o avea nu-l încînta de loc pe Constantin Brîncoveanu. Experiența campaniei din 1711 și mai ales relațiile tot mai reci de acuma intervenite între el și boierii Cantacuzini, rudele sale, îl determinară să nu se mai hazardeze ca în trecut să facă promisiuni, ci să se mărginească să transmită numai informații.

[1] N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, p. 264—273; L. E. Semenova, *Relațiile politice ruso-valahe (1712—1713)*, Moscova, 1966, p. 7.

Dar evenimentele luaseră un curs neașteptat. Același sultan Ahmed al III-lea, care nu de mult se înfierbîntase într-atîta împotriva lui Petru cel Mare, încît lansase un nou manifest de război împotriva Rusiei, revenea asupra hotărîrii sale și poruncea pașei de la Bender și hanului tătarilor să-l evacueze de îndată pe Carol al XII-lea de pe teritoriul Imperiului Otoman împreună cu trupele de suedezi și polonezi ce-l însoțeau.

O adevărată ușurare produse la București știrea și mai ales amănuntele aduse de un călăraș al domnului venit de la Bender, despre rănirea și capturarea monarhului suedez la capătul mai multor ore de luptă, încheiate cu incendierea și bombardarea taberei acestuia și cu moartea mai multor zeci de oameni din rîndul atacatorilor.[1] Cît privește ratificarea păcii dintre Rusia și Înalta Poartă din vara anului 1713, după aproape doi ani de tratative și negocieri, an de speranță pentru unii și deziluzii pentru alții, aceasta puse capăt multor nopți de veghe petrecute de Constantin Brîncoveanu și ai săi, aflați în anumite momente la capătul puterilor.

În toamna anului 1713, cînd se împlineau 25 de ani de rodnică domnie, care lăsaseră în urma lor brazde adînci în firea și chiar chipul domnului muntean — în anul următor împlinea și 60 de ani de viață — acesta, „într-o fărîmă de liniște și odihnă", cum spune cronica vremii, putu în sfîrșit să răsufle mai liniștit și să se gîndească la întîmpinarea acestui îndoit eveniment în mod deosebit. În acest scop, vara anului următor avea să înceapă prin mari serbări date în cinstea sa, urmate de un ospăț princiar oferit marilor boieri și intimilor curții, în timpul căruia înalții oaspeți urmau să primească cîte o medalie de aur purtînd chipul domnului. Una din surprizele rezervate acestui eveniment era și înlocuirea timpanelor și trîmbițelor de alamă de pînă atunci cu altele din argint. Se spera ca strălucirea lor și sunetele cristaline menite să anunțe sosirea domnului în mijlocul asistenței în sala festivă a palatului să producă o deosebită impresie și să sporească fastul, așa cum se întîlnea la numeroase Curți europene.[2]

[1] *Cronicari munteni, op. cit.*, vol. II, p. 216—217.
[2] Del Chiaro, op. cit., p. 112.

Ocupat cu astfel de pregătiri, care începuseră cu cîteva luni mai înainte de proiectata sărbătoare, cu apropiata căsătorie a fiului său Radu cu fiica fostului domn moldovean Antioh Cantemir, şi cu îndeplinirea ultimelor porunci ale Înaltei Porţi, pentru trimiterea la cetatea Hotinului — acum declarată raia turcească — a unui număr de cîteva sute de salahori şi care de transport şi a cîtorva mii de ocale de făină [1], Constantin Brîncoveanu nu putu să-şi dea seama că în jurul lui se ţesea o adevărată conjuraţie — care avea să-l piardă pe el şi pe întreaga familie — de către unchii săi Cantacuzini, în complicitate cu Mihai Racoviţă, fostul domn al Moldovei.

E drept că relaţiile dintre domn şi unchii săi se înăspriseră mai ales după fuga lui Toma Cantacuzino în tabăra rusească, dar din ele nu rezultaseră decît discuţii aprinse, fără să se ia vreo măsură severă — cum era firesc — împotriva lor, bănuiţi de complici ai fugarului. Puţine persoane din rîndul curtenilor şi slujitorilor auziseră despre nişte acuzaţii aduse de Constantin Brîncoveanu unchilor săi şi chiar de ameninţarea că-i va denunţa Înaltei Porţi pentru faptele lor, [2] dar toţi aceştia nu-l credeau în stare pe domn de aşa ceva. Şi dacă ar fi fost chiar aşa probabil acesta o făcea să curme din jurul său primejdia unor noi uneltiri. De data aceasta fraţii Cantacuzino acţionară în cea mai mare taină împotriva nepotului lor, mai ales că acum era în joc chiar soarta lor proprie. Iniţiativa nu pornise de la ei, ci de la Mihai Racoviţă, fostul domn al Moldovei, mazilit din domnie în toamna lui 1709. [3] Acesta nu putea uita uşor intervenţiile lui Constantin Brîncoveanu făcute după aceea pe lîngă înalţii demnitari constantinopolitani, fie de a-l ucide, fie de a-l surghiuni departe în vreo insulă din Arhipelag, numai pentru faptul că ştiind multe din legăturile sale cu Petru cel Mare putea fi oricînd un martor primejdios împotrivă-i. De aceea, pentru a se răzbuna, dar mai ales în speranţa recăpătării domniei în Ţara Românească, el promisese marelui vizir că va procura dovezile necesare pentru a-l demasca pe dom-

[1] *Cronicari munteni*, op. cit., vol. II, p. 225—227 ; *Documente Hurmuzaki*, vol. IX, partea 1, p. 529.
[2] N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, p. 303—304.
[3] M. Kogălniceanu, op. cit., vol. III, p. 54—55.

nul muntean ca hain față de Înalta Poartă, și pentru aceasta intră în legături cu spătarul Mihai Cantacuzino, promițîndu-i lui și fratelui său Constantin stolnicul obținerea iertării din partea sultanului de acuzațiile ce planau asupra lor. Cei doi frați Cantacuzini se învoiră cu Mihai Racoviță și-i dădură asigurări că ei vor strînge toate mărturiile necesare pentru denunțarea domnului muntean și chiar îl vor împiedica să fugă în Austria, numai să sosească la București porunca sultanului de mazilire.

Acțiunea fraților Cantacuzino împotriva lui Constantin Brîncoveanu începu de la sfîrșitul anului 1713, cînd o slugă a lor făcu un drum pînă la Brașov, pentru a procura de acolo copii după sigiliile marilor boieri în funcție. Apoi se alcătui celebra petiție redactată ca din partea boierilor țării, cuprinzînd capetele de acuzare împotriva lui Constantin Brîncoveanu. Acest fals istoric, puțin obișnuit în această epocă — întărit cu pecețile lucrate la Brașov — exprima nemulțumirea și indignarea întregii țări pentru faptele domnului, socotite ca nedemne față de Înalta Poartă: întreținerea unei corespondențe secrete cu diferite guverne europene, obținerea protecției din partea împăratului Austriei, cumpărarea de moșii în Transilvania, depunerea unor mari sume de bani la băncile străine, fuga lui Toma Cantacuzino cu știrea sa, împovărarea contribuabililor cu dări excesiv de mari pentru a se îmbogăți, și multe altele. Aceste capete de acuzare — din care multe erau bine cunoscute la Constantinopol [1] — trebuia să constituie un pretext pentru mazilirea domnului, adevăratul substrat fiind acapararea imenselor sale bogății, mai mult bănuite decît știute și apreciate cu cele mai fanteziste cifre. Cînd petiția ajunse la cabinetul marelui vizir prin intermediul vătafului de aprozi Constantin Diichiti, om de credință al Cantacuzinilor, de îndată se hotărî mazilirea lui Constantin Brîncoveanu.

Unele persoane din intimitatea Curții domnești, martore în primăvara lui 1714 la tragedia Brîncovenilor, mărturisesc că domnul muntean fusese prevenit din timp de soarta crudă ce i se pregătise, de către un medic levantin, Antonio Corea, care trăise o vreme la București ca medic al curții. Acesta, acum în slujba marelui vizir, aflase din întîmplare de hotă-

[1] A. A. C. Stourdza, op. cit., p. 89—93, 94—95; se știa din 1704.

rîrea de mazilire şi în speranţa de a-l salva pe binefăcătorul său se grăbi să-l anunţe printr-o scrisoare expediată printr-un dragoman grec. [1] Dominat de aceeaşi naivitate ca întotdeauna cînd era vorba de măsuri ce urmau să fie luate împotrivă-i, domnul nu dădu crezare celor relatate de prietenii săi din capitala Imperiului, mai ales că fu întărit în convingerea sa de părerea unor boieri din sfatul domnesc, necunoscători cu totul de conjuraţia boierilor Cantacuzini. Numai doamna Marica socoti că trebuie să existe o fărîmă de adevăr în vorbele prietenilor lor din Constantinopol, care le doreau binele şi-l sfătui pe soţul ei să mute curtea pentru o vreme, ca de obicei, la Tîrgovişte, aşteptînd acolo desfăşurarea evenimentelor. Oricum, mai aproape de hotarul Transilvaniei, la nevoie, ar fi putut ajunge în grabă pe la Rucăr şi Dragoslavele dincolo, la Braşov, în afara oricărei primejdii. Încrezător în anturajul său, în agenţii săi de pe malurile Bosforului, în banii săi care-l salvaseră întotdeauna de greutăţi, în protecţia, reînnoită de curînd, ce o primise din partea împăratului Carol al VI-lea al Austriei, Constantin Brîncoveanu refuză să asculte un asemenea sfat şi continuă să se ocupe mai departe de treburile domniei. Foarte curînd după aceea, fiica sa mai mare, doamna Stanca, muri după o prelungită şi chinuitoare agonie, cu halucinante viziuni, interpretate de cei din intimitatea Curţii domneşti drept o prevestire de nenorociri — pentru întreaga familie. [2] În ultimele sale clipe, nefericitul vlăstar brîncovenesc mărturisi celor prezenţi aflaţi la căpătîiul ei că-şi văzuse părinţii, fraţii şi surorile stropiţi de sînge şi în pline suferinţe. Ceea ce fusese numai o închipuire a unei muribunde, avea să fie o năprasnică realitate cîteva luni mai tîrziu.

Mazilirea produsă la începutul lunii aprilie 1714 fu pregătită în aşa fel încît nimic nu trebuia să dea de bănuit domnului muntean. Cu transmiterea firmanului sultanului fusese însărcinat capegiul Mustafa aga, vechi prieten al lui Constantin Brîncoveanu, de pe vremea cînd umblase pe la Constantinopol cu rosturi politice. De aceea, sosirea acestuia la Bucureşti nu provocă nici o îngrijorare, mai ales

[1] Del Chiaro, op. cit., p. 113.

[2] idem, p. 114. Stanca s-a îmbolnăvit în noaptea de 9/10 martie (s.n.) şi a decedat la 15 martie, iar mazilirea tatălui ei s-a produs la 24 martie (s.n.), adică 5 aprilie (s.n.). Vezi *Convorbiri literare*, 1892, p. 846—847.

că funcţionarul turc afirmase că merge la cetatea Hotinului să transmită cîteva porunci de-ale marelui vizir. Primirea acestuia la curte, în sala cea mare a spătăriei se făcu într-un cadru solemn. Domnul ieşi în întîmpinarea oaspetelui şi-i ură bun venit, dar acesta îşi dezvălui de îndată adevărata sa misiune. Fără să mai dea răgaz cuiva din cei prezenţi să protesteze, el scoase o năframă de mătase neagră şi o puse pe umărul lui Brîncoveanu, rostind în acelaşi timp cuvîntul „mazil", ceea ce însemna scos din domnie.[1] Luat prin surprindere, cel ce pînă atunci condusese destinele Ţării Româneşti amuţi pentru o clipă, apoi dîndu-şi seama de gravitatea faptului încercă să protesteze împotriva unei astfel de hotărîri nedrepte şi chemă în ajutor pe slujitorii săi. Nimeni nu putu însă intra în sala cea mare a spătăriei pentru că toate uşile erau acum păzite de turci înarmaţi din garda capegiului, veniţi o dată cu el la palatul domnesc. La porunca trimisului sultanului, fură chemaţi marii boieri — printre cei prezenţi aflîndu-se şi fraţii Cantacuzino — şi mitropolitul, cărora, într-un cadru solemn, li se citi firmanul împărătesc de destituire a lui Constantin Brîncoveanu din funcţia ocupată pînă atunci pentru vina de hainie. Întreaga asistenţă primi vestea cu mare teamă şi la cererea capegiului promise — garantînd cu viaţa şi averile lor — că vor da ascultare hotărîrii sultanului, împiedicîndu-l pe domn să fugă — sau să-şi ascundă averile. De îndată se luară măsuri pentru izolarea întregii familii domneşti de boieri şi de slujitorii curţii, şi de pecetluire a cămărilor şi beciurilor unde se găseau bunurile celui mazilit. În acelaşi timp, pentru a se preîntîmpina orice acţiune menită să ducă la salvarea lui Constantin Brîncoveanu şi alor săi, trimişii turci şi complicii lor — deci şi Cantacuzinii — răspîndiră zvonul apropierii de Bucureşti a unei mari armate otomane, pregătită să treacă prin foc şi sabie întreaga populaţie a oraşului în caz de răscoală împotriva Înaltei Porţi. Zvonul era în parte adevărat în sensul că într-adevăr a doua zi urma să intre în capitala ţării un detaşament de vreo 300 de oameni, condus de un imbrohor, dar numai pentru a escorta pe domnul mazilit, familia sa şi convoiul cu averile confiscate pînă la Constantinopol. Toate acestea dovedeau că acţiunea întreprinsă pentru mazilirea lui Constantin

[1] idem, p. 115—118 ; *Documente Hurmuzaki*, vol. IX, partea 1, p. 531.

Brîncoveanu fusese bine organizată, fapt datorat în mare măsură celor doi fraţi Cantacuzini, Mihai spătarul şi Constantin stolnicul.

În acele momente, cînd în sufletul tuturor membrilor familiei Brîncoveanu, în frunte cu cel mazilit, stăpînea spaima şi disperarea, cînd odăile unde cei proscrişi erau ţinuţi sub pază severă răsunau de bocetele şi ţipetele femeilor şi copiilor, iniţiatorii acestei conjuraţii se străduiau să culeagă cele mai bogate roade ale trădării lor. Noaptea tîrziu, cînd spiritele în oraş se mai potoliră, cei doi fraţi Cantacuzini avură lungi convorbiri cu capegiul Mustafa aga, în timpul cărora îi promiseră, lui şi imbrohorului ce urma să sosească, mari sume de bani pentru a fi ales ca domn marele spătar Ştefan Cantacuzino, fiul stolnicului. [1]

A doua zi, joi 6 aprilie 1714, imbrohorul sosi cu mare alai în Bucureşti şi la ora prînzului convocă la reşedinţa sa pe marii boieri pentru desemnarea noului domn. Aşa cum fusese prevăzut de mulţi, care începuseră să bănuiască pe Cantacuzini de iniţiatori ai mazilirii nepotului lor, alegerea căzu asupra lui Ştefan Cantacuzino, marele spătar, salutat cu ovaţii numai de devotaţii săi şi ai familiei sale. În lipsa unui caftan domnesc, noul ales fu îmbrăcat cu caftanul imbrohorului, pentru a se da mai multă autoritate hotărîrii luate, şi apoi condus la curte, unde se săvîrşiră ceremoniile obişnuite în astfel de împrejurări : ungerea de către mitropolit, înscăunarea; citirea firmanului, prezentarea omagiilor de către marii boieri.

Ipocrizia Cantacuzinilor fu atît de mare, încît ei nu ezitară să şi-o manifeste faţă de Constantin Brîncoveanu şi după mazilirea acestuia. Ei se arătară îndureraţi de nenorocirea abătută asupra rudelor lor şi promiseseră că îi vor ajuta să potolească mînia sultanului. Mai mult chiar, noul domn, Ştefan Cantacuzino, îndrăzni să treacă în odăile de la curte rezervate proscrişilor, şi acolo să sărute mîna vărului său. Demn în nenorocirea lui, domnul mazilit nu-i făcu reproşuri, aşa cum ar fi meritat pe deplin pentru fapta sa, a tatălui şi unchiului său Constantin stolnicul, ci cu multă politeţe îşi exprimă mulţumirea că domnia a fost dată unuia din neamul lor. [2]

[1] *Istoria Ţării Româneşti..., 1688—1717,* op. cit., p. 115 ; Radu Popescu, op. cit., p. 205.

[2] Del Chiaro, op. cit., p. 120.

A doua zi, într-un lung convoi de aproape 50 de carete și care, escortat de cîteva sute de turci, părăseau Curtea domnească din București Constantin Brîncoveanu și întreaga sa familie, îndreptîndu-se spre Constantinopol. El lăsa în urma lui multă durere și numeroase regrete, în amintirea anilor de prosperitate și liniște pe care-i oferise țării în timpul celor aproape 26 de ani de domnie. Încrezător în puterea banilor săi, care în atîtea împrejurări îl scăpaseră de mari primejdii — stăruia încă amintirea călătoriei la Adrianopol în 1703 — fostul domn al Țării Românești privea viitorul său și alor săi cu seninătate și pășea spre marele oraș de pe malurile Bosforului cu speranța că și de data aceasta soarta îi va fi favorabilă. De aceea, ajuns la Giurgiu el trimise o scrisoare noului domn al țării, vărului său Ștefan Cantacuzino, prin care-l ruga pe acesta să aibă grijă ca averea străbună să nu i se împrăștie, iar veniturile moșiilor sale, de orice fel, să se vîndă ca de obicei. [1]

[1] *Documente Hurmuzaki*, vol. XIV, p. 589.

16. ÎN TEMNIȚELE STAMBULULUI

La începutul sec. al XVIII-lea orașul Constantinopol, numit de turci Istambul sau Stambul, ținta finală a jalnicului convoi care ducea averea și pe membrii familiei lui Constantin Brîncoveanu, era capitala Imperiului Otoman de peste un sfert de mileniu. În 1453, oștile sultanului Mehmed al II-lea, împinse de fanatism și de dorința unor noi cuceriri, puseseră capăt prin lupte înverșunate stăpînirii bizantine, în urma unui asediu de 51 de zile, asediu în care-și pierduseră viața peste 60 000 de bărbați, femei și copii, în frunte cu ultimul lor împărat Constantin Dragases.[1] Așezat la hotarele a două străvechi continente, Europa și Asia, marele oraș de pe țărmul nordic al Mării Marmara străjuia de milenii antica strîmtoare a Bosforului, pe unde trecuse odinioară legendara corabie a Argonauților, și pe unde acum pluteau legănîndu-se fregatele, galioanele și barcazurile turcești, fluturîndu-și pe catarguri semnul semilunei. Privit dinspre mare Stambulul părea un colos de piatră în care măreția se împletea cu strălucirea : în lumina soarelui și sub razele lunii palatele sultanilor lucrate în marmură și sutele de geamii cu minaretele lor subțiri, ridicîndu-se cutezătoare spre înălțimile de azur ale cerului, păreau scăldate într-o pulbere de aur. Imaginea acestei splendori era completată de puternicele sale ziduri de incintă, înalte și groase, întrerupte pe țărmul mării și pe uscat, din loc în loc, de cele 400 de turnuri masive și cele 28 de porți monumen-

[1] G. Schlumberger, *Le siège, la prise et le sac de Constantinople par le turcs en 1453*, Paris, 1914, p. 343.

tale. Toate acestea întruneau în ansamblul lor atîta forță și măreție încît numai privindu-le aveai imaginea imensului imperiu. Construit ca și Cetatea eternă, Roma, pe șapte coline, marele oraș număra la această dată aproape 800 000 locuitori — cel mai populat din Europa și din Orientul apropiat [1] — a cărei compoziție era din cele mai eterogene, ca și cum aici la Înalta Poartă ar fi fost capitala Universului. Pe străzile sale înguste și întortocheate, cu case în marea lor majoritate de lemn, cu balcoane și sacnacsiuri se întîlneau la tot pasul oameni de toate neamurile și religiile : turci, tătari, arabi, greci, armeni, circazieni, albanezi, bulgari, negustori din diferite țări europene, mahomedani, creștini și mozaici, aparținînd celor mai diferite pături și clase sociale. Între zidurile acestui mare oraș, pe malurile Bosforului și Marea Marmara, avea să se consume ultimul act al tragediei Brîncovenilor. [2]

Mazilirea și arestarea domnului muntean fu cunoscută la Constantinopol cu mult înaintea sosirii sale acolo. Un călăraș trimis în grabă de imbrohor adusese această veste marelui vizir în mai puțin de cinci zile, și el fu răsplătit cu prisosință pentru silința de care dăduse dovadă. De îndată se luară măsuri împotriva rudelor și prietenilor celui mazilit. Mai întîi fu arestată capuchehaiaua țării, apoi una din fiicele lui Constantin Brîncoveanu — domnița Bălașa — sosită de curînd pentru a pregăti nunta fratelui ei Radu cu fata lui Antioh Cantemir. [3] Năpasta mazilirii se abătu asupra ei și asupra soțului ei Manolache Lambrino cu toată urgia. Casa unde locuiau — unul din palatele construite nu de mult de domnul muntean, acum mazilit [4] — fu ocupată de o ceată de bostangii și răvășită prin toate odăile pentru a se confisca tot felul de obiecte prețioase, declarate acum bunurile sultanului. Apoi pe domnița Bălașa o închiseră la temnița femeilor — Ceauș Emini, unde o chestionară, maltratînd-o chiar, zile de-a rîndul pentru a mărturisi presupuse bogății ascunse, iar pe soțul ei la temnița debitorilor — Başbachi Culi.

[1] R. Mantran, *Istambul, dans la seconde moitié du XVII-ème siècle*, Paris, 1962, p. 42—66.

[2] R. Mantran, op. cit., p. 60.

[3] C. Giurescu, N. Dobrescu, op. cit., p. 261.

[4] Despre casa de la San Ștefano, vezi *Documente Hurmuzaki*, vol. VI, p. 384.

Vestea mazilirii lui Constantin Brîncoveanu produse la Constantinopol multă uimire şi nedumerire în rîndul prietenilor săi. La Patriarhie, unde numele domnului muntean fusese cinstit întotdeauna pentru milele acordate bisericii şi slujitorilor ei, şi unde fuseseră mult apreciate strădaniile sale pentru eliberarea popoarelor sud-dunărene de sub stăpînirea otomană, hotărîrea Înaltei Porţi fu considerată ca o urgie abătută asupra întregii lumi creştine. Patriarhul Hrisant al Ierusalimului, aflat atunci în Capitala Imperiului, interveni de îndată pe lîngă marele dragoman Ioan Mavrocordat pentru iertarea lui Constantin Brîncoveanu, dar de la acesta nu reuşi să obţină decît promisiuni lipsite de certitudine, sinceritate şi speranţă.

După trei săptămîni de drum tristul convoi al domnului muntean mazilit, însoţit de întreaga sa familie, intra în Constantinopol prin poarta Adrianopolului şi, împotriva tuturor asigurărilor ce i se dăduseră, ocoli marea uliţă care ducea la seraiul domnilor munteni şi se îndreptă spre fortăreaţa Edicule. Aici Constantin Brîncoveanu fu despărţit de restul familiei sale şi închis într-una din celulele celebrei închisori de stat.

Veche din vremea stăpînirii bizantine, şi aşezată în partea cea mai sudică a oraşului, unde se găseau atelierele rău mirositoare ale tăbăcarilor, această fortăreaţă de formă pentagonală era străjuită de şapte turnuri, de unde îşi trăgea numele (edicule — 7 turnuri). În timpul stăpînirii otomane aici se păstrase o vreme tezaurul sultanilor, apoi cetatea deveni închisoare de stat, atît pentru înalţii demnitari turci, cît şi pentru cei europeni vinovaţi de a fi încălcat poruncile Înaltei Porţi. Turnurile sale înalte de peste 20 metri cu cîte patru-cinci etaje avînd săli de gardă, de interogatorii şi de execuţii, erau legate cu ziduri crenelate, păzite de ieniceri. Din vîrful lor se putea coborî prin interior pe scări de piatră în spirală pînă în celulele subterane rezervate celor condamnaţi, iar prin exterior în vasta curte pentagonală. În fundul temniţei erau şi înfiorătoarele puţuri de sînge, unde cei strangulaţi sau decapitaţi erau aruncaţi după execuţie.

Deşi se ştia prea puţin ce se întîmpla între zidurile fortăreţei, totuşi populaţia aflase că aici fusese sugrumat în 1622 sultanul Osman al II-lea în timpul revoltei ienicerilor, provocată de marele vizir Daud paşa, că aici suferise ani de temniţă mai mulţi diplomaţi europeni de seamă, ca rezidentul

genovez Spinola (1677) sau ambasadorul Rusiei P. Tolstoi (1710) și unii prizonieri de război ca venețianul Giuilio Andrea Rosina (1690—1699).

Regimul de detențiune la Edicule era aplicat celor condamnați potrivit cu faptele de care fuseseră făcuți vinovați. Distinși demnitari otomani intrați în dizgrația sultanului își petreceau aici restul zilelor, pînă cînd stăpînul lor hotăra, într-un moment de fantezie, grațierea sau executarea lor. Ambasadorii străini, ca și domnii țărilor române se bucurau totuși de cele mai multe ori de un regim mai puțin sever, putînd avea din cînd în cînd legături cu lumea exterioară, pînă la grațierea lor.[1] Aici își petrecuseră detențiunea în astfel de condiții Petru Cercel (1589—1590), domnul Țării Românești, și Mihai Racoviță (1709), domnul Moldovei, eliberați apoi nu atît pentru că li se recunoscuse nevinovăția, ci mai ales pentru că fuseseră plătite pentru ei sume mari de bani înalților demnitari turci. În liniștea celulei, nu de mult baronul rus P. Șapirov, închis în vremea cînd pacea încheiată la Stănilești nu fusese perfectată (1712—1713), putuse să învețe limba italiană de la unul din temnicerii săi, așa cum o declara el mai tîrziu.

Abia după ce a fost întemnițat și-a dat seama Constantin Brîncoveanu de motivul real al mazilirii și arestării lui. Sultanul și marele vizir urmăreau să-l despoaie de toate averile sale prin orice fel de mijloace, sub pretextul trădării. De aceea, la București prima grijă a imbrohorului fusese pecetluirea cămărilor domnești și a tuturor lăzilor unde se puteau găsi bani și obiecte de preț, de aceea fuseseră confiscate toate condicile de evidență a veniturilor și cheltuielilor țării. Șapte care din convoiul domnului mazilit transportau atunci rodul primelor cercetări de acest fel. Pentru același motiv — nu o știa, dar o va afla mai tîrziu — fusese ulterior arestat marele său vistier Ienache Văcărescu, doamna Bălașa și soțul ei Manolache Lambrino. După plecarea convoiului cu averea și familia Brîncovenilor, imbrohorul rămas mai departe la București întreprinsese investigații amănunțite — ajutat de frații Cantacuzini și de noul domn — în rîndul boierilor și al slugilor de la curtea domnească pentru a descoperi fabuloasa avere a celui mazilit,

[1] *Voyage de Corneille de Bruyn en Levant...*, vol. I, Haga, 1732, p. 234—236.

recunoscut de multă vreme ca cel mai bogat supus al Înaltei Porți și numit cu mult respect de turci Altîn bey, adică prințul aurului.[1] Odobașii imbrohorului răscoliseră în același scop, producînd stricăciuni ireparabile prin celelalte palate ale lui Constantin Brîncoveanu de la Mogoșoaia, Tîrgoviște, Potlogi, București și în casele domnești de la Pitești, Obilești și Caracal.

În prima lună de detenție lui Constantin Brîncoveanu i se ceru să-și declare întreaga avere, care potrivit obiceiului aparținea, după mazilire, sultanului întrucît interogatoriile la care fuseseră supuși vistierul său Ienache Văcărescu și ginerele său, Manolache Lambrino, nu dăduseră rezultate mulțumitoare. Aceștia spuseseră din cele ce știau, că cele mai mari sume de bani ar fi fost depuse la băncile din Veneția și Viena, în Olanda și chiar în Anglia. După îndelungi căutări la visterie se găsiseră numai vreo 4 000 taleri, iar prin odăi și cămări numai obiecte de preț (argintărie, blănuri, giuvaeruri) — totuși o adevărată avere.[2] Pe de altă parte, marele tefterdar calculase de pe condicele țării valoarea averii imobile din țară și din Constantinopol, precum și veniturile moșiilor domnului muntean mazilit, dar rezultatele nu satisfăceau nici pe departe poftele nesățioase ale sultanului și marelui vizir. Ca și vistierul său, Constantin Brîncoveanu mărturisi la primul său interogatoriu numai sumele de bani depuse la băncile din Veneția, știind cu certitudine că nu-i vor fi confiscate avînd în vedere relațiile încordate dintre Veneția și Înalta Poartă. Acest fapt îndîrji pe marele vizir Damad-Ali pașa, care porunci să se înăsprească regimul de detenție al domnului mazilit. Constantin Brîncoveanu fu transferat de data aceasta într-o celulă umedă și întunecoasă, în care lumina venea numai din tavan pe o ferestruică, hainele domnești i se schimbară cu altele ordinare și zdrențuite. Tot acum i se aplicară și primele torturi pentru a-l determina să mărturisească adevărul. La numai două luni de la sosirea în Constantinopol fu supus la tortura întinderii pe roată, la cetluirea capului cu un cerc de fier, la arderea cu fierul înroșit în foc pe piept și pe spate, la înțeparea mîinilor și picioarelor. Dar dîrzenia celui mazilit se do-

[1] Del Chiaro, op. cit., p. 108, 122.

[2] idem, p. 122 ; vezi inventarul averii lui C. Brîncoveanu aflat la Brașov în *Documente Hurmuzaki,* vol. VI, p. 134—140.

vedi mai mare decît chinurile îndurate şi nici o mărturie în plus nu-i mai fu smulsă.[1] Temnicerii săi recurseră atunci la măsuri perfide. Întîi îl ameninţară că şi fiii săi vor fi nevoiţi să suporte aceleaşi torturi, apoi, spre surprinderea tuturor, şi mai ales spre nedumerirea unchilor Cantacuzini, fu eliberat din închisoare şi transferat cu toată familia sa la seraiul ţării din cartierul Galata. Prin oameni din intimitatea marelui vizir i se dădură asigurări că fusese iertat de temniţă şi i se făcură promisiuni pentru recăpătarea tronului Ţării Româneşti, dacă nu pentru el, cel puţin pentru fiul său mai mare, Constantin. Se părea că din nou soarta surîdea marelui domn, care, naiv ca întotdeauna, începuse să creadă în milostenia otomană. De aceea, el reluă legăturile prin scrisori şi curieri cu prietenii săi din Constantinopol, din ţară şi din Transilvania pentru a le anunţa apropiata sa reîntoarcere la Bucureşti.[2] Una din aceste scrisori a fost adresată şi negustorului şi omului său de încredere Manu Apostol, căruia fostul domn dădea unele instrucţiuni cu privire la punerea în siguranţă a averilor ce le deţinea peste hotare, la Braşov. Dintre toţi intimii săi acesta era atunci cel mai de preţ pentru domnul mazil. De la el Constantin Brîncoveanu nu mai avea ştiri din ziua de 5 aprilie, ziua sosirii în Bucureşti a imbrohorului, cînd, întîmplarea sau previziunea mai curînd, făcuse ca el să fie trimis la Braşov cu mari sume de bani şi cu o bună parte din lucrurile sale de preţ (vase, tacîmuri, sfeşnice lucrate toate în aur şi argint, obiecte de podoabă, coroanele domneşti cu diamante şi rubine, oglinzi veneţiene, stofe şi covoare persane, lenjerie şi perne roşii de mătase şi cu fir de aur, săbii turceşti bătute cu rubine şi smaralde etc.), documentele de interes politic şi particular, pentru a fi puse la adăpost de lăcomia turcilor. Tot în acele zile, alţi agenţi de-ai săi plecaseră cu mari sume de bani, ridicate la cîteva zeci de mii de galbeni, pentru a le încredinţa spre păstrare, fie patriarhului Ierusalimului, Hrisant, fie ambasadorului Angliei din Constantinopol.[3]

[1] N. Iorga, *Documente şi regeste privitoare la Constantin Vodă Brîncoveanu*, Buc., 1907, p. 71 ; *Documente Hurmuzaki*, IX, partea, 1, p. 536.
[2] C. Giurescu, N. Dobrescu, op. cit., p. 174—175.
[3] N. Iorga, *Documente şi regeste...*, op. cit., p. 77 ; *Documente Hurmuzaki*, vol. IX, partea I, p. 530.

Poate că una din aceste scrisori să fi căzut în mîinile oamenilor marelui vizir şi să-l fi descoperit în faţa duşmanilor săi. Mai sigur rămîn însă intervenţiile boierilor Cantacuzini, aflaţi în ţară — intervenţii însoţite de bani şi plocoane — care se temeau ca de moarte de reîntoarcerea fostului domn. Vărul său Ştefan Cantacuzino, acum domn, trimisese instrucţiuni capuchehaialei sale din Constantinopol, marelui logofăt Radu Dudescu, şi banului Constantin Ştirbei pentru ca prin armahzaruri să denunţe mai departe pe Constantin Brîncoveanu.[1] Toate acestea îşi făcură de îndată efectul. De aceea, la numai trei zile de la iertarea sa, fostul domn fu din nou arestat şi întemniţat la Edicule. De data aceasta, el fu interogat şi chinuit cu mai multă cruzime pentru a face noi mărturisiri. Astfel, la început de trei ori în timp de nouă zile călăii îl scoaseră din celula sa subterană şi-l duseră la cunoscutul loc de schingiuire, numit Fornetta. Acolo împreună cu fiii şi ginerii săi şi în faţa doamnei Marica şi a fiicei sale Bălaşa fu torturat din nou. Numai aşa se putu da de urma banilor ascunşi în apartamentul patriarhului Ierusalimului şi la ambasada engleză din Constantinopol, sume ridicate la cîteva zeci de mii de galbeni. Ulterior torturarea lui continuă mai rar în săptămînile următoare, pînă cînd se avu certitudinea că nu se putea smulge nici o mărturisire nouă. Abia după o ultimă încercare, prin care i se promise că va scăpa cu viaţă dacă va plăti o sumă exorbitantă de bani, călăii săi îi hotărîră executarea în public.

La 15 august, într-o duminică, Constantin Brîncoveanu, cu patru fii ai săi şi cu Ienache Văcărescu, marele vistier, fură scoşi din temniţa fortăreţei Edicule şi duşi spre locul de execuţie. Tristul convoi format din cei şase osîndiţi, cu capul descoperit, în picioarele goale şi îmbrăcaţi numai cu o cămaşă lungă, legaţi în lanţuri şi păziţi de o puternică escortă, străbătu în zorii zilei uliţele prăfuite ale Constantinopolului, îndreptîndu-se spre una din pieţele de lîngă marele serai al sultanului, pe malul Cornului de aur, în faţa cartierului Galata, locul obişnuit pentru executarea sentinţelor capitale ale oamenilor de seamă. La spectacolul sîngeros — unul din distracţiile populaţiei capitalei imperiului — privi însuşi Ahmed

[1] *Istoria Ţării Româneşti... 1688—1717*, op. cit., p. 118—119.

al III-lea dintr-un foişor din marginea pieţii şi numeroşi oaspeţi străini, printre care mai mulţi ambasadori europeni. Se puteau vedea printre aceştia din urmă reprezentanţii diplomatici ai Rusiei, Austriei, Franţei, Angliei, Veneţiei, Olandei, Poloniei şi chiar Suediei.[1]

În mijlocul pieţii, într-un loc rezervat celor osîndiţi, înconjurat din toate părţile de mai multe şiruri de ieniceri — la un semn al sultanului — călăul reteză rînd pe rînd capetele marelui vistier Ienache Văcărescu, a celor patru fii ai lui Constantin Brîncoveanu şi în sfîrşit al domnului muntean mazilit. În acele clipe, de supremă durere, complet ruinat şi despărţit pentru totdeauna de ai săi, se spune că fostul domn avu totuşi tăria să împiedice turcirea celui mai tînăr dintre fiii săi, Matei, care recursese la această hotărîre disperată numai ca să scape cu viaţă — refuzînd să-şi dea consimţămîntul, cum era legea.[2]

După execuţie, capetele celor ucişi fură înfipte în vîrful sulţelor şi purtate pe uliţele oraşului, în timp ce corpurile lor rămaseră expuse în văzul mulţimii. Abia spre seară ele fură ridicate şi transportate pentru a fi aruncate în apele mării, cum se obişnuia în astfel de împrejurări.

Cei rămaşi în viaţă din familia Brîncovenilor avură în continuare de îndurat mari suferinţe. Doamna Marica şi fiica sa Bălaşa fură deţinute aproape un an de zile la Bostangi-başa, unde fuseseră condamnate la închisoare pe viaţă. Abia după ce, prin intermediari, fură obligate să plătească 200 000 de florini, ele reuşiră să fie eliberate şi numai exilate în regiunea Kutaieh, pe ţărmul de nord al Mării Negre, în Anatolia.[3] Banii necesari răscumpărării libertăţii fuseseră împrumutaţi cu o enormă dobîndă de 30% de la bancheri constantinopolitani, garantîndu-se plata lor cu averile imobile din Ţara Românească şi din Transilvania şi cu banii depuşi cîndva la Veneţia, care scăpaseră de lăcomia turcilor. După un surghiun de trei ani, cînd luă sfîrşit noul război austro-turc (1716—1718), încheiat cu zdrobirea armatelor otomane, supravieţuitorii familiei

[1] P. P. Panaitescu, *Călători poloni...*, op. cit., p. 144 ; *Documente Hurmuzaki*, vol. IX, partea 1, p. 537.

[2] *Istoria Ţării Româneşti..., 1688—1717*, op. cit., p. 119.

[3] V. Drăghiceanu, *Mormîntul lui Constantin Brîncoveanu Basarab Voevod, în Bul. Com. Mon. Ist.*, 1914, p. 118.

Brîncovenilor putură să se reîntoarcă în ţară, iar mai tîrziu în 1720 să aducă şi rămăşiţele pămînteşti ale lui Constantin Brîncoveanu din insula Halki, din mijlocul Mării Marmara, pentru a le îngropa în taină la biserica mînăstirii Sf. Gheorghe Nou din Bucureşti. Multă vreme nu s-a ştiut de existenţa mormîntului fostului domn [1] de teama turcilor, care n-ar fi îngăduit niciodată ca osemintelor unui rebel împotriva sultanului să li se acorde o astfel de cinste.

[1] Mormîntul a fost descoperit în iunie 1914. Vezi V. Drăghiceanu ziarul *Universul* din 12 iunie 1914 şi *Neamul românesc*, din 8 oct. 1914. În dec. 1932 s-a deschis mormîntul lui C. Brîncoveanu de către specialişti arheologi. Cu acest prilej s-au descoperit mai multe oseminte, dovadă că în acelaşi loc mai fuseseră înhumaţi fiica sa Bălaşa şi nepotul său Grigore Brîncoveanu, ultimul decedat în 1832.

17. PILDĂ PESTE VEACURI

Sfîrşitul tragic al lui Constantin Brîncoveanu şi a fiilor săi a fost cunoscut în Ţara Românească nu mult timp de la consumarea spectacolului sîngeros din piaţa de lîngă marele serai al sultanului. O vreme, amănuntele povestite trunchiat au circulat într-un cerc restrîns de intimi ai rudelor celor exterminaţi cu atîta cruzime. Noul domn Ştefan Cantacuzino, despre care marii boieri ştiau că se silise din răsputeri să răpună pe vărul său de curînd mazilit, n-ar fi îngăduit una ca asta, şi toţi se temeau de oamenii lui şi de turcii care încă mai colindau prin ţară să afle cît de cît din averile lui Constantin Brîncoveanu. De altfel şi războiul dintre austrieci şi turci (1716—1718), care a adus multă suferinţă şi pustiire pe unde s-au purtat luptele, i-a împiedicat pe oameni o vreme să se mai gîndească la altceva decît la propriile lor necazuri. Nici chiar mazilirea lui Ştefan Cantacuzino şi arestarea lui, a tatălui său, Constantin stolnicul, şi a unchiului său, Mihai spătarul, la numai un an de la moartea lui Constantin Brîncoveanu, nu impresionă prea mult pe contemporani, ci mai mult îngrozi pe intimii lor bănuiţi de complicitate. Adversarii Cantacuzinilor văzură în aceasta o dreaptă pedeapsă pentru uneltirile şi răutăţile lor de pînă atunci.

După încheierea păcii de la Passarowitz (1718) prin care se smulgea din trupul Ţării Româneşti o întreagă provincie — Oltenia — ce avea să stea sub stăpînirea austriacă timp de 21 ani şi după numirea lui Ioan Mavrocordat ca domn al ţării lucrurile se mai potoliră. Noul domn, cîndva înrudit cu Brîncovenii, stărui, se pare, pe lîngă Înalta Poartă să se acorde o

amnistie familiei acestora, fapt care ușură văduvei doamna Marica reîntoarcerea în țară pentru a-și revedea fiicele de care fusese despărțită timp de patru ani și să reintre în posesia averilor familiei. Atunci fură cunoscute cu mai multă amploare suferințele lui Constantin Brîncoveanu la Edicule, chinurile la care fusese supus și modul cum a suportat cu tărie să vadă uciderea celor patru fii ai săi. Povestirea lor circula acum în voie, din gură în gură, printre boieri, printre oameni și tîrgoveți, în lumea satelor, de la vadurile Dunării pînă spre crestele împădurite și ninse ale Carpaților. Refuzul domnului mazilit de a accepta turcirea fiului său mai mic, Matei, și hotărîrea lui de a-l vedea mai bine murind decît să calce legea strămoșească creă în imaginația celor ce ascultau această relatare o apoteoză în jurul numelui lui Constantin Brîncoveanu. Așa luă naștere, încetul cu încetul, o povestire în versuri populare, numită *Istoria lui Constantin Vodă Brîncoveanu* [1], în care se prezenta nu atît viața și domnia acestuia, ci condițiile dramatice ale mazilirii și morții sale. Înzestrată cu reale calități de cronică, această producție literară era menită să explice în rîndul maselor cauzele morții fostului domn al țării, să indice pe cei vinovați de suferințele și moartea lui, să arate ascultătorilor ce învățătură se poate trage din lucrurile „înșelătoare și amăgitoare" existente în lume. Cîntecul lui Constantin Vodă Brîncoveanul a circulat nu numai în Țara Românească și în Moldova, dar și în Transilvania [2], reamintind contemporanilor domnului mazilit și generațiilor următoare suferințele unuia din domnii români, care a înțeles la vremea sa suferințele întregului popor român și pe care încerca să-l smulgă de sub dominația sau stăpînirea otomană cu puterile limitate de care dispunea. El a fost în veacurile ce au urmat, alături de mențiunile lapidare ale cronicelor, mesajul care vestea noilor generații amintirea unuia din domnii Țării Româ-

[1] *Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII—XVIII)*, Buc., 1967, p. 55—68.

[2] El a inspirat creația dramatică populară în rîndul minerilor din nordul țării sub numele de „Constantinul", piesă în versuri recitată pe o melodie, vezi I. Mușlea „Cîntare și vers la Constantin". Sfîrșitul lui Brîncoveanu în repertoriul dramatic al minerilor români din nordul Transilvaniei în Studii de istorie literară și folclor, Filiala Cluj, 1964, p. 21—61.

neşti, cei mai de seamă prin felul cum a ştiut să acţioneze în vremuri de grea cumpănă şi prin valorile culturale rămase de pe urma lui.

În secolul al XIX-lea, în epoca în care romantismul a pătruns în concepţiile creatoare ale scriitorilor, istoricilor şi artiştilor plastici, amintirea sfîrşitului tragic al Brîncovenilor a constituit izvorul de inspiraţie pentru cîteva creaţii artistice şi literare. Începutul îl face pictorul Constantin Lecca cu realizarea tabloului *Moartea lui Brîncoveanu.* Mai tîrziu figura lui Constantin Brîncoveanu a inspirat scriitorului N. D. Popescu povestirea istorică *Constantin Brîncoveanu,* iar Antoniu Roques va scrie o piesă de teatru în patru acte, care trebuia să constituie libretul unei opere proiectată de compozitorul român George Ştefănescu.[1]

Opera „Constantin Brîncoveanu" a fost realizată abia după o jumătate de veac în 1933—1934 de compozitorul Sabin Drăgoi, a cărei reprezentare a avut loc prima dată în toamna anului 1935 la Opera Română din Bucureşti.

Dramatizarea ultimelor luni din viaţa lui Constantin Brîncoveanu a constituit o preocupare chiar pentru marele istoric român Nicolae Iorga, cu prilejul împlinirii a două secole de la execuţia domnului Ţării Româneşti şi a fiilor săi pe malul Bosforului.[2]

Amintirea lui Constantin Brîncoveanu la peste un sfert de mileniu de la sfîrşitul său tragic impune de fiecare dată respect şi admiraţie în acelaşi timp pentru puternica sa personalitate politică şi culturală, recunoscută cu prisosinţă chiar de contemporanii săi. În istoria poporului român domnia lui rodnică şi de lungă durată, asemănătoare, pentru o epocă mai apropiată, cu a strămoşului său Matei Basarab, a însemnat o strălucită perioadă de prosperitate economică, de înflorire culturală şi politică. Făcînd faţă unor greutăţi extraordinare — dacă ne gîndim la epoca în care a trăit — domnul muntean a putut nu numai să menţină neştirbită integritatea te-

[1] Antoniu Roques, *Constantin Brîncoveanu,* dramă istorică în patru acte (jucată pentru prima oară la 6 noiembrie 1871 la Teatrul Naţional din Bucureşti), Buc., 1872.

[2] N. Iorga, *Constantin Brîncoveanu,* dramă în cinci acte, Vălenii de Munte, 1914, p. 81, vezi şi o ediţie în 1920, p. 84.

ritorială a Țării Românești față de tendințele de cotropire manifestate de Austria și Polonia, dar să lărgească temporar autonomia țării sale față de Înalta Poartă prin obținerea de două ori a domniei pe viață din partea sultanului, suzeranul său. Înaintașii săi, printre care Mihai Viteazul ocupă un loc de frunte, luptaseră cu arma în mînă pentru a asigura poporului român o viață liberă, pentru a-l scăpa de dominația otomană, și în parte reușiseră numai la capătul unor lupte eroice. În cei peste 25 de ani de domnie — alte vremuri, alți oameni — el a luptat cu arma minții, călăuzindu-se cu prudență după experiența înaintașilor, pentru a feri poporul său de ororile războaielor, de urmările nefaste ale ocupației străine, de apăsătoarea stăpînire otomană. La răscrucea a trei mari imperii — Turcia, Austria și Rusia — el și-a dat seama încă din tinerețe, cînd abia deslușea alfabetul diplomației europene, că țara sa era chemată să ocupe un loc de seamă în complexul evenimentelor europene. Față de un imperiu îmbătrînit și bolnav, care-și arăta tot mai mult slăbiciunile, nu putea decît să se gîndească cum să recîștige independența pierdută de înaintașii săi cu arma în mînă, în vremuri nenorocite. Față de un imperiu în plină maturitate și vigoare, care însă vădea tot mai deschis tendințe de cotropire, el nu putea decît să acționeze evitînd propunerile lui înșelătoare. Față de un imperiu tînăr, luptînd cu viața, lipsit de experiență, dar dotat cu o forță adesea amenințătoare, nu putea decît să accepte prietenia și chiar alianța împotriva unor dușmani comuni. Școala diplomației europene, deprinsă în intimitatea unchilor săi Cantacuzini, mai ales a stolnicului Constantin, din vremea primei tinereți, i-a fost o bună călăuză în anii de domnie, formîndu-i treptat o strălucită carieră politică. Mereu prezent în toate problemele politicii internaționale, acționînd pe măsura intereselor poporului român, neîncrezător la toate promisiunile formale ale prietenilor săi vremelnici, Constantin Brîncoveanu a dovedit în cele cîteva decenii de domnie o deplină maturitate în gîndirea sa politică care-l îndreptățea să stea alături de strămoșii săi Mircea cel Bătrîn, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul, Șerban Cantacuzino și chiar alături de nebiruitul domn moldovean Ștefan cel Mare.[1] Gîndirea

[1] N. Iorga, *Valoarea politică a lui C. Brîncoveanu*, Vălenii de Munte. 1914.

sa politică, rod al unei tradiții de veacuri în existența poporului român, îi permitea întotdeauna să-și observe cu atenție vecinii, să le măsoare forțele și intențiile, să le pareze loviturile, să le accepte prietenia sinceră, să făurească cu sprijinul lor multilateral un viitor fericit țării sale. Cinstit de prieteni ca și de dușmani, el și-a cîștigat admirația tuturor vecinilor săi, indiferent dacă aceștia cîrmuiau țări adesea de zeci de ori mai mari decît Țara Românească .

Dobîndind pentru Țara Românească un prestigiu de seamă în rîndul marilor puteri europene, Constantin Brîncoveanu s-a dovedit în același timp un strălucit sprijinitor al culturii.[1] Fără a fi agonisit o instrucțiune superioară de felul contemporanilor săi Dimitrie Cantemir, Nicolae Milescu spătarul și Constantin Cantacuzino stolnicul, domnul muntean s-a apropiat cu îndrăzneală și pasiune de principalele domenii ale culturii (tiparul, învățămîntul, arta) pe care le-a sprijinit din toate puterile. Găsise arta tipografică la o răscruce a existenței sale pe vremea unchiului său Șerban Cantacuzino. Nu numai că n-a împiedicat-o să se dezvolte, ca unii înaintași de-ai săi, dar s-a străduit prin exemplul personal să o facă să cunoască culmile cele mai înalte ale înfloririi. Primele sale zile de domnie îl găsiră patronînd, ca și răposatul său predecesor, în scopuri politice, tipărirea traducerii în limba română a Bibliei, cunoscută sub numele de Biblia lui Șerban. Ulterior, a acordat cu prisosință mijloace materiale din veniturile țării și ale sale personale, și a angajat adevărați maeștri în arta tipografică. Cel mai de seamă din tipografii epocii sale este Antim Ivireanul, adus de el de la Constantinopol cînd și-a dat seama că acesta poate contribui cu multiplele lui calități la propășirea culturii românești. La început l-a pus să conducă și să reorganizeze tipografia de la Snagov, apoi pe cea de la București, mai tîrziu pe cea de la Rîmnicu Vîlcea. Numai cu ajutorul lui se tipăresc aproape 400 de cărți în limbile română, slavă, greacă, armeană, arabă, turcă și georgiană cuprinzînd texte religioase și laice. Dar tipografia românească din vremea sa nu era nu-

[1] idem, *Activitatea culturală a lui C. Brîncoveanu și scopurile Academiei Române*, Buc., 1914, p. 2—12.

mai locul unde se tipăreau cărți de cult necesare clericilor bisericii ortodoxe, ci și un mijloc de combatere cu toată vigoarea a catolicismului, promovat și încurajat de Austria, slujind intențiilor ei de subordonare politică. Asociindu-și ca și în trecut biserica, domnul muntean lupta în acest fel pentru apărarea independenței politice a Țării Românești.

Prin Antim Ivireanul și arta gravurii cărților tipărite făcuse de asemenea un salt neobișnuit. Del Chiaro, secretarul florentin deprins cu tehnica avansată tipografică venețiană, admirase îndelung tiparele gravurilor pe foi de aramă lucrate în atelierele de la București și Tîrgoviște [1]. Aprecierile sale sînt confirmate în aceeași epocă și de alți călători străini de felul lui Ed. Chishull, care la plecare primea în dar din partea lui Antim Ivireanu, printre alte lucruri, și cîteva cărți ce-l interesaseră.

Dar, ca și în alte împrejurări, Constantin Brîncoveanu căuta să se folosească în realizarea planurilor sale politice de posibilitățile ce i le oferea circulația cărților tipărite mai ales peste hotare. Răspîndite cu prisosință în Moldova și Transilvania ele contribuiau la întărirea unității culturale a poporului român, iar cele care pătrundeau în regiunile mai îndepărtate din sudul Dunării sau în Orientul apropiat se făceau soli ai Țării Românești, aflată în primele rînduri ale luptei antiotomane.

Ori de cîte ori se menționează numele lui Constantin Brîncoveanu și al epocii sale, întotdeauna se amintește strădania depusă de acesta pentru inițierea și dezvoltarea învățămîntului superior bucureștean. Din acest punct de vedere în familia sa fusese o tradiție. Bunicul dinspre mamă al domnului muntean, bătrînul postelnic Constantin Cantacuzino, dăduse dovadă de o adîncă înțelegere în vremurile sale înființînd la Tîrgoviște o Academie Domnească pe timpul lui Matei Basarab, în care funcționaseră profesori de seamă aduși din centrele culturale din Peninsula Balcanică. Urmîndu-i exemplu, și povățuit de eruditul său unchi Constantin stolnicul, Constantin Brîncoveanu pune bazele în ultimii ani ai secolului al XVII-lea, în 1695, Academiei Domnești din București, din curtea mînăstirii

[1] Del Chiaro, op. cit., p. 26.

Sf. Sava, mult apreciată, atunci și în deceniile următoare, în rîndul învățaților din Orientul elenic. Lui îi revine meritul nu numai de a fi suportat cheltuielile pentru înzestrarea localului și angajarea profesorilor în frunte cu Sevastos Kimenitul, dar și întreținerea și reorganizarea ei mai tîrziu în 1707. Este greu de admis însă că aici învățau pînă la 200 de elevi cum mărturisesc unii, dar numărul mare al elevilor veniți din aproape toate țările vecine trebuie să rămînă totuși o realitate de necontestat. Interesul lui Constantin Brîncoveanu pentru promovarea unor studii înalte în rîndurile tineretului reiese și din faptul că el a suportat pe cheltuiala sa întreținerea unor studenți plecați să studieze la școlile superioare din Italia.

Constantin Brîncoveanu n-a fost cel mai de seamă ctitor din rîndul domnilor Țării Românești, acest merit revine străbunului său Matei Basarab. În schimb, construcțiile civile și religioase au cunoscut în vremea sa culmi nebănuite din punct de vedere artistic. Un început se făcu pe timpul defunctului său unchi cînd se ajunsese, cu spirit înnoitor, la un echilibru între arhitectură și decorația sculpturală. Nepotul său înzestrat cu un fin gust artistic depășește vederile înaintașilor săi și impune în arta românească un stil propriu — denumit ulterior stilul brîncovenesc — rezultat din împletirea elementelor artistice ale barocului italian cu cele existente în arta populară. Bisericile și mînăstirile construite pe cheltuiala sa, ca și cele reparate prin grija lui se impun prin bogata decorație picturală și sculpturală. Pridvorul lor este sprijinit pe coloane cu fusul răsucit, cu capitelul prins în flori de piatră, lucrat cu multă măiestrie, ca și rozetele de la bază. Florile și fructele abundă în brîul răsucit care încinge de jur împrejur pereții exteriori, împărțindu-i în rînduri de registre, fiecare din ele lăcaș pentru o pictură redată cu finețe. Măiestria artistică, care uimise pe contemporani cu prilejul construirii ansamblului arhitectonic de la Hurezi, dobîndește în deceniile următoare o strălucire în arhitectura și pictura bisericilor din Brîncoveni, Mogoșoaia, Doicești[1] și multe altele. Totuși ea atinge punctul culminant al dezvoltării sale la începutul secolului al XVIII-lea,

[1] V. Drăghiceanu, *În amintirea lui C. Brîncoveanu 1714—1914. Lăcașurile voevodului și viața lui. Ochire arheologică și istorică*, Buc., 1914.

în anii cînd se ridică în mijlocul Bucureştilor, capitala Ţării Româneşti, frumosul lăcaş al bisericii Sf. Gheorghe Nou, unde i se odihnesc osemintele.

Dacă în unele cazuri, în construcţiile religioase pătrunderea noilor elemente artistice ale renaşterii tîrzii italiene s-a făcut cu mai multă greutate, în cazul construcţiilor laice nu a existat nici o restricţie. Aici influenţa barocului italian cunoaşte cele mai largi posibiltăţi de dezvoltare. La curţile domneşti din Tîrgovişte şi Bucureşti, ca şi la palatele sale din Mogoşoaia şi Potlogi, prezenţa loggiei impune farmec întregii construcţii. Pereţii exteriori şi interiori mai ales sînt lucraţi cu stucaturi. Foişorul, ca şi loggia, este sprijinit de coloane cu bogată ornamentaţie sculpturală, ferestrele alungite sînt dantelate în piatră, arcadele bolţilor sînt bogat decorate cu picturi.

Construcţiile bisericeşti şi laice aparţinînd epocii lui mărturisesc la tot pasul elementele noi în artă, care au pus bazele stilului brîncovenesc. Palatul domnesc de la Mogoşoaia, restaurat şi devenit muzeu (1957), expune în toată splendoarea unul din puţinele exemplare ale arhitecturii feudale, şi închide în sălile lui argintării, broderie, obiecte sculptate în piatră şi lemn, de o înaltă valoare artistică.[1] Oriunde întorci privirea, orice detaliu de obiect expus în vitrine sau în aer liber îţi evocă epoca în care a trăit Constantin Brîncoveanu. În mijlocul Bucureştilor, capitala Ţării Româneşti pe vremea lui, în faţa lăcaşului care închide — sub lespedea de marmură, lipsită de inscripţia obişnuită, dar purtînd bogate ornamente artistice princiare — osemintele sale, a fost ridicată în ajunul celui de al doilea război mondial statuia fostului domn. Sculptorul O. Han l-a turnat în bronz pe Constantin Brîncoveanu parcă înaintînd cu prudenţă într-una din zilele sale obişnuite. Halatul domnesc cu mîneci, lucrat din postav cusut cu fir de aur şi argint şi mărginit de şuviţe înguste de blană scumpă este încins de un brîu lat şi prins cu o pafta de metal. Pe mîneci îi cade o mantie lungă şi grea de postav şi blană. Pe cap domnul poartă obişnuita cucă pe marginea căreia este prins un surguciu cu trei pene de struţ, după moda vremii. În toată atitudinea sa, Constantin Brîncoveanu dă impresia unui om care deşi

[1] Radu Popa, *Mogoşoaia*, Buc., 1962, p. 27.

ajuns pe culmile măririi continuă să păşească cu prudenţă pe cărarea vieţii. Statuia n-a fost niciodată dezvelită în mod oficial cum se obişnuieşte, însoţită de cuvîntări şi recepţii. Întîmplarea a făcut ca ea să urmeze soarta celui ce-l întruchipa. Acoperită cu o pînză albă, îşi aştepta dezvelirea, mereu amînată de autorităţi. Într-o noapte însă un vînt puternic a smuls pînza, dăruind bucureştenilor un nou monument istoric care să le amintească de faptele strămunilor.

NOTIȚĂ BIBLIOGRAFICĂ

La prezenta lucrare a fost necesară o vastă documentare de arhivă, precum și folosirea multor publicații mai vechi și recent apărute.

În cele ce urmează ne-am oprit numai la acele lucrări prin intermediul cărora cititorul poate realiza o cunoaștere mai largă a epocii în care a trăit și a domnit Constantin Brîncoveanu, și anume unele izvoare și lucrări speciale.

Izvoare

C. Aricescu — *Condica de venituri și cheltuieli a visteriei de la leatul 7202—7212 (1694—1704)*, Buc., 1873.

Gh. Bezviconi — *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, Buc., 1947.

Dimitrie Cantemir — *Evenimentele Cantacuzinilor și Brîncovenilor*, în *Opere*, vol. V, Buc.. 1878.

Del Chiaro — *Revoluțiile Valahiei*, Iași, 1929.

Edmond Chishull — *Travels in Turkey and back to England*, Londra, 1747.

Dan Simonescu — *Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII—XVIII)*, București, 1967.

C. Giurescu, N. Dobrescu — *Documente și regeste privitoare la C. Brîncoveanu*, Buc., 1907.

Dinu C. Giurescu — *Condica de porunci a visteriei lui C. Brîncoveanu* în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. V, Buc., 1962.

Radu Greceanu — *Viața lui Constantin Vodă Brîncoveanu*, în *Cronicarii munteni*, vol. II, Buc., 1961.

N. Iorga — *Documente privitoare la Constantin Vodă Brîncoveanu, la domnia și sfîrșitul lui*, Buc., 1901.

* — *Istoria Țării Românești 1290—1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, Buc., 1960.

* — *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717*, Buc., 1959.

I. Lupaș — *Documente istorice privitoare la moșiile brîncovenești din Transilvania și Oltenia. 1654—1823*, Cluj, 1933.

Ioan Neculce — *Letopisețul Țării Moldovei*, Buc., 1959.

V. Papahagi — *Corespondența inedită a lui C. Brîncoveanu cu bailul Ascanio Giustiniani*, în *Revista istorică*, 1931.

Radu Popescu — *Istoriile domnilor Țării Românești*, 1963.

A. A. C. Stourdza — *Constantin Brancovan prince de Valachie 1688—1714. Son regne et son époque*, vol. III, Paris, 1915.

E. D. Tappe — *Documents concerning Rumanien in the Paget papers* în *The Slavonic and East European Review*, 80/1954.

A. Veress — *Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. IX, Buc., 1939.

E. Vîrtosu — *Foletul novel. Calendarul lui Constantin Vodă Brîncoveanu 1693—1704*, Buc., 1942.

Lucrări speciale

T. Bratu — *Osemintele lui C. Brîncoveanu* — în revista *Ingerul*, 12/1932.

P. Cernovodeanu — *Bucarest. Important centre politique du sud-est européene à la fin du XVII-ème siècle et an commencement du XVIII-ème* în *Revue des études sud-est européennes*, 1—2/1966.

H. Chircă — *Veniturile visteriei lui C. Brîncoveanu după condica Visteriei* în *Studii și materiale de istorie medie, vol.* I. Buc., 1956.

I. Chiriță — *Papa postelnicul Brîncoveanu*, în *Arhivele Olteniei*, 1932.

V. Cîndea — *Semnificația politică a unui act de cultură feudală*, în *Studii*, 3/1963.

V. Cîndea — *Diplomația românească sub C. Brîncoveanu*, în V. Cîndea, Dinu C. Giurescu, Mircea Maliță, *Pagini din trecutul diplomației românești*, Buc., 1966.

S. Columbeanu, Radu Valentin, *C. Brîncoveanu și epoca sa*, Buc., 1967.

V. Drăghiceanu — *În amintirea lui Constantin Brîncoveanu 1714—1914. Lăcașurile voievodului și viața lui. Ochire arheologică și istorică*, Buc., 1914.

Gh. Georgescu-Buzău — *Un diplomat român la Moscova la începutul sec. al XVIII-lea, David Corbea ceaușul*, în *Relații româno-ruse în trecut. Studii și conferințe*, Buc., 1957.

N. Iorga — *„Arginturile" lui C. Brîncoveanu*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, 1914.

* — *Viața și domnia lui Constantin Vodă Brîncoveanu*, Buc., 1914.

* — *Valoarea politică a lui C. Brîncoveanu*, Vălenii de Munte, 1914.

Șt. Meteș — *Moșiile domnilor și boierilor din țările române în Ardeal și Ungaria*, Arad, 1925.

P. P. Panaitescu — *Dimitrie Cantemir, viața și opera*, Buc., 1958.

Radu Popa — *Mogoșoaia*, Buc., 1962.

N. Popescu — *Viața și faptele domnului Țării Românești Constantin Brîncoveanu*, Buc., 1934.

L. E. Semionova — *Stabilirea legăturilor diplomatice permanente între Țara Românească și Rusia la sfîrșitul sec. al XVII-lea și începutul sec. al XVIII-lea*, în *Romanoslavica*, Buc., 1962.

John Stoye — *The Siege of Viena*, New-York, Chicago, San Francisco, 1965.

S. Struțeanu — *Frații Corbea, doi umaniști ardeleni la curtea lui C. Brîncoveanu*, în *Ramuri*, 1—2/1941.

C. Șerban — *Legăturile stolnicului Constantin Cantacuzino cu Rusia*, în *Studii și articole de istorie*, II, Buc., 1957.

* — *Un episod al campaniei de la Prut: cucerirea Brăilei* în *Studii și materiale de istorie medie*, II, 1957.

* — *Jurnalul feldmareșalului B. P. Șeremetiev despre campania de la Prut*, în *Relații româno-ruse în trecut*, Buc., 1957.

N. Vătămanu — *Medici și astrologi la curtea lui C. Brîncoveanu*, în *Viața Medicală*, 1/1966.

V. Vasiliu — *Constantin Brîncoveanu a il cattolicismo. Alcune notizie nuove intorno alla sua politica religiosa*, în *Ephemeris Daco-romano*, III, Roma, 1925.

GLOSAR

aga = căpetenie militară la turci
alai = ceremonie
altîn = aur (turc.)
aprod = fecior de boier care slujea pe lîngă domn
armaş = dregător care executa sentinţele
arz = jalbă individuală trimisă sultanului sau marelui vizir
arzmahzar = jalbă colectivă trimisă sultanului sau marelui vizir
atlaz = ţesătură de mătase lucioasă şi fină

barcaz = barcă mică cu pînze
baş = şef (turc.)
bazar = piaţă
băjenar = pribeag
bei = principe, guvernatorul unei provincii
beilic = han pentru demnitari turci
beşliu = curier călare
berat = diplomă dată de sultan
birar = slujbaş care strînge birul
bogaz = canal
bostangi-paşa = şeful gărzii şi închisorii seraiului sultanului
brocart = stofă de mătase, ţesută şi cu fir de aur şi argint

butuci = lemne groase prevăzute cu găuri în care se prindeau mîinile şi picioarele celor întemniţaţi

cadiu = judecător (turc.)
caftan = mantie lungă cu mîneci cusută cu fir de aur şi argint, haină de onoare
caic = luntre uşoară cu pînze şi cu capetele uşor aduse
caimacam = locţiitor al domnului pînă la înscăunare
călăraş = curier călare
calpac = işlic (vezi)
capegiu = gardian la poarta seraiului sultanului
capuchehaia = reprezentantul domnului la Constantinopol
caretă = trăsură închisă
catargă = galeră (vezi)
ceauş = curier pedestru
ceardac = foişor (vezi)
celebi = nobil
chehaia = intendentul marelui vizir
cîşlă = loc pentru iernat vitele
clucer = dregător care supraveghea cămara domnească
cocon = fiu de domn sau de boier
comis = dregător care supraveghea grajdul domnesc
conac = loc de popas pentru găzduirea domnului sau a oaspeţilor săi
contăş = manta lungă şi îmblănită
cucă = căciulă domnească de ceremonie
culă = turn

diată = testament
dijmă = zeciuială din produse
dijmar = slujbaş care strînge dijma
dijmărit = strîngerea dijmei
divan = sfatul dregătorilor (turc.)
dorobanţ = ostaş însărcinat cu menţinerea ordinei
dragoman = interpret

effendi = domn (turc.)
exaporit = secretar de taină (grec.)

firman = porunca sultanului pentru numirea sau scoaterea din funcție
foișor = ceardac la primul cat al unei clădiri
fregată = corabie de război cu trei catarguri

galeră = corabie cu pînze condusă cu vîslele
galion = corabie de război de mare tonaj
geamie = casă de rugăciune la turci
grămătic = secretar de cancelarie

hagealîc = pelerinaj la Ierusalim
hain = trădător, răzvrătit
hainie = trădare
han = principe (la tătari) ; loc de popas pentru negustori și călători prevăzut cu odăi și beciuri
haraciu = tribut plătit turcilor
hatișerif = porunca scrisă a sultanului
hatman = conducător de cazaci ; dregător moldovean care comanda oastea domnească

ienicer = infanterist turc
imbrohor = trimis al sultanului împuternicit să mazilească sau să acorde investitura domnilor români
ispravnic = cîrmuitorul unui ținut ; locțiitor temporar al domnului
işlic = căciulă îmblănită cu calotă mare și înaltă

joimir = mercenar moldovean
județ = conducătorul unui oraș al Țării Românești
jupîn = boier, negustor
jupîneasă = boieroaică

lefegiu = soldat mercenar
leș = polonez

logofăt = dregător care lucrează în cancelarie
lipcan = curier tătar

măscărici = bufon
mataragi-başa = subofiţer din suita marelui vizir
mazil = destituit (turc.)
medelnicer = dregător care turna domnului apă pentru spălat
meterhanea = muzica militară turcească
menzil = diligenţă ; ştafetă călare
milă = ofrandă
minaret = turnul geamiei
moscal = rus
moschee = geamie mai mică
moşnean = ţăran liber

nemeş = nobil din Transilvania

obezi = butuci (vezi)
ogeac = corp de ieniceri
olac = curier
olăcar = ştafetă

paharnic = dregător care turna vin în paharul domnului
palisadă = fortificaţie de lemn
paşa = guvernator de provincie turcească
paşalîc = provincie condusă de un paşă
pehlivan = acrobat
peşcheş = dar
pîrcălab = dregător moldovean care conducea o cetate
pisar = secretar de grămătic
pitar = dregător care supraveghea bucătăria domnească
plăeşi = straje pe plaiuri
pohvală = măreţie
polcovnic = colonel

postelnic = dregător inițiat în secretul de stat
potecaș = straje pe potecile munților
pravilă = lege

răduvan = caretă (vezi) trasă de mai mulți cai
raia = supuși creștini din Imperiul Otoman

samă = parte din plata birului
schelă = port fluvial
seimen = mercenar din garda domnească
serai = palat (turc.)
seraschier = generalisim turc
siniliu = albăstrui
sluger = dregător care aproviziona Curtea domnească
slujitor = ostaș în slujba unui boier sau a domnului
spahiu = călăreț turc
spătar = dregător care conducea armata domnească
spătărie = cancelaria spătarului
spudeu = învățat
staroste = comandant militar ; conducător de breaslă
stolnic = dregător care supraveghea masa domnului
surghiun = exil
surguci = penaj împodobit cu diamante pentru căciula domnească

șeic = predicator
șeică (șaică) = bărcuță cu pînze
ștafetă = curier special

talerar = slujbaș care strînge dările în taleri
tefter = registru financiar (turc.)
tefterdar = controlor financiar (turc.)
terziman = dragoman (vezi)
tui = steag turcesc făcut din cozi de cal
trapezărie = sala de mese la o mînăstire

văcărit = dare de vite
validé = titlu purtat de mama sultanului
vătaf = căpetenie
vel = mare (slav.)
vistiernic = dregător care strîngea veniturile ţării
vizir = înalt demnitar turc, sfetnicul sultanului

zaherea = provizii
zăticnire = oprire
zlotaş = slujbaş care strînge plăţile în zloţi
zorba = răscoală

CUPRINS

1	De tînăr învăţînd la şcoala vieţii	5
2	Domnie dorită, în vremuri de grea cumpănă	18
3	Răfuiala cu aga Constantin Bălăceanu	32
4	Contra Cantemireştilor	44
5	Săraca, ţară bogată !	57
6	Cînd semiluna începe să păleasca	67
7	Ani de negocieri diplomatice	78
8	Griji pentru lumea balcanică	91
9	În noianul treburilor ardelene	101
10	Noi relaţii diplomatice	114
11	Oglinda politicii europene	127
12	Din nou zvonuri de război	137
13	Zbuciumul şi amărăciunile unei campanii militare	146
14	Vlăstarele au crescut	159
15	Sfîrşitul măririi şi al bucuriilor	167
16	În temniţele Stambulului	176
17	Pildă peste veacuri	185
	Notiţă bibliografică	195
	Glosar	198

Redactor : MARIA CROICU
Tehnoredactor : GHEORGHE CHIRU

Dat la cules 26.09.1968. Bun de tipar 02.04.1969. Apărut 1969. Comanda nr. 8265. Tiraj 15 160. Broşate 10 300+legate 4860. Hîrtie Tipar înalt B de 63 g/m². 540×840/16. Coli editoriale 11,25. Coli de tipar 13. Planşe 16. A. 17.035. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—31

Tiparul executat sub comanda nr. 80 771 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România

Marele vornic Preda Brîncoveanu cu soția sa Păuna și fiica lor Ancuța, după fresca de la mînăstirea Hurezi.

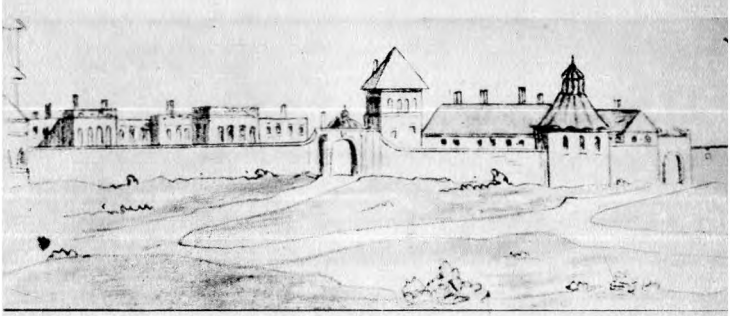

Vedere de perspectivă asupra Curții din Brîncoveni, după Weiss (1730).

Pajura Curții din Brîncoveni.
Bibl. Acad. R.S.R., Secția Stampe.

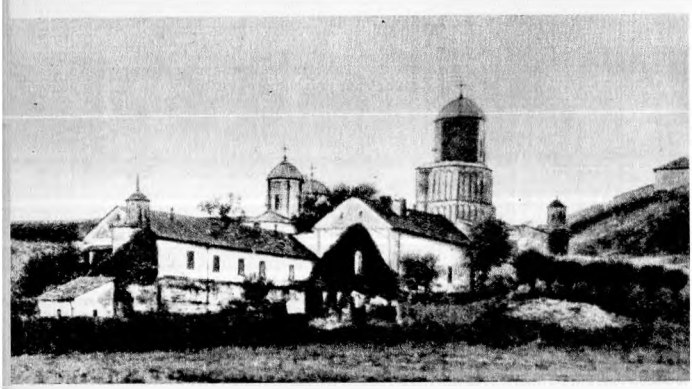

Vedere generală asupra mînăstirii Brîncoveni (clopotnița, chiliile bisericii, ɔolnița), la începutul sec. al XX-lea.

Neamul Cantacuzinilor după fresca de la mînăstirea Hurezi.
Primul din stînga postelnicul Constantin, al patrulea stolnicul Constantin, al șaselea spătarul Mihai.

Șerban Cantacuzino, după fresca de la mînăstirea Hurezi.

Stolnicul C. Cantacuzino, după fresca de la mînăstirea Hurezi.

Palatul de la Potlogi, după restaurare.

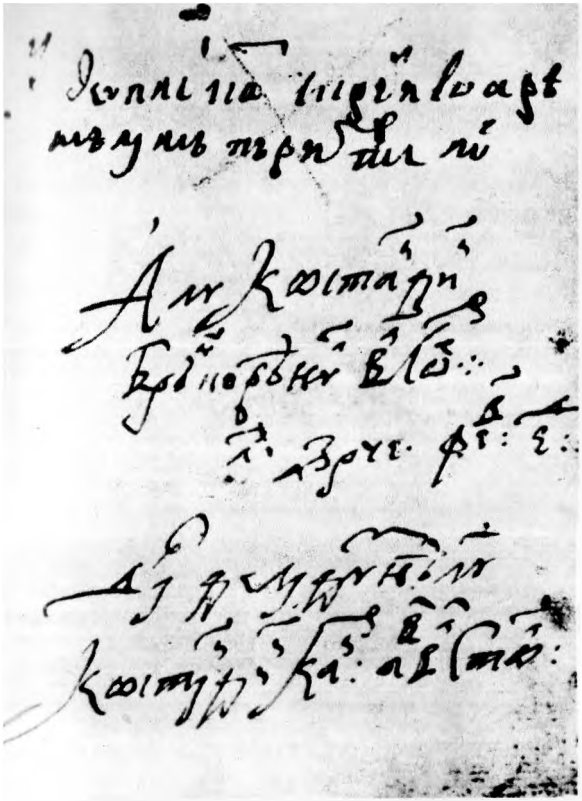

Însemnare autografă a marelui logofăt Constantin Brîncoveanu (1687) pe o carte primită în dar de la stolnicul Constantin Cantacuzino, după C.C. Giurescu.

Marica Brîncoveanu, după fresca de la mînăstirea Popești (Vlașca).

C. Brîncoveanu ca domn, gravură de Alexander.

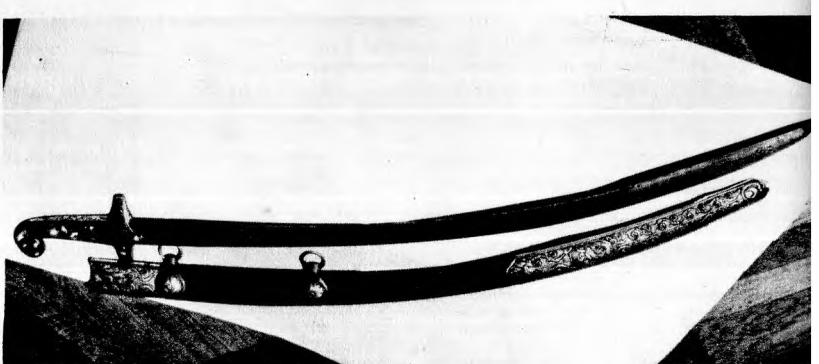

Sabie cu teacă aparţinînd lui Brîncoveanu. Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti.

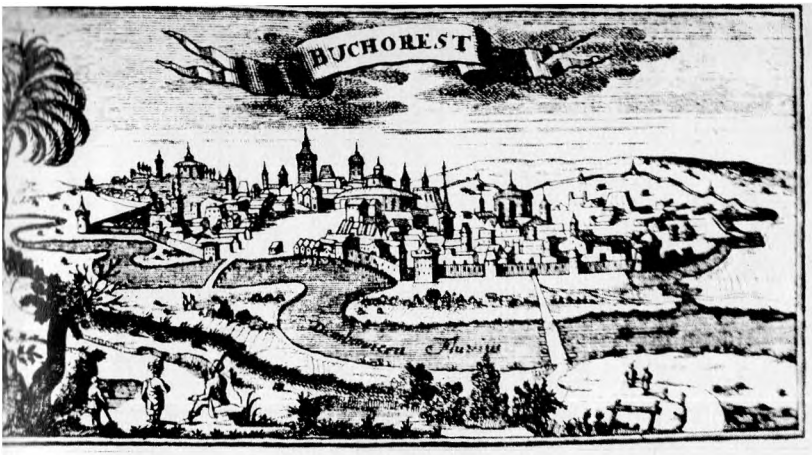

Bucureștii la începutul sec. al XVIII-lea, după o gravură germană.

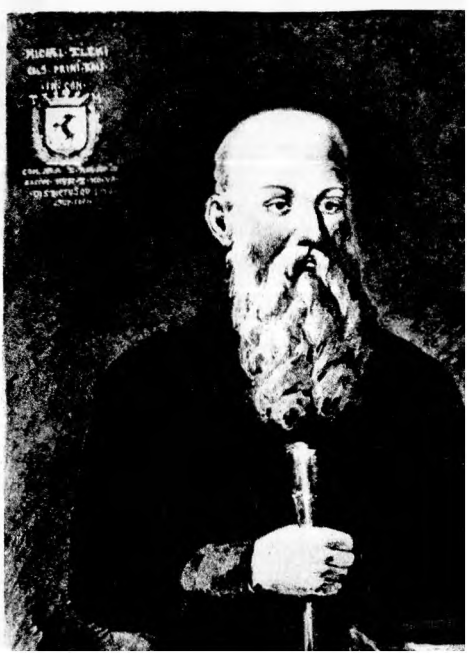

Mihail Teleki

C. Brîncoveanu (1696), portret în ulei la mînăstirea Sinai.

Mihai Apafi I

C. Brîncoveanu cu soția sa Marica și cei 11 copii ai lor, după fresca de la mînăstirea Hurezi.

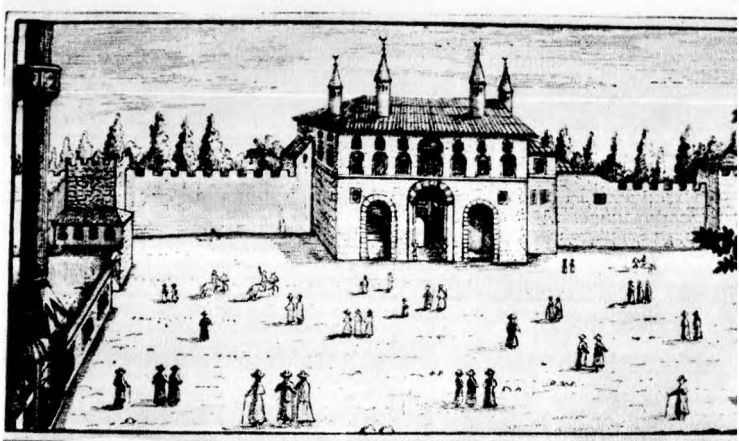

Intrarea Seraiului Sultanilor din Constantinopol la începutul sec. al XVIII-lea, numită și Înalta Poartă.

Marele dragoman
Alexandru Mavrocordat Exaporitul.

Constantin Cantemir

Dimitrie Cantemir

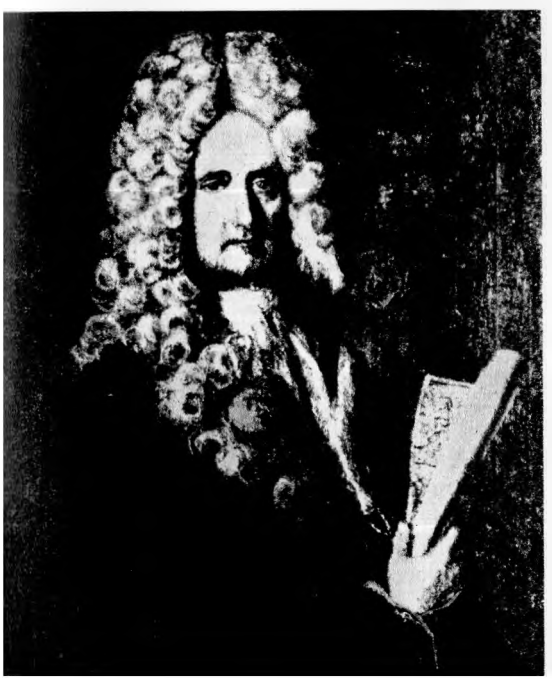

Contele L.F. Marsigli

Generalul F. Veterai

Ultima filă a unei scrisori adresată de C. Brîncoveanu l
August al II-lea, regele Poloniei (1698). Semnătura lui
Brîncoveanu este cu caractere latine. Bibl. Acad. R.S.
Secţia mss.

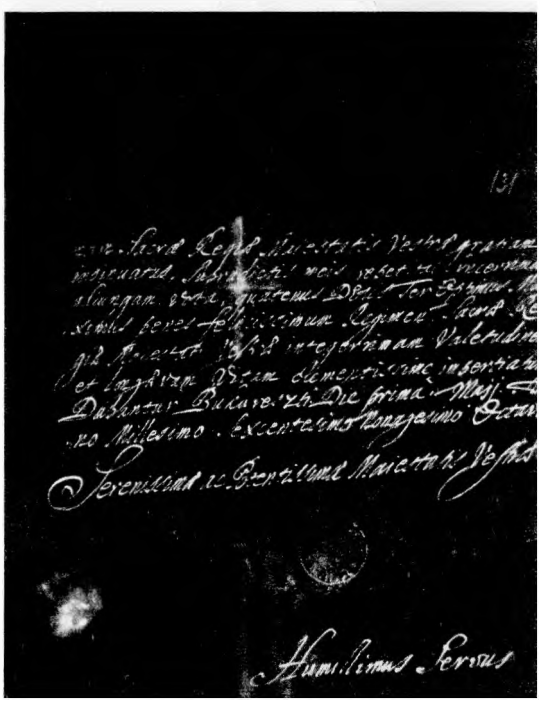

Leopold I

Emeric Tökölyi

Francisc
al II-lea
Rakaczi

Firmanul lui Suleiman I adresat lui C. Brîncoveanu (1691) pentru trimiterea unei părți din tribut. După M. Guboglu.

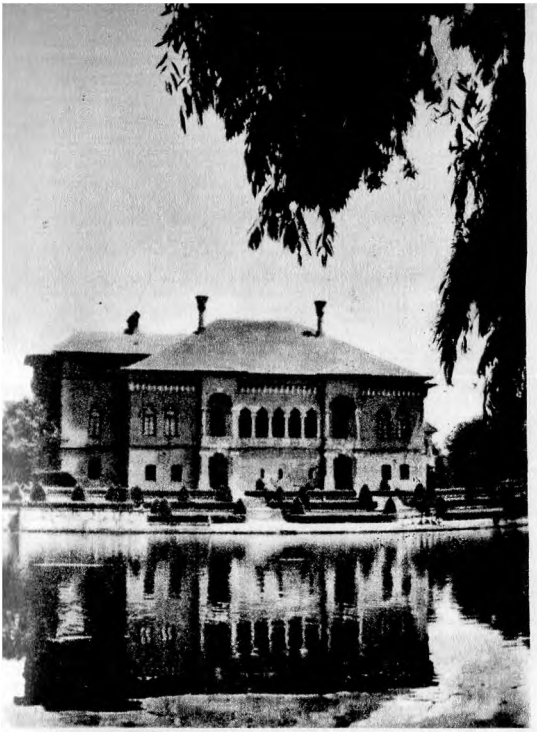

Palatul Mogoșoaia
— stare actuală.

Marica Brîncoveanu cu fiicele ei, după fresca de la mînăstirea Hurezi.

Petru cel Mare

Cancelarul G.I. Golovkin

Curtea solilor din Moscova la începutul sec. al XVIII-lea.
tablou în ulei de V.V. Şeremetev.

Carol al XII-lea

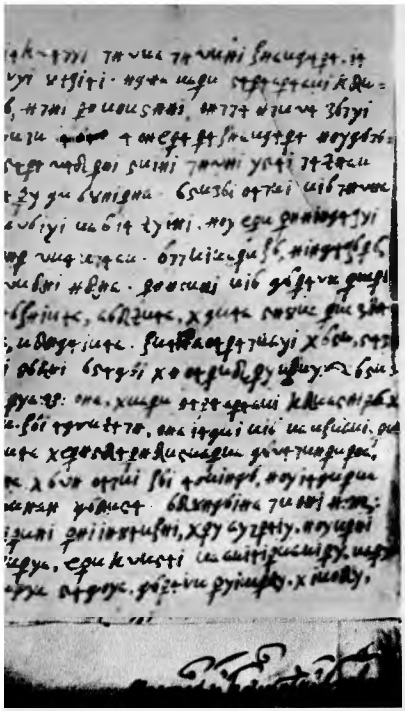

Scrisoarea cifrată adresată în 1701 de C Brîncoveanu cancelarului F.I. Golovkin; jos semnătura lui C. Brîncoveanu cu caractere chirilice După A.A.C. Stourdza.

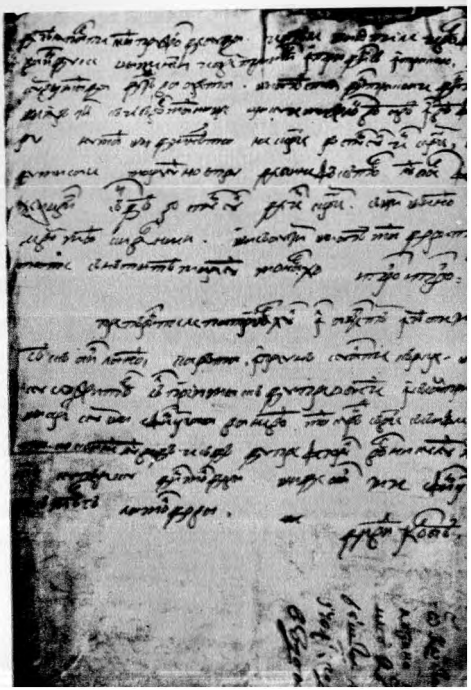

Ultima fila a scrisorii adresată (1704) de stolnicul C. Cantacuzino guvernului rus și transcrisă de David Corbea care o semnează. Bibl. Acad. R.S.R. secția mss.

C. Brîncoveanu cu cei patru fii ai săi, gravură din cartea lui Anton Maria del Chiaro.

Logofătul și cronicarul Radu Greceanu.

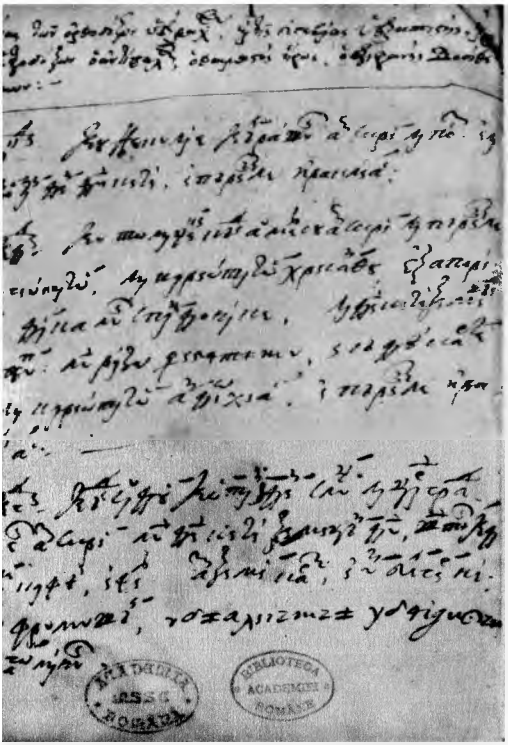

Pagină din „Foletul novel" (1707). Bibl. Acad. R.S.R. secția mss.

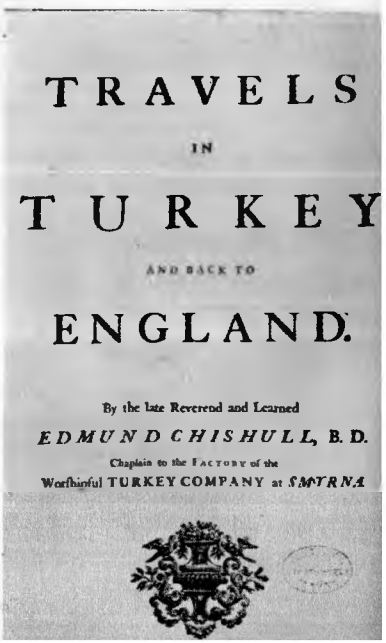

Foaia de titlu a cărții lui Ed. Chishull despre călătoria sa în Turcia și prin Țara Românească în 1702.

Sală din palatul domnesc de la mînăstirea Hurezi (stare actuală).

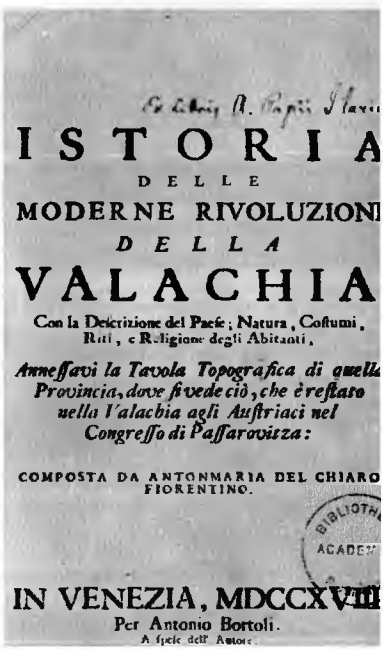

Foaia de titlu a cărții lui Anton-Maria del Chiaro despre Țara Românească din timpul lui Brîncoveanu.

Domnița Bălașa, fiica lui C. Brîncoveanu. Mulaj la Muzeul de artă Fr. Storck și C. Cutescu-Storck din București.

Medalia comemorativă de argint bătută de C. Brîncoveanu în 1713. Muzeul de istorie a orașului București.

Mitropolitul Antim Ivireanul

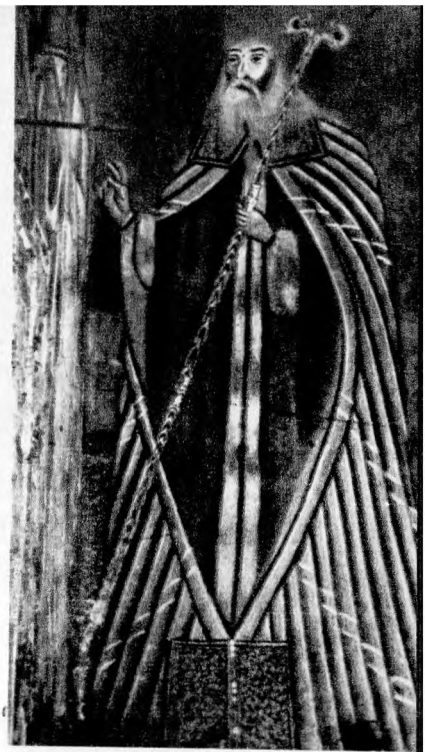

Ştefan Cantacuzino,
succesorul lui Brîncoveanu.

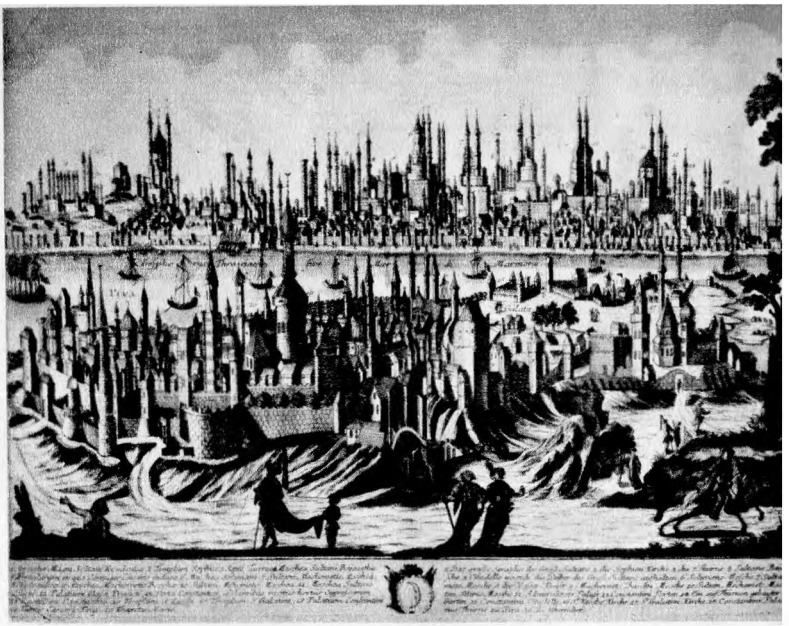

Constantinopol la începutul sec. al XVIII-lea, după o gravură germană. Bibl. Acad. R.S.R. Secția Stampe..

Sultanul Ahmed al III-lea

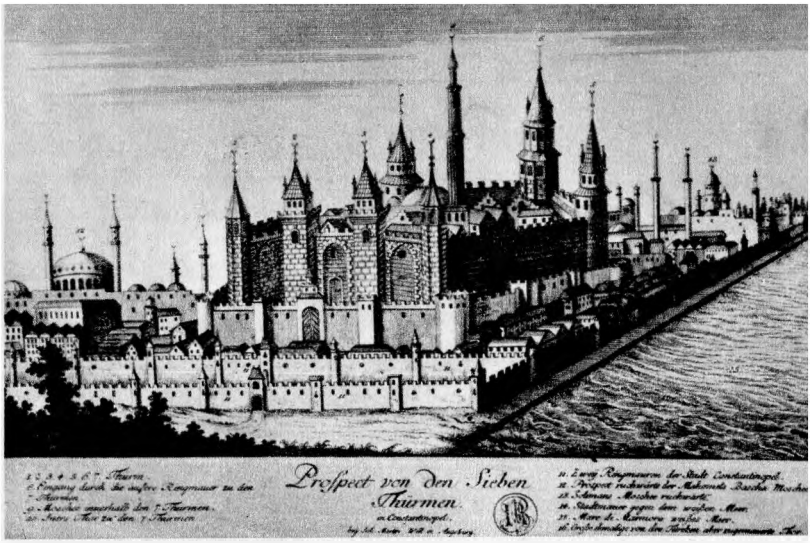

Fortăreaţa celor 7 turnuri (Edicule) din Constantinopol la începutul sec. al XVIII-lea, după o gravură germană. Bibl. Acad. R.S.R. Secţia Stampe.

Uciderea lui C. Brîncoveanu şi a fiilor săi, tablou atribuit lui C. Lecca. Muzeul de artă din Craiova.

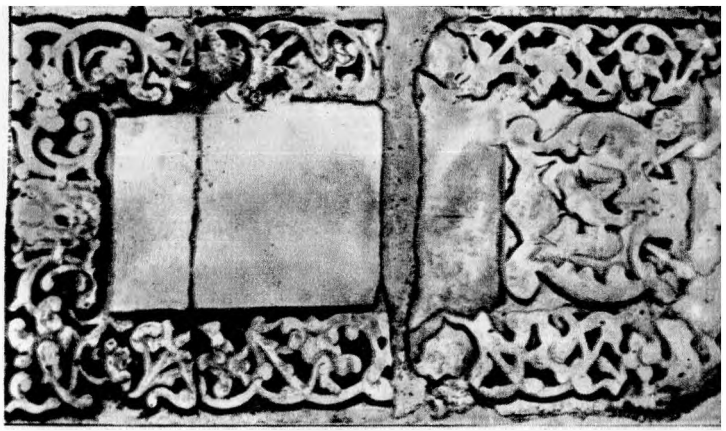

Piatra de mormînt a lui C. Brîncoveanu, Biserica Sf. Gheorghe Nou din București.

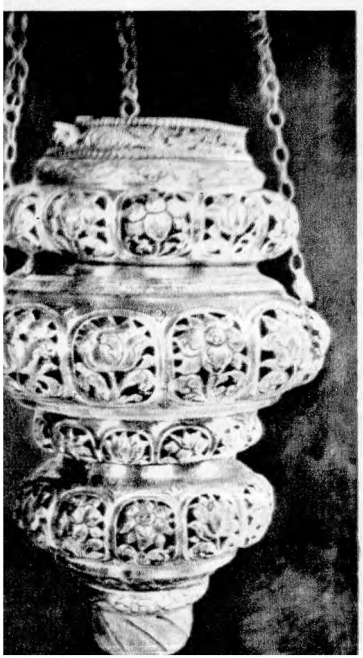

Candela de argint de la mormîntul lui C. Brîncoveanu. Biserica Sf. Gheorghe Nou din București.

Broderie pe atlaz cu fir de aur și mătase și cu perle reprezentînd pe Marica Brîncoveanu cu două din fiicele sale. Muzeul de artă brîncovenească Mogoșoaia.

Aceeași broderie reprezentînd pe C. Brîncoveanu cu doi din fiii săi.

Foișorul de pe fațada de răsărit,
de la palatul Mogoșoaia.

Portal și balustradă sculptate în piatră de la mînăstirea Hurezi.

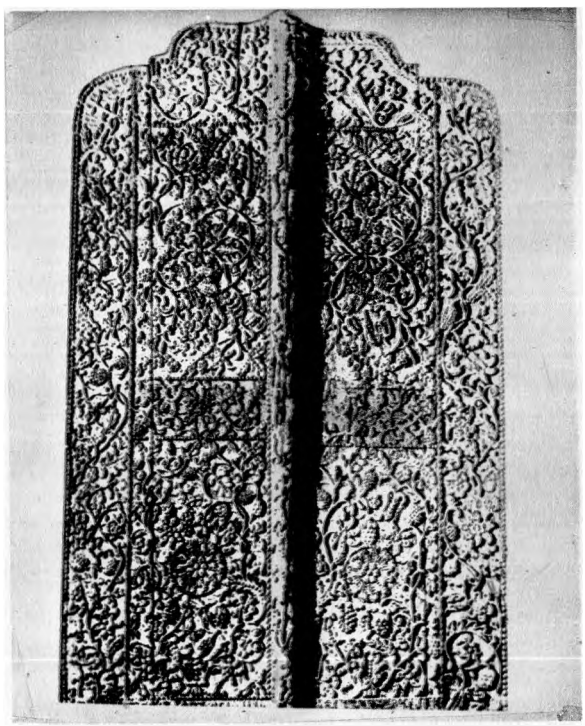

Ușă sculptată în lemn pentru mînăstirea Tismana (1698). Muzeul de artă brîncovenească Mogoșoaia.

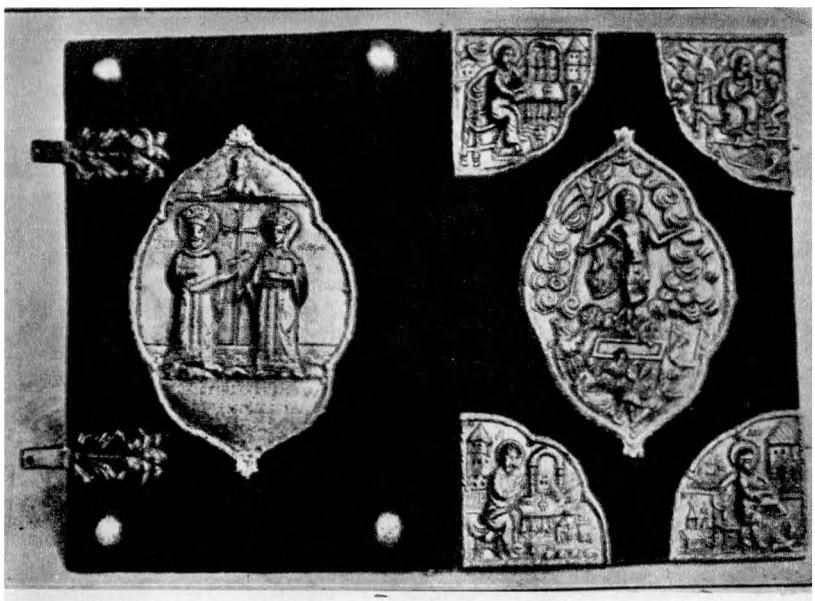

Ferecătură de argint pentru evanghelia de la mînăstirea Brîncoveni.

C. Brîncoveanu statuie de bronz de O. Han (1938). Piața 1848 din București.

LEI 7

EDITURA TINERETULUI